

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

FOR

SAMFUNDSSPØRGSMÅAL
ØKONOMI OG HANDEL

1922

UDGIVET AF

NATIONALØKONOMISK FORENINGS BESTYRELSE

ADOLPH JENSEN · MICHAEL KOEFOED · N. NEERGAARD · F. NØRGAARD
H. ROSENKRANTZ · JENS WARMING · F. ZEUTHEN

REDAKTØR

EINAR COHN

TRESINDSTYVENDE BIND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1922

TREDIE RÆKKES TREDIVTE BIND

INDHOLD

Forfatterliste:

	Side
<i>Birck, L. V.</i> : Hvor er vor Beholdning af Sedler og Skillemønt ..	1
<i>Bramsnæs, C. V.</i> og <i>Th. Junker</i> : Boligkommissionen af 1918	54
<i>Callø, P. A.</i> : De økonomiske Forhold i Sønderjylland i Overgangstiden	188
<i>Cohn, Einar</i> : Økonomiske Oversigter $\frac{1}{7}$ 1918— $\frac{1}{4}$ 1921..	85, 113, 289
<i>Hansen, I. A.</i> : De samvirkende Fagforbund gennem 25 Aar	257
<i>Heckscher, Eli F.</i> : Den nordiska myntunionen	8
<i>Johannsen, Fr.</i> : Drift af offentlige Virksomheder	28
<i>Junker, Th.</i> og <i>C. V. Bramsnæs</i> : Boligkommissionen af 1918	54
<i>Olsen, Christian</i> : Taksterne i Aldersrenteloven	276
<i>Westergaard, Harald</i> : Nationaløkonomiens Opgaver i vore Dage .	359

Bog anmeldelser:

<i>Benedicks, C.</i> : Rum og tid	384
Berättelse öfver verksamheten vid Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning år 1921	385
<i>Birck, L. V.</i> : The theory of margin value (<i>E. C.</i>)	83
— : Rigets offentlige Formaål og Indtægter i Middelalderen og under Adelsvælden (<i>E. C.</i>)	83
— : Verdenskrisen og Danmark (<i>E. C.</i>)	83
<i>Bjarne, Hans</i> : Bogholderi i Teori og Praksis (<i>Christian Olsen</i>) ...	77
<i>Boas, H.</i> og <i>S. A. Gammeltoft</i> : Om Behandling af Syfilis i Svangerskabet med særlig Henblik paa Børnenes senere Skæbne	384
<i>Bilow, J.</i> og <i>E. S. Sand</i> : Boligloven af 1921	84
<i>Dahl, Sv.</i> og <i>Th. Døssing</i> : Dansk Tidsskrift-Index 1919	84
<i>Drachmann, P.</i> og <i>L. Estrup</i> : A/S De danske Sukkerfabrikker 1872—1922 (<i>E. C.</i>)	374
<i>Døssing, Th.</i> og <i>Sv. Dahl</i> : Dansk Tidsskrift-Index 1919	84
<i>Ekedahl, H.</i> : Svenska Statens obligationslån	384
<i>Estrup, L.</i> : Vort Folks økonomiske Fremtid	384
— og <i>P. Drachmann</i> : A/S De danske Sukkerfabrikker 1872—1922 (<i>E. C.</i>)	374

	Side
Faber, V. L.: Haandbog i Invalideforsikringsloven af 1921	384
Fraenckel, Axel: Økonomisk Frigørelse (<i>Svend Nielsen</i>)	79
Frederiksen, Torben: Huslejehaandbogen	84
Fritz, H. og Chr. Thorsen: Hafnia 1872—1922 (<i>G. E. Riemann</i>) ..	341
Galschiøt, M.: Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede (<i>E. C.</i>)	68
Hafnia 1872—1922 (<i>G. E. Riemann</i>)	341
Heckscher, Eli F.: Gammal och ny ekonomisk liberalism (<i>E. C.</i>) ..	74
Helander, Sven: Vår moderna handel (<i>C. Fl. Steenstrup</i>)	70
Hertel, H.: Det kgl. Landhusholdningsselskabs Historie I—II (<i>K. J. Kristensen</i>)	66
Hjort, I. B.: Norsk Boligpolitik (<i>C. V. Bramsnæs</i>)	379
Hobhouse, L. T.: Liberalismen	385
Huldermann, B.: Albert Ballin (<i>E. C.</i>)	238
Jeglin, W.: Die Beteiligung des Gemeinwesens und der Arbeiter an handelsrechtlichen Korporationen	385
Jentsch, C.: Volkswirtschaftslehre (<i>L. V. Birck</i>)	382
Karleby, Nils: Socialiseringsfrågans förutsättningar och läge i Dan- mark (<i>C. Fl. Steenstrup</i>)	342
Keynes, J. M.: A revision of the treaty (<i>E. C.</i>)	251
Knapp, G. F.: Staatliche Theorie des Geldes	84
Kretz, Fr. og Jens Møller: Oversigt over Rigsdagens Virksomhed 19 ⁰⁰ / ₀₁ —1920 (<i>F. Z.</i>)	82
Landbrugets Driftsforhold 1920—21. Udg. af det landøkonomiske Driftsbureau ved O. H. Larsen og Ivar Dokken	384
Lange, Jacob E.: Arbejdsløshed	84
Lavorius, W. A.: Finska markens värde	384
Magnusson, G.: Socialdemokratiet i Sverige (<i>Johs. Lehmann</i>)	327
Marstrand, V.: Beregning af Bogtrykpriser	84
Møller, Jens og Fr. Kretz: Oversigt over Rigsdagens Virksomhed 19 ⁰⁰ / ₀₁ —1920 (<i>F. Z.</i>)	82
Nationalekonomiska Studier, tillägnade Prof. Knut Wicksell (<i>L. V. Birck</i>)	323
Nilsson, Martin P.: Den romerska Kejsartiden (<i>L. V. Birck</i>)	240
Olsen, P.: Det nye System (<i>L. V. Birck</i>)	231
Pedersen, Jens: Om et Livsforsikringsselskabs Økonomi II (<i>Chr. Hansen</i>)	377
Ram, O.: Den store Samfundsforbrydelse i Dagens Lys	384
— : Fra Brostenene til Naturens Arbejdskilder	384
Russland, Der neue Kurs in	385
Røgind, S.: Brændevin, Vin og Øl i de nordiske Landes Lovgiv- ning (<i>Knud Korst</i>)	230
Sand, E. S. og J. Bülow: Boligloven af 1921	84
Sax, Emil: Der Kapitalzins (<i>L. V. Birck</i>)	329
Schou, P.: Folkenes Forbund (<i>E. C.</i>)	69
Sindballe, K.: Forsikringskontraktens Forudsætninger (<i>G. E. Riemann</i>)	375

	Side
Skjoldbo, C. L.: Socialiseringens Veje og Maal (<i>Even Marstrand</i>)	321
Smith, Helge: Sociale Spørgsmaal	384
Socialdemokratis, Det danske, Historie fra 1871 til 1921 (<i>Even Marstrand</i>)	236
Sukkerfabrikker, A/S, De danske, 1872—1922 (<i>E. C.</i>)	374
Thalbitzer, C.: Aarhus Privatbank 1871—1921 (<i>E. C.</i>)	68
Thorsen, Chr. og H. Fritz: Hafnia 1872—1922 (<i>G. E. Riemann</i>)	341
Tobakskommissionens Betækning (<i>Knud Korst</i>)	236
Trap, C.: Russiske Jøder i Kjøbenhavn efter Folketællingen 1921 (<i>E. C.</i>)	323
Trotsky, L.: The defence of terrorism (<i>L. V. Birck</i>)	245
Tull- och Traktatkommitténs utredningar och betänkanden	84, 385
Wells, H. G.: The salvaging of civilization (<i>L. V. Birck</i>)	254
Werner, Hj.: Valutafrågans lösning	384
Westergaard, H.: Economic development in Denmark before and during the war (<i>E. C.</i>)	320
Winsnes, Erling: Økelæren	84
Zeuthen, F.: Den tvungne Ulykkesforsikring og de private Forsikringselskaber	84
Zizek, F.: Grundriss der Statistik	84
Östergren, Aug.: Vägen till ekonomisk hälsa (<i>C. Fl. Steenstrup</i>)	380

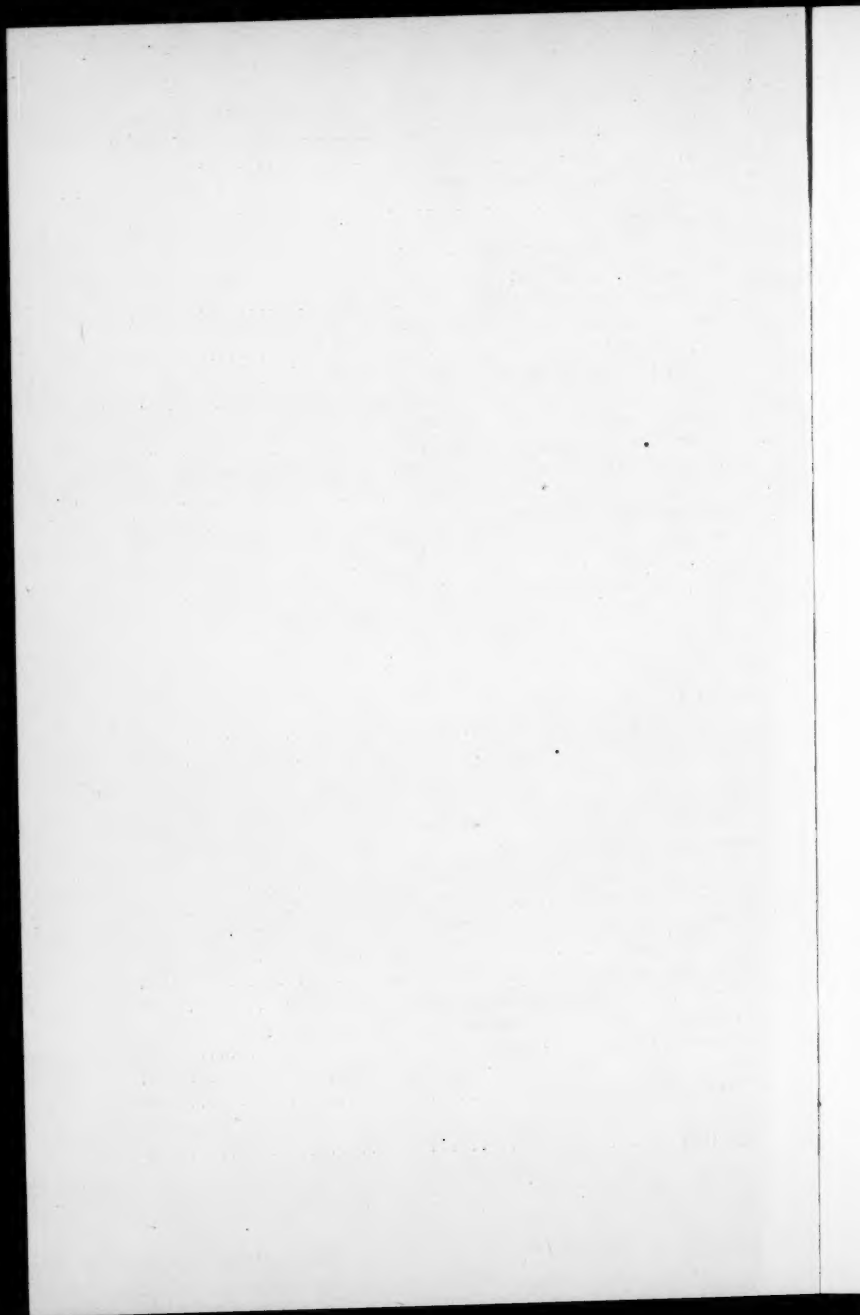
Notitser:

Diskontoen i 1921	343
Engros-Pristallet for 1921	344

Nationaløkonomisk Forening:

Foredrag om den nordiske Møntunion	8
Foredrag om Driften af offentlige Virksomheder	28
Foredrag om de økonomiske Forhold i Sønderjylland i Overgangstiden	188
Foredrag om De samvirkende Fagforbund	257
Foredrag om Nationaløkonomiens Opgaver i vore Dage	359
Foreningens 50 Aars Jubilæum	345
Generalforsamlingen 26. Oktober 1922	386
Fundats for Nationaløkonomisk Forenings Fond	387
Medlemsliste, December 1922	389

Emneliste	399
-----------	-----

HVOR ER VOR BEHOLDNING AF SEDLER OG SKILLEMØNT

Af

Dr. L. V. Birck.

I.

Den 11. Januar d. A. foretog Bank- og Sparekasseinspektørerne samt Statsgældsdirektøren efter Aftale med Nationalbanken en Tælling af vore Finansinstitutters Kontantbeholdninger. Tællingen foretoges efter Lukketid.

Min Hensigt med at foranledige denne Tælling var at faa fastslaaet, hvor stor en Del af den udstedte Seddelmængde, der var havnet som Kasserreserve i Bankerne, og hvor stor en Del der var i Cirkulation.

Jeg mente, at Resultatet vilde forene de to tilsyneladende modstridende Teorier, den saakaldte banking-Teori, hvorefter man ikke kan pumpe Sedler ad libitum ud i Omsætningen, idet denne vil refusere, hvad den ikke har Brug for og sende dem tilbage til Bankerne, og den saakaldte currency-Teori, hvorefter man kan udstede saa mange Sedler, man vil, naturligvis med den Virkning, at Prisniveauet forhøjes

og Omsætningen forøges. Jeg havde forestillet mig Løsningen saaledes, at banking-Teorien gjaldt i sin korte Virkning, men at currency-Teorien gjaldt i det lange Løb.

Hvis en Seddelbank udsteder 1 Million £, hvilket maa ske i Form af Udlaan, vil denne Million foretage én Omsætning og derefter vende tilbage til en Bank, dog ikke til Seddelbanken, men til en af de andre Banker, der igen vil udlaane den. Men hvert Udlaan skaber igen et Indlaan, idet Modtageren ikke vil ligge med Pengene. Nu vil imidlertid ikke hele Millioneren strømme tilbage, fordi den alt har paavirket Prisniveauet noget, og der følgelig til samme Konto-omsætning vil kræves flere Kontanter; der gaar f. Eks. kun 950 000 tilbage til Banken. Denne vil paa den anden Side igen ikke udlaane 950 000, men kun 900 000, idet den vil bruge de 50 000 til at forstærke sin Kasse-reserve, som jo skal være større, fordi den skal dække flere Indlaan. Saaledes vil Pengene vedblive at løbe frem og tilbage, afsættende skiftevis Beløb til Kasse-reserven og til Cirkulationen, indtil Millioneren er fordelt saaledes mellem disse, at der ikke strømmer mere tilbage til Banken fra Cirkulationen og paa den anden Side Kasseresserven er forøget i Forhold til Indlaanenes Vækst.

Indlaanene i Banken vokser stadig; følgelig bør Kasseresserven vokse. Jeg var gaaet ud fra, at Hælvten af Sedlerne endte som Kasseresserve; en Antagelse, som ikke holdt Stik, saaledes at selv om Bevægelsen foregaar efter det af mig angivne Skema, ender en langt større Del i Cirkulationen end nogen har antaget. Jeg var endvidere gaaet ud fra, at paa Banker-

nes Kasserreserve opbyggedes den enorme Søjle af Kreditmidler, der bærer den største Del af Omsætningen; teoretisk skulde i et Land med udviklet Brug af Checken kun Detailomsætningen ske ved Kontanter. Denne min Teori byggede paa den udbredte Antagelse, at Sedlerne kom før Krediten og var Skyld i dennes Ekspansion, en Antagelse, Alverdens Bankmænd under Krigen har protesteret imod. Og Erfaringen synes da at være den, at de *private* Banker har skabt en umaadelig Kredit og stillet den til Publikums Raadighed og har kunnet gøre det, saalænge Diskontoen holdtes for lavt i Forhold til den (ringere) Mængde af disponibel reel Kapital, og at saa Seddelbankerne har været tvunget til at stille de Sedler til Raadighed, som Omsætningen paa Grund af Kreditinflationen nu krævede. Med andre Ord: de nevtrale Seddelbankers Fejl har ligget i den forkerte Diskontopolitik, men ikke i den forcerede Seddelmængde, som var en Følge af de private Bankers Kreditpolitik og Statens Laaneoperationer. Krediten synes da ikke at være bygget op paa de som Kassebeholdning havnede Sedler, men faktisk paa en Mobilisering af reale Værdier, repræsenterede af Kapitalrepræsentativer (Skøder, Aktier), hvis Pris (Kurs) paa Grund af Inflationen blev drevet i Vejret og som derfor blev en svigtende Sikkerhed. Men til Sikring af denne Kredit burde der have ligget en stor Kontantreserve, som ogsaa vilde have været til Stede, hvis Krediten havde udviklet sig paa Basis af Kontantreserven og ikke paa Basis af Papirværdier.

Tællingen viser, at Banker og Sparekasser uden-

for Nationalbanken i Sedler, Skillemønt og Anfordring paa Nationalbanken ligger med 135 Millioner Kr. eller kun 2pCt. af Bankernes og Sparekassernes samlede Ballance, et meget lavt Tal.

II.

Der er ialt siden 1873 præget af Sølv- og Kobbermønt 44 Mill. Kr. mere end indsmeltet. Allerede før Krigen var en Del heraf gaaet tabt, indsmeltet og udført, saaledes at vi næppe havde mere end 30 Mill. Kr. her i Landet. Under Krigen udvandrede vor Sølvmønt til Sverig, og da Sølvet passerede 70 d. pr. ounce, begyndte Indsmeltningen af vore Kronestykker, saaledes at der ved sidste Aarsskifte næppe var 12 Mill. Kr. i Skillemønt her i Landet. Før Krigen laa der udenfor Nationalbanken 135 Mill. Kr. i Sedler; læg hertil 25 Mill. Kr. af 'Skillemønten som omløbende, og vi faar udenfor Nationalbanken 160 Mill. Kr. i Sedler og Skillemønt. I Øjeblikket er en gros-Prisniveauet 180 mod 100 før Krigen; Vareomsætningen er rimeligvis ringere end i 1913. Multiplicerer vi derfor 160 Mill. med 1.8, kommer vi til, at der bør ligge udenfor Nationalbanken 288 Mill. i Sedler og Skillemønt — maa-ske skal det paa Grund af Slesvigs Indlemmelse forhøjes til 300 Mill.; men der var pr. 11. Januar faktisk 434 Mill. i Sedler og ca. 10 Mill. i Skillemønt, total 444 Mill. eller mindst 130 Mill. mere, end der skulde være. Tager vi Hensyn til, at en stor Del Fabriker ligger stille, er Overskudet af Sedler og Skillemønt rimeligvis endnu større. Disse 150 Mill. kan ikke være i Omsætningen, thi ellers vilde de have paavirket Prisniveau og Omsætningens Mængde; de maa da

være hoardede, skjult i Strømpeskafterne. Nu gaar Teorien ud fra, at i Krise- og Likvidationstider tømmes Bankernes Beholdninger af Kontanter eller, om man vil, forringes Kontanternes Omløbshastighed, baade fordi Publikum, der ikke er sikker paa at kunne faa Kredit, maa ligge med flere Kontanter, og fordi Mistillid til Banker overhovedet gør, at mange foretrækker Rentetabet ved at ligge med Kontanter fremfor Risikoen. Spredte Undersøgelser har imidlertid ikke vist saadan hoarding her i Landet, at det kan dreje sig om 130 Mill., og jeg vil derfor være tilbøjelig til at antage, at der ligger henved 100 Mill. Kr. i Sedler i Mellemevropa, delvis indbragt der personligt af Turister og Opkøbere. For tyske Undersaatter vil der være megen Grund til at anlægge deres Formue i danske Sedler: Fra Juli til Januar er den tyske Mark falden fra 9 til $2\frac{1}{2}$ Øre; dette Fald kunde delvis forudses og er blevet det; dernæst har Indehaveren af danske Sedler den Mulighed at kunne tjene 33 pCt. paa dem, hvis de har købt den danske Krone paa en Tid, da den var 20 Cents værd, og hvis Nationalbanken atter vil indløse sine Sedler med Guld eller den danske Krone kommer i pari, og da bliver 27 Cents værd. Endelig vil en Beholdning i danske Kroner meget let kunde unddrage sig Skattevæsenets Efterforskning. Den sparede Skat vil mange Gange opveje Rentetabet. Hvis jeg har Ret i, at Tyskland ligger med 90 à 100 Mill., saa vil en Genindførelse af vore Sedlers Indløselighed meget let føre til et øjeblikkeligt Krav om Guld. Jeg antager, at Forholdet er noget lignende med Hensyn til svenske Sedler, og at den svenske Bank ved at aabne for Indløseligheden vil

kunne faa en ubehagelig Erfaring, hvis den svenske Seddel skulde gaa under Guldpariteten.

Lad mig til Slut give de absolutte Tal pr. 11. Januar:

Nationalbanken har paa et Metalfond af $232\frac{1}{3}$ Mill.	
udstedt: 507 Mill. i Sedler og der er ca. 12	
Mill. i Skillemønt = ca.	519 Mill
Banken selv ligger inde med $73\frac{1}{3}$ Mill. i Sedler	
og ca. $2\frac{1}{2}$ Mill. i Skillemønt = ca.	76 "
Rest....	443 Mill.

Af disse 443 Mill. laa i private Banker ca. 41.8 Mill., i Sparekasser ca. $7\frac{1}{4}$ Mill., hos Vekselerer og private Bankiers knapt $\frac{1}{2}$ Mill., og i Finanshovedkassen, inclusive Amtsstuer og Toldkasser $2\frac{1}{3}$ Mill. Regn ialt — for at imødekomme Fejlregning og forbigaaede mindre Instituter — $51\frac{1}{2}$ Mill. Dette er vore private Instituters rene Kasserereserve, der ganske vist maa forstærkes med Anfordringerne paa Nationalbanken ($86\frac{1}{3}$ Mill.), til hvis Imødegaaelse denne Bank dels har som Kasse 76 Mill. i Sedler og Kontanter og dels en Seddelreserve af $697 \div 507 = 192$ Mill. Kr., som er den Sum, Nationalbanken ved Rediskontering og Lombardering i Tilfælde af Panik kan stille til Bankernes Raadighed ($697 = 3$ Gange Metalfond).

Udenfor Nationalbanken ligger der i Sedler og Skillemønt 443 Mill., hvoraf de $51\frac{1}{2}$ Mill. i finansielle Instituter og $391\frac{1}{2}$ Mill. dels i Omløb hos Publikum, Forretningsdrivende og dels hoardede i Ind- og Udland; da jeg anslaa det sidste Beløb til 130 Mill., skal der altsaa i Omløb være 260 Mill.

Adderer vi da Summerne $76 + 51\frac{1}{2} = 127$ Mill.

i Nationalbanken og andre Pengeinstituter og sammenholder dette Beløb med de 260 Mill., jeg antager der er i Omløb hos Publikum, finder vi, at — naar vi bortser fra de hoardede 130 Mill. — saa er $\frac{2}{3}$ af Sedler og Skillemønt i Omløb og $\frac{1}{3}$ i Bankerne, idet vi regner de 76 Mill. i Nationalbanken som en Kasserreserve, denne Bank skulde have haft, hvis den ikke var Seddelbank, blot i sin Egenskab af Bankernes Bank, der holder en Del af deres Kassereserver.

I daarlige Tider fordeler altsaa Mængden af Sedler og Skillemønt sig mellem Cirkulation og Bankkassereserver og i Forholdet 2 til 1, men sandsynligt i Højkonjunkturer er Forholdet 1 til 1.

DEN NORDISKA MYNTUNIONEN

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 28. November 1921

AF

Eli F. Heckscher.

Den uppgift, som förelagts mig, är på en gång hedrande och lockande — men samtidigt ömtålig. För en svensk, som samtidigt känner sig såsom skandinav och såsom anhängare i främsta rummet av ekonomiskt samarbete mellan de nordiska länderna, kan det nämligen förefalla nedslående att tala om ett stycke praktisk ekonomisk skandinavism som upphört att existera, och detta åtminstone skenbart på grund av svenskt ingripande. Emellertid ser jag icke saken på detta sätt. Det skall visserligen medgivas, att det svenska ingripandet var vad som från början gjorde slut på myntunionen såsom faktiskt existerande; men även alldeles utan detta ingripande skulle den ha försvunnit något senare och i denna stund vara borta. Det svenska ingripandet har alltså påskyndat men icke skapat myntunionens faktiska undergång.

Vad som i verkligheten slagit ihjäl myntunionen är någonting annat än 1916 års svenska penningpolitik; det är guldmyntfotens upphävande. Ju mer man fördjupar sig i penningväsendet före kriget, desto star-

kare intryck får man av, hur oupplösligt hela det dåvarande tillståndet var förenat med guldmyntfoten, och blir därför för varje gång alltmer beredd att se det då vunna försvinna, när man icke har dess fundamentala förutsättning, guldmyntfoten, i behåll.

Vad nu närmast myntunionen beträffar, kan man med full bestämdhet påstå, att ingen myntunion är möjlig utan en gemensam bas, och denna bas kan svårigen vara annat än metallisk. Det är ej för intet som den nordiska myntkonventionen i sin första paragraf stadgar: „Kongerigerne Danmark og Sverrig antage Guld som Grundlag for et fælles Møntsystem“. Nu ha de nordiska rikena avskaffat guld som grundval för sina myntsystem, och „Fællesskabet“ är därmed också försvunnit.

Det torde över huvud icke finnas exempel på, att en myntunion någon längre tid lyckats överleva den metalliska myntfotens upphävande; pappersmyntfoten har alltid visat sig vara myntunionernas bane. För att först ett ögonblick betrakta en annan myntunion än vår egen, nämligen den latinska, har den upprepade gånger haft svårigheter genom att Italien återfallit i pappersmyntregimens kärr; och med pappersmyntregimens seger över hela linjen genom kriget har samhörigheten mellan den latinska myntunionens länder brustit ännu mer fullständigt än fallet är hos oss. Medan alla de dithörande valutorna föra kriget stodo i 72 gentemot nordiska kronor, stå schweiziska francs nu över 100, franska i 37 à 38, belgiska i 36 à 37, italienska lire i 22 à 23 — allt emot danska kronor. Differenserna äro alltså betydligt mer än dubbelt så stora som mellan de skandinaviska valutorna inbördes. Därav följer å

andra sidan också, att man alldeles ingen anledning har att förvåna sig över avvikelser mellan svenska, danska och norska kronor; det skulle vara mycket egendomligare, om de förmått bevara sitt inbördes förhållande orubbade.

Vem ansvaret för denna utveckling påvilar, därom kan man ha olika meningar. Mer fatalistiskt lagda personer ge världskriget skulden, andra äro mera böjda att lägga skulden på bestämda individer eller institutioner. Men det är i detta sammanhang likgiltigt; här kan man nöja sig med att påvisa den oupplösliga förbindelsen mellan guldmyntfotens och myntunionens undergång.

Likväl behöver detta sammanhang utvecklas närmare.

En myntunion är en överenskommelse mellan länder om ömsesidig giltighet för ländernas mynt enligt ett bestämt värdeförhållande dem emellan. Detta värdeförhållande är nästan alltid 100 men behöver ej nödvändigt vara det. Ett fast värdeförhållande mellan två länders mynt är emellertid omöjligt att upprätthålla utan en garanti för de särskilda myntens värde gentemot en såsom fast betraktad värdemätare, och denna värdemätare måste då vara gemensam för länderna inom myntunionen. Det är därför uteslutet, att länder med olika slags myntfot skulle kunna tillhöra samma myntunion; ett land med guldmyntfot kan ej vara i union med ett silvermyntfotsland och intetdera landet med ett tredje land som har pappersmyntfot.

Den äkta metalliska myntfoten innebär nu en sådan ordning för penningväsendet, som definierar landets penningvärde till överensstämmelse med värdet

på en viss mängd ädel metall. Den nordiska guldmyntfoten, såsom den fastställts i myntlagarna och ännu nominellt gäller, definierade på detta sätt kronan till $1/2480$ av ett kg rent guld, det vill säga gjorde kronan likvärdig med något över 0.4 gr rent guld. Det sätt, varpå denna guldmyntfot liksom nästan alla andra garanterades, var genom två eller om man så vill tre åtgärder, som tillsammans skapa en fullständig säkerhet emot avvikelser från det bestämda guldvärdet — så länge de iakttagas.

Den första av dessa är sedlarnas fria inlöslighet i guld. Så länge den uprätthålles, kunna sedlarna omöjligt sjunka i värde gentemot guld, emedan de då omedelbart presenteras till inlösen. Denna bestämmelse hindrar alltså en nedgång i sedlarnas guldvärde. Den andra bestämmelsen hindrar tvärtom en uppgång i sedlarnas värde gentemot den bestämda guldkvantiteten, genom att innebära guldets fria inlöslighet eller utmyntning; detta möjliggör alltid utväxling av sedlar emot guld, vilket också genast sker, om sedlarna skulle komma över sitt bestämda guldvärde. Genom dessa båda anordningar är alltså ett lands penningvärde olösligt bundet vid en bestämd guld mängd. Men i och för sig binda de penningvärdet enbart vid värdet av guldets inom landet, och detta är ett i högsta grad obestämt värde, särskilt i länder utan guldcirkulation, sådana som de nordiska. För en verklig guldmyntfot erfordras därför ytterligare en tredje bestämmelse, nämligen fri guldhandel, frånvaro av alla hinder för import och export av guld. När även denna sista bestämmelse gäller, är däremot landets penningvärde identiskt med värdet av en viss mängd av den inter-

nationella handelsvaran, guld. Alla andra åtgärder, som säga sig åsyfta guldmyntfotens upprätthållande, äro betydelselösa eller — långt vanligare — ägnade att tvärtom avlägsna valutan från dess gamla guldvärde. Framför allt gäller detta strävandena att hålla guldkas-san uppe, vilket vanligen sker genom exportförbud på guld; därigenom ödelägges penningväsendet under förevändning av att räddas.

Fasthåller man vid dessa elementära förutsättningar för guldmyntfoten, är en myntunion alltså räddad, i motsatt fall är den ödelagd. Var och en minnes antagligen — den sannolikt ohistoriska — anekdoten om kejsar Karl V, som efter sin tronavsägelse under vistelsen i ett kloster använde sin tid på att få olika urverk att gå lika, men måste uppgiva försöket som hopplöst och då skall ha gjort reflexionen, att han nu förstod, hur olöslig uppgiften varit att förena de många folken under hans spira till strävanden mot ett gemensamt mål. Alldeles samma olösliga svårighet, som förelåg för den gamle kejsaren i fråga om att få de olika uren att gå lika, föreligger i fråga om olika länders myntsystem i deras inbördes förhållande. Men i vår tid har man likväl löst den uppgift, Karl V misslyckades med, nämligen genom elektriska ur, som drivas av en gemensam ström och därför kunna garanteras gå lika, så länge maskineriet är i ordning. En motsvarighet till de elektriska uren är guldmyntfoten, som också innebär en gemensam ström och därför garanterar de olika myntsystemens överensstämmelse.

Nu kan man emellertid invända, att de här framställda hindren för en myntunion visserligen gälla i förhållandet mellan länder med olika myntfot, men att

intet som nu framställts borde vara i vägen för myntunion mellan pappersmyntfotsländer. Och då alla de nordiska länderna nu lyckliggjorts med pappersmyntsystem, borde alltså däri icke ligga något hinder för den nordiska myntunionens bestånd. Men denna tankegång är oriktig. Guldmyntfoten är nämligen en och odelbar, den definierar med full exakthet ett lands valuta. Pappersmyntfot är däremot ett otal vitt skilda ting, det finns lika många olika slag av pappersmyntfot som det finns länder med pappersmyntfot. Detta beror helt enkelt därpå, att pappersmyntfoten saknar all objektiv bas och endast negativt är bestämd som motsatsen till metallisk myntfot.

Vad som bestämmer valutans värde vid pappersmyntfot, har som man vet varit en mycket omstridd fråga mellan teoretiker och praktiker, särskilt frågan om penningvärdets beroende av diskontopolitiken. Men för att undgå onödiga tvistefrågor kan man i detta sammanhang inskränka sig till den förklaringen, som även praktikerna i allmänhet torde godtaga, att penningenshetens värde helt och hållet blir beroende av de särskilda ländernas penningpolitik i den ekonomiska situation, som råder inom varje land för sig. Detta är visserligen också fallet vid metallisk myntfot; men skillnaden är den, att i detta senare fall penningväsendets egen organisation automatiskt framtingar den rätta penningpolitiken — d. v. s. den som binder penningvärdet vid den föreskrivna guldkvantitetens värde.

Följden härav är, att möjlighet till myntunion mellan pappersmyntfotsländer endast föreligger, när de driva gemensam penningpolitik. Men för detta ändamål har ingen myntkonvention skapat garantier.

Jo, den har gjort det vid guldmyntfot, ty då är guldmyntfoten själv en dylik garanti; men när man har brutit själva grundlagen för det gamla penningväsendet, står ingen dylik garanti kvar. Givetvis vore det icke omöjligt att även vid pappersmyntfot skapa garanti för gemensam penningpolitik. Man har den inom hvarje särskilt land, där det fränsett detta ingalunda skulle säga sig självt, att penningvärdet måste vara detsamma i olika provinser; tider ha funnits, då man exempelvis i England räknade agio mellan landets olika delar. Men nu sker det icke längre i något land, därför att penningpolitiken är garanterad såsom enhetlig inom landet. Om Sveriges, Danmarks och Norges centralbanker sammansloges till en, bleve förhållandet detsamma även mellan dessa tre länder; men då de nu äro tre, så är också enhetligheten vid pappersmyntfot utesluten.

Likväl är denna framställning alltför enkel och därigenom så ofullständig, att den blivit oriktig. Ty det är verkligen möjligt att även utan ursprunglig enhetlighet i penningpolitiken upprätthålla överensstämmelse i penningvärdet mellan länder med pappersmyntfot, men därvid på ett annat villkor, som är så olyckligt som gärna möjligt. Villkoret är, att landet med den sämsta valutan får bestämma penningväsendet för alla myntunionens länder.

Förklaringen härtill är enkel och gives enklast genom hänvisning till den även utanför teoretikernas krets ganska välkända s. k. Greshams lag, vars innehåll är, att det sämre myntet tränger ut det bättre, om båda hava samma lagliga betalningskraft. Denna sats är nästan självklar, eftersom den helt enkelt innebär,

att man icke betalar med eti värdefullare mynt när man kan slippa sin skuld eller få sin vara mot ett mindre värdefullt. Och detta villkor, att mynten ha samma betalningskraft i olika länder, oberoende av sitt inre värde, slår tydligen in inom en myntunion. Om den norska kronan är mindre värd än den svenska men likväl har laglig betalningskraft i Sverige, så betalar man med norska kronor hellre än med svenska — så enkelt är det. Likväl förtjänar detta att utvecklas något mer i detalj.

Antag, att ett af länderna inom en myntunion — vi kunna kalla det A — förringar sin valuta i förhållande till de andra. Upprätthålles myntunionen då i realiteten, d. v. s. parikursen mellan länderna får bli bestående, så blir följderna en enorm efterfrågan i landet A på de andra ländernas valutor. Detta behov har centralbanken i A att tillgodose genom att skapa eller förvärva växlar på länderna B, C o. s. v. och, väl att märka, till parikurs. Om länderna B och C då mottaga dessa växlar till pari, betyder det en oavbruten kreditgivning från dessa länder till A, som följd därav ökad mängd betalningsmedel i B och C samt en oavbruten försämring i dessa länders penningvärde, ända tills deras valuta naturligt nedgått till paritet med A's. På detta sätt kan det första landet i obegränsad grad forcera fram en nedsättning i de andra ländernas valutor — tills myntunionen brister.

Detta kan anses som den typiska utvecklingsgången, men det kan löna sig att betrakta saken, sådan den skulle ha tett sig under den ordning, som faktiskt rådde inom den skandinaviska myntunionen före kriget. Centralbankerna i de tre länderna tillhandahöllo

då anvisningar på varandra till pari eller till belopp, som föga överstego pari. Om myntunionen realiter hade fått bli bestående vid faktisk förskjutning mellan ländernas penningvärden, skulle detta i landet med den sämsta valutan ha föranlett en starkt ökad efterfrågan på dylika anvisningar på de övriga länderna. Som följd därav skulle centralbanken i det förstnämnda landet ganska snart ha måst upphöra med att utlämna anvisningar eller också ha måst utlämna dem till allt högre kurs. Efterfrågan skulle då ha kastat sig över på sedlar, i det att alla spekulanter i landet med den sämre valutan skulle ha skickat över sedlar till de andra länderna för att få dem utbytt mot antingen varor eller sedlar i dessa länder. Nästa steg hade då blivit en sänkning i de andra länderna av kursen på det förstnämnda landets sedlar. Därefter hade då spekulationen flyttat sig till växlarna, med samma resultat. Man kan också tänka sig vilken som helst annan ordning mellan dessa tre vägar, men slutet skulle i alla händelser ha blivit antingen en oavbruten försämring i de bättre ställda ländernas valuta, tills den nedgått i paritet med det sämsta landets, eller också real upplösning av myntunionen.

Visserligen kan man säga, såsom det också har sagts, att allt detta skulle kunnat hindras genom guld-sändningar mellan länderna. Verkan härav hade emellertid ej blivit någon annan än den redan skildrade, om man nämligen fasthåller vid att guld ej skulle ha varit fritt rörligt även utanför Skandinavien. Guld-sändningarna från landet med den sämsta valutan skulle nämligen då endast ha haft till uppgift att möjliggöra en ökad sedelutgifning i de andra länderna inom uni-

onen, och följden hade alltså ännu en gång blivit en nedgång i dessa länders penningvärde. Den enda ändring, som en dylik utväg skulle ha fört med sig, hade möjligen varit ett hinder för försämringen i själva det första, sämst ställda landets penningvärde. Det kunde tänkas, att denna utströmning av guld från ett land med försvagad valuta skulle ha tvungit detta land till en strängare diskontopolitik eller andra åtgärder för begränsning av sedelstocken. Överensstämmelsen mellan de tre ländernas valutor skulle då hava åvägabragts genom förbättring i det första och försämring i de senare ländernas valutor. Detta är den typiska verkan av guldmyntfoten mellan länderna, också när den är rent internationell. Men den stora skillnaden är, att guldets i detta senare fall har ett internationellt värde och att den försämring i guldvärdet, som följer av nedgång i penningvärdet inom ett särskilt land, har en mycket ringa inverkan på det internationella guldvärdet.

Då nu en dylik garanti för guldvärdet inom Skandinavien icke förelåg och icke kan föreligga utan samband med guldets internationella värde, så skulle det helt och hållet ha blivit beroende av sedeltäkningsbestämmelser, guldtillgång och dylikt, om guldsändningar mellan de skandinaviska länderna hade varit ägnade att bevara åtminstone något av det gamla penningvärdets högre nivå i de bättre ställda länderna, i förhållande till det sämre penningvärdet i ett av de övriga. Sedeltäkningsbestämmelserna kunde ha varit sådana, att det fanns möjlighet till för stor sedelutgivning, även sedan en del av guldets bortgått, eller de kunde ha mildrats i detta syfte, eller guld kunde ha

kommit in från andra länder. Täckningsbestämmelser och allt vad därmed sammanhänger ha endast till uppgift att garantera sedlarnas inlöslighet, d. v. s. att vara en varning för centralbanken, som avhåller den från att tillåta en avvikelse mellan sedlarnas värde och (närmast det internationella) guldvärdet. När detta icke längre upprätthålles, äro täckningsbestämmelser ur stånd att garantera guldmyntfotens eller penningvärdets upprätthållande.

Nu skall emellertid villigt medges, att sättet för myntunionens faktiska upplösning ej var det här angivna. Hur förhållandena utvecklade sig under krigets första år, är kanske icke fullt klart på alla punkter. De utländska valutorna stego då över pari i alla de skandinaviska länderna, d. v. s. dessa länders valutor försämrades gent emot de bästa utländska och därför otvivelaktigt också gent emot guld; de blevo sålunda deprecierade. Därvid gingo de tre ländernas valutor inbördes alldeles parallelt, vilket sannolikt berodde på, att förhållandena voro så pass likartade, att samma diskontopolitik medförde samma försämring hos dem alla. Även om man alltså under denna tid icke kan påvisa, att det var ett av länderna, som verkade till att draga de andra nedför backen, så är det å andra sidan uppenbart, att de faktiskt alla tre gingo nedför backen, vad penningvärdet angår. Denna försämring bestod dels i den allmänna nedgången av penningens köpkraft gent emot varorna, dels som sagt också i en nedgång av de skandinaviska penningarna gent emot guld.

Men på hösten 1915 inställde sig en ny situation, som blev det mest överraskande i det skandinaviska

penningväsendet under kriget och överhuvud rätt allmänt i världen har betraktats som en av penningväsendets märkligaste händelser. Början bestod i en nedgång i utländska valutor, först i dollars, sedan i floriner, under pari gent emot skandinaviska kronor. Detta innebar, som lätteligen visade sig, att de skandinaviska valutorna icke blott stego till pari gent emot guld, utan rent av överskredo sitt gamla guldvärde. Vid en ren guldmyntfot hade dylikt uppenbarligen varit en omöjlighet, emedan guld då hade strömmat in, utmyntats till skandinaviskt guldmynt eller — sannolikare — utbytts mot skandinaviska sedlar. Tendensen härtill blev även i det dåvarande läget allt starkare; visserligen höllo de krigförande länderna i det längsta på sina guldkassor, men de bekvämade sig till sist att skicka ut dem emot varor. På den andra sidan, hos de nordiska länderna, var saken också möjlig, ty något hinder för en fri inväxling av guld emot sedlar förelåg ej hos den dåvarande skandinaviska pappersmyntfoten. Denna hade med andra ord endast upphävt den ena av de bestämmelser, som binda penningens värde vid guld, nämligen den som hindrar sedlarnas värde att sjunka under det bestämda guldvärdet, sedlarnas fria inlöslighet mot guld; den andra bestämmelsen, guldets fria inlöslighet mot sedlar, den bestämmelse, som hindrar sedlarna att stiga i värde över guld, hade liksom i allmänhet vid pappersmyntfot fått förbli orubbad. Man hade med andra ord gjort det möjligt för valutan att sjunka i värde, men ej att stiga i värde, gent emot guld.

Det svenska initiativet, som låtit så mycket tala om sig, bestod då helt enkelt i att upphäva även denna

andra begränsning i sedlarnas värde gent emot guld, genom att avskaffa guldets fria inlöslighet hos myntverket och centralbanken. Det blev därigenom möjligt att höja sedlarna över deras gamla guldvärde. Meningen därmed var kanske ej densamma på alla håll, men åtminstone bland teoretikerna, som livligt understödde denna åtgärd, var den avgörande synpunkten, att man därigenom skulle kunna motverka nedgången i de svenska kronornas inhemska köpkraft. Guldets köpkraft hade nämligen oavbrutet sjunkit under kriget, och genom att höja den inhemska valutan gent emot guld skulle man då kunna tänkas undgå att låta denna följa guldets nedåt i dess värde gent emot varorna.

Utan allt tvivel innebar detta ett avsteg från myntunionens grundläggande bestämmelser — eller kanske rättare ett nytt avsteg, utöver det som upphävandet av den rena guldmyntfoten vid krigsutbrottet hade inneburit. Det är otvivelaktigt tänkbart, att en fullständig återgång till guldmyntfoten, med ej blott inlösliga sedlar utan också fri guldexport, i början av år 1916 hade kunnat bevara eller rättare sagt återinföra myntunionen för krigets återstående del. Man hade i så fall fått avstå från de fördelar som stått att vinna genom att höja valutans värde över det gamla guldvärdet, men denna uppoffring kunde ju möjligen tänkas ha lönat sig, om man därmed också kommit tillbaka till en äkta guldmyntfot och myntunion. Därom är svårt att nu efteråt säga något, ty den svenska guldspärrningspolitiken blev alls icke genomförd i den anda, som dikterat den åtminstone från teoretikernas sida.

I alla händelser ledde detta till myntunionens faktiska sprängning, och sålunda närmast genom Sveriges

ingripande. Efter förhandlingar mellan de nordiska centralbankerna, varom ganska litet är känt, blev slutet i realiteten, att vart och ett av länderna fick „sejle sin egen Sø“.

Med krigets slut eller rättare sagt stilleståndet inträdde emellertid en ny fas i det skandinaviska penningväsendet, och man är därvid framme vid den utveckling, som lett till det nuvarande läget. De utländska guldvalutorna, d. v. s. närmast dollars, stego nämligen vid årsskiftet 1918—19 över pari gent emot danska kronor och kort efteråt likaledes gent emot norska samt därefter även gent emot svenska. Guldspärrningspolitiken var därmed praktiskt betydelselös, alla länderna hade nu pappersmyntfot med valutor under deras nominella guldvärde. Även om Sverige tre år förut, i början av år 1916, hade avstått från sin strävan att hålla valutan över det gamla parivärdet, skulle alltså den rena pappersmyntfoten nu ha blivit verklighet och därmed hela det system, jag i det föregående skildrat. Nu om icke förr skulle det av myntunionens länder, som hade den sämsta valutan, ha dragit de andra ländernas valutor med sig nedåt och en oavbruten tendens till försämring i penningvärdet i alla tre länderna därför obehindrat ha kunnat fortgå. Det är svårt att giva guldspärrningspolitiken något ansvar härför; ty man kan väl ej rimligtvis antaga, att det svenska strävandet att hålla valutan över dess gamla guldvärde skulle ha kunnat bli någon anledning till den slutliga nedgången under detta värde.

Myntunionen är därmed borta. Det enda, som återstår därav i denna stund, är skiljemyntsunionen,

och den är en uppenbar anomali, för att icke säga en absurditet. Den betyder nämligen, att när den danska kronan i en växel eller sedel är värd blott $\frac{4}{5}$ av en svensk (den norska $\frac{3}{5}$ av en svensk), så är såväl den danska som den norska kronan värd en hel svensk, när den uppträder i skiljemynt. Detta betyder med andra ord, att var och en, som för danska skiljemynt skaffar sig svenska sedlar, därpå gör en vinst av 25 $\frac{0}{100}$, medan motsvarande vinst genom norska skiljemynt är ej mindre än $66\frac{2}{3}\frac{0}{100}$. Det torde få anses uteslutet, att man genom några som helst lagbestämmelser eller straffåtgärder skulle kunna hindra en så sällsynt lönande trafik, och följden är alltså oundgängligen, att allt metalliskt skiljemynt och närmast allt skiljemynt av högre valörer strömmar från Danmark och Norge till Sverige. Det måste betonas, att detta sker alldeles oberoende av metallen i skiljemynten. Pappersmyntfoten kan visserligen ofta medföra, att skiljemynt av silver ej kunna hållas i rörelsen, emedan silvrets metallvärde är högre än myntets valör; men det är alls icke fallet här. Funnes skiljemyntsunionen icke, skulle silvermynt utan någon svårighet kunna hålla sig kvar i cirkulationen i Danmark och Norge; då nu denna union finns, är det däremot lika omöjligt att behålla nickelmynt som att behålla silvermynt i cirkulation. Den fundamentala svårigheten skulle ej heller kunna avhjälpas genom att de danska och norska centralbankerna inlöste sitt skiljemynt med guld, såsom Sveriges Riksbank egendomligt nog gör. Visserligen vore det tänkbart — ehuru långt ifrån säkert — att de danska och norska skiljemynten då skulle strömma till sina centralbanker i stället för till Sverige, men i cirkulation

skulle de lika litet förbliva i det ena fallet som i det andra. Skiljemyntunionen tvingar alltså Danmark och Norge till att hålla skiljemynt av papper, emedan dessa i motsats till metallmynten ej ha kurs enligt sitt namnvärde i Sverige. Vinsterna och förlusterna länderna emellan till följd av detta läge skall jag ej komma in på, ty huvudresultatet synes mig vara detta, att Danmark och Norge därigenom äro avskurna från metallisk skiljemyntscirkulation; och det tillhör så till vida närmast dem att avgöra, om de önska behålla detta tillstånd eller icke.

Vad bör då ske? Man torde kunna tänka sig två möjligheter för myntunionens återställelse.

Den ena är en skandinavisk myntunion utan samband med guldets internationella värde. Det skulle betyda förnyad, så att säga inre skandinavisk guldmyntfot, fri inlöslighet av sedlarna mot guld inom alla tre länderna och fria guld rörelser mellan de tre länderna, men däremot ej fri guldexport till utlandet. Redan under denna förutsättning skulle uppenbarligen åtgärder behövas för att skapa paritet mellan de tre ländernas myntenheter. Under förutsättning av det nuvarande tillståndets oförändrade fortvaro vore detta liktydigt med nedskrivning av den danska kronan till $\frac{4}{5}$ och av den norska till $\frac{3}{5}$ av deras nuvarande, nominella guldvärde. Däremot vore det tänkbart att bli stående härvid, vilket är detsamma som att säga, att den svenska kronan icke skulle behöva nedskrivas gent emot guld. Orsaken till att detta vore tänkbart, trots att även den svenska kronan är deprecierad gent emot guld samt den danska och den norska mer deprecierade gent emot guld än nu angivits, är helt en-

kelt, att man därmed icke sätter de skandinaviska valutorna i något samband med guldets internationella värde. Under förutsättning att guldexportförbudet även under dessa förhållanden skulle kunna effektivt upprätthållas gent emot den övriga världen, hade man då ett lägre guldvärde i Skandinavien än där utanför och satte sina valutor i paritet endast med det förra guldvärdet.

Alldeles säkert är det icke, att ett dylikt system i längden skulle kunna upprätthållas — för min del skulle jag icke ens vilja anse det sannolikt. Det förefaller mig nämligen mest troligt, att guldets ej vid en dylik fri rörlighet inom Skandinavien skulle kunna behållas inom Skandinavians gränser. Med mitt sätt att se saken vore detta närmast glädjande, om man nämligen blott à tout prix ville vidhålla guldmyntfoten; ty man komme då i förbindelse med det internationella guldvärdet, trots att det ej varit meningen. Men å andra sidan skulle det ligga en halvhets och brist på uppriktighet i hela detta system, som gjorde det föga ägnat till grundval för en förnuftig lösning av vårt penningproblem. Huvudinvändningen är dock en annan. I den mån systemet kunde upprätthållas i enlighet med sin avsedda innebörd — och till stor del bleve detta åtminstone länge fallet — skulle man nämligen vara tillbaka vid myntunionens fundamentala svaghet under pappersmyntfot, nämligen att landet med den sämsta valutan automatiskt skulle draga med sig de andra unionsländernas valutor nedåt. Häremot finnes ingen garanti annat än i en verkligt ren guldmyntfot, d. v. s. genom anknytning till guldets värde i dess egenskap av internationell handelsvara.

Det förefaller mig därför, som om man finge avvisa hela denna lösning och resolut gripa tillbaka på den äkta guldmyntfoten. Detta föranledes enligt min mening icke blott av önskan att återupprätta den skandinaviska myntunionen utan även av andra och starkare skäl; och jag ser ingen anledning att därvid avvakta åtgärder från andra länder. Från min synpunkt skulle myntunionens återupprättande ha sin största betydelse just som ett steg i riktning av återgången till guldmyntfot, och jag skulle främst värdesätta den från synpunkten av dess möjligheter i detta avseende. Det vore dock tänkbart att ej omedelbart återgå till ett fast pris på guldet i skandinavisk valuta utan i stället att till en början blott bestämma ett högsta pris på guldet, i överensstämmelse med den s. k. guldväxelfoten (Gold Exchange Standard), som i olika former men med tämligen undantagslös framgång utexperimenterats redan före kriget. Fördelen av detta system såsom en övergångsform, i jämförelse med omedelbar övergång till den rena guldmyntfoten, vore att man icke definitivt behövde nedskriva sina valutor i förhållande till deras nuvarande depreciation gent emot guld. Man kunde nämligen därigenom ge denna nedskrivning — som i detta fall uppenbarligen skulle gälla icke blott danska och norska utan även svenska kronor — en provisorisk karaktär och även i realiteten taga hänsyn till möjligheten av att den icke skulle behöva bli definitiv. Varje tänkande människa inser ju, att våra valutor faktiskt äro deprecierade gent emot guld, och ett dylikt provisorium skulle ingen annan betydelse ha än att hindra en ytterligare fortsatt depreciation — men det är mycket nog. Skulle dollar-

kursen sedan sjunka i samband med den prisstegring i Amerika, som ej förefaller så långt borta, bleve man därigenom i tillfälle att återgå till guldmyntfoten på gynnsammare villkor än de nuvarande; och för Sveriges del är det ingalunda uteslutet, att de 12—13 procent, som dollarkursen för närvarande ligger över pari, alldeles skulle kunna försvinna, vilket då naturligtvis skulle innebära en övergång på gynnsammare villkor än de nuvarande även för Danmark och Norge.

På några andra villkor än dessa synes man mig åtminstone ej kunna tänka på en fortsatt eller rättare sagt förnyad myntunion; och den ekonomiska skandinavismens vänner böra därför vara på det klara med, att enda vägen till detta stycke praktisk skandinavism går över guldmyntfoten.

Som avslutning vill jag dock även påpeka, att själva guldmyntfoten som sådan är ett slags myntunion av den största betydelse. Så länge den vidhålles, skapar den nämligen ett fast värdeförhållande emellan de olika ländernas valutor, inom gränser, som äro så trånga, att man i vår tid knappast räknar med de små differenser, som därvid kunna uppstå. Man får ej parikursen nödvändigt lika med 100, ehuru naturligtvis intet hinder möter för detta heller, och man får ej möjligheten att betala med det ena landets mynt i det andra, men det övriga av myntunionens fördelar ger guldmyntfoten automatiskt. Vid valet mellan myntunion utan guldmyntfot å ena sidan och guldmyntfot utan myntunion å den andra kan det därför ej vara något tvivel om att det senare är att föredraga. Samtidigt bör det emellertid betonas, att den skandinaviska myntunionen otvivelaktigt har haft stor betydelse för

känslan av ekonomisk samhörighet här i Norden; och det lyckligaste måste därför vara att återinföra den på guldmyntfotens grund. Några verkligt hållbara skäl emot att omedelbart skapa denna grundval föreligga enligt min mening icke heller.

DRIFT AF OFFENTLIGE VIRKSOMHEDER

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 21. Februar 1922

Af Telefondirektør, Ingeniør **Fr. Johannsen.**

Det er ikke uden Betænkelighed, at jeg har imødekommet Nationaløkonomisk Forenings Anmodning om at indlede en Diskussion om Drift af offentlige Virksomheder. Ganske vist har jeg adskillige Gange maattet tage Stilling til Spørgsmaal af denne Art, men jeg har bestandig maattet gøre det paa Grundlag af rent praktiske Erfaringer; jeg frygter derfor, at mine Ord i en saa indsigtsfuld Forsamling som den nærværende i høj Grad vil faa Præg af et Forsøg paa at trænge ind paa Omraader, hvor den nationaløkonomiske Videnskab maaske forlængst har bragt Klarhed, medens jeg kun har haft mit personlige Skøn at stole paa.

Naar jeg da skal udvikle mit Syn paa Sagen, maa jeg begynde med den Trivialitet, at det er Teknikens overordentlige Fremskridt, der blev Aarsagen til, at der opstod en Række Virksomheder: Vandværker, Gasværker, Jernbaner, Sporveje, Elektricitetsværker, elektriske Sporveje, Telegrafer, Telefoner, med eet Ord, hvad vi nu i Almindelighed forstaar ved offentlige Virksomheder,

hvad man i Amerika kalder „public utilities“. Desværre lod det sig ikke gøre at blive ved Tekniken. Kapitalen, Bureaukratismen og Politiken har efterhaanden bemægtiget sig Ledelsen. Jeg kunde hertil sige: slemt, værre, værst. Politikens Indflydelse er det værste, fordi derved de saglige Hensyn er skudt tilside for Partiinteresserne og herved al Diskussion forvandlet til politisk Interessekamp.

Naturligvis maatte der til Iværksættelsen af disse Virksomheder en Tilladelse eller Koncession fra det offentlige. De første Koncessioner blev givet med Glæde; de koncessionerede Selskaber bragte jo noget værdifuldt Nyt og løb jo ofte en ret betydelig Risiko. De udviklede sig imidlertid hyppigt til uventet Storhed, indtjente mange Penge og vakte stundom Misundere og Frygt for Udbytning. Resultatet deraf blev Indførelse af strengere Betingelser i Koncessionerne, mere indgaaende Kontrol fra Stats og Kommunes Side og i mange Tilfælde Overgang til direkte offentlig Drift af Virksomhederne.

En Hovedindvending imod Privatdrift af offentlige Virksomheder er disses Karakter som „Monopol“, hvilket jo efterhaanden er blevet et Slagord ligesaa stærkt som Kapitalisme og andre. Maa det derfor være mig tilladt, før vi gaar videre, at kaste et Blik udover Monopolbegrebet. Der er mange andre Monopoler end de koncessionerede Selskabers. Først og fremmest har vi det største af alle Monopoler, nemlig Arbejdernes, virkeliggjort igennem Fagforeninger og deres Sammenslutninger. Der er her etableret et stærkt ubrydeligt og af Samfundet anerkendt fuldkomment Monopol, der ikke er kontrolleret paa anden Maade end igennem Kamp,

og som har nødvendiggjort Sammenslutninger fra anden Side. Samtidig har den stærke Konkurrence, der efterhaanden som Samfærdselsmidlerne lettedes, har gjort sig mere og mere følelig, medført Nødvendigheden af Sammenslutninger blandt Grupper af Næringsdrivende igennem Karteller og Prisreguleringer. Vi er derigennem stærkt paa Vej til en Trustificering af det hele Samfund baade for Kapitalvirksomhedernes og Arbejdernes Vedkommende. Fabrikanternes og Grossisternes Iver for at faa deres Varer afsat har lettet Fremkomsten af et altfor stort Antal Detailhandlere, hvis Eksistensmulighed ofte er Overholdelse af Prisaftaler eller Prisforlangender fra Grossisternes Side, hvad der naturligvis maa virke stærkt fordyrende og tilside-sætte enhver effektiv Konkurrence. Det er kun naturligt, at Samfundet og dets Organer, Statsmagten og Kommunerne, efter Evne søger at modvirke denne Monopolbevægelse igennem Kontrol, Prisregulering eller direkte Overtagelse af forskellige Virksomheder.

Vi skal her i Aften betragte Forholdet for de egentlige offentlige Virksomheders Vedkommende, men det vil dog formentlig være nyttigt forinden at kaste et ganske kort Blik paa Kommunernes Iver for ogsaa at kontrollere og overtage andre Virksomheder. Jeg skal her kun nævne Fiskehandel, Grønthandel samt Kommunens egne Virksomheder, Kørsel, Malerarbejde m. m. Naar dertil kommer Kommunens Overtagelse af en lang Række Virksomheder, saasom Sporveje, Vand-, Gas-, Elektricitetsværker o. s. v., saa ses det, at der derigennem vilde kunne udvikle sig et meget betydeligt Element i Befolkningen, nemlig de offentlige Funktionærer, hvis Tal allerede er steget

i en tidligere ukendt Grad. Ved den demokratiske Styrelse af Stat og Kommune maa dette Forhold spille en ikke ringe Rolle. Medens hidtil Stat og Kommune nærmest havde for Øje at beskytte Forbrugerne, saa kommer nu et Vælgerhensyn til, nemlig Varetagelse af Funktionærernes Interesse; men dette er selvfølgelig et fordyrende Moment, der virker ganske parallelt med Trusterne og modvirker Statens og Kommunens prisnedsættende Virksomhed.

Visse politiske Partier ønsker som bekendt en Socialisering eller Overtagelse til offentlig Drift af en Mængde private Virksomheder. Resultatet heraf vilde blive en ganske ubegrænset Tilvækst i Antallet af Funktionærer og en deraf følgende overmaade stærk Fordyrelse paa alle Omraader, en Fordyrelse, der atter vil nødvendiggøre Lønforhøjelser og saaledes videre, saalænge Samfundet overhovedet kan bære det. Saalænge der endnu levnes private Foretagender, der giver god Indtægt, og saalænge disse bevarer nogen Formue, kan Systemet jo udvikle sig. Det er imidlertid et Spørgsmaal, om vi ikke allerede er kommen til Grænsen af, hvad der kan tages fra den mere velhavende Del af Samfundet. Der skal ikke overdrevent meget til, at en Mand maa afgive mellem Halvdelen og Trediedelen af sin Indtægt i Skatter. Dette Forhold kan jo snart føre til, at en Opsamling af Formue overhovedet ikke længere lader sig gøre, men derved vil Landets finansielle Kraft gaa sin Ruin imøde.

Jeg skal ikke komme nærmere ind herpaa; jeg antager, at det her drejer sig om et Kapitel i Nationaløkonomiens Lærebøger, som jeg i min Uvidenhed

ikke kender, og jeg skal derfor ikke vove mig længere ud paa et Gebet, hvor jeg savner den videnskabelige Ballast, som er nødvendig for ikke at komme galt afsted i disse stormfulde Farvande. Jeg skal da indskrænke mig til nogle mere praktiske Bemærkninger om de forskellige Former, hvorunder offentlige Virksomheder drives.

Stærkt iøjnespringende bliver Forskellen mellem privat Drift og offentlig Drift, naar man fra England eller Frankrig kommer til Tyskland. Der ser man Statens store kostbare, imponerende Banegaardshaller, medens man tager langt beskednere derpaa ved de franske og engelske Privatselskaber, hvor man f. Eks. i England har taget fuldt saa praktisk paa Spørgsmaalet. Jeg tænker blot paa de mange Steder, hvor f. Eks. Droskerne kører op umiddelbart langs med Ankomstperronen. Vi erindrer ogsaa „Fremskridtene“ i Luksus og Bekvemmelighed ved Overgangen fra det sjællandske Jernbaneselskab til Statsbanerne.

Hovedforskellen imellem offentlig og privat Drift ligger i Stillingen overfor Økonomien, der for Privatdriften maa være, om ikke Alfa og Omega, saa dog Hovedretningslinien. En forstandig Privatdrift kan dog have en høj Grad af Moral i alt Fald i den Betydning, hvor jeg har set Ordet Moral angivet i et gammelt fransk-tysk Leksikon. Der stod nemlig: Moral: Sittenlehre; die Klugheit zu leben. En privat Virksomhed, som ledes med sund Moral, det vil sige Klogskab, holder sig Tietgens tilsvarende Ord efterrettelig, at „en Handel ikke er god, uden at den er til Fordel for begge Parter“. Dette er ikke en teologisk Professors Ord, det er Grundsætningen for enhver

fornuftig dreven Forretningsvirksomhed. Dette er den virkelige Handelsmoral i Modsætning til den populære kortsynede Opfattelse i vort overæstetiserede Land, udtrykt i „Den kære Familie“ med Ordene: „Den mere kloge narrer den mindre kloge“. De senere Aars Erfaringer efter Gullaschperioden har vistnok rettelig vist, at de, man til Tider ansaa for mere kloge, i Virkeligheden var mindre kloge. Jeg vover at paastaa, at den forstandige private Ledelse ved Siden af det absolutte Paabud om Økonomien vil have et naturligt Hensyn at tage til, at den leverede Vare, hvadenten det nu er Ponderabilier eller Imponderabilier bliver af tilfredsstillende Art.

Imidlertid er Menneskene nu engang ikke saa gode og navnlig ikke saa kloge, som de skulde og burde være, og Moralens eller rettere Klogskabens Udvikling heller ikke tilstrækkelig høj. Derfor maa det anses for givet, at der med enhver privilegeret eller monopoliseret Virksomhed bør være institueret en Kontrol fra Samfundets Side. Saadan Kontrol er, især naar den er parret med Sagkundskab, overmaade nyttig; den kan ligesom sund Konkurrence virke inciterende og fordelagtig for alle Parter. Privatdriften af offentlige Virksomheder er efterhaanden gledet ind under en i de fleste Tilfælde særdeles effektiv Kontrol. De ældre Koncessioner indeholdt ikke ret mange Kontrolbestemmelser, men efterhaanden er disse blevet skarpere og skarpere. Saaledes fik A/S De københavnske Sporveje ved Elektrificering af Sporvejene en overordentlig strengt udformet Kontrakt paa Grundlag af G. A. Hagemanns Ord: „Kontrakten skal give Kommunen alle de samme Fordele, som om den selv havde

Driften“. Man var her vistnok paa Grund af Koncessionssøgernes Iver for at opnaa Koncessionen og Kommunalbestyrelsens Uvillie derimod kommen vel langt ud. Der skal saaledes nævnes, at naar Indtægten pr. Togkilometer kom op over 50 Øre, saa skulde 60 % af Merindtægten tilfalde Kommunen. Dette hindrede en fuldt økonomisk Drift, modvirkede Anvendelse af store Vogne og Udnyttelse af Bivognstrafiken, et Punkt, hvor vi ser, at den kommunale Sporvejsdrift, der er befriet for dette Hensyn, ikke generer sig, alt-saa et Tilfælde, hvor den private Drift var tvunget til at byde Publikum Fordele, som den offentlige kommunale Drift atter fratager det, maaske — og jeg tror det gerne — i en Situation af bitter Nød.

Telefonkoncessionen af 1898 indeholdt ikke ret mange kontrollerende Bestemmelser, men lagde dog paa et Hovedpunkt Selskabets hele Velfærd i Ministeriets Haand igennem Ministerens ubetingede Ret til at fastsætte Maksimal-Takster, men dette var forresten nok til at etablere en Situation, der tvang til den yderste Anspændelse og førte til Udviklingen af det særlige københavnske Telefon-System med billigere „Telefon-besiddelse“ end noget andet Sted.

Spørgsmaalet om det rette Indhold af Koncessioner er internationalt, og man finder de samme Bestemmelser meget lidt varieret rundt omkring i amerikanske, engelske, danske, russiske og nu ogsaa polske Koncessioner. Et væsentligt Moment i alle disse er Reguleringen og Begrænsningen af det private Selskabs Udbytte. I mange Tilfælde anvendes en glidende Skala, enten saaledes at der med et forhøjet Udbytte bliver en stærkt stigende Indtægt til Koncessionsgiveren,

hvad der f. Eks. var Tilfældet ved De frederiksbergske Sporvejes Koncession eller Fastsættelse af en absolut Grænse for Udbyttet og deraf følgende eventuelle Nedsættelse af Priser eller Rabat for Forbrugerne, saaledes som det, ofte i Forbindelse med en Kulklausul, findes i en Række Koncessioner.

De fleste Koncessioner har Bestemmelser, der regulerer en fremtidig Overgang til offentlig Drift. Saaledes anvendes ofte en Bestemmelse, som Amerikanerne kalder „tramway terms“ efter de hyppige Sporvejs-overtagelser, det vil sige Overtagelse efter Vurdering til Priser i Udløsningsøjeblikket med Fradrag af Værdiforringelse paa Grund af Slid og Ælde. Disse Udtryk har været Genstand for mange Fortolkninger, men det har ved de i Praxis forekommende Tilfælde oftest vist sig, at der var fuldstændig Enighed om den tekniske Vurdering af Anlægernes Ny-Værdi. Dette var saaledes Tilfældet ved Vurderingen af det store engelske National Telephone Co., ved Vurderingen af københavnske Sporveje og ligeledes ved Vurderingen af det store svenske Telefonanlæg i Warschau. Derimod opstod der i mange Tilfælde Vanskeligheder ved Fastsættelsen af Imponderabilierne, nemlig Byggerenter, Ingeniørhonorar, Entreprenørfortjeneste, Udgifter af forskellig Art, Oparbejdelse af Forretningen, tilfældige og uforudsete Udgifter m. m., og navnlig har der været betydelig Strid om den nødvendige Nedskrivning af Værdierne. Der har været Tale om Nedskrivning efter den rette Linie, altsaa Fradrag af visse Procenter Aar for Aar, efter Genstandenes formentlige Levealder eller Amortisationsfondsmetoden med Nedskrivning af en mindre Procent med Tillæg af Rente og Rentes Rente, men

begge disse Metoder, der kan være fortræffelige ved et løbende Regnskab af en Virksomhed, hvor man ser en Fremtid i Møde, viser sig ikke hensigtsmæssige ved Vurdering til Overtagelse. Her er man efterhaanden kommen ind paa at vurdere Værdiforringelsen efter Besigtigelse paa Stedet, altsaa paa en Bedømmelse af de forhaandenværende Genstandes virkelige Værdi ud fra Undersøgelse af stedfundet Slid og Forældelse og efter den bedre eller dårligere Vedligeholdelsestilstand.

„Tramway terms“ kunde være ganske hensigtsmæssige i Tider, hvor Fluctuationerne i Material- og Arbejdspriser ikke var overdrevent store; iøvrigt er man mange Steder blevet enig om at lægge den virkelige Bekostning Bygningstiden igennem til Grund, hvor saadan har kunnet lade sig beregne dels efter de bogførte Værdier, og dels efter Vurderingen. Imidlertid indeholder Bestemmelser som tramway terms i Tider som de nuværende en ganske meningsløs Risiko for begge Parter og vil i mange Tilfælde fuldkommen umuliggøre en ønsket Overtagelse af det offentlige, og man er derfor i forskellige nyere Koncessioner under Forbehold af en effektiv Statskontrol kommen ind paa det samme Princip, som var Tilfældet ved De sjællandske Jernbaner og bl. a. ogsaa ved den oprindelige Frederiksbergske Sporvejs-Koncession, at Overtagelse skal ske ved Overtagelse af Aktierne med Tillæg af en nærmere fastsat Procent (25 à 30 %).

Vi har foreløbig talt om det rent private Selskab; imidlertid findes en Række Mellemløber. Saaledes kan nævnes den nye Koncession for Kjøbenhavns Telefon Aktieselskab, hvor Staten optræder som Med-ejer, idet den forbeholder sig Ret til at overtage Halv-

delen af den nye Aktieemission og allerede er i Besiddelse af 9 af Selskabets 36 Millioner Kr. Aktiekapital. Med Aktiekapitalen følger Tilforordning af Medlemmer i Bestyrelsen, et Forhold, der ogsaa i sin Tid var Tilfældet ved De frederiksbergske Sporveje. Det er en Selvfølge, at Statens Deltagere indenfor Bestyrelsen i Forening med Statstilsynets Indeseende med Regnskabet giver en meget effektiv Kontrol med hele Virksomheden. En lignende Form er efter dansk Mønster gennemført ved et nydannet Selskab, der skal overtage den lokale Telefonvirksomhed i alle de større polske Byer.

En anden Melleform mellem offentlig og privat Drift er etableret paa Fyn, hvor samtlige Kommuner i Forening ejer Telefonanlægene; disse drives under Privatselskabs-Form, saaledes at der kun ydes en forud fastsat Forrentning af Pengene. Endnu en Form for kommunal Medvirken findes ved Nordsjællands Elektricitets- og Sporvejs A/S, hvor Gjentofte Kommune og Københavns Amsraad har overtaget den store Majoritet af Selskabets Aktier. Driftens Form er baade formelt og reelt Aktieselskabs-Formen, men selvfølgelig har den kommunalvalgte Majoritet i Bestyrelsen en overvejende Indflydelse.

Endelig kan nævnes de danske Privatbaner, hvor Driften under Statens Tilsyn foregaar under meget frie Former.

En Sammenligning mellem offentlig og privat Drift lader sig ikke afgøre med et enkelt Ord eller efter en bestemt Formel. Der gives fortræffeligt ledede offentlige Virksomheder og slet ledede private Virksomheder — saalænge det gaar. En Udredning af alle Grundene til de stedfindende Forskelligheder vilde jo

føre meget for langt. Paa et enkelt Punkt vil der dog sikkert være Enighed, og det er, at overmaade stor Betydning maa det tillægges, hvem der er Leder af Virksomheden. Som Dreng lærte jeg i Skolen om Diogenes, der, naar han ikke laa i sin Tønde, gik omkring med en Lygte og ledte efter Mennesker. Jeg syntes, at Manden ikke var rigtig klog, men i mit senere Liv har jeg ofte erkendt, hvor vanskeligt det er at finde brugbare Mennesker, og jeg har mangfoldige Gange iagttaget, at man er gaaet omkring med Lygter for at finde den rette Mand som Leder af et Foretagende eller til Medhjælper i en ansvarsfuld Stilling.

I det private Forretningsliv viser Betydningen af Lederens Personlighed sig Gang paa Gang. Den virkelige Dygtighed kan i Privatlivet finde Mulighed for at oparbejde en betydelig Virksomhed, opnaa Velstand og ikke sjældent Rigdom. Det, som det kommer an paa, er Tilrettelægning af de ledende Principer og en nøje Viden om og Kontrol med, hvad der foregaar i Virksomhedens forskellige Grene. Et tysk Ord siger: Des Herren Auge macht die Pferde fett. Det er den nøje overordnede Kontrol, som spiller den største Rolle i økonomisk Henseende. Det er ikke enkelte Hovedpunkter, men overalt, hver Enkelthed, der maa vogtes paa. Det er som i den private Husholdning ikke noget enkelt Punkt, hvor der skal spares, det er over hele Linien. Det er det lille Lag over det hele, der giver Mængden; det er som ved Regnen et ganske tyndt Lag over hele Landet, der giver den store Totalsum.

Den private Drift, der jo staar det private Forret-

ningsliv nær, lægger den største Vægt paa Lederens Personlighed, stiller ham pekuniært gunstigt, og han gør alt for at udvælge dygtige og vellønnede Medhjælpere. Den private Direktør gaar ofte ind til en ret usikker Stilling, der gaar tabt i Tilfælde af økonomisk Uheld. Embedsstillingen er langt sikrere; mon det nogensinde er hændt, at en Generaldirektør er afskediget, fordi Virksomheden gav Underskud?

Et gammelt Ord, jeg erindrer at have hørt i min Barndom, er dette: Den, Gud giver et Embede, giver han ogsaa Forstand til at styre det, og skulde han ikke give ham Forstand, saa giver han ham en Fuldmægtig. Jeg vil ikke sige, at dette er Principet, hvorefter Statens og Kommunens Embeder besættes, men der er vistnok alligevel noget om det, ganske bortset fra den moderne Besættelse af høje Embeder med veltjente Politikere. Lord Salisbury har engang udtalt, at der var kun to eller tre Embeder i det britiske Rige, som krævede absolut 1. Klasses Personligheder; jeg tror, det var Premierministeren og Koloniministeren. De øvrige Embeder, sagde han, vilde altid kunne forvaltes igennem en rutineret og dygtig Mellemstab.

I det parlamentarisk styrede England har Spørgsmaalet om Embedsbesættelserne været Genstand for store Stridigheder. Den afgaaede Overingeniør for det engelske Telefon- og Telegrafvæsen, Major O'Meara, var under et Besøg her i Byen meget bitter og spurgte mig: Tror De, Mr. Johannsen, at den Omstændighed, at en Mand 25 Aar igennem har hamret med en

Telegrafnøgle giver ham særlig Adkomst til en overordnet administrativ Stilling.

To andre engelske Telefonmænd, som engang var herovre, nemlig Lederen af Londons Telefoncentraler, Mr. Preston, og den udmærket dygtige Ingeniør Martin kom i en heftig Disput om, hvorvidt der krævedes teknisk Indsigt hos Lederen af en større teknisk Virksomhed. De bad mig sige min Mening. Jeg svarede, at det vel ikke var en absolut Nødvendighed, men jeg mente, at det var meget ønskeligt bl. a. for at den paagældende kunde bremse Ingeniørerne, naar deres videnskabelige Iver førte dem for vidt. Vi er her maaske ved et Hovedpunkt. En usagkyndig Driftsleder, en usagkyndig Minister og en usagkyndig Rigsdag vil jo nok være i Stand til at beskære overdrevne tekniske Ønsker, men hvis den Person, der udøver Kritiken, er udrustet med teknisk Indsigt, selv om den ikke er speciel, vil der igennem en gavnlig Brydning kunne opnaas ikke et Kompromis, men derimod fortræffelige nye Kombinationer.

Jeg nævnede før nogle engelske Udtalelser og maa maaske have Lov til at supplere dem med en Udtalelse af selve den engelske Postmaster-General, som af personlig sørgelig Erfaring kendte det kolossale Underskud, der fulgte efter Statens Overtagelse af det engelske Telefonvæsen; noget tilsvarende skal vi nok faa at føle i Sønderjylland, saaledes som vi har set det mange andre Steder. Paa min Hjemrejse fra England i Fjor saa jeg et Nummer af Flyvertidsskriftet „Aeronauticus“, hvor han (Postmaster-General) paa Spørgsmaalet om Statsunderstøttelse til et Flyverselskab havde udtalt, at Statsunderstøttelse er det samme som

Statsindgreb, men Statsindgreb er den korteste og sikreste Vej til Fallit, til „the bankruptcy court“.

Det er sagt, at Fordelene ved den private Drift nærmest hører hjemme i den mindre Forretning, der kan overses af den enkelte Driftsleder, men at Driften i større Aktieselskaber stærkt nærmer sig til den offentlige Drift; Muligheden for den omhyggelige Kontrol af alle de enkelte Led svinder bort og skiller sig ikke stort fra, hvad man har ved Statens eller Kommunens Drift. Selvfølgelig er der noget herom, men det er kun delvis rigtigt. De store amerikanske Forretninger fører en yderst nøjagtig Kontrol paa alle Punkter. Der føres en meget indgaaende Statistik, og Amerikanerne siger: *There is money in it*. Det er ikke en Statistik, som anvendes til at fylde Aarsberetninger med, men en særlig teknisk Statistik, som er i Haanden paa den daglige Driftsledelse og benyttes indgaaende af denne. At det her drejer sig om meget store Virksomheder forstaas, naar jeg nævner, at det amerikanske Telefonselskab har en Kapital paa 6 Milliarder Kroner og en aarlig Omsætning paa 2 Milliarder Kroner og beskæftiger $\frac{1}{4}$ Million Mennesker. Jeg har personlig lært meget af Forvaltningen af dette amerikanske System. Det har ført til Anvendelsen af et væsentlig forøget Opsynspersonale og til, at den hele Drift underkastes ingeniørmæssige Tidsmaalinger og Beregninger, der benyttes til Regulering og Sammenligning af de enkelte Afdelinger i Virksomheden, et tillempet Taylor-System, hvorved det opnaas, at Driften med passende Økonomi holdes paa en tilfredsstillende Højde — i alt Fald saalænge den fornødne Anlægskapital kan tilvejebringes.

Paa flere Omraader har det erfaringsmæssigt vist sig, hvor overordentlig stor Betydningen er af et nøje gennemført Kontrol-System, Tilsyn med at der ikke ødes med Materialer, at Arbejdstiden overholdes, og at den virkelig udnyttes. En Gartner paa Frederiksberg svarede engang paa Spørgsmaalet, om der ikke blev stjaalet en hel Del fra ham: Jeg ved godt, at der bliver stjaalet; men de, der stjæler, ved, at jeg ved det, og derved holder jeg alligevel Tyverierne indenfor en passende Ramme. Selvfølgelig bliver der drevet ved de fleste Virksomheder, men et effektivt Tilsyn holder Driveriet, eller om man vil, Dagtyverierne indenfor Grænser, man kender.

Ved offentlige Virksomheder vil der vanskeligt findes tilstrækkelig Interesse eller Spore til effektivt at gennemføre Systemer, som her er omtalt, ganske bortset fra Tilfælde, som jeg har truffet, f. Eks., at en nidkær yngre Ingeniør bebrejdede et Par Vejarbejdere deres altfor store Flegma; han fik en venskabelig lille Samtale med et fremstaaende socialdemokratisk Medlem af det Vejudvalg, under hvilket han arbejdede; det beroligede hans Tjenstiver. Jeg kunde anføre lignende Eksempler fra større Forhold.

Naar der her har været Tale om den strengere gennemførte Økonomi ved den private Drift, saa ligger deri paa ingen Maade, at Arbejderne eller Funktionærene skulde være daarligere lønnet ved Privatdriften. Tværtimod — i alt Fald indtil den seneste Tid har Lønningerne gennemgaaende været bedre ved den private Virksomhed end under Stat og Kommune. Det er paa ingen Maade selve Arbejdslønnen, der trykkes ved den private Virksomhed, eller som spiller

den største Rolle; det, som det kommer an paa, er Arbejdstempoet, at enhver gør eller holdes til at gøre sin Pligt, og at der intet spildes.

Med det her fremsatte vil jeg paa ingen Maade sige, at der ikke findes fortrinligt ledede offentlige Virksomheder, ikke mindst saadanne, som fra Privatdrift er overgaaet til offentlig Drift, og hvor den private Driftsleder og hans Stab vedblivende fungerer. Menneskeaaanden er nu engang i Besiddelse af Inerti — Træghed hedder det med en uheldig tysk eller dansk Glose. „Beharrungsvermögen“ er bedre. Hvad man engang er vant til, det aflader man ikke fra, og dette er ogsaa Grund til, at Folk som Arbejdsformænd, der fra private Virksomheder er vant til nøje Paapasselighed, ogsaa vedligeholder denne Egenskab under den offentlige Drift. Naar der i vor udisciplinerede Tid alligevel kan findes baade Respekt og alvorligt Arbejde, skyldes det Familielivet, hvor den alvorlige og strenge Fader, hvor frisindet han end er, ofte kræver afgjort Lydighed, et Forhold, der ikke mindst gør sig gældende i den jævne og lavere Stand. — Det er overhovedet de gode Hjem, hvorpaa Samfundets Udvikling bygges op.

En direkte Sammenligning af Resultaterne af offentlig og privat Drift er ifølge Sagens Natur vanskelig at foretage. Første Gang, da jeg traf paa noget saadant, var, da jeg som Entreprenør var med til at anlægge Frihavnen. Havnevæsenet havde fundet, at vi forlangte for meget for et mindre Jordarbejde og udførte det derefter selv, naturligvis med Folk og Formænd uddanet af de private Entreprenører. Havnevæsenets Ingeniør meddelte glædestraalende, at Arbejdet var faldet langt billigere ud og foreviste os Regnska-

bet. Min afdøde Kollega Gluud gennemsaa dette, men savnede Udgiften til Trilleplanker. „Trilleplanker“, blev der svaret, „de er ført paa Havnens Planke-konto“. Ja, saaledes gaar det ofte med Sammenligningerne; det er ikke nemt at faa alle de Udgifter, som Privatdriften nødvendigvis maa dække sig imod, frem paa et offentligt Regnskab, der er mange „Planke-kontoer“.

Sidste Gang, jeg paahørte en Diskussion om privat Drift contra offentlig Drift, var forleden i Folketinget ved Behandlingen af Loven om den jyske Telefon-Koncession. En Folketingsmand, der iøvrigt udmærker sig ved at være nøje inde i forskellige Regnskaber, udtalte da, at endnu saa sent som i 1915—16 gav Statsbanerne et meget smukt Overskud paa 9 Millioner Kroner. Jeg har gaaet Sagen nærmere efter. Det er ganske rigtigt; i Statsbanernes Driftsregnskab og i Statsregnskabet figurerer et Overskud paa 9 Millioner Kroner. Imidlertid viser det sig, at Dyrtidstillæget ikke var ført til Udgift paa Regnskabet, men derimod belastet Finansministeriets Dyrtidsskonto med ca. 1 Million Kroner. Til Pension var opført Beløbet af de i Aaret virkelig udbetalte Pensioner og Understøttelser, men derfra var draget 800 000 Kr., som var Personalets Bidrag til deres Pensionering. Dette er ganske urigtigt. Personalet bidrager ikke i et Aar til dem, der bliver pensioneret i samme Aar, men til deres egen langt senere stedfindende Pensionering. Endvidere er det ikke nok at føre Aarets Pensionsudgift til Udgift for Pensionering; det mindste, der kan gøres, er at opføre Kapitalværdien af de i Aaret bevilgede Pensioner; saaledes forlanges det i alle Tilfælde i de

nye Telefonkoncessioner. Københavns Magistrat fik en Højesteretsdom over det københavnske Sporvejselskab, hvori det udtaltes, at det burde have baaret sig saaledes ad. Jeg tror ikke, at jeg regner fejl, naar Pensionsudgiften til Statsbanerne skulde sættes mindst 2 Millioner Kroner højere. Afskrivningerne var ganske vist paaført Statsbanernes Regnskab, men kun med et Beløb af 1 %. Jeg skal lade dette staa ved sit Værd, men bemærke, at der ikke var paaført Regnskabet nogen Renteudgift af Anlægskapitalen, som jo er tilvejebragt ved Statslaan, og som Staten jo maa forrente med en Gennemsnitsrente af mindst $3\frac{1}{2}$ % eller med en aarlig Renteudgift af 11 Millioner Kroner. Lægger vi nu 1 Million Kroner til Dyrtidsudgiften til 2 Millioner Kroner forøget Pensionsudgift til 11 Millioner Kroner Rente, faar vi 14 Millioner Kroner. I Stedet for at tale om et Overskud af 9 Millioner Kr., er Virkeligheden, at Statsbanerne i 1915—16 gav Statskassen et Tab paa 5 Millioner Kroner eller krævede et saadant Tilskud.

Jeg har ofte gjort baade Ministre og Rigsdagsmænd opmærksom paa denne misvisende Regnskabsopstilling, men har bestandig faaet Svar, at det vidste man nok, at Overskudet medgik til Forrentning. Jeg svarede hertil, at det burde klart og tydeligt fremgaa af Banernes Regnskab og af Statsregnskabet, hvorledes Forholdet i Virkeligheden var. Det viser sig nu altsaa, at selv regnskabskyndige Rigsdagsmænd kan tage saa grundigt fejl af Forhold som her angivet.

Hvorvidt det nu fra et Statshensyn er rigtigt eller urigtigt, at der gives et stort Tilskud til Statsbanedriften, skal jeg ganske lade staa hen. Der kan tale meget for, at

Staten yder Bidrag til urentable Baner, til Opdyrkning af Hedeegne, til Smør-, Kreatur- og Fisketransport, men Befolkningen har Krav paa at faa ren Besked. Tilskud til Statsvirksomhed har Bevillingsmyndighederne Ret til at give og til at tage ud af Skatteydernes Lommer, men disse bør kunne forlange klar og ren Besked. Det maa fremgaa af Regnskabet og ikke skjules ved mangelfuld eller urigtig Postering, hvad Skatteydernes Penge bruges til. Statsbanerne har ved for lave Takster, bl. a. ved urimelig lave Færgetakster, paaført vor mindre Skibsfart en ødelæggende Konkurrence. Den tidligere Trælastfart fra Sverige til jyske Havne har saaledes ganske maattet ophøre. Medens det vel er i sin Orden, at gammeldags Transportmidler maa vige for nye, saa er det dog næppe rigtigt, at Staten med Tab for sig selv paafører et af Landets gode naturlige Erhverv en ødelæggende Konkurrence. Ogsaa af denne Grund maa Regnskabet være saaledes affattet, at man kan se, hvad der virkelig foregaar. Ligesom de enkelte Statsborgere og Aktieselskaber i deres Bedrifter er underkastet Beskatning, saa bør ogsaa de offentlige Virksomheder udrede Skat (i disse Tider, hvor de giver Underskud, falder dette Spørgsmaal jo ganske vist bort). Der indvendes maaske herimod, at det vilde være en Versurpost at sætte disse Virksomheder i Skat, men er det da andet end en Versurpost, naar Stat og Kommune sætter sine Tjenestemænd i Skat.

De vanskelige Tider, vi har gennemgaaet, har næsten overalt bragt store Tab til Statens og Kommunens Foretagender, og det er intet Under, at der blandt Skatteyderne har rejst sig stærke Stemmer imod at fortsætte med den offentlige Drift. Saaledes har

Skatteydernes Forening i Sverige, som det vil være bekendt, opfordret en tysk sagkyndig, Understatssekretær H. Franke, til at foretage en Undersøgelse af de svenske Statsbaners Finanser og Organisation. Efter den svenske Rigsdagsmand, Ingeniør Lübek skal jeg nævne de vigtigste af de 12 Hovedpunkter, hvori Franke resumerer sine Hovedresultater:

1. Grundlaget for Jernbanernes Økonomi er som Følge af Krigen forrykket mere eller mindre i de fleste Lande. Derved fremtræder flere Svagheder i Statsbanesystemet, som tidligere ikke gjorde sig stærkt gældende, særlig en Mangel paa Smidighed i Spørgsmaalet om Udgifternes Tilpasning efter Variationerne i Trafiken og fremfor alt en Mangel paa Ansvarlighed, som særlig træder stærkt frem i Sammenligning med private Foretagender, og som har ført til Udgifter uden Dækning og følgelig til Underskud paa Skatteydernes Bekostning.
2. Dette gælder ogsaa Sverige. Udgifter, hvis Størrelse var afgørende for Budgettets Ligevægt, blev besluttet uden at Spørgsmaalet om Dækning var løst.
3. Disse Omstændigheder saavel som den Omstændighed, at de svenske Privatbaner har undgaaet disse Farer, peger i den Retning, at Farerne for Fremtiden undgaas ved at nærme sig Privatdriftens Former.
4. Derfor bør det økonomiske Grundlag fastsættes saa klart som muligt, og af Hensyn hertil er det nødvendigt, at Statsbanerne gøres finansielt selvstændige.
5. Den finansielle Uafhængighed maa opbygges med stor Forsigtighed, særlig overfor Fastsættelsen

af Anlægskapitalen for Kulturbaner, som ikke kan ventes at forrente sig.

6. Financiel Uafhængighed forudsætter en Jernbane-lov, som fastsætter Jernbanegælden, dens Forrentning og Amortisation, Dannelsen af Fornyles- og Udjævningsfond.
7. Forudsætningen for en finacial Nyordning er den største Sparsommelighed i Forvaltningen, Tilbageholden overfor Nybygninger og alle Kapitaludgifter samt Undersøgelse af Takstsystemet fra et forretningsmæssigt Synspunkt. Saalænge en finacial Stilling er usikker, vil hverken en almindelig Takstforhøjelse eller Takstnedsættelse være heldig.
8. Under Generaldirektionen bør der indrettes et Finanskontor med fuldt Ansvar, saaledes, at der faas et sikkert Overblik over den hele Situation, for at Udgifterne kan afpasses efter Trafikvariationerne.
9. Der bør skabes en Direktion, som med fuld Ansvarlighed bestemmer Retningslinierne for Forvaltningen, og hvis Medlemmer foruden Generaldirektøren bør være Personer med Erfaring vedrørende Forvaltning og Økonomi; navnlig er intim Kontakt med praktisk Næringsliv Forudsætning for enhver økonomisk Ledelse.
10. Organisationen af de Myndigheder, der er underlagt Generaldirektøren, bør ændres saaledes, at ogsaa de har en bestandig Oversigt over den finacielle Stilling, hvorved der skulde opnaas stor Bevægelighed i Forvaltningen og unødvendige Melinstanser bortfjernes.
11. Den særlige Malmbane ved Gelivare bør ganske udskilles fra Statsbanerne.

12. Regeringens og Rigsdagens Kontrolmyndighed overdrages en permanent sagkyndig Korporation med det Formaal at tilvejebringe mere effektive Kontrolmuligheder.

Der er næppe Tvivl om, at Frankes Udtalelser for den største Del kan passe ogsaa for vore Statsbaner. En Overgang til Privatdrift af disse eller endogsaa af de tyske Rigsbaner, hvorom der har været talt en Del, ligger dog sikkert udenfor de praktiske Muligheder, men meget vil utvivlsomt naas ved, som Franke foreslaar, at give Banerne større Uafhængighed af Rigsdagen.

En Hovedting er ogsaa, at Regnskaberne bør stille Sagerne i det rette Lys, saaledes f. Eks. ogsaa Tilskuddene til Privatbaner. Rentefri Laan til Havne og andre Foretagender er i Virkeligheden Gaver, der ikke bør tilsløres i Statsregnskabet. Staten har jo ikke rentefri Laan og faar ved saadanne en Udgift, der ikke bør skjules.

Foruden Statsvirksomhederne findes der meget betydelige kommunale Virksomheder, ganske særligt her i Kjøbenhavn. Det maa her til Ros for Kjøbenhavns kommunale Forvaltning siges, at Regnskabet for disse, synes anlagt i en tilfredsstillende Form. De i Anlægene anbragte Kapitaler forrentes med 5 % p. a. Der foretages betydelige Afskrivninger, 3, 4, 5 % aarlig, og der henlægges store Beløb til Pension, ca. 10 % af den udbetalte faste Løn foruden Personalets 2½ % Bidrag.

Endelig kan jeg ikke tilbageholde den Bemærkning, at Ledelsen af vore Samfærdselsmidler lider under Manglen af en effektiv saglig og initiativrig Centralstyrelse. Der mangler i og for sig ikke Grundlag der-

for. Vi har f. Eks. en Overvejinspektør, og Ministeriet for offentlige Arbejder har f. Eks. i sin Haand at give eller nægte Koncessioner paa Privatbaner og Sporveje. Nu staar imidlertid den parlamentariske Minister uden umiddelbar teknisk kyndig Støtte og har derfor ikke Kraft nok, hvor det gælder at tage Initiativ eller dømme imellem de forskellige Myndigheder, saasom Statsbaner, Privatbaner, Havnevæsen og Kommuner. Jeg har for nogle Aar siden gjort et Eksempel herpaa til Genstand for en lille Opsats i „Ingeniøren“ med Overskriften: „Rangerbanegaard, Havneanlæg, Strandpromenade, Villakvarter, Kloakudløb og Badeanstalt“.

Den nuværende Ordning giver ikke Overledelsen nogen samlende Magt og giver heller ikke de enkelte Administrationer fornøden Frihed i deres Dispositioner. Ministeren og Rigsdagen bebyrdes med altfor mange Detailler. I Norge tales der om en Generaldirektør for Kommunikationsvæsenet. Dette var maaske en Tanke ogsaa for os. Vi trænger til en Lov, der kan tilvejebringe Retningslinier for fremtidige Trafikmidler, til en Byplanlov og andre Bestemmelser til Regulering af en hensigtsmæssig Udvikling.

Naar jeg til Slutning skal resumere min Opfattelse om offentlig eller privat Drift, da er det, at hvor det gælder en effektiv Økonomi, vil den private Driftsform være overlegen. I Overensstemmelse hermed bør de offentlige Virksomheder stilles saa nær Privatdriften som muligt, det vil sige uden de politiske Forsamlings Indblanding i saglige og forretningsmæssige Spørgsmaal og med et Regnskab ført efter fuldt moderne forretningsmæssige Principer. Jeg tror, at baade

Rigsdagen og ikke mindst de enkelte Rigsdagsmænd vil føle sig lettede ved at kunne vise talrige lokale Krav eller særlige Klassekrav fra sig.

I faa Ord, Programmet for offentlig Drift bør være: Bort fra parlamentariske Indgreb og frem med ærligt forretningsmæssigt Regnskab.

Efterskrift.

Først efter at ovenstaaende Foredrag var holdt, er jeg blevet bekendt med Frankes udførlige Erklæring, hvoraf jeg da tillader mig at gengive følgende Uddrag:

„Den Enhed og Maalbevidsthed i Ledelsen, som et stort økonomisk Foretagende ikke kan undvære, er sværere at opnaa i et Statsforetagende end i et privat Foretagende. En privat Person eller et Aktieselskabs Bestyrelse har det fuldstændige udelte Ansvar; han bærer Risikoen for sit Foretagende, som svinder bort, om det arbejder med Tab og fortærer Kapitalen. I Statsdriften forsvinder denne fuldstændige og udelte Ansvarlighed. Ledelsen af Statsforetagendet har ikke Ansvaret alene, men deler det med Regeringen og er afhængig af Rigsdagens Majoritet, som igen ikke er ansvarlig, men afhængig af Vælgerne. Lederen af Statsforetagendet bærer ikke det fulde Ansvar, saaledes som den private Driftsherre, som nødes til at holde Finantserne i Orden, da i andet Fald Foretagendet gaar ud af Hænderne paa ham. Denne Tvang bortfalder for Statsforetagendet, idet den Mulighed forefindes — i Stedet

for at holde Ligevægt imellem Udgifter og Indtægter — at gøre Gæld og vælte denne over paa Skattebetalerne. Denne Statsdriftens Særegenhed indeholder saa meget større Risiko, som den strenge Forskel imellem Arbejdsgiver og Arbejdstager udjævnes med den fremadskridende Demokratisering af Statsforvaltningen. Naar de tyske Privatforetagender i de senere Aar ikke kom ud for Kæmpetab saaledes som Statsbanerne, Postforvaltningen og andre, idet f. Eks. Berliner Hoch- und Untergrund-Baneselskabet opretholdt normal Trafik og afgav 5—5½ % Udbytte, medens samtidig de kommunale Sporveje i Berlin ikke engang kunde dække Driftsudgifterne, saa ligger Grundaarsagen til denne Forskel i den højere Grad af Ansvarlighed og større Elasticitet, som udmærker Privatdriften.

En anden stærkt fremtrædende Ejendommelighed ved Statsdriften er en vis Udvidelsestendens, idet enhver Myndighed viser Tilbøjelighed til at forøge sine Formaal og udvide sit Omraade

For de svenske Statsbaner fattedes der Beslutninger om betydelige Udgifter, uden at der forefandtes Dækning, saaledes i Efteraaret 1918 og i Juni 1920. Man kan vel uden videre vove at antage, at Statsbanerne, om de havde været forvaltet som et Privatforetagende, i begge disse Tilfælde skulde have gjort Udgiftsbeslutningen afhængig af en Forhøjelse af Indkomsterne, idet jo et Privatforetagendes Ledelse som ovenfor bemærket bærer det udelte Ansvar for Foretagendets økonomiske Resultat og iøvrigt ikke ejer Muligheden for at falde tilbage paa Skattebetalerne. Den, som tvivler om Betydningen af disse Forskelligheder mellem Privat- og Statsdrift, vil finde Spørgs-

maalet skarpt belyst i Kapitlet Takstpolitik i den officielle Statistik for 1919, Spalte 91—96. Jernbanestyrelsen skildrer her med erkendelsesværdig Aabenhed og paa anskuelig Maade, hvorledes man trods de i Efteraaret 1918 bevilgede Dyrtidstillæg, først 1. August opnaaede en Takstforhøjelse, som kunde dække de et Aar tidligere besluttede Merudgifter. Jernbanestyrelsen tog ikke Initiativet til Dækningsspørgsmaalets Løsning og beraaber sig paa, at Rigsdagen om Efteraaret 1918 og endog det følgende Aar bevilgede Midler uden at kræve Takstforhøjelser, og at nogen Tilbøjelighed for Takstforhøjelser ikke var at finde hos Regeringen. Da altsaa hverken Regering eller Rigsdag tog det paagældende Initiativ, blev Dækningsspørgsmaalet udsat til Juni 1919. Den private Driftsform levner ikke Plads for nogen tilsvarende planløs Forskydning af Ansvar. Her synes altsaa et af de Punkter at være tilstede, hvor Statsbanesystemet maatte reformeres gennem en Tilnærmelse til de private Driftsformer.

Den ogsaa i Tyskland for Statsdriften karakteristiske og stærkt fremtrædende Fare at overbelaste sig med Personale har de svenske Statsbaner ikke helt undgaaet . . .“

BOLIGKOMMISSIONEN AF 1918

Betænkning II.

Med Udgangen af Aaret 1920 afsluttedes Boligkommissionens Arbejde, og sidste Afsnit af Kommissionsbetænkningen blev afgivet.

Betænkningen indledes med en Oversigt over den hidtil iværksatte ekstraordinære Boliglovgivning i Danmark samt en almindelig Skildring af Boligforholdenes Udvikling i Danmark i 1916—20. Med disse Oversigter som Baggrund følger den egentlige Kommissionsudtalelse om, hvad der fortsat bør gøres, og hvorledes den fremtidige Boliglovgivning bør udformes. De herom fremsatte Betragtninger udmunder i Forslag om en samlet Lov vedrørende Boligforholdene.

Lovforslaget omfatter Finansiering, Tilskud, Kontrolforanstaltninger, Skattelemper m. v., Huslejeregulering, Pensionatsvirksomhed, Forbud mod Nedrivning, Boligtilsyn, Boliganvisning, Byplaner, Forhold vedrørende Parcellsalg, Administration o. s. v. og er saaledes tænkt som et Komplex af saavel den midlertidige som den varige Boliglovgivning, en Lovgivning, der naturligvis forudsættes ændret, efterhaanden som Forholdene tillader Bortfald af de ekstraordinære Foranstaltninger.

I det store og hele blev der givet Tilslutning til dette samlede Boliglovforslag fra alle Kommissions-Medlemmer. Divergens var der kun med Hensyn til visse Detaljer, særlig vedrørende Huslejereguleringen. Men denne Enighed opnaaedes kun paa Grundlag af, at Lovforslaget overhovedet ikke indeholdt Regler om, hvorledes de finansielle Midler til Ydelse af Tilskud til Byggevirksomheden skulde fremskaffes. Paa dette Omraade delte Kommissionens Medlemmer sig hovedsagelig efter politiske Linjer, idet de rigsdagsvalgte Medlemmer partvis samlede sig om deres særlige Ønsker i saa Henseende.

Kommissionens Lovforslag var tænkt som Grundlag for et samlet Boliglovforslag fra Indenrigsministeriets Side, men Ministeriet forelagde kun for Rigsdagen Fornyelse af de gældende Love om Huslejeregulering osv. og om Ydelse af Tilskud og Laan til Byggeforetagender. Disse Love blev vedtaget, og Staten fortsætter saaledes med at yde som Tilskud indtil 20 % af Ejendomsskyldværdien eller Anskaffelsesværdien for nye Byggeforetagender, under Forudsætning af et tilsvarende kommunalt Tilskud. Betingelsen om kommunalt Tilskud kan dog i særlige Tilfælde fraviges.

Tilbage staar altsaa eventuel Forelæggelse for Rigsdagen af de øvrige Dele af Kommissionens Forslag, der væsentlig tager Sigte paa en mere varig Organisation af hele det Offentliges Boligpolitik. Forslagene om Boligtilsyn og Boliganvisning er tidligere omtalt her i Tidsskriftet, da de allerede som særlige Forslag var stillet i Kommissionens første Betænkning. Af Forslagets øvrige Indhold er der særlig Grund til at omtale Afsnittet om Finansiering og Byplaner.

Ved Finansiering tænkes ikke særlig paa Fremskaffelse af de egentlige Tilskudsmidler til Byggevirksomheden, men derimod paa Tilvejebringelse af den fornødne Laanekapital. Der foreslaas derfor, at der under Navn af Statens Boligfond oprettes en Fond, hvis Formaal er „gennem Ydelse af Laan og Garanti for Laan at fremme

Opførelse af Beboelsesbygninger og dermed sammenhørende Forretningslokaler“. Som Grundfond skal Staten henlægge 30 Mill. Kr. i 5 % Statsobligationer, hvis Rente tilfalder Boligfonden.

Boligfondens Laanevirksomhed skal være dels direkte, dels indirekte. Til Fyldestgørelse af Fondens direkte Udlaansvirksomhed er Fonden berettiget til at udstede Obligationer, lydende paa Ihændehaber, dog med den Begrænsning, at Obligationernes Paalydende ingensinde maa overstige Restgælden ifølge de for Udlaanene udstedte Gældsbeviser til Fonden. Til Fyldestgørelse af den indirekte Laanevirksomhed skal Fonden ved Forhandling med Banker og Sparekasser, Livsforsikringsanstalter, Overformynderiet, Legatbestyrelser samt andre offentlige eller private Laangiverinstitutioner søge at fremskaffe Laanemidler til Udlaan med Boligfondens Garanti. Som Begrænsning for den saaledes paatagne Garanti fastsættes, at Beløbet af de til enhver Tid ydede Laan og Garantier ikke maa overstige det ottefoldbelte af Fondens Grundfond.

Foruden den Sikkerhed for Boligfondens Forpligtelser, som ligger i Grundfonden paa 30 Mill. Kr., skal Staten være Garant for de af Fonden udstedte Obligationer og ydede Garantier.

Gennem det saaledes foreslaaede Laaneinstitut er det Hensigten at skabe en Centralisation af Boligkrediten og at søge at lede billige Laanemidler over til Finansiering af Boligbyggeriet. Det er dog selvfølgelig ikke Meningen at erstatte den almindelige Kreditforeningsprioritering. Det fastslaas udtrykkelig, at Laanene skal ydes efter sædvanlig Prioritering, særlig gennem Kreditforeninger, eventuelt Hypotekforeninger.

Laan og Garanti for Laan kan ydes til Byggeforetagender, hvad enten disse iværksættes af Kommuner, Byggeforeninger eller private, og Laan eller Garanti maa i Forening med de offentlige Tilskud og foran indestaaende Prioriteter ikke overstige $\frac{9}{10}$ af Ejendomsskylden eller An-

skaffelsesværdien. Laanene skal tilbagebetales i højst 60 Aar. Til Sikkerhed for Staten, der skal stå som Garant for alle ydede Laan, foreslaas det, at der ved Ydelse af Laan eller Garanti for Laan til Byggeforeninger eller private skal kræves, at vedkommende Kommune paatager sig Kontrakaution for Halvdelen af Laanet. Denne Betingelse skal dog kunne fraviges i særlige Tilfælde.

Statens Boligfond skal efter Forslaget bestyres under Indenrigsministeriet af tre Administratorer under Medvirksomhed af et Tilsynsraad, som tillige med Administratorerne udnævnes af Indenrigsministeren. Tanken er, at Tilsynsraadets Medlemmer skal repræsentere de forskellige boliginteresserede Institutioner, Kommuner osv. og danne et almindeligt Centrum for Boligspørgsmaals Behandling. Dette gives Udtryk i Forslaget, idet det hedder, at Tilsynsraadet bør have Opmærksomheden henvendt paa saadanne Spørgsmaal vedrørende Befolkningens Forsyning med Boliger, som ikke henhører under særlige Myndigheder.

Foruden Forslaget om et Centralorgan for Boligfinansiering indeholder Kommissionens Boliglovsforslag et andet vigtigt Afsnit, nemlig om Byplaner.

Det har varet længe, altfor længe, før Interessen for det betydningsfulde Byplanspørgsmaal er vakt i Danmark. Naar man tænker paa, hvor planløst, vilkaarligt og uheldigt Bebyggelsen er foregaaet i den sidste Menneskealder i mange af vore Provinsbyer, de stærkt voksende Stationsbyer og Forstæderne til Hovedstaden og andre store Byer, maa det stærkt beklages, at man ikke for lang Tid siden har faaet Øjnene op for Nødvendigheden af bestemte Planer og Regler for et lokalt Byggesamfunds Udvikling. Heldigvis synes der nu at være en stærkt voksende Forstaaelse heraf. Rundt om i Provinsbyerne begynder man at udarbejde Del- eller Helhedsplaner for den fremtidige Bebyggelse, enkelte Steder har der været afholdt almindelige Byplan-Konkurrencer, og Hovedstadens Kommuner er ogsaa stærkt interesseret.

Men man kommer ikke frem uden en Lovgivning der giver Kommunerne Myndighed til at gennemføre Byplanerne, og det er heller ikke urimeligt at give de Kommuner, som staar uforstaaende overfor Betydningen af en Byplan, et Paabud om at tage Spørgsmaalet op. Tidspunktet for en Lovgivning i Danmark paa dette Omraade maa da siges at være kommet, og det er under denne Forudsætning, at Boligkommissionen har udarbejdet sit Forslag om Byplaner.

Efter Forslaget gøres det til en Pligt for Købstæder og andre Kommuner, i hvilke der findes bymæssige Bebyggelser med over 500 Indbyggere, inden 4 Aar efter Lovens Ikrafttræden at lade udarbejde Forslag til en Byplan. Ved Jærnbanestationer, hvor Folketallet i den bymæssige Bebyggelse ikke overskrider 500 Indbyggere, har Kommunen Pligt til inden 8 Aar efter Lovens Ikrafttræden at udarbejde Byplansforslag.

Til Godkendelse af Byplaner nedsættes der for hvert Amt en Byplankommission, bestaaende af 5 Medlemmer: en af Amtmanden udnævnt Formand, der skal være Jurist og tillige være eller have været Statstjenestemand, to ejendomskyndige Mænd, der udpeges af Amtmanden for hver enkelt Sag blandt Personer, udnævnt af Amts- og Byraadene, samt to teknisk-sagkyndige Medlemmer, der udnævnes af Justitsministeren og kan være fælles for flere Amter.

Et Byplanforslag skal omfatte alle Arealer, hvis Planlægelse har eller kan forudses at faa Betydning for Byens Udvikling, og der skal afsættes alle Hovedveje, som fremtidig tænkes anlagt, Bebyggelsesarternes Fordeling og Sideveje, der skønnes at ville blive anlagt i den nærmeste Fremtid. Dette er altsaa Mindstefordringerne til en Byplan, men den kan desuden indeholde Planer over den detaljerede Anvendelse af de paagældende Arealer, og Byplankommissionen er berettiget til at kræve detaljerede Bestemmelser i Forslaget, naar der af interesserede fremføres Ønske derom, eller det anses for nødvendigt af almene Interesser.

Byplankommissionen skal give alle interesserede Parter Lejlighed til at gøre sig bekendt med Forslaget og eventuelt indkalde disse til Møde om Sagen. Ved en Kendelse afgør Kommissionen derefter, om Planen skal godkendes, med eller uden Ændringer, eller ikke godkendes. Ved Godkendelse skal Kendelsen tillige afgøre, i hvilket Omfang der skal ydes Erstatning for mulige ved Planen lidte Tab, ligesom der kan paalægges de i Planen interesserede Kommuner, Virksomheder eller Lodsejere Bidrag til Planens Gennemførelse. Kommissionen skal søge tilvejebragt hensigtsmæssige „Omlægninger“ af de paagældende Arealer, d. v. s. Sammenlægning og Nyfordeling af flere Ejeres Jord, hvis de oprindelige Ejendomsskel vanskeliggør rationel Udnyttelse af Arealerne. Saadanne Omlægninger kan, hvis der ikke opnaas Overenskomst om Magelæg, besluttes ved Kendelse af Kommissionen.

Naar en Byplan er godkendt, maa intet af Planen omfattet Areal anvendes i Strid med denne. Byplankommissionens Kendelser kan dog, for saa vidt angaar Erstatningsspørgsmaal, indankes for en Overkommission, og Kommunalbestyrelserne kan indanke hele Kendelsen for Justitsministeren.

Til at yde Vejledning og Bistand ved Udarbejdelsen af Byplaner foreslaas der oprettet et Centralkontor under Indenrigsministeriet. Det er Hensigten at dette Kontor, der naturligvis maa have teknisk-sagkyndigt Personale, skulde blive den egentlige Kærne for det fremtidige Byplanarbejde.

I de foregaaende Linjer er kort skitseret Hovedpunkterne i Byplanforslagets Organisationsregler. Det maa alvorligt ønskes, at der inden længe bliver Lovgivning paa dette betydningsfulde Omraade.

Udover Forslagene om Boligfinansiering og Byplaner findes der af nyt i Boligkommissionens Boliglovsforslag nogle Regler om Parcellsalg. Det er hyppigt ved Udstykninger af Parceller til Byggegrunde, at der overfor

Køberne oplyses meget lidt — eller maaske endda vildledes — med Hensyn til Muligheden af at kunne bebygge Parcellerne. Det foreslaas nu, at enhver, der vil udparcellere et større Areal, forud skal forelægge Kommunalbestyrelsen en Udparcelleringsplan. Kommunalbestyrelsen skal da forsyne Planen med Erklæring vedrørende Vej-, Kloak- og Trafikforhold samt Forsyning med Vand, Gas og Elektricitet, og Kommunalbestyrelsen kan vedføje Bemærkninger om Sandsynligheden for disse Forholds Ordning og Tidspunktet herfor. Jordsælgeren skal derefter gøre Køberne bekendt med Kommunalbestyrelsens Erklæring.

Lovregler som de her foreslaaede vilde sikkert være meget nyttige og i nogen Grad lægge Baand paa de ofte altfor smarte Grundsælgere i Omegnen af de større Byer. Jordhungeren er stor hos Byernes Befolkning, og det er kun glædeligt, men desværre lokkes mange Mennesker til Køb af Parceller under Forudsætninger, som senere viser sig langt fra at slaa til.

Hovedafsnittet i Boligkommissionens Betænkning er det skitserede Forslag til en samlet Boliglovgivning, men desuden indeholder Bilagene Oplysning om Forslag, der er stillede af Kommissionen, og som vedrører forskellige Forhold ved Boligbyggeriet. I en Skrivelse til Indenrigsministeriet har Kommissionen saaledes foreslaaet en Reform af Arkitektuddannelsen, saaledes at denne Uddannelse faar et stærkere teknisk Præg, end Tilfældet er nu. Ligeledes er der stillet Forslag om Oprettelse af et Prøveinstitut for Byggematerialer og Byggemaader. Institutet tænkes oprettet i Forbindelse med den bestaaende Statsprøveanstalt eller Polyteknisk Læreanstalt, og dets Opgave skal være at undersøge Værdien af nye Materialer eller Byggemaader og i det hele at være vejledende med Hensyn til Fremme af de mest økonomiske og heldigste Former for Husbygning. Endelig er der af Kommissionen udarbejdet et Forslag til Dispensationer fra gældende Byggelove og Byggeregler. De

foreslaaede Dispensationer angaar dels den aabne og lave Bebyggelse paa afgrænsede Arealer (Parcelbebyggelse) og dels forskellige Dimensionsregler for almindelig høj eller halvhøj Bebyggelse.

Af Bilagenes Indhold kan yderligere nævnes Oversigter over Boligspørgsmaalet i Udlandet, navnlig med Hensyn til de Former, der er anvendt ved Huslejerregulering og ved Ydelse af Hjælp og Støtte fra det offentliges Side til Boligbyggeri.

Foruden de Bilag, der er knyttet til selve Betænkningen, har Kommissionen som Tillægsbilag ladet udgive en særlig Bog (ca. 200 Sider) med forskellige Afhandlinger om Kommuns Jordpolitik, Grundpriser og Grundværdistigning, Byggeforeningsbevægelsen o. s. v. Undertegnede Anmelder har imidlertid som Kommissionens Sekretær deltaget i Udarbejdelsen af enkelte af disse Afhandlinger og skal derfor af nærliggende Grunde ikke komme ind paa en nærmere Omtale af dette særlige Tillægsbilag.

C. V. Bramsnæs.

Tillægs-Bilag til Betænkning II.

Ovennævnte Tillægs-Bilag til Boligkommissionens anden Betænkning falder i syv Afsnit. Af disse indeholder de to — Direktør *F. C. Boldsen*: „Selvfinansiering af Fremtidens almennyttige Boligbyggeri“ og Folketingsmand *J. Chr. Jensen*: „Regulering af Boligbyggeriet“ — positive Forslag, medens de øvrige Bidrag i Hovedsagen maa betragtes som objektive Undersøgelser over foreliggende Forhold af aktuel Betydning for Boligspørgsmaalet.

Bogens første Afsnit omhandler Bykommunernes „Jordpolitik“ og er udarbejdet af Kommissionens Sekretær, Landstingsmand *C. V. Bramsnæs* og cand. polit. *Svend Nielsen*. Skønt Emnet sikkert hører til de allervigtigste indenfor den moderne Kommunalpolitik, har det neppe før været taget

op til en samlet systematisk Behandling. Det er derfor af Interesse at fremhæve, at det er lykkedes Forfatterne gennem Indberetninger fra Kommunalbestyrelserne og gennem cand. polit. Svend Nielsens Besøg i de enkelte Byer at fremskaffe et i det hele fyldestgørende og værdifuldt Materiale til Belysning af de kommunale Jorders Areal og dets relative Betydning. Ligeledes er det lykkedes dem at klar-gøre saavel Kommunalbestyrelsernes Motiver til Grundkøb som de Strømninger, der har gjort sig gældende m. H. t. den i det lange Løb fordelagtigste Afhændelsesmaade. Om det første Punkt hedder det bl. a. (S. 7), at tre Hoved-grupper af Motiver i Regelen har været fremherskende, nemlig:

- 1) Ønsket om gennem Jordbesiddelse at være Herre over Byens territoriale Udvikling saavel med Hensyn til Gaders og Vejes Anlæg som med Hensyn til Arealernes Bebyggelse.
- 2) Ønsket om gennem Jordbesiddelse at være i Stand til at beherske Udbudet af Jord til Byggegrunde og derved virke regulerende paa Grundpriserne og saaledes hindre skadelig Grundspekulation.
- 3) Ønsket om gennem Jordbesiddelsen at skaffe Kommunen varige Værdier og varige Indtægter.

Ogsaa Afhændelsesproblemet belyses: Mere og mere kommer den Tanke i Forgrunden, at Kommunen ikke bør afhænde sin Jord ved almindeligt Salg, men bør sikre sig, at eventuel Værdistigning tilfalder Almenheden, og Kommunen og ikke den tilfældige Besidder. Københavns Kommune er saaledes kommet ind paa Salg med Tilbagekøbsret til den oprindelige Salgssum efter en længere, nærmere fastsat Aarrække.

Endnu større Interesse frembyder imidlertid et Forsøg, man har gjort i Kolding. Her vedtog Byraadet i November 1920, at ved fremtidige Salg af Kommunens Jord betales ingen Købesum, men Jordens Værdi vil, saaledes som den ved Handelens Indgaaelse eller ved senere almin-

delig offentlig Vurdering fastsættes, være at forrente med den til enhver Tid herskende Rentefod. Rentefodens Højde udregnes efter Kursen paa Kreditforeningsobligationer i løbende Serier. Forsøget vil sikkert blive efterfulgt af lignende i andre Byer, men dets praktiske Værdi staar og falder med, om Ejendomsskyldsvurderingerne formaar med tilstrækkelig Nøjagtighed at finde „Nøgenjordens“ reelle Værdi. En mindre Fejlvurdering bærer man over med, saalænge man kun skal svare Ejendomsskyldens faa Promille i Afgift, men man tilgiver aldrig en for høj Vurdering, naar man skal svare 5—6 Procent Afgift deraf.

Det er en Selvfølge, at en aktiv Jordpolitik med det Formaal at formindske Spekulation i Værdistigning maa give sig Udslag i Afhændelse af kommunal Jord paa gunstige Vilkaar for Køberen. Men ogsaa rent finanspolitiske Formaal fører undertiden til billige Salg. Saaledes søger Aarhus Kommune gennem Tilbud af billige Byggegrunde i bestemte Villakvarterer at hindre Udflytning til nærliggende Smaabyers „Skattely“. Selv om ogsaa finansielle Synspunkter kan fremføres til Fordel for den billige Afhændelse af Jord med Byggeforpligtelse, som mange Kommuner i de senere Aar har foretaget, er det socialpolitiske Motiv: at afhjælpe Bolignøden, sikkert det vigtigste her, saavel som naar flere Kommuner indrømmer en betydelig Moderation i Købesummen, naar Beboelsesejendom opføres inden en bestemt Frist.

Betækningsbilagets to følgende Afsnit er skrevet af cand. polit. *K. J. Kristensen*, og omhandler „Besiddelsesforhold, Værdi og Beliggenhed af ubebyggede Grunde i Hovedstaden“ samt „Grundpriser og Grundværdistigning i Valby“. Man faar med andre Ord Værdistigningsproblemet belyst gennem konkrete Eksempler. Ligeledes faar man et Overblik over, hvor stærkt Jordbesiddelsen i Virkeligheden er koncentreret — især naar man, som Forfatteren rigtigt fremhæver, erindrer, at mange Grundselskaber delvis har fælles Bestyrelse, og at Bankerne har fælles Interesse i, at

Grundspekulationerne ikke mislykkes. Med alle disse Forhold in mente, belyst af Afhandlingens mange Tal og af Forfatterens kyndige Betragtninger, kommer Grundværdistigningsafgiften efterhaanden til at staa for Læseren som en næsten uundgaaelig Nødvendighed, hvis Byernes Jordspørgsmaal skal løses. Den bliver det nødvendige Supplement til den kommunale Grundkøbspolitik. Kun en enkelt kritisk Bemærkning — der ikke bør forringe Helhedsindtrykket af Afhandlingernes Værdi — synes der mig Grund til at fremføre. Det forekommer mig saaledes, at Forfatteren paa flere Punkter burde have benyttet Procentudregninger i sine Tabeller. Uden Procentfordeling giver f. Eks. Tabellen S. 86 ikke tilstrækkelig Oversigt over de ubebyggede Grundes Besiddelsesforhold.

Efter de her omtalte Artikler følger en vurderende Oversigt over Byggeforeningsbevægelsens Udvikling i Hovedstaden (*Bramsnæs* og *Svend Nielsen*). Ogsaa om dette Afsnit gælder det, at Materialet næppe før har været underkastet en samlet, historisk Bearbejdelse. Alle de vigtigste Byggeforeninger omtales, og skønt Bevægelsen utvivlsomt har Forfatternes Sympati, er de dog ingenlunde blinde for, at Foreningsformen nu og da har været Skalkeskjul for Entreprenørspekulation, samt at Salg af Medlemsret i ikke faa Tilfælde har aabnet Muligheder for en „ufortjent“, arbejdsløs Indkomst.

Som allerede nævnt har Direktør *F. C. Boldsen* skrevet et Bidrag om „Selvfinansiering af Fremtidens almennyttige Boligbyggeri“. Der fremsættes heri en Plan for Boligbyggeriets Finansiering ved Hjælp af de boligbyggende selv, nemlig gennem Opsamling og Baandlæggelse af de ordinære Kapitalafdrag paa de faste Prioriteter indenfor den sædvanlige Amortisationsperiode af ca. 50 Aar. At Planen, der belyses med „Clara Raphaels Hus“ som Eksempel, for mange Byggeforeningers Vedkommende vil kunne realiseres med Fordel, tør sikkert ikke betvivles, men for den private Byggevirksomheds Vedkommende vil Bestemmelser om

Afdragenes Baandlæggelse til fremtidigt Byggeri snarere virke hemmende end fremmende paa Kapitaltilbudet.

J. Chr. Jensens Planer m. H. t. „Boligbyggeriets Regulering“ er allerede kendt fra tidligere offentlig Drøftelse. De gaar i Korthed ud fra den Betragtning, at der maa foretages en Udligning mellem de ældre Ejendommers lave Husleje (der er holdt nede ved Huslejelovgivningen) og de nyere, dyre Ejendommers høje Krav til Forrentning m. v. Denne Udligning mener Planens Ophavsmand bør foregaa ved, at der gives de gamle Huse et Lejetillæg, som bruges til at bringe Lejen i de nye Ejendomme saa langt ned, at der nogenlunde opnaas Ballance. Hvad der maatte indkomme udover det nødvendige til Lejereguleringen skal efter Forslaget benyttes af Kommunerne til Bolignødens Afhjælpning. Man vil erindre, at Tanken, trods sin rigtige Kærne, fik en ret krank Skæbne i den offentlige Debat, men muligvis kan den senere faa Betydning — Diskussionen om Huslejelovgivningen er jo endnu særdeles langt fra sin Afslutning.

Som sidste Afsnit i Betækningsbilaget har cand. polit. *Abel Brink* skrevet en „Oversigt over Grundværdibeskatningen i Udlandet“. Nye Synspunkter indeholder denne Afhandling neppe. Dens Hovedfortjeneste er, at den paa en halv Snæs Sider refererer en Del, mere eller mindre kendte, rosende Udtalelser om Grundværdibeskatningens heldige Virkninger. Burde Forfatteren imidlertid ikke ogsaa have ladet enkelte af Reformens Modstandere komme til Orde? Det er jo dog til et Betækningsbilag han skriver og ikke til et Agitationsskrift.

Jeg har hermed nævnt nogle Hovedpunkter af Bogens forskelligartede Indhold, og man vil have set, at den behandler Spørgsmaal af grundlæggende Betydning for Forstaaelsen af Boligspørgsmaalet. Den anbefales derfor til indgaaende Studium for alle, der interesserer sig for dette i de senere Aar saa uhyggeligt aktuelle, socialpolitiske Problem.

Thomas Junker.

BOGANMELDELSER

H. HERTEL: **Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie. I. Selskabets Historie i Tiden fra 1769—1868.** 414 S. **II. Selskabets Historie i Tiden fra 1869—1918.** 396 S. Kjøbenhavn 1919—20.

Af dette Værk udkom II Del udarbejdet af Kontorchef H. Hertel i 1919 i Selskabets Jubilæumsaar. Det var oprindelig Tanken, at Professor Dr. phil. E. Arup skulde have udarbejdet første Del, omfattende det første Hundredaar af Selskabets Historie, men da Prof. Arup maatte frasige sig Hvervet, blev ogsaa denne Del af Arbejdet overdraget Kontorchef Hertel og udført i det væsentlige efter samme Plan, som den allerede udarbejdede anden Del.

Hele Værket fremtræder da som en Helhed, og Fremstillingen samler sig om fire Tidsrum, der behandles hver for sig: Reformperioden fra Selskabets Stiftelse 1769 indtil 1809, derefter Pengeforvirringens, Statsbankerottens og Landbrugskrisens Tid fra 1809 til 1828, Opgangstiden fra 1828 til 1869 med den betydningsfulde Reformperiode efter 1848 og endelig Nutidsperioden, der indledes i 1870'erne og faar sit Præg af den Udvikling, som den oversøiske Konkurrence leder det danske Landbrug ind i.

For hvert af disse Tidsafsnit berettes der udførligt og omhyggeligt om Selskabets Historie, dets indre Forhold, Præsidenter, Sekretærer og Kasserere, og dets Virksomhed

paa de mangfoldige og med Tiderne skiftende Omraader, hvor denne har udfoldet sig.

I denne Virksomhed genspejler saa at sige hele det danske Landbrugs Udvikling sig. Det er en Beretning om, hvilke Tanker og Opgaver de fremmeligste i dansk Landbrug gennem disse halvandet hundrede Aar har syslet med og arbejdet paa Løsningen af. Thi saa betydningsfuld har Selskabets Indsats været, at der vel næppe er noget Fremskridt af Betydning, i hvert Fald i det første hundrede Aar af Selskabets Tilværelse, som det ikke har ydet virksom Hjælp og Bistand til. Ofte er Initiativet udgaaet direkte fra den Kreds af fremragende Mænd, som Selskabet bestandig har kunnet tælle blandt sine Medlemmer, Ledere og Medarbejdere, men i hvert Fald har de nye Ideers Talsmænd hos Selskabet fundet Forstaaelse og redebon Støtte.

Det er derfor med god Grund, at der nu ristes Minde-runer over Selskabets Virksomhed. Man kunde i og for sig ønske, at dette var sket i en folkelig Bog, thi selv om det kongelige Landhusholdningsselskab har haft et vist Præg af fornem Tilbagetrukkenhed, saa har dets Virksomhed dog været i bedste Forstand folkelig, stadig præget af den Almensans og det Fædrelandssind, der samtidig med, at Selskabet begyndte sin Virksomhed banede Vejen for de store Landbo-reformer.

Det foreliggende Værk er imidlertid ikke en Bog, der henvender sig til de store Kredse, men en saglig Redegørelse for Landhusholdningsselskabets Liv og Gerninger gennem halvandet hundrede Aar — en Beretning for den snævrere Kreds, der ved Syslen med Landbrugets forskellige Opgaver eller ved Forbindelse med Selskabet paa Forhaand er interesseret i dets Arbejde og dets Historie. Denne Kreds vil sikkert netop finde, hvad den søger: fyldig og god Besked om Selskabets Indsats paa hvert enkelt Felt og om de Mænd, der har været Sjælen i Arbejdet.

K. J. Kristensen.

CARL THALBITZER: **Aarhus Privatbank 1871—1921.** 92 S.
+ Bilag. Aarhus 1921.

En velskreven Bog, der paa sine knap 100 Sider giver et Rids af Aarhus Privatbanks og Aarhus Bys Historie fra hine gode Tider for et halvt Aarhundrede siden, da en Henvendelse om at tegne Aktier i en Bank indlededes saadan: Som D. Vbhd. vil erfare af indlagte Forslag osv., og da Aarhus havde 15000 Indb., indtil det Aar 1921, da Aarhus Privatbank er bleven Landets største Provinsbank med en Aktiekapital paa 9 Mill. Kr. og med en Totalomsætning paa $2\frac{1}{2}$ Milliard Kr., og Aarhus med sine Forstæder tæller mer end 80 000 Mennesker.

Banken har gennem dette Skrift sat Byen og sig selv et smukt Minde, og Bogen være anbefalet enhver, der har Interesse i at se, hvorledes en forsigtig og dog altid vaagen Bankledelse arbejder.

E. C.

M. GALSHIØT: **Helsingør omkring Midten af forrige Aarh.** 361 S. M. P. Madsens Boghandel. Kjøbenhavn 1921.

Denne hyggelige og morsomme Bog faar sin særlige Charme ved at være en historisk Studie i Memoireform. Forf., der er født i 1844 i det Millieu, han beskriver, er gammel nok til at have et Erindringsbillede af Byen og dens Liv ved den Tid, Sundtoldsafløsningen, den afgørende Begivenhed i Byens Historie, fandt Sted. Men han er endnu ung nok til at kunne fremstille, hvad han har læst, hørt og set sig til, saa at den lille By ved den store Vandvej træder frem med sine Købmandsgaarde og Skibsklarere, sine Færgfolk og Lodser, sine Borgere og Bønder, sine Jøder og Kristne. Selv om de mange Personnavne vel nok hos Forf. vækker flere Forestillinger end hos Læseren, saa synes man efterhaanden, man bliver god Bekendt af disse gamle Slægter og glædes ved, naar man træffer paa Navnet igen. Ikke mindst fornøjeligt virker Beskrivelsen af det højfornemme „Øresunds

Toldkammer“, hvis Kammerere kunde blive Etatsraader, og som — sportellønnede som de var — kunde oppebære Gager, der synes eventyrlige for Nutidens Begreber. Det anføres, at (i et godt Aar, 1847) havde Direktøren 15 000 og hver af de fire Kammerere 10 000 Rdl. Dette medførte dog ikke tilsvarende Forpligtelser. „De højeste Toldembedsmænd syntes at betragte deres Embede som Sinecure. Direktøren, Stiftamtmand Fr. V. Moltke, levede i Aalborg, hvor han var Amtmand, og vi mindes aldrig at have set ham her paa Stedet. Etatsraad Schou, Kammerer, levede bestandig i Kjøbenhavn og havde en Stedfortræder osv.“

Bogen indeholder et stort Antal Tegninger af Kongstad og Aage Jørgensen, der støtter Beskrivelsen og glæder Øjet.

E. C.

P. SCHOU: **Folkenes Forbund.** 237 S. Andr. Fred. Høst & Søn. Kjøbenhavn 1921.

Man læser denne Bog med Fornøjelse, fordi den har den Orden og Nøjagtighed i Tankegangen, som er et Særkende for den juridiske Fremstillingsform, og fordi man dog ingensinde mærker Skelettet igennem. Sproget er livligt, billedrigt, Referaterne ledsagede af almene Betragtninger.

Paa en overmaade behagelig Maade kan den almindelige Læser da her skaffe sig Kendskab om Folkeforbundets Oprettelse og Organisation, om Forholdet mellem Forsamlingen og Raadet, om den internationale Domstol, om Rustningernes Indskrænkning, om Forbundets økonomiske, sociale og kulturelle Opgaver osv. I et Tillæg er meddelt Ordlyden af Forbunds-pagten.

Baade Skeptikere og Troende vil da have Glæde af Bogen. Forf. synes mig nærmest at høre til de sidste, vel nok en naturlig Følge alene af Syslen med Emnet. Men desuden har han bevaret sin Ungdoms (d. v. s. sin før -1914-) Over-

bevisning om den økonomiske og tekniske Udviklings Evne til at internationalisere Menneskene. Jeg vil haabe, han faar Ret, og jeg er enig med ham i, at Forbundet under en rimelig og naturlig Udvikling vil kunne hjælpe dertil, jo mere, des mere det i den offentlige Mening støttes og værnes. Hans Bog vil, ved at sprede Oplysning om Forbundet, kunne yde sit Bidrag hertil, og ogsaa af den Grund maa den hilses velkommen.

E. C.

SVEN HELANDER: **Vår moderna handel.** 483 S. P. A. Norstedt & Söners Förlag. Stockholm 1920.

Forf. kan i Forordet med Rette pege paa den stedmoderlige Behandling, der hidtil i økonomisk Litteratur er blevet Nutidens Handelsvirksomhed til Del. Saa meget kedeligere er det, at de Forventninger, der vækkes af foreliggende Bogs Omfang i Forbindelse med Forf.'s Løfte om at ville give en systematisk Fremstilling af den moderne Handel (med særlig Henblik paa svenske Forhold), kun delvis indfries. Det er først og fremmest den teoretiske Underbygning af Fremstillingen, som svigter, hvilket i Forbindelse med mangelfuld Evne hos Forf. til at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt samt en ofte fremtrædende Tilbøjelighed til at omgaas statistiske Data paa mildest talt uforsvarlig Maade bevirker, at Forf. ikke har faaet det ud af de med megen Flid indsamlede og i mange Tilfælde fortræffelige Oplysninger, som han rimeligvis ellers kunde have faaet.

Saaledes er Redegørelsen for Handelens Begreb langt fra fyldestgørende, og idet Forf. udskiller, som en Væsenform for sig, den moderne Handel, er han ikke i Stand til klart at definere, hvad han forstaar herved. Han synes at lægge Hovedvægten paa den stigende Kapitalisering og viser da ogsaa gennem en Række Eksempler de ændrede Vilkaar, der herved opstaar for Handelserhvervet. Øget Kapitalbesiddelse, der anvendes til Reklamering, Indretning af Lo-

kaler o. l., forskyder væsentlig kun Betingelserne blandt Handelsvirksomhederne indbyrdes (Stordriftens Fremtrængen). Derimod vil Kapitalstyrke iøvrigt hos Handelserhvervet konsolidere dettes Stilling overfor de andre Erhverv ofte endda saaledes, at Handelsbedriften underlægger sig f. Eks. nær tilknyttede Industri- eller Transportvirksomheder.

Omvendt medfører, som det senere vises, Kartel- og Trustdannelsen indenfor Industrien og i det hele en forøget Kapitalkraft her en Svækkelse af Handelens Position, idet let den Handlende enten trænges helt ud (ved direkte Producenthandel) eller under forskellige Former gøres til en blot Agent for Produktionsfirmaet.

Handelens Kreditproblem kan ikke siges at være tilfredsstillende behandlet. Forf. fortæller sig her i en Række Formler vedrørende gsnrl. „Lagringstid“ m. m. af liden Interesse. Derimod hører 3. Kapitel om Varehuset, hvor der meget underholdende fortælles om de forskellige Midler, dette anvender for at trække Kunderne til sig, til Bogens bedste. De smaa Handlendes anden store Fjende, Forbrugsforeningerne, omhandles i Kap. 5. Mod disses Skatteprivilegium drager Forf. ivrigt til Felts. Han taler med aabenbar Sorg om „de mindre sagkyndige Opkomlingers“ Fremtrængen paa de selvstændige Handlendes Bekostning og advarer indtrængende disse mod gennem Indkøbsforeninger — det bliver en Pind til deres egen Ligkiste — at benytte sig af Kooperationsens Principper. Man fristes til at spørge, om der ikke netop her aabenbares et Udslag af Udviklingens Gang, som ingen Raaben Vagt i Gevær formaar at standse? Om ikke ogsaa paa dette Felt Organisation er ved at træde i Stedet for Kræfternes fri Spil? Forf. synes selv at have en Fornemmelse heraf. Han taler om vældige Sammenstød, som muligvis forestaar, om en international kommerciel Verdenskamp, hvis Konturer vi endnu knap kan ane. Saa højdramatisk behøver det vel ikke at komme til at gaa for sig. Om flere og flere af Handelens Omraader bliver det efterhaanden ganske naturligt gældende, at Indkøbs- og Afsætningsforhol-

dene er blevet saa fastliggende, saa sikre, at Handelens Funktion her nærmer sig det rent mekaniske, saa meget mere ogsaa som Handelens Kreditfunktion nu i stor Udstrækning overtages af Bankerne, og at følgelig Distribution uden Mellemled bliver naturlig og let at organisere. Med al Respekt for de selvstændige Handlendes Evne til at bedømme Konjunkturerne og Beredvillighed til at tage en Risiko har disse Egenskaber dog kun Værdi, hvor der virkelig er usikre Forhold at bedømme og en Risiko at løbe.

Efter et noget broget sammensat Kapitel om Handelens Afsætningsformer foretager Forf. i Kap. 7 et halsbrækkende Forsøg paa at finde Indenrigshandelens Omfang. Han gaar her ud fra Formlen: den indenrigske Omsætning er = (Produktion + Import ÷ Eksport) multipliceret med det gsnrl. Antal Gange, disse Varemængder omsættes. Men han er ved Bestemmelsen af Udtrykkets enkelte Elementer og de Korrigeringer, som maa gøres, i saa høj Grad henvist til Gætning og Opereren med skønsmæssige Tal, at Resultatet, 5—6 Milliarder Kr. for Sverrigs Vedkommende før Krigen, næppe herved kan anses for begrundet.

I 8. Kap. gøres paa udmærket Maade Rede for Handelsundervisningens Problemer, idet der peges paa den naturlige Sammenhæng mellem Stordriftens Fremtrængen og de stigende Undervisningskrav. I et Kapitel om Handelen og Konjunkturerne kommer Forf. til det noget overraskende Resultat, at det under Højkonjunkturerne er Industrien, som gaar i Spidsen, medens under Depressionen omvendt Handelen har de største Fortjenester og her sparer den Kapital sammen, som udgør en Forudsætning for Starten af næste Konjunkturopsving. Han anfører til Begrundelse herfor, at Industrien er mest kapitaliseret og følgelig i Besiddelse af størst Ekspansionskraft, og videre at de store Kapitalinvesteringer fortrinsvis foretages under Højkonjunkturerne, men saaledes at Fremskaffelsen af de herhenhørende Varer sker i faa store Poster direkte uden Handelens Mellemkomst, saa at altsaa Industrien paa denne Maade erhverver en Handelsindtægt.

Hvor stor Betydning, der maa tillægges disse Momenter, skal være usagt. Men Forf. synes at glemme, at en betydelig Del af Industriens Kapital er Anlægskapital, der ikke direkte kan udnytte Konjunkturfremgangen, og at ogsaa Industriens Driftskapital har en langt ringere Omsætningshastighed end Handelens, saa dette Erhverv faktisk, selv om det i det hele virker med en mindre Kapital end Industrien, under opadgaaende Prisniveau har Mulighed for at tage mindst lige saa store Avancer hjem som denne. Postulatet om Handelens gunstige Stilling under Depressionen tør anses for ubevist. Forf. slutter Kapitlet med Spaadom om en Tid, hvor i Stedet for faste Pengeværdier index numbers lægges til Grund for Bogføringsteknikken.

I det følgende Kapitel om Handelens Personale paapeges Betydningen for dette af, at Handelen i kapitalistisk Udvikling befinder sig saa væsentlig bag Industrien. Bogens fem sidste Kapitler omhandler for Størstedelen specielt svenske Forhold. Om den økonomiske Skandinavisme mener Forf., at dens Nytte stiger og falder med Graden af det handelspolitiske Tryk, de tre (fire) Lande er underkastet udefra. Paa eet Punkt anser han et skandinavisk Samarbejde for yderst ønskeligt, nemlig hvad de oversøiske Ruteforbindelser angaar. Nær han til Begrundelse heraf opstiller en Række Tabeller, der viser den betydelige Uligevægt mellem Eksport og Import paa de enkelte fremmede Lande og hermed følgende Fordyrelse af Fragten, i hvilken Henseende Danmarks Stilling anføres som yderlig ugunstig, Norges som gunstigst, maa det dog siges, at hermed bevises jo lidet, al den Stund det ganske raat er Eksportens og Importens Værdi, der sammenstilles uden mindste supplerende Oplysning om de paagældende Varemængders mer eller mindre voluminøse Karakter (der tales endog i denne Forbindelse om absolut Ligevægt, naar Eksportens Værdi er lig Importens). Desuagtet maa man sikkert give Forf. Ret i, at der her — et bekræftende Eksempel frembyder den stedfindende Samsejling

mellem dansk og svensk Ø. K — foreligger et virkeligt Grundlag for praktisk Skandinavisme.

C. Fl. Steenstrup.

ELI F. HECKSCHER: *Gammal och ny ekonomisk liberalism.*
99 S. P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1921.

Denne lille Bog indeholder et klart, følgerigtigt og vel-skrevet Forsvar for den gamle økonomiske Liberalismes evige Ungdom, og man kan være enig med Forf. eller uenig med ham. Det afhænger i ikke ringe Grad af, om man kan billige hans Forudsætninger eller ej, og om man tør eller ikke tør tillægge de økonomiske Loves Tendens samme Styrke, som han gør det, til at tilvejebringe den Ligevægt i Samfundet, som ogsaa han anser for paakrævet. For at tage et Eksempel: Forf. udvikler (S. 21), at en Prisopskruning for en Vare medfører, at Sælgere af andre Varer maa nedsætte deres Pris ligesaa meget, for at faa dem solgte, og „den usynlige Haand“ har da tilvejebragt en Ligevægt, der i hvert Fald for Købernes Vedkommende skulde stille dem ligesaa gunstigt som før Opskrningen. Forf. lægger Vægt paa, at Betragtningen gælder Forholdene ved stabil Pengeværdi. Men selv under denne Forudsætning vil der dog, saa vidt jeg kan skønne, i hvert Fald være sket det, at de, der foretog Prisopskruningen, har taget de herved indvundne Beløb fra Sælgerne af de Varer, der blev tvunget til at sætte Prisen ned. Hvis jeg er Forbruger, kan jeg naturligvis med en vis Sindsro se paa denne Krig mellem Sælgerne, der altsaa skulde være Forbrugeren uvedkommende. Men er det virkelig rigtigt, at Begivenhederne udvikler sig, som af Forf. fremstillet. Hvis f. Eks. Bagere, Slagtere og Detailhandlere bliver enige om, hver inden for deres Stand at sætte Prisen op — og de kan gøre det, dels fordi de har et Pladsmonopol, dels fordi der f. Eks. for Detailhandlernes Vedkommende er saa mange af dem, at de for at leve er

nødt til i stort Omfang at konkurrere paa alle andre Omraader end paa Prisen — saa vil jeg som Forbruger være nødt til at betale, hvad de forlanger, fordi jeg nødvendigvis skal have de Varer, de sælger. Jeg kan derfor ikke efterspørge saa mange andre Varer, men hvorfor skulde det tvinge min Skrædder til at sætte Prisen ned. Den Købeevne, Slagteren har taget fra mig, kan han jo selv gøre Brug af, og mens jeg maaske tidligere kunde købe 1 Sæt Tøj om Aaret, kan jeg nu kun købe 2 Sæt i Løbet af 3 Aar, mens jeg ikke har anden Trøst end om Søndagen at se det pæne Tøj, jeg skulde have gaaet i, hænge paa Slagteren. Det forekommer mig derfor, at „den usynlige Haand“ ikke, som forudsat af Forf., tvinger Skrædderen til at sætte sine Priser ned, men tvinger mig som Forbruger til at undvære et Gode til den, der har Magt til at berøve mig min Indtægt; at „den usynlige Haand“ har tilvejebragt Ligevægt igen, er sikkert, men det synes mig en højst utilfredsstillende Ligevægt.

Det forekommer mig i det hele, at Reaktionen mod Krigsaarenes økonomiske Politik med mistænkelig Forkærlighed har kaaret sig Friheden i Erhvervslivet, og at den glemmer eller mod bedre Vidende undervurderer den Styrke, som netop Krigsaarene har givet de økonomiske Erhvervsorganisationer. Statsmagterne havde ved Gennemførelsen af sine Opgaver alle Vegne Brug for Organisationerne og styrkede dem paa enhver Maade. Men vil det virkelig i det lange Løb være muligt, at Samfundet kan forholde sig uvirksom overfor den urimelige Vareaager, som drives i udstrakte Detailhandels- og Haandværkerkredse til Skade for det hele Samfund, ved at Pris- og derfor Lønniveauet holdes oppe baade paa det aabne Arbejdsmarked og for Statens Embedsmænd og Funktionærer. Forf. hævder det udmærkede Standpunkt, at ingen bør fortjene mere end, hvad der er nødvendigt til at faa ham til at drive økonomisk nyttig Virksomhed. Naar den frie Konkurrence dog ikke formaar at afstedkomme den jævne Indtægtsfordeling, som vilde fremkomme, om dette fandt Sted, saa indrømmer Forf., at det

„är en fundamental svaghet hos den inom sina gränser underbart effektiva prisbildningen“, og foreslaar at bøde derpaa ved en progressiv Beskatning. Men det er da ogsaa et Indgreb, og hvorfor ikke meget hellere — f. Eks. ved en Vareaagerlovgivning — søge en Form for at naa den jævnest mulige Indtægtsfordeling direkte i Stedet for ad Beskatningsomvejen. Beskatningen falder saa ujævnt trods alle Bestræbelser for at forbedre dens Teknik, og maa falde ujævnt, fordi de forskellige Dele af Befolkningen — og da navnlig By- imod Landbefolkningen — lever under helt forskellige pengeøkonomiske Forhold.

Jeg er desværre altsaa uenig med Forf. om den fri Konkurrences Evne til bedst muligt at besørge Fordelingen i Samfundet, og jeg er — bl. a. som Følge heraf — heller ikke enig med ham med Hensyn til dens Evne til at ordne Produktionen. Jeg skal imidlertid — for ikke at sprænge alle en rimelig Anmeldelses Rammer — ikke gaa videre, tilmed da Diskussionen, som man vil have set, i det væsentlige gaar ad kendte Baner. Men Uenigheden forhindrer ikke, at jeg paa det bedste kan anbefale Bogen til Praktikere og Teoretikere. Hvad der med Rimelighed kan siges til Fordel for Næringslivets Frihed — og efter min Mening altsaa en Del til — vil Praktikerne her finde sagt, ikke af Kærlighed til de Næringsdrivende som Mennesker, men af Beundring for den fri Konkurrences System i Teori og Praksis. Over for den Selvførligelse, de Erhvervsdrivende — aabenbart i flere Lande — har sat i System, hævder Forf., at „man måste akta sig för den vidskeplige tron på affärsmännens okulta krafter“. Det er de frie økonomiske Kræfters Spil, ikke Forretningsmændenes specielle Evner, der for ham indeholder den afgørende Værdi. Derfor finder Forf. ogsaa „få saker så modbudande som kombinationen hos en mängd affärsmän och näringskorporationer av stolta krav på frihet och självbestämningssrätt i goda tider och å andra sidan ynkligt gnällande rop om hjälp i form av tullar och statsbeställningar, så snart bakslaget kommer och förmågan att hjälpa

sig själv verkligen skall prövas". Dette — aabenbart ogsaa i flere Lande optrædende — Forhold kunde jo knapt være karakteriseret tydeligere. Saavidt Praktikerne. — De, der interesserer sig for Teorien, vil dennegang som altid hos denne Forf. finde Berigelse, trods eller maaske netop paa Grund af Meningsforskellen.

E. C.

HANS BJARNE: **Bogholderi i Teori og Praksis.** G. E. C. Gads Forlag. København 1921. (208 Sider).

I den foreliggende Bog har Kontorchef i Finansministeriet Hans Bjarne givet en længe savnet Fremstilling af Bogholderiets Teori og Praksis. Dansk Literatur vedrørende Bogføring og Regnskabsaflæggelse foreligger i det hele taget kun sparsomt, og navnlig om de senere Aars Literatur gælder det, at den har lagt Hovedvægten paa rent regnskabstekniske Øvelser som Grundlag for den praktiske Tilegnelse af Kendskabet til Bogføring. I Modsætning hertil har Forf. i nærværende Bog givet en sammenhængende teoretisk Fremstilling af de vigtigste Forhold vedrørende almindelig Regnskabsføring og Regnskabsaflæggelse. Fremstillingen er helt igennem illustreret ved Eksempler, der er omhyggeligt gennemarbejdede og forklarede. Bogen er herved paa een Gang bleven en værdifuld Vejledning for dem, der ønsker at tilegne sig det teoretiske Grundlag for Kendskabet til Bogholderi, og en instruktiv Lærebog, der formentlig i stort Omfang vil finde Anvendelse ved den Undervisning i Bogholderi, som nu gives ved en Række Undervisningsanstalter. Til Opgavens heldige Løsning i begge Henseender har det bidraget, at Forf.s Indsigt i det behandlede Emne grunder sig saavel paa praktisk Virksomhed som paa Lærervirksomhed i Forbindelse med teoretisk Studium, og Bogens Brugbarhed forøges ved den naturlige og jævne Fremstillingsform, som er anvendt.

Bogens Tyngdepunkt danner naturligvis Afsnittet om Bogholderilære, hvori der gøres udførligt Rede for henholdsvis den saakaldte primitive Regnskabsaflæggelse, det enkelte Bogholderi og det dobbelte Bogholderi, herunder ogsaa Overgangsformerne mellem de forskellige Systemer. Under det dobbelte Bogholderi finder man foruden fortrinlige Afsnit om Kontolæren og om Regnskabsafslutning bl. a. ogsaa en Fremstilling af de forskellige Metoder, hvorefter dette System føres (italiensk, tysk, fransk, amerikansk Metode o. s. v.).

I Bogens Indlednings- og Slutningsafsnit er der derhos redegjort for en Række Forhold, som vedrører Bogføringens Betydning dels for Forretningsverdenen i snævrere Forstand, dels for Samfundsøkonomien som Helhed. Hertil hører Afsnittet om Lovgivningsreglerne vedrørende Regnskabsvæsen, hvorunder det gøres gældende, at de i Bogføringsloven af 1912 stillede Krav almindeligvis ikke vil kunne opfyldes, medmindre vedkommende Forretnings Regnskab er anlagt og ført efter Reglerne for dobbelt Bogholderi; endvidere Afsnit om Afskrivninger, om Reserver samt et Afsnit om regnskabskritiske Undersøgelser, hvori der gøres en Række værdifulde Bemærkninger til Vejledning ved dyberegaaende Undersøgelser over en Virksomheds sande økonomiske Stilling paa Grundlag af et aflagt Regnskab. Ved Omtalen af Bogføringsloven burde det være fremhævet udtrykkeligt, at den ikke omfatter Landbrugsvirksomheder, og det havde været naturligt i denne Forbindelse at gøre nogle Bemærkninger om Landbrugets særlige Stilling i Spørgsmaalet om Regnskabsføring.

Til Bogen er knyttet et Afsnit, indeholdende Eksempler til Øvelser, dels af regnskabsteknisk, dels af regnskabskritisk Art, og et Sagregister afslutter Bogen. Derimod savnes en Literaturfortegnelse, indeholdende i hvert Fald den nyere Literatur af dansk og udenlandsk Oprindelse. For mange Læsere, der ønsker at anstille videregaaende

Studier paa specielle Omraader, vilde en saadan Fortegnelse have været af stor Værdi.

Mere tvivlsomt kan det maaske være, om Bogen burde have indeholdt et Afsnit om de Former, hvorunder de offentlige Finansers Regnskaber (for Stat og Kommuner) aflægges. Meget synes dog at tale for at medtage dette Emne i en Bog som den foreliggende, ikke blot de store Beløb, disse Regnskaber omfatter, men ogsaa Hensynet til, at Kendskabet til deres Form og Indhold er meget mangelfuldt. At de af Staten og de allerfleste Kommuner anvendte Former for Regnskabsaflæggelse og Statusopgørelse ikke opfylder de Krav, som Bogføringsloven stiller til Forretningsverdenen, er formentlig ikke almindelig kendt. De Betragtninger, der kan gøres gældende paa dette Omraade, er forøvrigt saa mangeartede, at man gerne havde ønsket Forfatterens sagkyndige Vejledning.

Christian Olsen.

Økonomisk Frigørelse. Seksten Afhandlinger til Belysning af Henry Georges Samfundsreformer. Redigeret af Axel Fraenckel. København 1920.

I Bogens Forord skriver dens Redaktør, at Bogen gerne skulde fremtræde som en nogenlunde fyldestgørende Haandbog til Belysning af de Samfundsreformer, der er knyttet til Henry Georges Navn. Naar man ser Forfatterfortegnelsen, der omfatter en Række af de mest kendte danske georgeistiske Forfattere, skulde man have Grund til at vente, at dette Maal var naaet. Naar det alligevel ikke kan siges at være bleven Tilfældet, skyldes det utvivlsomt først og fremmest manglende Redaktion. Hvorledes skulde Værket forøvrigt kunde blive en Haandbog, naar der, som Redaktøren selv skriver, ikke er tilstræbt nogen fuldkommen Systematik?

Hver Forfatter har taget sit specielle Emne op til Behandling eller har belyst Jordspørgsmaalet i al Almindelighed ud fra sin særlige Opfattelse. Bogen falder derved i to Dele, — dels en Række Specialafhandlinger og dels en Række Afhandlinger med mere almindelige Betragtninger angaaende Jordspørgsmaalet. Herved undgaas det ikke, at flere Ting omtales mere end et Sted, men hvad værre er, det undgaas heller ikke, at der er Sider af Spørgsmaalet, som enten ikke berøres eller blot strejfes. Navnlig savnes der en Redegørelse for Skattefordelingen mellem Land og By under Jordværdiskatten i Sammenligning med Fordelingen under det bestaaende Skattesystem; en tilsvarende Redegørelse for Virkningen paa Landbrug af forskellig Størrelse vilde ogsaa have haft sin Interesse. Nu kunde Georgeisterne imod denne Anke indvende, at naar de anser det for retfærdigt at inddrage Jordværdien i de offentlige Klasser, har det for dem mindre Interesse at vide, hvordan en saadan Inddragen virker rent øjeblikkeligt paa de tilfældige Jordejere. Saa højt vurderes den absolutte Retfærdighed dog næppe udenfor ret snævre Kredse, og i hvert Fald vilde en Beregning som den nævnte have haft sin store Interesse for alle Ikke-Georgeister, for hvilke Bogen dog vel ogsaa er bestemt. Forøvrigt maatte vel alene det Forhold, at Besvarelsen af disse Spørgsmaal sikkert vil blive af stor Betydning for Jordskyldens Indførelse, naar Politikerne (mulig i en ikke fjern Fremtid) skal afgøre, om de bestaaende Skatter skal omlægges i Retning af en Jordværdiskat eller ej, være tilstrækkelig Grund til at tage dette Emne op til indgaaende Behandling. —

Flere af Bogens almindelige Afhandlinger synes ret svage. Blandt de betydeligste kan nævnes Villads Christensens Redegørelse for „Fremskridt og Fattigdom“. Forfatteren har her paa 13 Sider klart lagt Grundideerne i dette Værk frem for Læseren. Ogsaa Anders Vedel: Krigen og Jordspørgsmaalet, og navnlig Sven Brisman: Georgeisme og Socialisme, er klare og interessante. Ikke

mindst sidstes Redegørelse for Georgeisternes Stilling overfor de industrielle Monopoler er af Betydning, saa meget mere, som det er et Spørgsmaal, man ikke alt for hyppigt ser behandlet fra georgeistisk Side.

De Afsnit, der griber Interessen, er dog gennemgaaende de mere specielle. Her findes de to Afsnit, der vel nok er Bogens betydeligste, nemlig Folke: Byernes Boligproblemer og K. J. Kristensen: Jordvurdering. Ingeniør Folke giver først en kort Oversigt over Udviklingen af Boligforholdene i Byerne og skildrer udførligt Virkningen af de uheldige Boligforhold for Befolkningens Sundhed, Moral og Økonomi. Han fremhæver derefter Grundspekulationen som Hovedaarsagen til disse Misforhold, som han vil søge fjernet først og fremmest ved Indførelse af Grundværdibeskatning, men ogsaa ved kommunal Boligpolitik, Boligtilsyn, offentlig Boliganvisning m. v. Cand. polit. K. J. Kristensen fremhæver en god Jordvurdering som værende af fundamental Betydning ved en blot nogenlunde høj Beskatning af Jordværdien. Man finder her behandlet Spørgsmaalet om Fremgangsmaaden ved Vurdering og Beskatning af Grundforbedringer, Spørgsmaalet om den Betydning, det har ved Jordværdiskatten, at Jorden holdes i Kulturstand, Spørgsmaalet om man ved Jordværdiskattens delvise Indførelse skal beskatte efter Brugsværdi eller efter Spekulationsværdi o. s. v.

Endnu er der Grund til at nævne P. Larsens Oversigt over Jordskyldreformen i Udlandet. Der gives her en tilsyneladende fuldstændig Oversigt over Stillingen i de forskellige Lande; dog fristes man til at spørge, hvorfor den tyske Rigsværdistigningsafgift af 1911 ikke er nævnt; selv om den bortfaldt for Rigets Vedkommende i 1913, har det dog sin Interesse at vide, at den har eksisteret.

Som Helhed maa det siges, at selv om Bogen ikke er blevet den ønskede Haandbog, giver den i mange Afsnit udmærkede Udblik over forskellige Sider af det øko-

nomiske Liv, og hvem der ønsker nærmere Oplysninger om forskellige Sider af Jordspørgsmaalet vil her paa flere Omraader finde den ønskede Vejledning.

Svend Nielsen.

Oversigt over Rigsdagens Virksomhed fra 1900-1901—Oktober 1920, tilligemed et Sagregister, ved FR. KRETZ og JENS MØLLER. 184 S. Rigsdagen, 1921.

Som Fortsættelse af en i 1884 udkommen Oversigt over Rigsdagens Virksomhed i dens første 35 Aar og en i 1900 udkommen Oversigt over de følgende 15 Aar, har den nu afdøde Bureauchef, Kretz, sammen med nuværende Landstingssekretær Jens Møller udarbejdet den foreliggende Oversigt.

Bogen er f. s. v. ikke Morskabslæsning, som den ligesom sine Forgængere kun i knappest mulig Form giver et Register over den sidste Snes Aargange af Rigsdagstidende — Sidenumrene for samtlige behandlede Sager — store og smaa mellem hinanden. Den sparer imidlertid meget kedeligt og langsommeligt Arbejde for den, der vil finde Oplysning om Lovgivningsmagtens Stilling til et eller andet Emne og nødig vil gaa løs paa de mange Meter Rigsdagstidende. Systematiken er Rigsdagens sædvanlige, og talrige Henvisninger samt et 10 Sider stort Sagregister hjælper til at finde, hvad man skal bruge. Da de færdige Loves Nummer og Dato er trykt med „Fedt“, giver Bogen, hvad der — med al Respekt for Rigsdagstidende — næsten maa siges at være det vigtigste: et bekvemt Register over de sidste 20 Aars Love; inden for adskillige Omraader er dette jo alt, hvad man kan faa Brug for. Det synes i det hele at være en Haandbog, mange kan have Gavn af.

En naturlig Fortsættelse for Samlingerne 1920—21 og følgende vil man altid have i Rigsdagsaarbogen.

F. Z.

Dr. L. V. BIRCK: **Rigets offentlige Formaal og Indtægter i Middelalderen og under Adelsvælden.** 172 S. G. E. C. Gads Forlag 1922. — **Verdenskrisen og Danmark.** G. B. N. F. 1922. — **The theory of margin of value.** Routledge & Sons. London 1922.

Det første af disse tre Skrifter slutter sig som 3die Bind til Forf.s almindelige Finanshistorie, hvoraf tidligere udkom „Rigets Jordegods og Regaler“ og „Told og Accise“. Da Bøgerne er udkomne som Manuskript, skal vi blot henlede Opmærksomheden paa disse Arbejder.

„Verdenskrisen og Danmark“ indeholder dels en Tale, Forf. d. 17. og 19. Juni 1919 holdt i Folketinget under Behandlingen af Nationalbankens Octroj, og hvori han undersøgte, om vi var rede til at møde den kommende Krise, og dels det Foredrag om Deflation, Dumping og Statsgæld, han i Novbr. 1921 holdt i Nationaløkonomisk Forening, og som har været offentliggjort her i Tidsskriftet. Endelig er „The theory of margin value“ i det væsentligste en Oversættelse af Forf. „Grænseværdien“. Den engelske Udgave er udkommen i den Serie, som „London School of economics“ udgiver indeholdende økonomiske Arbejder af Personer, der har holdt Forelæsninger ved Institutet.

E. C.

MODTAGNE BØGER

F. ZEUTHEN: **Den tvungne Ulykkesforsikring og de private Forsikringsselskaber.** 34 S. Dansk Forening for Socialpolitik. Skrift Nr. 9. København 1921.

V. MARSTRAND: **Beregning af Bogtrykpriser.** 24 S. København 1921. (Ny Udgave af „Prisberegning af Bogtrykkerarbejde, 1918“, anm. i *Nationalekon. Tidsskrift* 1920, S. 415).

ERLING WINSNES: **Økelæren.** 106 S. Gyldendal, Kristiania 1921.

Sv. DAHL og TH. DØSSING: **Dansk Tidsskrift-Index 1919.** 335 S. H. Hagerups Forlag, København 1921.

G. F. KNAPP: **Staatliche Theorie des Geldes.** 3die Oplag. 461 S. Duncker & Humblots Forlag. München og Leipzig 1921.

Tull- och Traktatkommitténs utredningar och betänkanden; Stockholm 1921—22:

I. ARTHUR MONTGOMERY: **Svensk tullpolitik 1816—1911.**

II. K. G. HAGSTRÖM: **Bomulls-Industriens produktions-förhållanden.**

III. ERNST HÖIJER: **Det svenska jordbrukets produktion etc.**

IV. ERNST HÖIJER: **Jordbrukets utveckling i vissa delar av Sverige samt Danmark och Norge.**

V. ERNST HÖIJER: **Det svenska jordbrukets utveckling 1871—1919.**

VI. ARTHUR MONTGOMERY: **Svensk traktatpolitik 1816—1914.**

VII. **Differentialtullar till skydd mot valutadumping.**

VIII. **Utlåtande i valutafrågan.**

IX. **Utlåtande ang. järnvägsfrakternas reglering.**

JACOB E. LANGE: **Arbejdsløsheden.** Industrien — Borgerne — Staten. 19 Sider. Miloske Boghandel. Odense 1921.

TORBEN FREDERIKSEN: **Husleje-Haandbogen.** Vejledning for Ejere og Lejere, paa Grundlag af den nye Huslejelov af 1. April 1921. G. E. C. Gads Forlag. København 1921.

J. BÜLOW og E. S. SAND: **Boligloven af 1921.** Tekstudgave med Bemærkninger. 304 S. G. E. C. Gad. København 1921.

F. ZIZEK: **Grundriss der Statistik.** 470 S. Duncker & Humblot, München og Leipzig 1921.

ØKONOMISKE OVERSIGTER¹⁾

1. Juli 1918—1. April 1921

Ved

Einar Cohn.

III. Forbrugsregulering og Priser.

I Fortsættelse af de Bestræbelser for at lette Kulimporten, der havde givet sig Udslag i den i Juli 1917 fremkaldte Nedgang i Fragtraterne (56. Bd. S. 170), gik Indenrigsministeriet et Skridt videre og gav med Finansudvalgenes Tilslutning under ³⁰/₁₀ 1917 Tilsagn om, at Staten, dersom Prisen paa Importørernes herværende usolgte Lagre af engelske Kul eller Koks, ved fremtidige Fragt- (Assurance-) Nedsættelser faldt med større Beløb end Importørernes Fortjeneste og 10 % af Kostprisen (Indkøbspris, Fragt, Assurance og de Omkostninger, som Indenrigsministeriet godkender), enten vilde overtage de paagældende Beholdninger til nævnte Kostpris med Fradrag af 10 % eller vilde godtgøre Importøren Tabet ved Varens Fald ned under denne Grænse.

Efterhaanden som det lykkedes de Allierede at bekæmpe Undervandsbaadene, og Sejladsen paa Nordsøen blev mindre

¹⁾ Fortsat fra 59. Bd., S. 466.

farefuld, faldt Assurancepræmierne og dermed Fragterne. Kulfragten blev (jfr. 56. Bd., S. 221) i Juli 1917 nedsat fra 210 til 110 Kr., og nedsattes under ²⁴/₁ 1918 yderligere til 97 Kr. pr. Ton, i Slutningen af Juli 1918 til 77 Kr., den ⁶/₁₁ 1918 til 50 og efter Vaabenstilstanden yderligere den ²⁰/₁₁ 1918 til 40 Kr. pr. Ton. I Juni 1919 sattes Maximalfragten til 35 Kr. og ved Udgangen af Juli til 30 Kr., hvilken Rate bibeholdtes til Fragtnævnets Ophør i Oktober 1920. Ved Nedsættelsen i November 1918 til de 40 Kr. blev Statens fornævnte Garanti effektiv, hvorfor Indenrigsministeriet til Godtgørelse af lidte Tab¹⁾ paa Tillægsbevillingsloven for 19¹⁸/₁₉ (Rigsdagstidende 19¹⁸/₁₉, B, Sp. 2419) søgte 250 000 Kr., der kom til Udbetaling i dette og følgende Finansaar.

Til Værn mod Risikoen ved Skibenes Ophold i de engelske Havne blev der derimod ved Indenr. Bkg. ¹⁴/₁₀ 1918, jfr. Bkg. ²⁵/₄ 1919, oprettet en „Reguleringskasse for Overliggedagspenge“, i hvilken Importørerne kunde indmelde sig, saaledes at det tillodes dem at lægge Bidraget til Reguleringskassen (oprindelig 3 Kr. pr. indskibet Ton) til deres Maximalpris²⁾.

De her i Landet gældende Priser saavel som de Foranstaltninger, der blev truffene med Hensyn til Begrænsningen i Forbruget af Kul og Kokes m. v. samt af Gas og Electricitet var naturligvis iøvrigt afhængig af Forholdene paa

¹⁾ En Række Forhandlinger i Efteraaret 1918 mellem Kulimportørerne og Den overordentlige Kommission om Oprettelsen af et Garantifond mod Tab ved Fald i Kulpriserne førte ikke til noget Resultat, da der ikke kunde opnaas Enighed om den Stilling, Virksomheder, der importerede til eget Brug, skulde have i Ordningen. Man akviescerede derefter ved Statens Garanti af ³⁰/₁₀ 1917, der altsaa viste sig at blive af ringe Omfang, og som bortfaldt ²⁰/₁₀ 1920.

²⁾ Ved Indenr. Bkg. ¹⁵/₁₀ 1918, ²⁸/₄ og ¹⁷/₁₂ 1919 forhøjedes paa ny den i Detailhandelen tilladte Maximalfortjeneste, hvorhos Bkg. ²/₁₀ 1919 tillader en 2 % Forhøjelse til Svindgodtgørelse paa Kul m. v., der har været under Transport her i Landet, jfr. i det hele Bkg. ²⁰/₁₀ 1920, der kodificerer de hidtil gældende Regler.

det engelske og i mindre Grad paa det tyske Kulmarked. Det skal saaledes anføres, at efter at den engelske Regering i Begyndelsen af 1917 faktisk havde overtaget Driften af Kulminerne, fastsattes der saavel Minimumsexportpriser som Maximumskvantiteter. Hertil kom, at the Coal-Controller fra Januar 1918 forlangte £ afregnede efter Guldpointkurs, hvilket Krav først frafaldtes i Maj 1919, da £-Kursen her var over Pari; desuden paalagdes der Exporten til Danmark (men ikke til noget andet Land) fra Marts 1918 10 Kr.'s Extraafgift pr. Ton, og denne Afgift, der senere forhøjedes til 15 Kr., bortfaldt først fra Nytaar 1919; formentlig indførtes den som Modvægt mod vore høje Smørpriser.

Engros-Priserne i København viser da følgende Bevægelser:

		Newcastle Kul; Kr. pr. Ton.		
		1917	1918	1919
Januar	Kvartal	89.00	160—150	147—132
April	—	190—255	160—161	132—141
Juli	—	164—171	157—161	135—128
Oktober	—	160—165	181—150	131—145

For 1920 angives Prisen ved Begyndelsen af Aaret til 140 Kr.; til 260 Kr. ca. 1. November, 130 Kr. ultimo December og ca. 75 Kr. ved Udgangen af Februar 1921.

Bevægelsen i disse Priser afspejler dels de foran omtalte Ændringer i Fragtraterne, dels — og dette gælder navnlig Aaret 1920 — de meget urolige Arbejdsforhold¹⁾ i de engelske Gruber; af disse Forhold bestemmes endvidere Tilførslerne hertil og derigennem de skiftende Rationeringsbestemmelser.

Saaledes blev mod Slutningen af 1918 Kulknapheden i Storbritannien saa stærk, idet den formindskede Produktion ikke kunde dække det hjemlige Forbrug, at der i Be-

¹⁾ Jfr. i det hele den af Grosserer-Societetets Komité udgivne „Handelsberetning“ for de paagældende Aar samt „Kulforholdene i Danmark 1914—20“, udg. af Statens Kulfordelingsudvalg 1921.

gyndelsen af November udstedtes Forbud mod Udførsel af Kul fra Skotland til neutrale Lande og i Begyndelsen af December kom et lignende Forbud mod Udførsel fra England. Disse Forbud varede til midt i Januar 1919. Samtidig betød Vaabenstilstanden og Revolutionen i Tyskland, at Tilførslerne fra dette Land i stort Omfang svigtede. Saaledes modtog vi fra Storbritannien i Maanederne Okt. 1918 — Februar 1919 inkl. 374 000 Ton Stenkul mod 421 000 i de samme fem Maaneder af det foregaaende Aar og fra Tyskland 140 000 Ton mod 299 000 T.

Allerede under $16/10$ 1918, jfr. Bkg. $28/12$ 1918, havde Indenrigsministeriet paabudt en Lukketid for Teatre o. l. til Kl. 10, for Beværtninger til Kl. 11 og for Butikker og Lagre til Kl. 6 de fire første Dage af Ugen, Fredag Kl. 7 og Lørdag Kl. 9. Og ved Bkg. $19/3$ 1919 blev det forbudt at anvende Kul og Koks i Damp- og Sugegasanlæg, forsaavidt der fandtes Dieselmotorer, som kunde yde den fornødne Energimængde. Men mod den lysere Tid kunde de strenge Lukkebestemmelser mildnes og ved Lov $1/4$ 1919, jfr. Indenr. Bkg. $9/4$ 1919, tillodes det paany Butikker og Lagre at holde aabent 1 Time længere; ved Indm. Bkg. $24/7$ 1919 gaves der de øvrige her nævnte Virksomheder ligeledes en Times længere Aabningstid. Dette sidste stod i Forbindelse med de meget rigelige Tilførsler af Kul og Koks, som var hjemkomne i Foraars- og de første Sommermaaneder 1919 og som medførte, at Indm. ved en anden Bkg. $24/7$ 1919 tillod Husholdninger m. fl. til Opvarmningsbrug at sikre sig 1 Aars Forbrug, medens Bkg. $13/9$ 1917 kun tillod $1/2$ Aars. Men netop samtidig var der udbrudt Minearbejder-Strike i Yorkshire, og da den ved Udgangen af August sluttede, indtraadte et andet Forhold, der ligeledes stærkt formindskede vore Kultilførsler. Den engelske Tømmerkontrolør forlangte nemlig, at danske Skibe, der hentede Kul i England og ønskede Bunkers, til Gengæld skulde sejle Træ fra Østersøen til England til ret lav Maximalfragt. Dette vilde vi først ikke gaa ind paa, og de

danske Skibe maatte derfor blive liggende i ca. 6 Uger i de engelske Havne paa et Tidspunkt, da der var rigelig med Kul til Export. Til Slut maatte vi dog give efter. Men nu udbrød der, i Slutningen af September, almindelig Jernbanestrike og al Udførsel af Kul og Koks blev forbudt. Striken varede kun en Uge, og Afskibningerne kom saa efterhaanden i Gang igen. Endvidere paavirkede vore hjemlige Havnestriker den regelmæssige Forsyning. Men samtlige disse Forhold medførte, at Indm. ved Bkg. ^{19/9} 1919 paany satte Bestemmelserne om ^{1/2} Aars Forsyning i Kraft, ved Bkg. ^{24/10} og ^{31/10} 1919 forbød Anvendelse af udenlandsk Brændsel til forretningsmæssig Tørring eller Konservering af Kartofler og Grønsager, og ved Bkg. ^{27/10} 1919 paabød en Lukketid for Teatre til Kl. 10^{1/4}, Beværtninger Kl. 11 og Butikker og Lagre til Kl. 6 (Fredag 7 og Lørdag 9). Ved Lov ^{30/3} 1920 om Tidspunktet for Lukning af Butiker og Lagre jfr. Indm. Bkg. ^{27/4} 1920, forlængedes disses Aabningstid for Tiden indtil ^{1/10} 1920 med 1 Time.

Ved Overgangen til Aaret 1920 opstod der paany betydelige Forsyningsvanskeligheder ved at de engelske og navnlig de skotske Kulminearbejdere forlængede Juleferien langt ind i Januar Maaned. Da Importen fra Amerika, af hvilket man havde ventet sig en Del, dels paa Grund af Striker derovre, dels paa Grund af \$-kursens store Stigning, blev betydningsløs og da Tysklands Udførselsevne var ringe og helt ophørte efter Spa-Overenskomsten i Juli 1920, var der saaledes i det hele Grund til Bekymring og til streng Sparsommelighed. En indenrigsministeriel Meddelelse af ^{12/2} 1920 peger indtrængende derpaa. Men hertil kom et andet Forhold: Under de Foranstaltninger, der af det i December 1919 nedsatte Valutaraad ønskedes truffet til Bedring af vor Handelsbalance, var ogsaa en Indskrænkning af Kultilførslerne. Det blev derfor af Valutaraadet efter Forhandling med den overordentlige Kommission bestemt kun at give Valuta til Kul, der hjemførtes paa Fragtnævnets Dam-

pere (ogsaa for at undgaa at der kom Kul hertil, der havde betalt den meget højere Fragt i det aabne Marked, og hvis Pris frygtedes at skulle trække den almindelige Pris med op). Bestemmelsen fik ikke større Betydning, dels fordi England samtidig nedskar Exporten meget stærkt (der var saaledes tiltænkt Danmark 60 000 Ton pr. Maaned, medens Fragtnævnet mente under gunstige Forhold at kunne hjemsejle 200 000 Ton pr. Maaned), dels fordi der paany ved Udgangen af Marts udbrød Havnestrike i Københavns Havn, der varede i 6 Uger. Men alt i alt var Tilstanden en saadan, at Indenrigsministeriet under $23\frac{1}{2}$ 1920 udstedte to Bkg., der stærkt indskrænkede Forbruget af Gas og Elektricitet. Saaledes skulde Teatrene lukke en Dag om Ugen; Beværtninger, hvis Lukketid sættes til Kl. $10\frac{1}{2}$, maatte ikke servere varm Mad efter Kl. 9; Kirker, Ventesale, Danselokaler m. v. maatte ikke opvarmes til over 10^0 C. etc. Kommunalbestyrelserne skulde drage Omsorg for, at Gas- og Elektricitetsforbruget gik ned til $\frac{2}{3}$ af hvad det havde været paa samme Tid i 1913. Lysreklamer maatte ikke brænde, Butiksvinduer ikke oplyses.

Hen ad Sommeren steg imidlertid Udførselen af Kul fra Storbritannien. Da Priserne samtidig undergik en overordentlig Stigning, jfr. foran, bl. a. under Frygten for ny Grubestrike, medførte dette, at Importørerne foretog store Indkøb og hyppigt yderligere drev Priserne op ved at konkurrere mod hinanden. Indenrigsministeriet henstillede da i Juni 1920 til de store Forbrugergupper at foretage organiserede Indkøb og forlængede ved en Bkg. $29\frac{1}{6}$ 1920 igen Forsyningsperioden for udenlandsk Brændsel; til Opvarmning fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{1}{1}$ Aar, medens en anden Bkg. af s. D. bemyndigede i Hovedstaden Magistraten, ellers Amtmændene, til at fastsætte Maximalpris for udenlandsk Brænde, ved en tredje Bkg. af s. D. kodificeredes de gældende Regler for Bidragene til Reguleringskassen, Maximalfortjeneste m. v. Der opnaaedes imidlertid ikke Enighed om Fællesindkøb, bl. a. fordi der allerede, før Forhandlingerne herom paabegyndtes, var

sluttet for saa store Partier¹⁾, at Spørgsmaalet havde tabt i praktisk Betydning. Den engelske Kulstrejke udbrød den ¹⁶/₁₀ og sluttedes ⁵/₁₁ 1920. Men samtidig satte Faldet i Verdenskonjunkturerne ind; Efterspørgselen for og Forbruget af Kul mindskedes; vi var desuden vel forsynede gennem Sommerens Import, og der var derfor ingen Grund til at opretholde Restriktionerne længere, hverken med Hensyn til Forbrugskvantiteter eller Pris. Ved Indm. Bkg. ¹⁶/₁₂ 1920 bestemtes det derfor, at Teatre o. l. kunde spille hver Aften; de skulde lukke Kl. 10¹/₂, men kunde erholde Tilladelse til to Aftener i Ugen at slutte ¹/₂ Time senere; Beværtninger skulde lukke Kl. 12 og Butikker og Lagre som hidtil Kl. 6, 7 og 9; dog at Kommunalbestyrelserne kunde give Tilladelse til, at de holdtes aabne en af Ugens første fire Hverdage til Kl. 7. Endelig ophævedes ved Indm. Bkg. ¹⁰/₁, jfr. Bkg. ¹¹/₄ 1921, Bestemmelserne i Bkg. ²⁹/₆ 1920 om Begrænsningerne i Forbruget af og Prisberegning for udenlandsk Brændsel, saaledes at Reguleringskassen for Overliggedagspenge traadte i Likvidation og Statens Kulfordelingsudvalg ophævedes. Ved Bkg. ²²/₁ 1921 ophævedes endvidere Bestemmelserne om Indskrænkninger i Forbruget af Gas og Elektricitet (Bkg. ⁹/₅, ²/₈ og ¹⁷/₁₂ 1917 og ²³/₂ 1920), med Undtagelse af Lukkebestemmelserne i fornævnte Bkg. ¹⁶/₁₂ 1920. Ved Bkg. ²²/₃ 1921 ophævedes Forbudene i Bkg. ²⁴/₁₀ og ³¹/₁₀ 1919 mod Anvendelse af udenlandsk Brændsel til Tørring af Kartofler m. v. Ved Lov ¹/₄ 1921 forlængedes Lukketiderne i Bkg. ¹⁶/₁₂ 1920 forsaavidt angik Butikker og Lagre med 1 Time, medens Lukketiden for Teatre og Beværtninger efter Bkg. ¹⁶/₁₂ 1920 bevaredes uforandret.

Med Hensyn til den hjemlige Brændselsproduk-

¹⁾ Navnlig havde Statsbanerne sluttet for overordentlig store Kvant; da dette var sket til Toppriser, vakte Købene stærkt Røre og medførte gentagne Forhandlinger i Folketinget.

tion¹⁾ skal anføres følgende: Ved Indm. Bkg. $\frac{6}{9}$ og $\frac{19}{10}$ 1918, jfr. Bkg. $\frac{5}{4}$ 1919, paalægges det samtlige Landets Skove og Plantager ved en Brændehugst, hvis Omfang for hver enkelt Ejendoms Vedkommende fastsættes af Brændselsnævnet, at fremskaffe ialt 10 $\frac{0}{10}$ mere Brænde end normalt, d. v. s. end Gennemsnittet af Aarene 19¹²/₁₃—19¹⁴/₁₅. Der skulde saaledes i Vinteren 19¹⁸/₁₉ fremskaffes ca. 800 000 m³ Brænde, mod 1400 000 m³ i 19¹⁷/₁₈ og 700 000 m³ normalt. Bkg. af $\frac{19}{10}$ 1918 indeholder endvidere de sædvanlige detaillerede Regler om Hugsten, Priser, Fremskaffelse af Arbejdskraft m. v. samt om Fordelingen af det producerede Brænde, jfr. 57. Bd. S. 398. Ved Lov $\frac{1}{4}$ 1919 forlængedes Brændselsloven af $\frac{20}{4}$ 1917 ($\frac{20}{3}$ 1918) til $\frac{1}{11}$ 1919. Indenrigsministeren havde foreslaaet Loven forlænget til $\frac{1}{4}$ 1920, men Landstinget ændrede denne Dato til $\frac{1}{11}$ 1919. Til Gengæld blev der paa Indenrigsministerens Foranledning i Loven indført en Bestemmelse, der paalagde Brændselsnævnet at gøre Indstilling til Indm. i betimelig Tid, forsaavidt Forholdene maatte udvikle sig saaledes, at Pligthugst i Vinteren 19¹⁹/₂₀ maatte anses for ønskelig. En saadan Indstilling fremkom i August og blev Grundlag for Lov $\frac{31}{10}$ 1919 om Afvikling af Brændselsloven samt om Foranstaltninger til Befolkningens Forsyning med Brænde af Hugst 19¹⁹/₂₀. Situationen med Hensyn til Tilførsel af

¹⁾ Ved Bkg. $\frac{27}{3}$ 1919 ophævedes Bkg. $\frac{20}{3}$ 1918 om Forpligtelse for Lokomobilejere til at stille deres Maskiner til Raadighed for Brændselsproduktion. — Ved Bkg. $\frac{2}{4}$ 1919 ophævedes Bkg. $\frac{18}{6}$ 1917 om Forbud mod Afbrænding af St. Hans-Blus. — Ved Bkg. $\frac{16}{4}$ 1919 ophævedes Bkg. $\frac{2}{2}$ 1918 om Forpligtelse til eventuelt at stille Spormateriel til Raadighed for Brændselsproduktionen. — I Rigsdagstidende 19¹⁹/₁₉, B, Sp. 1061, findes en Oversigt over de Kvantar Brænde, Tørv og Brunkul, Staten laa inde med pr. $\frac{15}{2}$ 1919; herefter var der svensk Brænde for $\frac{5}{2}$ Mill. Kr., paa hvilke der forventedes et Tab af godt 2 Mill. Kr., dansk Brænde for $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., Tørv for ca. 3 Mill. Kr. og Brunkul for godt 1 Mill. Kr.

udenlandsk Brændsel, jfr. foran, medførte nemlig paa den ene Side, at man maatte anse en Ordning for den indenlandske Brændselsproduktion for nødvendig, paa den anden Side var Tilstanden dog en saadan, at denne Ordning kunde træffes under lempeligere Former end for de foregaaende Aar. Loven tilsikrer derfor Kommunerne fortrinsvis Ret til i 19^{20/21} at købe af indtil 60 % af de Mængder Brænde, de havde købt i 19^{19/20}, hvorfor det paalægges Skovejerne i Vinteren 19^{19/20} at hugge indtil 60 % af de Brændemængder, som den pligtige Hugst for hver Ejer i 19^{18/19} udgjorde, medens det paa den anden Side i Modsætning til før nu var tilladt at hugge ud over det pligtige Kvantum. Der er altsaa ikke her, som tidligere, Tale om, at der for hele Landet skal fremskaffes en bestemt Mængde Brænde, der reparerer ud over samtlige Skovejere, og hvorved det kan blive nødvendigt at fastsætte det pligtige Kvantum paa Trods af forstmæssige Hensyn, hvilket Kvantum derefter i sin Helhed skulde afleveres; den ny Ordning gør hele Kontrolapparatet meget simplere og Loven ophæver Brændselsnævnet fra senest 1/11 1920 samt giver nærmere Regler for Afviklingen af de i Henhold til de tidligere Brændselslove foretagne Expropriationsforretninger m. v. Endvidere ophæver Loven Bestemmelserne om Expropriation af Skov, Moser og Brunkulslejer, Udskrivning af Arbejdskraft og Køretøjer til Brændselets Tilvejebringelse og Transport samt tvungen Indkvartering af de udskrevne Arbejdere. Ved Indm. Bkg. 8/11 1919 fastsættes derefter de nærmere Regler for Hugsten, Maximalpriser m. v., hvorhos Bkg. 24/1 1920 fastsætter, at Stødbrænde (i Modsætning til tidligere) nu ikke kan medregnes i den pligtige Hugst. Imidlertid var Forholdene i Efteraaret 1920 med den engelske Kulstrike m. v. ikke af en saadan Art, at Regeringen turde lade Brændselslovgivningen¹⁾ ophøre, og ved Lov 1/11 1920 fastsattes derfor

¹⁾ Forhandlingerne om denne Lovgivning var stærkt politisk præget: Oppositionen mod den radikal-socialistiske Regering vilde i For-

følgende Bestemmelser vedrørende Befolkningens Forsyning med Brænde i 19^{20/21}: Der skal i Vinteren 19^{20/21} fremskaffes et samlet Kvantum Brænde for hele Landet af Størrelse som det ved Pligthugsten i 19^{19/20} producerede. Dog skal dette Kvantum fordeles paa de enkelte Ejendomme med Hensyntagen til Ejendommenes Ydeevne og Egnens Brændselsfattigdom. De i 19^{19/20} indførte friere Forhold havde nemlig mange Steder medført en Hugst af et Omfang saa stort, at man fra forstkyndig Side ansaa det for uforvarligt ikke ved den ny Hugst at tage Hensyn hertil; ogsaa af denne Grund blev det paany forbudt at hugge mere end det pligtige Kvantum undtagen med særlig Dispensation. Ved Indm. Bkg. ^{26/11} 1920, jfr. Bkg. ^{1/10} 1920 og særskilt for de sønderjydske Landsdele Bkg. ^{16/12} 1920, fastsattes de nærmere Regler for Hugsten, om Maximalpriser, om Leveringspligten til Kommunerne, idet disse er berettigede til at erholde det samme Kvantum fra den enkelte Skovejer, som hans pligtige Leverance til samme Kommune udgjorde i 19^{19/20}. Det manglende maa dækkes andetsteds fra, idet Kommunerne inden ^{31/12} 1920 skal have fremsat deres Begæring om Brænde; hvis Skovejeren ikke selv kan forskaaffe sig den fornødne Arbejdskraft til at fremskaaffe Brændet, kan Administrationen gøre Levering til de paa-gældende Kommuner afhængig af, at de — eventuelt ved at føre Betingelsen videre til Brændemodtagerne i Kommunen — selv stiller den fornødne Arbejdskraft til Raadighed. Tilsvarende Bestemmelser fandtes ikke i Loven af ^{31/10} 1919,

aaret 1919 ikke tillade denne Lovgivnings Forlængelse længere end til ^{1/11} 1919, prægede derefter Loven af ^{31/10} 1919 imod Indenrigsministerens Betæneligheder i stærkt afviklende Retning, hvorefter den ny Regering ved Loven ^{1/11} 1920 gik tilbage til det gamle System med samlet Pligthugst og ingen Ret til Hugst ud over denne; dog ophævedes Brændselsnævnet, og Administrationen, i hvilken Rigsdagen havde taget Del gennem Repræsentanter i Nævnet, blev rent embedsmæssig, en Ordning, der foranledigede alvorlige politiske Debatter.

medens de tidligere Love paa dette Punkt jo gik meget videre, idet de gav Indenrigsministeren Bemyndigelse til at paalægge Kommunerne Udskrivning af Arbejdskraft. Ved Indm. Bkg. ²⁵/₁ 1921 standsedes Pligthugsten, forsaavidt de fra Kommunerne modtagne Bestillinger var fyldestgjort, og de Skovejere, der iflg. Bkg. ²⁶/₁₁ 1920, § 28, havde Ret til at forlange, at Staten skulde overtage den Del af deres Pligthugst, de ikke selv kunde afsætte, fik en Frist paa 8 Dage fra ²⁶/₁ 1921 til at fremsætte deres Forlangende.

Efter foreliggende Oplysninger, og forsaavidt man kan gaa ud fra, at de i Lovgivningen forudsatte Mængder virkelig er blevne producerede, skulde følgende Oversigt kunne opstilles:

Produktionen af Brænde.		
Normal (19 ¹² / ₁₈ —19 ¹⁴ / ₁₅ gjnst.)	700 000 m ³
Pligtig Hugst:		
Aaret (Vinteren) 19 ¹⁰ / ₁₇	1700 000 —
— — 19 ¹⁷ / ₁₈	1400 000 —
— — 19 ¹⁸ / ₁₉	800 000 —
— — 19 ¹⁹ / ₂₀	450 000 —
— — 19 ²⁰ / ₂₁	450 000 —

De i Lovgivningen fastsatte Priser var for Bøgebrænde, aftagen i Skoven paa sædvanlig Salgsplads:

	¹² / ₁₀	¹⁹ / ₁₀	⁸ / ₁₁	²⁶ / ₁₁
Kr. pr. Rummeter	1917	1918	1919	1920
Klov (1 rm = 0,75 m ³)	14	16	18	22 ¹ / ₂
Knudebrænde (1 rm = 0,70 m ³)	11	12	13	16
Fagot (1 rm = 0,60 m ³)	12	13	14	17 ¹ / ₂
Knippel (1 rm = 0,55 m ³)	7	7	8	10

De anførte Datoer henviser til de paagældende indenrigsministerielle Bekendtgørelser, hvor Priserne for andre Arter af Brænde findes anført.

Ved Indm. Bkg. ¹³/₁₂ 1918 om Handel med Tørv m. m. fastsattes Regler for Befolkningens Forsyning med

Tørv i Aaret $1/7$ 1919— $30/6$ 1920, i alt væsentligt i Overensstemmelse med de gældende Bestemmelser, jfr. 57. Bd., S. 399. Det var herefter tilladt private Husholdninger og Kommuner (til deres Beboere eller til deres Institutioner) inden $25/1$ 1919 at sikre sig deres Forbrug for det kommende Aar gennem Bestillinger hos Tørveproducenterne. Disse skulde derefter inden $1/2$ 1919 give Amtfordelingsinstitutionen Meddelelse om, hvor stor deres forventede Produktion i 1919 vilde blive og hvor meget de alt havde solgt paa Bestilling. Resten kunde Fordelingsinstitutionen disponere over, og den skulde inden $15/2$ 1919 meddele Producenten, hvor meget den ønskede at overtage. Det øvrige kunde Producenten sælge frit til den gældende Maximalpris. Det af Fordelingsinstitutionerne overtagne Kvantum fordeltes til de Husholdninger og Kommuner, der ikke havde kunnet dække deres Forbrug ved Bestillinger hos Producenterne i Henhold til fornævnte Regler, samt til Bagerier, Mejerier, Kirker, Hospitaler m. v., der sammen med de Private, der ikke havde kunnet dække deres Forbrug, paa dertil fremlagte Lister skulde indgive deres Bestilling gennem Kommunerne. Hvis en Producent ikke fuldt ud udnytter sin Mose, kan Brændselsnævnet expropriere den og fastsætte Betalingen for Udnyttelsen; Adgangen til denne Fastsættelse ophævedes dog ved Indm. Bkg. $26/6$ 1920. De efter Bkg. $13/12$ 1918 gældende Maximalpriser for Tørv producerede i 1919 er 26 Kr. pr. Ton paa Mose og 32 Kr. ved Jernbanestation eller Havn indenfor 4 km fra Mose, og 75 Øre pr. km derudover. Vand- og Askeindholdet tilsammen maa højst gaa til 45 %, derefter falder Maximalprisen med 60 Øre for hver %; omvendt stiger den 60 Øre for hver %, Vand og Aske tilsammen udgør under 40. Som Godtgørelse til Forhandleren ved Videresalg maa beregnes $2 1/2$ Kr. pr. Ton + afholdte Transportomkostninger. Det tilsvarende Tal var i Bkg. $27/11$ 1917: 2 Kr., medens engros-Priserne var de samme; ved Bkg. $27/2$ 1918 og $13/12$ 1918 gaves der der-

hos Forhandlere, der solgte til Forbrugere, Ret til yderligere hertil ialt at lægge 1 Øre pr. kg for Partier under 1 Ton. Den tilsvarende Bestemmelse i Bkg. ²⁷/₁₁ 1917 tillader Forhandlere ved direkte Salg til Forbrugere (ved Transport direkte fra Mose til Forbrugere) at lægge 2 Kr. pr. Ton til engros-Priserne (26 og 32) ud over de afholdte Transportomkostninger. Ved Indm. Bkg. ¹/₁₂ 1919 forhøjes de fornævnte 32 Kr. til 34 Kr.; for Tørv producerede i Sommeren 1920 fastsattes ingen Maximalpris, idet der ikke i Afviklingsudvalget kunde naas den fornødne Majoritet af 7 af de 8 Medlemmer for Indenrigsministerens Forslag om Maximalpriser og Fordelingsregler, hvorefter Forslaget i Henhold til Afviklingsloven forelagdes Rigsdagen og forkastedes af Landstinget ²⁵/₃ 1920 (Rigsdagstidende 19¹⁰/₂₀, A, Sp. 6083). Derimod stadfæstedes ²⁸/₆ 1920 et omtrent samtidig med Bekendtgørelsen forelagt Lovudkast, hvorved genindførtes de tidligere gældende Bestemmelser om Brændselsnævnets Ret til Expropriation af Moser, Tørv, Spormateriel m. v., der var bortfaldet ved Udløbet af Loven af ²⁰/₄ 1917 (²⁰/₃ 1918). Loven, der udløb ³¹/₁₀ 1920, kom dog saa sent, at den ikke skønnedes at faa stor Betydning og samtlige øvrige regulerende Pris- og Fordelingsbestemmelser var jo bortfaldne med Landstingets Forkastelse af Forslaget til Bekendtgørelse, men da Priserne paa udenlandsk Brændsel ved Begyndelsen af Vinteren 19²⁰/₂₁ faldt stærkt samtidig med at Forsyningerne blev rigelige, tabte Spørgsmaalet om det indenlandske Brændsel den store (ogsaa politiske) Interesse, der havde knyttet sig til det.

Den samlede Produktion i Sæsonen 1918 ansloges til ²/₄ Mill. Ton (4500 Mill. Stk.) Tørv, mod ¹/₃ Mill. Ton i 1917, ca. ¹/₃ Mill. Ton i 1919, godt 2 Mill. Ton i 1920 og normalt ca. 800 Mill. Stk. Der synes at foreligge Bevislighed for (jfr. f. Eks. Rigsdagstidende 19¹⁰/₂₀, A, Sp. 6109), at Fastholdelsen af en ikke-forhøjet Maximalpris i 1919 foranledigede denne Tilbagegang i Produktionen, idet Prisen, efter som Arbejdsløn m. v. steg, ikke

gjorde Produktionen tilstrækkeligt lønnende. Baade var man navnlig fra Byforbrugernes Side interesseret i den lave Maximalpris og samtidig ønskede Landbrugerne at holde Prisen nede, for derigennem at søge at lægge et Pres paa de Arbejdslønninger, der kunde opnaas i Moserne og som havde en naturlig Tendens til at trække de øvrige Landarbejderlønninger op. Men efterhaanden som den politiske Situation tilspidsede sig, fremkom der indenfor Oppositionspartierne Strømninger, der gik imod de anførte mere praktiske Betragtninger, og som tilstræbte Maximalprisernes Ophevelse. Heraf blev disse Partiers Stilling i Brændselsnævn og Rigsdag prægede, hvorved der partimæssigt opstod en Del Uensartethed, der naturligvis atter udnyttedes i den politiske Diskussion.

Ved Indm. Bkg. ²²/₉ 1919 afløstes de i Henhold til Bkg. ¹¹/₇ og ²²/₁₂ 1917 for de enkelte Lejer fastsatte Priser for Brunkul med en fælles Maximalpris (25 Kr. pr. Ton med 1950—2200 Varmeenheder og derefter med Varmeevne stigende Priser), samtidig med at det blev forbudt at sælge eller transportere paa Jernbane Brunkul med under 1950 Varmeenheder. Ved Bkg. ¹⁹/₁₀ 1920 forhøjedes Maximalprisen med 65 Øre pr. Ton og ved Bkg. ⁴/₄ 1921 ophævedes Maximalprisen og alene Forbud mod Afsætning og Transport af de daarligste Brunkul bevaredes.

Medens Indførselen af Petroleum i Aaret 1917 endnu havde været paa 35 400 Ton mod godt 80 000 Ton i 1913, blev Indførselen i 1918 ialt kun 11 000 Ton, hvoraf de ca. 3500 i Marts Maaned og praktisk talt Resten i December Maaned. De 3500 Ton var indbefattet i den „Julegave“, som U. S. A. venligst betænkte Danmark med, medens Indførselen i December 1918 skyldtes Handelsoverenskomsten af September med U. S. A. De 3500 Ton muliggjorde at genoptage Uddelingen af Petroleumsmærker til Husstande, om end indenfor meget snævre Grænser, idet Brændselsolienævnet ved Cirk. ²⁵/₃ 1918 tilstillede Kommunalbestyrelserne et Antal Liter-Mærker, som disse kunde

uddele saavel til Belysnings- som til Kogebrug. Mærkerne fremsendes i et Antal, der svarede til 10 0/0 af det Antal Husstande, der ikke havde elektrisk Lys; endvidere saa mange Mærker, at der kunde uddeles Petroleum til Kogebrug efter Husstandens Størrelse i Overensstemmelse med tidligere gældende Regler, saaledes at Husstande paa 1—2 Personer fik 2 Liter pr. Maaned, Husstande paa 3—5 Personer 4 Liter og Husstande paa over 5 Personer 6 Liter pr. Maaned. Herved blev dog kun disponeret over en ringe Del af det indkomne Kvantum; Resten forbeholdtes til Belysning i Vinteren 19^{18/19}. Til Tærskning af Høsten 1918 uddeltes galizisk Petroleum og Spindelolie, ialt henholdsvis 1200 og 200 Ton, paa den Maade, at Kommunalbestyrelserne efter Brændselolienævnets Anvisning købte Olien og videresolgte den til saadanne Landbrugere, der ikke kunde faa tærsket undtagen ved Hjælp af Petroleumsmotorer. I Oktober og November Maaneder 1918 var Belysningsrationen pr. Husstand 1 Liter maanedlig, i December, da de nye Tilførsler kom, forhøjedes den til 3 og i Januar til 8 Liter, samtidig med at Uddelingen til Motorer og til teknisk Brug atter paabegyndtes i Januar Maaned. Ved Indm. Bkg. ^{4/2} 1919 ophævedes Rationeringen for alt Forbrug i Husstande og til teknisk Brug (Hærdning, Afvaskning af Typer m. m.), idet det samtidig paalagdes de Handlende kun at udlevere disse Forbrugere et Kvantum, der skønnedes at svare til den paa-gældende Kundes normale Forbrug. Derimod opretholdtes Rationeringen til Motorbrug, indtil den sammen med de for-nævnte Regler ophævedes ved Indm. Bkg. ^{20/3} 1919.

Prisen for Petroleum (Standard White) var ved Begyndelsen af Aaret 1918 Kr. 76,60 pr. 100 kg fob Kjøbenhavn i Fade, ved Begyndelsen af 1919: 68 Kr.; ved Begyndelsen af 1920: 39 Kr., men ved Aarets Slutning paa Grund af de stærkt stegne Tankskibsfragter 83 Kr.

Med Hensyn til de øvrige Belysningsmidler¹⁾ skal det

¹⁾ Ved Justitsm. Bkg. ^{18/7}, ^{27/7}, ^{10/8}, ^{28/12} 1918, ^{31/3}, ^{20/5}, ^{20/12} 1919 og ^{28/12} 1920 fastsattes brandpolitimæssige Bestemmelser om An-

anføres, at der ligesom tidligere for Vinteren 19^{18/19} var planlagt en Fordeling af Tran, hvoraf Landbrug paa under 1 Td. Hrtk. skulde kunne faa indtil 5 kg, medens Landbrug paa 1—4 Tdr. skulde have indtil 10 kg Sennopsolie, da man ikke mente at kunne disponere over Tran nok ogsaa til dem. Iøvrigt var det Forudsætningen, at Carbidlamper anvendtes i videst muligt Omfang. Imidlertid medførte Fremkomsten af Petroleum saa tidligt paa Vinteren 19^{18/19}, at der kun blev ringe Brug for disse vanskeligt anvendelige Belysningsmidler, saaledes at Staten kom til at ligge med betydelige Mængder af dem saavel som af dertil indrettede Lamper¹⁾.

Det er anført i foregaaende Oversigt, at Mærkeordningen for Carbid allerede var ophævet fra 1/1 1918; fra 4/3 1919 ophævedes endvidere Maximalprisen og Carbid-Nævnet, jfr. Indm. Bkg. 4/3 og 27/8 1919. Hvad endelig angaar Tjære²⁾ fastsattes der ved Indm. Bkg. 11/7 1918 Maximalpris paa mindre Partier i Tilslutning til Bkg. 19/4 1918, medens Prisen af Værk ved Bkg. 24/1 1919 nedsattes fra 390 til 190 Kr. pr. Ton og Priserne for mindre Partier i Overensstemmelse hermed. Naar Prisen ved Bkg. 24/1 1919 kunde nedsættes saa stærkt, laa dette i, at den tidligere Pris var fastsat under Hensyn til, at den Tjære, der udvandt af de tyske Kul, i Henhold til Handelsoverenskomsterne med Tyskland skulde tilbageleveres til en Pris af 19 Kr. pr. Td. (à 215 kg), altsaa ca. 90 Kr. pr. Ton, medens Produktionsprisen betingede ca. 200 Kr. (Kulprisen $\times 1,25$). Denne Underpris maatte saa udlignes i den Pris, Gasværkerne fik ved Salg her i Landet, hvorved

vendelse af Kalcium-Carbid (Acetylen) til Motorbrug samt i Gasværker, Lamper, Lygter og Kogeapparater.

¹⁾ Jfr. Opgørelsen for 15/2 1919 i Rigsdagstidende 19^{18/19}, B, Sp. 1061, hvor Lampekontoen ansættes til ca. 55 000 Kr., Trankonto til 660 000 og Carbidkonto til 1 657 000 Kr.

²⁾ Vedrørende Tagpap og Tagtjære, se nedenfor under Bygningsmaterialier.

fremkom Prisen paa 390 Kr. pr. Ton. Da der endvidere tidligere skulde fremskaffes 4 % Tjære af de tyske Kul, men efter $1/12$ 1918 kun 2 %, og da Tilførslerne af tyske Kul samtidigt gik ned, kunde den ved Bkg. $10/4$ og $10/5$ 1918 indførte Rationering ophæves, og blev fra $24/1$ 1919 afløst af et Tilsyn fra Brændselsolienævnets Side med Gasværkernes Tjæreproduktion. Sidstnævnte Bkg. ophævedes $24/9$ 1919, hvorefter Tjæreforbrug og -handel var fri her i Landet, medens Udførselsforbudet først hævedes $3/12$ 1920.

Indførsel af Benzin vestfra fandt ikke Sted i 1918, sydfra kom ca. 100 Tons om Maaneden. Da andre Brændselsmidler (Calcium Carbid osv.) trods Forsøg ikke lod sig anvende¹⁾, gik Motorkørslen ud paa Efter-Sommeren i staa, og den Kodificering af de gældende Regler, der fandt Sted ved Indm. Bkg. $24/8$ 1918, fik saaledes indtil videre ringe praktisk Betydning. Ved Bkg. $11/9$ 1918 forhøjedes Prisen fra 1.10 til 1.60 Kr. pr. kg, medens Prisen paa Raabenzol forhøjedes med 20 Øre pr. kg fra 1.10 til 1.30 Kr. ved Bkg. $10/10$ 1918. Ved Indm. Bkg. $16/12$ 1918 tillodes det i Julen 1918 ligesom det foregaaende Aar, trods Forbudet i Bkg. $24/8$ 1918, Motorkøretøjer at køre Søn- og Helligdage samt i Tiden fra Kl. 9 til Kl. $11\frac{1}{2}$ Aften, saaledes at de i Stedet for at være i Garage Kl. $9\frac{1}{2}$ først behøvede at være dette Kl. 12. I Begyndelsen af det ny Aar var Tilførslerne fra U. S. A. paa samme Maade som for Petroleums Vedkommende saa vidt igang igen, at disse Regler kunde sættes i Kraft paany ved Indm. Bkg. $5/2$ 1919 samtidig med, at Forbudet for Motordrosker mod overhovedet at køre over 15 km bort fra Hjemstedet ophævedes. Kort forinden (Indm. Bkg. $23/1$ 1919) var Salg af Benzin i Kvanta paa under 1 kg frigivet, medens større Kvanta maatte udleveres Forbrugere efter Anvisning fra Benzin-

¹⁾ Ved Bkg. $11/12$ 1918 ophævedes de i Bkg. $24/8$ 1918 fastsatte Indskrænkninger for Kørsel med Motorvogne, forsaavidt disse drevs med Calcium Carbid eller Elektricitet.

nævnet. Men allerede ved Bkg. ^{22/2} 1919 kunde samtlige regulerende Bestemmelser for Handelen med og Forbruget af Benzin, Benzol m. v. ophæves, og det samme skete med Maksimalpriserne paa disse Varer ved Indm. Bkg. ^{12/3} 1919.

Grundlaget for *Kornordningen*¹⁾ i Høstaaret 1918/19 blev givet allerede ved Kornloven af ^{20/3} 1918. Der er i foregaaende Oversigt (57. Bd., S. 423) gjort nærmere Rede for denne Lov og for dens Forhold til Kornloven af 1917. Der skal derfor her kun mindes om, at Loven af 1918 ogsaa fastsætter Afleveringstvang samt Jordværdien som Ligningsgrundlag (jfr. Indm. Cirk. ^{1/6} og ^{9/7} 1918), men at efter Loven af 1918 det pligtige Kvantum stiger med Ejendommens Størrelse, idet Ejendomme under 3000 Kr. Jordværdi var ligningsfri, medens der efter Loven af 1917 skulde afleveres lige meget af smaa og store Ejendomme. Den i 1917-Loven indeholdte Forbeholdsret genfindes ikke i Loven af 1918, hvorimod efter sidstnævnte Lov den Landbruger, der ikke kan opfylde sin Leveringspligt, skulde anmelde dette til det kommunale Nævn; der paahvilede ham derefter, naar han havde gjort dette Forbehold gældende, Afleveringspligt for al det af ham avlede Korn, med Undtagelse af nærmere fastsatte Kvanta til Saasæd og Hestefoder. I Kornloven for det følgende Høstaar 1919/20 af ^{19/9} 1919²⁾ kunde Afleveringsbestemmelserne mildnes meget. Den ^{12/7} 1919 var Handelsoverenskomsten med U. S. A. bortfaldet, og herefter turde man regne med de fornødne Tilførsler af Foderstoffer. Der blev derfor ikke Tale om gennem Kornloven at fremskaffe Foder til Husdyr. Men selv om man ventede saa længe som muligt med at ud-

¹⁾ Med Hensyn til administrative og tekniske Enkeltheder samt til Ordningen i det slesvigske Afstemningsomraade henvises til Ernæringsraadets (Statens Brødkornsadministrations) aarlige Beretninger til Indenrigs- (Landbrugs)ministeriet.

²⁾ I denne Lovs § 13 fastsættes Bestemmelser for Jorbrugere, der ikke havde opfyldt deres Leveringspligt efter Loven af 1918, om Pligt til Efterlevering m. v., jfr. Indm. Cirk. ^{27/9}, ^{20/10} og ^{12/12} 1919.

færdige Loven, havde Forholdene dog ikke klaret sig saa vidt, at man turde undlade at træffe Foranstaltninger til at sikre Befolkningen det fornødne Brødkorn, og det er da dette Kornloven af 1919 tilsigter. Den fastsætter derfor Afleveringspligt af al Rug og Hvede og, for ikke at præmiere Undladelse af at have dyrket Brødkorn, Pligt for Jordbrugere, der ikke har dyrket mindst $\frac{1}{16}$ af deres Agerjord med disse Kornsorter, til at aflevere saa meget Vaarkorn, at den samlede Aflevering bliver 2 hkg Korn for hver 1000 Kr. Jordværdi¹⁾, idet dog den ligningsfri Jordværdi i disse Tilfælde sættes op til 10 000 Kr. Der tildeles Fradrag til Saasæd og, i Lighed med, hvad der var Tilfældet i Kornloven af 1918, Ret til Fradrag i Vaarkornsl levering for Dyrkning af Sukkerroer (for Dyrkning paa mere end 8 % af Agerjorden gives et Fradrag af 1 hkg Korn for hver 85 Ctnr. Roer ud over Avlen paa de nævnte 8 % af Jorden). Endvidere indrømmer Loven Fradragsret for Dyrkning af Cikorierødder, jfr. Indm. Bkg. ¹⁴/₁₁ 1919. Men for positivt at stille Brødkornsdyrkerne bedst og for at imødekomme et gennem Krigsaarene gentaget Krav fra Landbrugets Side om Erstatning i Foderemner for det Korn, Landbruget skulde aflevere, fastsætter Loven, at de Jordbrugere der inden ⁷/₁₀ 1919 fremsætter Begæring derom overfor de kommunale Kornnævn, kan faa indtil 20 hkg Rug og Hvede ombyttet kg for kg med Majs, Byg eller Hvedeklid eller med Kager i et Kvantum, der beregnes efter Kagernes Pris i Forhold til Majsprisen. De 20 hkg Vintersæd, for hvilke Ombytning saaledes tilsikres, svarer til, at der ikke hvilede Leveringspligt for Vaarkorn paa de første 10 000 Kr. Jordværdi. Vaarkorn, der leveres ifølge ovennævnte Bestemmelser, kunde ikke kræves ombyttet. Betalingen for det Korn, der ikke ønskedes eller ikke kunde ombyttes, sættes til 30 Kr. pr. 100 kg, eller 4 Kr. mere

¹⁾ Ved Indm. Bek. ¹⁵/₁₁ 1919 gives Bestemmelser for Berigtigelse af Jordværdien.

for Vinter- og 7 Kr. mere for Vaarsæd end ved Kornloven for 1918, hvorved dog maa bemærkes, at Kornloven af 1919 fastsætter, at den i Kornloven for 1918 omhandlede Godtgørelse af 1 Kr. pr. 100 kg skal efterbetales, selv om der ikke er indgaaet til Statslagrene 7 Mill. hkg Korn af Avlen 1918. Der indgik netto 6.8 Mill. hkg, hertil kom hvad der af Landbrugere var solgt som Saasæd til Landboforeninger eller iøvrigt leveret mod Fradragsret (jfr. ovenfor), saaledes at det samlede afleverede Kvantum blev 7.3 Mill. hkg.

Ved Lov ⁴/₁₁ 1919 fastsattes Ombytningsret for al det Korn, der var ønsket ombyttet. Det viste sig nemlig, at der i alt — ogsaa efter at Ombytningsretten var udvidet, jfr. nedenfor — kun forlangtes ombyttet 1.4 Mill. hkg Korn, skønt Ombytningen af de berettigede første 20 hkg Vintersæd var beregnet alene at skulle beslaglægge $2\frac{1}{2}$ Mill. hkg Majs og Kager. Men Høsten i 1919 havde været god, Landmændene var maaske nok uvillige til at have Besvær med Ombytningen og var ikke sikre paa Kvaliteten af Ombytningsvarerne, Udsigterne for Flæskeproduktionen var daarlige, og sidst, men ikke mindst: man ventede fra visse Sider et Fald i Majsprisen. Det vilde da være fordelagtigere at tage de 30 Kr. og siden købe Majs i det aabne Marked. Dette blev imidlertid en Skuffelse, thi Majsprisen steg. De nærmere Regler for Ombytningen findes i Indm. Bkg. af ²²/₉ og ⁶/₁₂ 1919, idet sidstnævnte Bkg. udvider Ombytningsretten, da det viser sig, at de Kvant Foderemner, der er til Disposition, ikke paa langt nær er beslaglagt ved de i Henh. til førstnævnte Bkg. indgaaede Ombytningsbegæringer. Spørgsmaalet om Handelen med Majs og Oliekager m. v., der omhandles i § 6 i Kornloven af 1919, skal iøvrigt blive nærmere behandlet nedenfor under Omtalen af Foderkorn og Foderstoffer. Her skal det endnu nævnes, at Handelen med Korn ud over det, der skulde afleveres til Staten, nu blev fri (Lovens § 10), med Undtagelse af dansk Korn til Sprit og Øl, hvilket senere

nærmere skal blive omtalt. Endvidere ophæves Ernæringsraadet og afløses af „Statens Brødkornsadministration“, med Bibeholdelse af Statslagre, Amtsnævn og kommunale Nævn.

Endelig stadfæstede Kongen under ^{10/9} 1920 den sidste af Krigsaarenes Kornlove, gældende for Høstaaret 19^{20/21}. Iflg. denne Lov skal Jordbrugerne aflevere til Statens Lagre al Rug og Hvede, undtagen hvad der anvendes til Saasæd i egen Bedrift og hvad der lovligt er afhændet som Saasæd (Landbrugsmin. Bkg. ^{17/7} 1920). Der fastsattes en Afleveringspris paa 43 Kr. pr. 100 kg, varierende med den hollandske Vægt, en Bestemmelse, der har været megen Diskussion om, men som ikke findes i tidligere Kornlove. Den skulde tjene til at sikre, at Kornet blev behandlet saa godt som muligt af Jordbrugerne, men fra de Egne, hvor lavvægtig Rug avledes, var man imod den og havde indtil nu kunnet holde den ude. Da endvidere den Majs, der blev udbudt, da Loven forelagdes, og noteredes i 37 Kr., ansaas for mindre værdifuld, tilsikrede Loven Jordbrugerne en Efterbetaling for deres Rug og Hvede svarende til en eventuel Forskel mellem de 37 Kr. og den gns. Majspris i Tiden til ^{1/8} 1921. Ind- og Udførsel af Brødkorn var forbudt. Da Staten havde overtaget al Rug og Hvede, var Udførselsforbudet af mindre praktisk Interesse. Men Indførselsforbudet betød saa meget desto mere, fordi Verdensmarkedets Priser mod Slutningen af Høstaaret for Hvede gik under den Pris af 60 Kr., som Staten solgte Hveden til for indtil 1. April at skaffe delvis Dækning for Nedsættelse af Rugprisen til 15 Kr.; efter nævnte Dato skulde Prisen forhøjes til 25 Kr. Dette skete dog ikke (Lov Nr. 161 af ^{31/8} 1921). For Udførsel af Byg og Havre gjaldt der et betinget Udførselsforbud, idet Udførselstilladelse af Landbrugsministeren blev givet imod Erlæggelse af en Afgift, der fastsattes efter Forholdet imellem Prisen paa disse Kornsorter og paa Majs, jfr. Landbrugsmin. Bkg. ^{28/9} og Justitsmin. Bkg. ^{30/9} og ^{11/10} 1920. Disse Udførselsafgifter og de Beløb, man haabede at faa ind ved fra Statslagrene

at udføre det Kvantum Rug og Hvede, som ikke medgik til Befolkningens Forsyning, forudsattes at skulle dække Kornlovens Udgifter ved Nedsættelse af Rugprisen ud over hvad der indgik ved den forhøjede Hvedepris. Dette naaedes dog ikke paa Grund af Høstens Lidenhed og paa Grund af, at Verdensmarkedets Kornpriser kort efter Lovens Vedtagelse begyndte deres Fald. Loven ophæver de kommunale Nævn, men bibeholder Amtsnævn og Statslagre, samt ophæver Brødkornsadministrationen, der erstattes med et Udvalg under Landbrugsministeriet. Som anført, var det Hensigten at Rugprisen fra $\frac{1}{4}$ 1921 skulde stige til 25 Kr. Ved Lov Nr. 161 af $\frac{31}{3}$ 1921 blev dog Forhøjelsen fastsat til kun $17\frac{1}{2}$ Kr. indtil $\frac{1}{6}$, derefter 25 Kr. til $\frac{1}{8}$ 1921, fra hvilken Dato Kornloven iflg. Lov $\frac{31}{3}$ 1921 udløber.

Med Hensyn til Aflevering¹⁾ af Kornet i den her behandlede Periode skal iøvrigt anføres følgende: Den nærmere herhen hørende Udvikling af Bestemmelserne i Kornloven af 1918 findes i Indm. Bkg. $\frac{11}{7}$ 1918, jfr. Cirk. $\frac{7}{12}$ 1918, om Aflevering og Opfodring af samt Handel med Korn. Da man fra det foregaaende Aar havde Erfaring for, at Aftærskningen gik trevent, og da det i Høstaaret 1918/19 — bl. a. og især under Hensyn til at man for at sikre Landets Forbrug af Chllisalpeter overfor Ententen havde maattet indgaa paa at levere 100 000 t Korn til Norge, hvilken Forpligtelse det ganske vist senere lykkedes at blive befriet for — var nødvendigt for Administrationen saa snart som muligt at forskaffe sig Kendskab til, hvor meget Korn der kunde disponeres over, paabyder den anførte Bkg. tillige Afleveringsfrister (en Fjerdedel inden $\frac{1}{11}$ 1918 og Halvdelen inden Aarets Udgang, samt Resten inden $\frac{1}{4}$ 1919, senere ved Indm. Bkg. $\frac{30}{11}$ 1918 endog skudd

¹⁾ Godtgørelsen til Statslagerindehaverne fastsattes for 1918/19 til 75 Øre pr. 100 kg pr. Maaned i de første to Maaneder, derefter 50 Øre; i 1919/20 til henholdsvis 85 og 60 Øre, for 1920/21: 50 Øre een Gang for aile samt 2 Øre pr. Dag med Tillæg af Rente (0.025 % pr. Dag) af det Beløb, hvormed Kornets Indkøbspris oversteg 26 Kr.

frem til $\frac{1}{3}$ 1919; jfr. Indm. Cirk. $\frac{21}{1}$ 1919). For de Jordbrugere, der ikke kunde opfylde deres Leveringspligt, og som derfor skulde aflevere hele deres Avl med Undtagelse af det til Hestefoder og Saasæd fornødne, fastsættes ligeledes Aftærskningsfrister, for at den Kontrol, Nævne¹⁾ skulde føre med disse Jordbrugeres Bedrift snarest gørligt kunde hæves. Om Afleveringen til Statslager og Kontrollen hermed, og om Opfodringsforbud indeholder Bkg. i det hele de samme Regler som var gældende for det foregaaende Aar. Bkg. fastsætter endvidere, at naar en Jordbruger havde fyldestgjort sin Leveringspligt og ønskede at sælge Vaar-Korn, skulde han tilbyde Ernæringsraadet det. Var Raadet ikke Køber, kunde han frit sælge Kornet²⁾ til en Højestpris af 28 Kr. pr. 100 kg.

Ved Indm. Bkg. $\frac{24}{7}$ og $\frac{5}{8}$ 1919 gentoges Fodrings- og Omsætningsforbudet for Høstaaret 19¹⁹/₂₀, og ved Bkg. $\frac{22}{9}$ 1919, jfr. Bkg. $\frac{9}{3}$ 1920, udformedes de i Kornloven 1919 indeholdte Regler om Aflevering af Kornet nærmere, hvorhos der fastsættes Bestemmelser om Udstedelse af Anvisning paa Foderstoffer, hvis Ombytning var ønsket, eller af en Tillægsanvisning paa 4 Kr. ud over de 26 Kr., som Statslageret betalte kontant, hvis Ombytning ikke ønskedes. Disse Anvisninger udstedtes af de kommunale Nævn mod Forevisning af Statslagerkvitteringen. Under Hensyn til den lempeligere Ligning m. v. fastsætter Bkg. ikke Aftærskningsfrister, hvorimod Indm. Bkg. $\frac{8}{7}$ 1920 fastsætter, at alt Korn, der i Henhold til Kornloven af 1919 skal afleveres til Statslager, skal være afleveret inden $\frac{1}{8}$ 1920.

For Høstaaret 19²⁰/₂₁ forbød Landbrugsmin. Bkg. $\frac{17}{7}$

¹⁾ Ved Lov Nr. 199 af $\frac{1}{4}$ 1919 tilsikres der Nævnene Godtgørelse for deres Arbejde.

²⁾ Ved Indm. Bkg. $\frac{17}{9}$ 1918 gaves tilsvarende Regler for Handel med Bælsæd (Højestpris 70 Kr.). Bkg. ophæver samtidig de for Handel med Bælsæd hidtil gældende Regler i Bkg. $\frac{8}{2}$ og $\frac{11}{2}$ 1918. Ved Bkg. $\frac{8}{10}$ 1918 gaves lignende Regler for Handel med Kogearter (Højestpris 100 Kr.). Ved Bkg. $\frac{4}{4}$ 1919 ophævedes de to Bkg. af $\frac{17}{9}$ og $\frac{8}{10}$ 1918.

1920 al Handel med Rug og Hvede af Høsten 1920 og Bkg. ²⁸/₇ 1920 gentog Opfordringsforbudet for disse Kornsorter, jfr. Bkg. ¹⁴/₁₀ 1920, for at intet skulde blive foregrebet overfor den Ordning, man maatte anse det fornødent at træffe med Hensyn til en Kornordning i Høstaaret. Ved Landbrugsmin. Bkg. ¹⁴/₉ 1920 udformes de i Kornloven af ¹⁰/₉ 1920 indeholdte Afleveringsregler, i alt væsentlig som for det foregaaende Aar, idet man, som anført, trods Ønsket om at indskrænke Administrationen det mest mulige, ikke turde løbe den Risiko at ophæve Statslagerinstitutionen.

I de foregaaende Bemærkninger er Spørgsmaalet om den saa betydningsfulde Handel med Saasæd holdt ude, idet særlige Bestemmelser her har været gældende. Ved Indm. Bkg. af ¹³/₇ og ¹/₈ 1918 fastsattes det saaledes, at Landboforeningerne hos Jordbrugere og Jordbruger hos Jordbruger kan sikre sig den for Udsæden i 1918/19 fornødne Saasæd, idet den Jordbruger, der har købt Saasæd, skulde aflevere saa meget mere Korn til Statslager og den, der havde solgt Saasæd, kunde kræve et tilsvarende Fradrag i sin Leveringspligt. Der tillodes en Overpris af 3 Kr. for Vinter- og 8 Kr. for Vaarsæd pr. 100 kg. I Sammenhæng med de i disse Bkg. indeholdte Bestræbelser for at sikre den til den kommende Høst fornødne Saasæd forud for den øjeblikkelige Forsyning staar Bestemmelserne i Indm. Bkg. ⁷/₈ 1918, der paabyder Sælgeren af en Ejendom at efterlade til Køberen det til Saasæd (og Hestefoder) fornødne Kvantum Korn. Denne Bkg. ophævedes ved Bkg. ²⁰/₆ 1920. Ved Indm. Bkg. ¹⁸/₇ 1919 tillodes Handel med Saasæd for det næste Høstaar under Forbehold af de Bestemmelser, der maatte blive truffet i den kommende Kornlov, og de to fornævnte Bkg. ophævedes. Kornloven for dette og følgende Aar bestemmer, at Jordbrugerne skal aflevere al Rug og Hvede med Undtagelse af, hvad der anvendes til Udsæd (i egen Bedrift eller solgt til andre). Nogen Extraaflevering for Købere af Saasæd som i Kornloven af 1918 genfindes ikke. Nogen nærmere Regel ses

løvrigt ikke at være fremkommen for Høstaaret 19¹⁹/₂₀. Kornloven emaneredes saa sent, at den meste Handel med Saasæd til Rug og Hvede var forbi, og Byg og Havre var jo kun subsidiært inddraget under dette Aars Ligning. For Høstaaret 19²⁰/₂₁ fastsætter Landbrugsmin. Bkg. ¹⁷/₇ 1920 paa lignende Maade Bestemmelse om, at Handel med Saasæd maa finde Sted under Forbehold af Reglerne i den kommende Kornlov. Endvidere paabyder denne Bkg., at Saasædsforretninger inden ¹/₁₂ 1920 til Landbrugsministeriet skal indsende specificeret Fortegnelse over deres Købere og Sælgere og de omsatte Kvanta samt Restbeholdninger.

	Høstaarene		
	19 ¹⁸ / ₁₉	19 ¹⁹ / ₂₀	19 ²⁰ / ₂₁
Dansk Korn indgaaet paa Statslager	Tons	Tons	Tons
Rug	272 165	276 331	260 010
Hvede	157 531	130 575	169 841
Byg	162 549	7 180	253
Havre og Blandsæd m. v.	134 063	3 158	116
Tils....	726 308	417 244	430 220
Beholdning (Høstaarets Begyndelse)			
Rug	31 966	40 480	40 672
Hvede	26 513	17 187	2 608
Byg	19 937	2 204	—
Havre og Blandsæd m. v.	13 004	38	—
Majs	3 955	2 978	—
Tils....	95 375	62 887	43 280
Udenlandsk Korn tilført			
Rug	10 000	6 036	—
Byg	20 165	—	—
Majs	11 818	82 795 ¹⁾	—
Tils....	41 983	88 831 ¹⁾	—

I Henhold til Kornlovens Bestemmelser indgik oven anførte Kvanta Korn i Høstaarene 19¹⁸/₁₉—19²⁰/₂₁ til Statens Lagre; desuden angiver Tabellen Ernæringsraadets (Brødkorns-

¹⁾ Hertil kommer 686 t Klid og 70 721 t Oliekager.

administrationens) Beholdninger ved Høstaarenes Begyndelse samt de til Statslagrene indgaaede Kvanta fremmed Korn.

Om Anvendelsen af disse Kornmængder skal følgende anføres. I de tre heromhandlede Høstaar var det aarlige Rugforbrug til Brød og Mel henholdsvis 247 000, 243 000 og 247 000 t, hvortil i Aaret 19^{18/19} kom 33 000 t Byg, der forarbejdedes til Mel. Hvedeforbruget var i 19^{18/19}: 158 000, i 19^{19/20}: 141 000 og 19^{20/21} 140 000 t, jfr. dog nedenfor vedrørende Rationeringens Ophør. Udleveringen af Kornet fra Statslagrene og Rationeringskortsystemet var i det hele i disse Aar uforandret det samme som i Høstaaret 19^{17/18}, jfr. 57. Bd., S. 410. De nærmere Regler for Udleveringen findes for Høstaaret 19^{18/19} i Indm. Bkg. ^{12/7} 1918, og for de to følgende Aar i Indm. Bkg. ^{30/9} 1919 og ^{14/9} 1920. Reglerne om Melets Sammensætning findes i Indm. Bkg. ^{27/8} 1918¹⁾, hvorefter Bygget atter tages ind i Rugbrødsmelet, saaledes at Reglerne bliver de samme som i Bkg. ^{8/9} 1917. Ved Bkg. ^{27/1} 1919 fjernedes, for at skaffe Byg til Gryn og Klid til Mælkeproduktionen, al Kliddet og en Del af Bygget, saaledes at f. Eks. 100 kg groft Rugbrødsmel fremstilledes af 88 kg Rug og 15 kg Byg. Endelig toges alt Bygget bort ved Indm. Bkg. ^{24/2} 1919, hvorefter 100 kg Rugbrødsmel fremstilledes af 103 kg Rug, halvsigtet af 110 kg Rug og Sigtebrødsmel af 133 kg Rug. Ved Bkg. ^{30/9} 1919 forbedredes yderligere Melets Kvalitet, idet 100 kg halvsigtet og Sigtebrødsmel maatte udmales af henholdsvis 118 og 143 kg Rug. For Hvedemelet var Udmalingsprocenten stadig 70 (100 kg Mel af 143 kg Hvede). Ved Landbrugsministeriets Bkg. ^{13/9} 1920 fornyedes disse Formalingsregler for Høstaaret 19^{20/21}.

Med Hensyn til Priserne for Melet skal følgende anføres. I Henhold til § 14 i Kornloven af ^{20/3} 1918 be-

¹⁾ Ved Bkg. ^{4/7} 1919 ophævedes denne Bkg.'s § 6 vedrørende Anvendelse af Opfejning i Møller, og ved Bkg. Nr. 429 af ^{15/8} 1918 ophævedes Paabudet i Bkg. ^{21/1} 1918 om at blande Grynmed i Hvedemel.

Maximalpriser paa Mel fra Mølle i Kr. pr. 100 kg.

	Bkg. 27/6 1918	Bkg. 12/11 1918	Bkg. 28/6 1919	Bkg. 31/7 1919	Bkg. 30/9 1919	Bkg. 13/10 1920	Bkg. 31/8 1921	Bkg. 30/4 1921
Groft Rugbrødsmel.....	8.00	9.00	12.00	12.00	17.45	18.00	21.10	21.85
Halvsigtet Mel.....	10.85	11.85	15.45	15.45	21.15	23.00	26.35	27.15
Sigtbrødsmel.....	13.35	14.35	18.00	18.00	25.85	28.75	33.00	33.80
Standard Hvedemel.....	44.00	44.00	44.00	60.00	60.00	83.00	83.00	83.00
Groft Hvedemel.....	30.40	30.00	30.00	43.30	45.00	64.00	64.00	64.00
4 kg Rugbrød (Københavns Brød- fabrikker)	Juli 1918 89 Øre	Sep. 1918 63 Øre	Juli 1919 83 Øre	Okbr. 1919 95 Øre	Sep. 1920 109 Øre	Maj 1921 129 Øre		

myndigedes Indenrigsministeren til at afhænde Statens Brødkorn til en saadan Pris, at „et 4 kg Rugbrød kan sælges 15 à 16 Øre under indeværende Aars Rugbrødspris“, medens Dyrtidsloven af ¹³/₇ 1918 i § 1 yderligere bemyndiger Ministeren til at nedsætte Prisen med 10 Øre pr. 4 kg¹). Nedsættelsen skulde træde i Kraft fra ¹/₉ 1918. For at opnaa dette fastsattes ved Indm. Bkg. ²⁷/₈ 1918 Prisen paa Rug og Byg fra Statslager til 6.³⁵ Kr. pr. 100 kg²). Prisen paa Hvede var 27¹/₂ Kr., idet der af Møllerne skulde indbetales 1¹/₂ Kr. til Ernæringsraadet udover Overtagelsesprisen, der ifølge Kornloven var 26 Kr. for Rug og Hvede og 23 Kr. for Vaarsæd. Priserne paa Mel fra Mølle fremgaar iøvrigt af foranstaaende Oversigt; de anførte Bkg. indeholder endvidere Maximalpriser ved Salg fra Detaillist til Forbruger m. v. af Mel og desuden Priserne paa Hvedegryn (Semoule m. v.). Da det ved Prøvebagninger viste sig, at der opnaaedes 32.7 Rugbrød à 4 kg imod 31, som regnet med ved Udarbejdelsen af Priserne i Bkg. ²⁷/₈ 1918, forhøjedes ved Indm. Bkg. ¹²/₁₁ 1918 Prisen paa Rug og Byg fra Statslager til 7.³⁰ Kr. pr. 100 kg og Melprisen i Overensstemmelse hermed som angivet i foranstaaende Oversigt. Indbetalingen for Hvede fra Møllerne til Statskassen forhøjedes til 1.⁷⁵ Kr. pr. 100 kg. Da endvidere det fornævnte Tilskud af 10 Øre i Henhold til Dyrtidsloven, der ved den ny Dyrtidslov af ¹/₄ 1919 var forlænget til ³⁰/₆ 1919, efter denne Dag bortfaldt, forhøjedes Prisen paa Rug fra Statslager ved Indm. Bkg. ²⁸/₆ 1919 til 10.⁶⁰ Kr. og Melpriserne i Overensstemmelse hermed (jfr. Oversigten). Fra ¹/₈ 1919 ophævedes Hvedemelsrationeringen, og da Meddelelsen herom foraarsagede betydelige Opkøb i Forventning om stigende

¹) I Henh. til Dyrtidslovens § 1 d (Indm. Bkg. Nr. 444 af ²⁷/₈ 1918) udstedtes yderligere 6 Rabatmærker à 18 Øre til Køb af Byggryn (eller Rugbrød), jfr. under „Gryn“.

²) Jfr. om de detaljerede Beregninger, hvorved disse Tal fremkommer: Ernæringsraadets Beretning til Indenrigsministeren for 1918/19, S. 43.

(fortsættes i næste Hefte)

(fortsat fra forrige Hefte)

Priser, forhøjedes ved Indm. Bkg. $^{31/7}$ 1919 Indbetalingen til Ernæringsraadet til 14 Kr. pr. 100 kg Hvede, dels for at modvirke Opkøbene, dels for at Statskassen kunde faa en rimelig Del af Prisstigningen. Efter Vedtagelsen af den ny Kornlov (af $^{19/9}$ 1919), i hvilken Kornprisen til Jordbruger for Rug og Hvede som anført var 30 Kr., forhøjedes Melpriserne paany ved Indm. Bkg. $^{30/9}$ 1919. For Rug, der leveres fra Statslager til Mølle, betalte denne 15 Kr., Statstilskudet var altsaa 15 Kr., medens der skulde indbetales 15.70 Kr. for hver 100 kg Hvede. Iflg. Kornlovens § 15 skulde der derved naaes en Rugbrødspris i Kbhvn. af 94 Øre pr. 4 kg, og denne Pris forlængedes ved §§ 1 i Dyrtilsloven af $^{31/10}$ 1919, Dyrtilsloven af $^{20/3}$ 1920, Dyrtilsloven af $^{28/6}$ 1920 og Lov om Rugbrødsprisen af $^{31/8}$ 1920 til Udgangen af September 1920. Iflg. Kornloven for 19 $^{20/21}$ af $^{10/9}$ 1920 § 5 leveres Rug uforandret fra Statslager til 15 Kr., og Hvede til 43 Kr. Der tillodes ved Landbrugsministeriets Bkg. $^{13/9}$ og $^{15/9}$ (Maximalpriser paa Mel) samt $^{10/9}$ og $^{14/9}$ 1920, jfr. Bkg. $^{10/2}$ og $^{28/4}$ 1921 (Maximalpriser paa Rug- og Franskbrød) baade Møllere og Bagere noget forøgede Avancer, jfr. ovenstaaende Oversigt, saaledes at Brødsprisen, trods det at Kornprisen var uændret, steg ikke lidet. Efter at Priserne fra Statslager til Mølle ved Lov $^{31/3}$ 1921 om Ændringer i Kornloven for 19 $^{20/21}$ var fastsat til 17 $^{1/2}$ Kr. for utørret Rug og 1 Kr. mere for tørret i Tiden $^{1/4}$ — $^{1/6}$ 1921, fastsattes ved Landbrugsmin. Bkg. s. D. og $^{20/4}$ 1921 nye Melpriser, idet sidstnævnte Bkg. angiver Priser for Mel af tørret Rug. Der fandt ikke nogen Forhøjelse af den ved Bkg. $^{10/9}$ 1920 fastsatte Rugbrødspris Sted, før efter den nye Forhøjelse pr. $^{1/6}$ 1921 af Prisen paa Rug leveret fra Statslager.

Ordningen af Brød- og Melrationeringen fortsattes iøvrigt i disse Aar efter uforandrede Principer. Der skal da her blot anføres, at da man stadig i Ernæringsraadet frygtede for, at der var for mange Melkort i Omløb, og at

der herved skulde opstaa Forsyningsbevrærligheder (ved Hamstring o. l.) i de to sidste vanskelige Maaneder af Høstaaret 19¹⁷/₁₈, indkaldtes ved Indm. Bkg. ⁵/₇ 1918 samtlige Melkort til Annullering og Ombytning, idet der samtidig fra Fordelingskontoret skulde foretages en Reduktion af Kortbeholdningerne, naar Lager og Kort tilsammen dækkede mere end 14 Dages Forbrug. Disse og andre tilsvarende Foranstaltninger medførte en stor Uro i hele Forsyningen, og gav intet Resultat i Forhold hertil, fordi Forholdene efterhaanden havde afpasset sig rigtigt, og de, der laa med mere end det som nødvendigt forudsatte, i de allerfleste Tilfælde gjorde det, fordi de havde længere til Mølle eller Jernbanestation m. v. og derfor nødvendigt maatte have et større Lager. Man maatte derfor siden levere de tilbageholdte Melkort ud igen til de paagældende. Tiltrods herfor iværksattes disse Annulleringer, der teoretisk set var saa tiltalende, Gang paa Gang under Rationeringen. Ved Indm. Bkg. ²⁷/₈ 1918¹⁾ fastsattes de gældende Regler for Befolkningens Forsyning med Brød og Mel i alt væsentligt uforandret for Høstaaret 19¹⁸/₁₉. Dog forhøjedes det Antal Brødmærker, der skulde afleveres for et Melkort, noget, for at ikke overflødige Mærker paa denne Maade skulde komme ud. Men da Bagerne kunde paavise, at der ikke kunde komme saa mange Brød ud af en Sæk Mel, som der krævedes Brødmærker for, og da de saaledes saa deres Mærke- (og Lager)beholdning gaa ned, blev ved Indm. Bkg. ¹¹/₁₁ 1918 Antallet af Franskbrødmærker, der skulde afleveres til Fordelingskontoret for et Melkort paa 100 kg Hvedemel nedsat fra 406 til 395 og af Sigtebrødmærker til 100 kg Sigtebrødsmel fra 200 til 195 Mærker. Ved Indm. Bkg. ¹⁷/₉ 1918 fastsattes forskellige Bestemmelser om Kontrollen

¹⁾ Ved Indm. Bkg. ¹²/₁₀ 1918 forbødes det at formale Rug og Hvede i Kundemølleri, en naturlig Konsekvens af den almindelige Regel om, at al Rug og Hvede skulde afleveres, og Jordbrugere have Brødkort som andre Borgere i Landet.

med Uddeling af Tillægsbrødkort, som dog kun delvis kunde føres ud i Livet, da Kommunerne satte sig herimod, og ogsaa igen delvis blev ophævede ved fornævnte Bkg. ^{11/11} 1918. Dette Spørgsmaal var i det hele vanskeligt, fordi Befolkningens Sammensætning m. v. fra Kommune til Kommune og naturligvis end mere fra Landsdel til Landsdel gjorde ensartede Regler besværlige. Rugbrødsrationeringen foregik da ogsaa gennem hele Perioden paa den Maade, at enhver Person fik 8 Rugbrødsmærker à 1 kg Brød pr. Maaned, og derefter de haardt arbejdende Tillægsbrødkort efter Kommunalbestyrelsernes Skøn. Men da samtlige Brødkort udleveredes Kommunalbestyrelserne fra Fordelingskontoret, maatte en Kommunalbestyrelse i givet Fald overfor dette gøre Rede for Grunden til Anmodning om et særligt stort Antal Kort. Franskbrødsrationeringen kendte derimod ikke direkte til Tillægskort. Her var Ombytningen af Rugbrødsmærker mod Franskbrødsmærker iflg. Lægeattest den tilsvarende Ventil. Der udleveredes 2 Franskbrødsmærker à 300 g for 1 Rugbrødsmærke à 1 kg. Antallet af de til Rationeringen udleverede Franskbrødsmærker var iøvrigt 6 i August—September, 7 i Novbr. og 8 i Decbr. 1918. Under Hensyn til den betydelig bedre Høst i dette end i forrige Aar forhøjedes derefter Antallet af Franskbrødsmærker, der i Jan.—Februar var 8, til 10 i Marts og 12 i April—Juli 1919 (jfr. Indm. Bkg. ^{17/9}, ^{11/11} 1918, ^{16/1}, ^{24/2}, ^{15/3}, ^{28/3}, ^{24/4}, ^{26/5} 1919). Endvidere uddeltes forøgede Mængder Hvedemel til Kagebagning m. v., og Bagerne kunde derfor igen levere Fintbrød i den dobbelte Vægtmængde af Franskbrødsmerkets Paalydende, hvilket tillodes dem ved Indm. Bkg. ^{15/3} 1919, der tillige tillader Salg af Kiks uden Brødmærker. Forholdet for Franskbrødsrationeringen blev ogsaa stadig lettere, fordi der nu begyndte at komme fremmed Hvedemel her til Landet, og ved Indm. Bkg. ^{3/4} 1919 tillodes det at handle med dette Mel, der paa Grund af sin højere Pris skulde holdes udenfor Rationeringen. Bkg. fastsætter Bestemmelser om Kontrol med

Dispositionerne over og Prisen paa dette Mel, jfr. Landbrugsmin. Bkg. ^{19/6} 1920. Ved Indm. Bkg. ^{30/6} 1919 ophævedes derefter Franskbrøds- og Hvedemelsrationeringen, idet dog Statslagerordningen bibeholdtes. Der skulde ikke mere leveres Mærker ved Køb af Franskbrød og Hvedemel, men gennem Statslagrene bevaredes dog Indseende med Forsyningen. Dette viste sig meget heldigt, thi dels indgik der ikke saa megen Hvede som ventet til Statslagrene (jfr. Oversigten Side 109), dels var Forbruget paa Grund af Hamstring m. v., der var fremkaldt ved Forhandlinger om Genindførsel af Rationeringen for derved at skaffe Hvede til Eksport til Bedring af Valutaen, betydeligt i de første Maaneder af 1920, saaledes at Rationeringen for blot at sikre en ringe Hvedemelsforsyning i Resten af Høstaaret maatte genindføres. Tilførsler udefra var praktisk talt umuliggjort paa Grund af de (bl. a. foranlediget ved \$-Kursens Højde) meget store Priser paa amerikansk Hvedemel; der nævntes ca. 125 Kr. pr. Sæk; saa længe der var dansk Hvede at faa i fri Handel til en meget lavere Pris, var der naturligvis ingen Afsætning for det meget dyrere fremmede Hvedemel. Ved Indm. Bkg. ^{14/6} 1920 forbødes derfor Udlivering af fremmed Hvede og Mel og paabødes Optælling af de tilstedeværende Melbeholdninger, medens en anden Bkg. s. D. genindførte Franskbrøds- og Hvedemelsrationeringen med 4 Mærker (å 300 g Brød = 240 g Mel) pr. Maaned. Der tillodes Køb af Fintbrød i den dobbelte Vægtmængde af Brødmærkets Paalydende og forlangtes 406 Franskbrødsmærker for et Melkort paa 100 kg. For at strække paa Hvedemelet tillodes det ved Landbrugsmin. Bkg. ^{29/6} 1920 Bagerne at blande Bygmel i Franskbrødet. Fra ^{1/9} 1920 forhøjedes Antallet af Franskbrødsmærker til 8 (jfr. Kornloven af ^{10/9} 1920, § 5), og ved Landbrugsmin. Bkg. ^{14/9} 1920 fastsattes de hidtil gældende Regler for Brødrationeringen iøvrigt uforandret for det kommende Høstaar. Ved Bkg. ^{20/11} 1920 maatte det til Ombytning indkrævede Antal Franskbrødsmærker dog paany nedsættes til

390 pr. 100 kg Mel, medens Franskbrødsrationen ved Bkg. ^{17/12} 1920 for December 1920 og Jan.—Febr. 1921 forhøjedes til 10 Mærker pr. Maaned. Ved Landbrugsmin. Bkg. ^{20/1} 1921 ophævedes fra s. D. Hvedemels- og Franskbrødsrationeringen, da der med de faldende Priser paa Verdensmarkedet ikke blot ikke mere var nogen Grund til at opretholde Rationeringen, men da det yderligere, for at ikke Statslagrene til sin Tid skulde faa for stort et Tab, maatte være formaalstjenligt snarest at faa solgt Statens Hvede ud. Det i Kornlovens § 8 indholdte Forbud mod Indførsel af (Rug og) Hvede opretholdtes derfor indtil videre paa samme Maade som hidtil, d: at der mod Indbetaling af en Dispensationsafgift svarende til Forskellem mellem Verdensmarkedets Pris og dansk Pris, tillodes Indførsel af Hvedemel og Produkter heraf, medens omvendt Exportører af Produkter, til hvis Fremstilling der var medgaaet dansk Hvedemel, fik denne Forskel godtgjort, for at deres Konkurrenceevne paa Verdensmarkedet ikke skulde blive svækket ved, at der her i Landet opretholdtes en kunstig høj Pris paa Raaproduktet.

Hvad dernæst angaar Grynene (bortset fra Ris- og Sagogryn, der skal blive omtalt nedenfor mellem Kolonialvarer), skal følgende anføres: Ved Bkg. Nr. 429 af ^{15/8} 1918 gentoges de hidtil gældende Bestemmelser om Fremstilling af Byggryn, idet dog Prisen fra Mølle forhøjedes fra 36 til 37^{1/2} Kr. pr. 100 kg. Prisen fra Statslager for Byg var 23 Kr.; den samme Pris gælder for Havre (Indm. Bkg. ^{10/9} 1918), der ogsaa gentager de hidtil gældende Bestemmelser, uden at forhøje Maximalprisen (62 Øre pr. kg Havregryn til Sygehuse o. l., 68 Øre til Grossist eller Apoteker). Salget maa som hidtil kun finde Sted mod Lægeattest, medens der ikke gjaldt nogen Regulering af Byggryns-Salget ud over den (ganske vist meget effektive), der laa i, at ingen Mølle maatte formale Gryn uden Tilladelse fra Ernæringsraadet og kun af det Kvantum Byg, som Raadet udleverede. Ved Dyrtidsloven ^{13/7} 1918 gaves der Rabat

paa 9 kg Gryn (eller Rugbrød) med 12 Øre pr. kg. Der anvendtes i 19^{18/10}: 75 033 t Byg og 5 775 t Havre til Gryn. Desuden kom der i Foraaret 1919 fremmede Ris- og Havregryn her til Landet, og for at tvinge Forbruget over paa disse, forsynedes Byggrynsmøllerne saa knapt som muligt, for derigennem at skaffe Byg fri til Kreaturfoder (Mælkeproduktion). Ved Indm. Bkg. ^{14/4} 1919 fastsattes Bestemmelser om Handel med udenlandske Havregryn, navnlig Maximalavance (15 % en gros og 20 % en detail). Ved Indm. Bkg. ^{28/6} 1919 ophævedes Paabudet i Bkg. ^{10/9} 1918 om, at Havregryn kun maatte udleveres fra Mølle efter Ernæringsraadets Bestemmelse, og de fastsatte Maximalpriser fra Mølle erstattedes med Maximalavance som for de udenlandske Gryn. Ved en anden Bkg. ^{28/6} 1919 forhøjedes Maximalprisen paa Byggryn fra 37^{1/2} til 47^{1/2} Kr. pr. 100 kg paa Grund af, at der maatte anvendes et stigende Kvantum udenlandsk Byg, hvis Pris var højere, samtidig med at Indbetalingen til Ernæringsraadet fra Grynsmøllerne forhøjedes fra 1 til 7 Kr. Ved en ny Bkg. ^{20/7} 1919 forhøjedes Prisen til 67^{1/2} Kr. og Indbetalingen til 19 Kr. Ved Bkg. ^{2/10} 1919 hævdes Bkg. ^{20/7} 1919 og dermed hele Byggrynsordningen med Undtagelse af Opfodringsforbudet mod Byggryn, der hævdes ved Indm. Bkg. ^{12/4} 1920. Ved Bkg. ^{14/10} 1919, jfr. Bkg. ^{15/7} 1920, ophævedes Havregrynsordningen¹⁾.

I Høstaaret 19^{18/19} anvendtes 19 444 t Byg til Ø1. I Henhold til Kornloven af ^{20/3} 1918, § 6, skulde enhver Jordbruger, der ønskede at sælge Korn, først tilbyde Staten det, og da Staten optog alt²⁾, hvad der fremkom, havde Bryggerierne ingen Mulighed for at forsyne sig med dansk Byg andre Steder end hos Staten. Ved en første Levering

¹⁾ Ved Landbrugsmin. Bkg. ^{2/4} 1921 ophævedes paany nogle Pakningsbestemmelser for Havregryn, der havde staaet i Bkg. ^{10/9} 1918, og som bibeholdtes efter Bkg. ^{14/10} 1919, men var ophævede ved Bkg. ^{18/7} 1920.

²⁾ Boghvede gaves dog i fri Handel i December 1918.

paa 15 000 t regnedes der med en Produktion paa 55 % af det normale; heraf maatte 8 000 t anvendes til Bayerskøl, hvis Alkoholprocent dog ikke maatte overstige 3. Forøgede Tilførsler (herunder af Majs, som Bryggerierne selv forskaffede sig) muliggjorde, at Produktionen i Juni 1919 kunde sættes op til 90 % for de lettere Ølsorters Vedkommende. Forbudet mod Maltning af Byg¹⁾ (ogsaa til Hjemmebrygning) gentoges iøvrigt ved Indm. Bkg. ^{9/19} 1918. For Høstaaret 19^{19/20} gjaldt som Hovedregel Bestemmelsen i § 10 i Kornloven af ^{19/9} 1919, hvorefter Indkøb af dansk Korn til Maltning kun kunde finde Sted efter Tilladelse fra Indenrigsministeriet. I Henhold hertil tillodes ved Indm. Bkg. ^{6/11} og ^{1/12} 1919 Indkøb af dansk Byg svarende til en Maanedes Forbrug i de paagældende Virksomheder, og Byg- og Malt-nævnet ophævedes. Da der samtidig fremkom fremmed Byg, kunde Bryggerierne ophæve den Rationering, de havde været nødt til at iværksætte overfor deres Kunder, saalænge Produktionen kun kunde bringes op til 55 resp. 90 % af det normale (Aaret 1916). Tilbage var nu alene Mangel paa Ølsorter af over 3 % Alkoholstyrke, hvilke Sorter efter det foran meddelte ikke maatte fremstilles af den danske Byg, der var stillet til Raadighed, dels ikke havde kunnet fremstilles af de øvrige forhaandenværende Raastoffer. Nu var disse til Stede, og Bryggerierne forberedte sig paa efter Nytaar 1920 at kunne bringe disse stærkere Ølsorter i Handelen. Bryggerierne naaede dog ikke saa vidt, idet Indm. — som et Led i Valutareguleringen — ved Bkg. ^{6/2} 1920, jfr. Bkg. ^{20/11} 1920, paany forbød Indbrygning af Øl med over 3 % Alkohol, samt forbød Bryggerier og Malterier uden indhentet Tilladelse fra Indenrigsministeriet at indkøbe saavel danske som udenlandske Raastoffer af enhver Art. Det var kun Forbudet mod Indbrygning af Øl med over

¹⁾ Udførsel af Humle forbødes ved Justitsmin. Bkg. ^{20/10} 1918. Forbudet mod Maltning af Byg til Hjemmebrygning ophævedes ved Indm. Bkg. ^{6/11} 1919; Forbudet mod Opfodring af Maltspirer ved Bkg. ^{21/1} 1921.

3 % Alkoholstyrke, der blev effektivt; paa den anden Side var det, da det engang bestod, ikke til at faa ud af Verden igen, selv om det ikke mere havde nogen praktisk Betydning, fordi ingen af de politiske Partier havde Lyst til at foreslaa dette Forbud, som Afholdsfolket satte Pris paa, ophevet. Ved Indm. Bkg. ¹⁸/₁ 1921 foretoges da ogsaa kun en teknisk Ændring i Bestemmelserne, samtidig med at der ved et Indførselsforbud mod stærkt Øl blev truffet Foranstaltning til, at Indførselen ikke skulde gaa op over det normale, saalænge Fremstillingen af tilsvarende Øl her i Landet var forbudt. Angaaende Beskatningen af Øl i den her behandlede Periode, se 59. Bd., S. 262.

Til Gær- og Spritindustrien anvendtes i 19¹⁸/₁₉: 6 620 t Byg, en meget betydelig Besparelse imod Aaret før, dels fordi der anvendtes Rugklid og Melasse, men især fordi der, ved Ernæringsraadets energiske Tilskyndelse, fandt en Concentration¹⁾ Sted fra ¹/₁₀ 1918 af den danske Spiritus- og Gærindustri, hvorved store Besparelser i Raastofforbrug opnaaedes. Disse Besparelser maatte Ernæringsraadet anse for paakrævede af Hensyn til den hele Situation, men ogsaa for at faa frigjort et større Kvantum Raastoffer til Bryggerierne end i forrige Aar, da Bryggeriindustrien alene havde kunnet føres igennem paa forsvarlig Maade ved Hjælp af sine Lagre. Der maatte derefter i 19¹⁸/₁₉ fremstilles 2.6 Mill. kg Gær og 3.5 Mill. l Spirit af 100 % Styrke, udelukkende til teknisk Brug. Som anført i foregaaende Oversigt (57. Bd., S. 416) udleveredes der dog siden ⁴/₁ 1918 100 000 Flasker Drikkesprit om Maaneden af de Beholdninger, der havde været til Stede den ⁶/₁₀ 1917. De nøjagtige Tal herfor er følgende: Der forefandtes hos Fabrikkerne 870 000 l Spirit à 100 %, hvoraf 400 000 l à 100 % = 1 200 000 Flasker à ³/₄ l var omdannet til Drikke-

¹⁾ Jfr. Tilvirkning af Gær og Alkohol i Høstaaret 19¹⁸/₁₉. Udg. af Ernæringsraadet 1918 samt A/S De danske Spritfabrikker 1881—1921; Udg. af Fabrikkerne, København 1921.

spiritus. Disse 1 200 000 Flasker udleveredes i 1918, men det tillodes yderligere Fabrikkerne af de resterende 470 000 l at omdanne 300 000 Flasker til Drikkespirit til Udlevering i Oktober Kvartal 1918, 300 000 Flasker til Januar Kvartal 1919 og yderligere 130 000, 140 000 og 154 000 Flasker i hver af Maanederne April—Juni 1919. Hermed var Lageret fra $\frac{6}{10}$ 1917 opbrugt. For Juli Kvartal 1919 tillodes der derefter Fabrikkerne at fremstille og sælge 300 000 Fl. pr. Maaned, hvorved altsaa Produktionen af Drikkespirit var genoptaget. Dette maanedlige Kvantum er siden blevet uforandret. Iøvrigt blev for Høstaaret 19^{19/20} Gærfabrikationen frigivet, Fabrikationen af teknisk Sprit fastsat til 4 Mill. l à 100 $\frac{0}{100}$ og til Drikkesprit som anført til 1.2 Mill. l à 100 $\frac{0}{100}$, hvortil kom 0.5 Mill. l til Forskæring. Ved Indm. Bkg. $\frac{6}{11}$ og $\frac{1}{12}$ 1919 tillodes det bl. a. Spritfabrikkerne at indkøbe dansk Byg, saaledes at de til enhver Tid kunde have Maltbyg paa Lager svarende til en Maanedes Forbrug. — Det skal iøvrigt anføres, at ved Indm. Bkg. $\frac{19}{7}$ 1918 inddroges Fuselolie under Rationeringen, at Bkg. $\frac{20}{10}$ 1918 foreskriver visse Regler for Forhandling af Eddikesyre til Forhindring af Omgaaelse af Eddikemaximalprisen, men at denne Bkg. igen ophæves $\frac{24}{3}$ 1919, medens Bkg. af $\frac{13}{4}$ 1918 om Maximalpris paa Eddike ophævedes $\frac{27}{3}$ 1919. Ved Indm. Bkg. $\frac{26}{7}$ 1919 indførtes der Indførselsforbud for Spiritus, idet dog General-tolddirektoratet kunde dispensere fra Forbudet og tillade en Import, der svarede til det for Aarene 1912—15 gennemsnitlige. Denne Foranstaltning var energisk ønsket af den danske Industri, der saa sin Afsætning truet af en voksende Indførsel af fremmed Sprit, for hvilken der hidtil ikke havde været nogen Begrænsning. Det er endvidere anført tidligere (59. Bd., S. 263), at ved Indm. Bkg. $\frac{31}{10}$ 1919 forhøjedes Maximalpriserne paa Spiritus for at skaffe Dækning for forøgede Driftsudgifter, saaledes at Prisen for Akvavit blev 12 $\frac{1}{2}$, for fuselfri Akvavit 11 $\frac{1}{2}$ og for Brændevin 11 Kr. pr. Flaske ($\frac{3}{4}$ l); ved Bkg. $\frac{2}{12}$ 1919 ophævedes derimod

Maximalprisen for denatureret Sprit i Bkg. $7/8$ 1918, og ved Bkg. $27/8$ 1920 ophævedes Bkg. $24/6$ og $19/7$ 1918 om Eddike og Fuselolie. Endelig ophævedes ved Indm. Bkg. $15/1$ 1921 Maximalprisen paa Gær i Bkg. $21/2$ 1918. Med Hensyn til Gærproduktionen skal der mindes om, at Staten her ydede et Tilskud paa 44 Øre pr. kg for at holde Gærprisen nede. Dette Tilskud bortfaldt efter Aftale med Spritfabrikkerne ved Udgangen af Aaret 1920, og havde da i Tiden $1/4$ 1918— $31/12$ 1920 udgjort 4.2 Mill. Kr. Under Hensyn til de finansielle Aftaler, der bestod imellem Fabrikkerne og Regeringen ved Concentrationen, hvorefter bl. a. Fabrikernes Udbytte blev limiteret, jfr. Hvidbogen S. 7671, indgik Fabrikkerne paa at tilbagebetale dette Beløb i Statskassen (Rigsdagstidende 19 $21/22$, Tillæg A, Sp. 5455). Derimod modificeredes de gældende Regler om Fremstilling af og Maximalpriserne paa Spiritus ved Indm. Bkg. Nr. 16 af $15/1$ 1921, hvorved Begrænsning i den fremstillede og indførte Mængde af Drikkespiritus opretholdtes, medens der til Gengæld gaves de eksisterende Fabrikker Monopol, idet det blev forbudt uden Indenrigsministeriets Tilladelse at paa-begynde Fabrikation af Spiritus og/eller Gær.

Ved Indm. Bkg. $9/9$ 1918 tillodes det at sælge de i forrige Oversigt (57. Bd., S. 420) omhandlede resterende 2700 t Oliekager i fri Handel til Maximalpriser, der var forhøjede med 9.50 Kr., hvoraf 7 Kr. skulde indbetales til Foderkagecentralen og de 2.50 Kr. var Betaling for Lagerleje, Svind m. v. Hermed kunde Foderkagecentralen afslutte sin Virksomhed, jfr. Indm. Bkg. $6/12$ 1918. Imidlertid opstod der efter Vaabenstilstandens Afslutning imellem Importører af Majs og Foderkager Ønsket om, at naar Importen igen kunde komme i Gang, denne da skulde centraliseres, for at en Udligning af Priser og Fragter, som man i den første Tid ventede skulde blive meget svingende, kunde finde Sted, ligesom man ogsaa derigennem kunde opnaa en mere jævn Forsyning af Kunderne, end naar snart den ene snart den anden Importør havde Held til at hjemføre

et Parti, som han saa udelukkende forbeholdt sine Kunder. Tanken havde Regeringens Bifald, og ved Indm. Bkg. $1\frac{1}{2}$ 1919 fik „Centralkontoret for Import af Foderstoffer til Danmark“ Monopol paa Indførsel af disse Varer. Centralkontoret styredes af 2 Repræsentanter for Majs-nævnet og 3 for Korn- og Foderstofimportørerne saaledes valgt, at der var 2 Repræsentanter for Andels-Importselskaberne og 3 for de private Importører; Centralkontoret kunde dog ikke foretage Indkøb undtagen Mængde og Pris forud var godkendt af Majs-nævnets regeringsvalgte Medlemmer. Herved skulde saavel Hensynet til Samfundet som til baade Andelsselskaberne og de private Importører være sket Fyldest. Fordelingen af Indkøbene skete procentvis mellem de Selskaber og Enkeltpersoner, der deltog i Centralen efter Gennemsnittene af deres Indkøb i 1915 og 1916. Den nævnte Bkg. fastsætter endvidere, at Brænderier og Bryggerier skal træffe Aftale med Centralkontoret om Indførsel af Kornvarer til eget Forbrug; at Importørerne maatte beregne sig en Maximalavance paa 1 Kr. pr. 100 kg Korn (Rug og Hvede var holdt uden for denne Ordning) og $1\frac{1}{2}$ Kr. for 100 kg Kager. Oliekager, der fremstilledes i Danmark, skulde ogsaa fordeles gennem Centralkontoret, med Undtagelse af Sennepskager, der iflg. Bkg. $19/10$ 1918 enten skulde leveres tilbage til de Landmænd, der havde avlet Frøene (jfr. Afsnit IV under Frø), eller afhændes til Ernæringsraadet. Tilførslen af de af Centralkontoret indførte Varer fandt Sted med Fragtnævnets Bistand og til de af dette fastsatte Maximalfragter, beregnet efter 140 Kr. pr. t fra Argentina, i det Omfang hvortil Nævnet kunde skaffe dansk Tonnage ellers paa fremmed Tonnage til det fri Markeds Fragter, jfr. nedenfor.

Den hele Ordning blev imidlertid fra første Færd modtaget med megen Kølighed fra Landboforeningsrepræsentanterne i „Det staaende Landbrugsudvalg“, og disse tvang igennem, at Ordningen skulde bortfalde, naar Indenrigsministeren, Centralkontoret eller Det staaende Landbrugsudvalg

ønskede det, og opsigde med det samme Overenskomsten fra første Tidsfrist, nemlig $\frac{1}{3}$ 1919 med 3 Maaneders Afvikling; senere forlængedes dog Fristen til endelig Afvikling $\frac{1}{1}$ 1920. Det staaende Landbrugsudvalg ophævedes ved Kornloven af $\frac{19}{9}$ 1919, og da Kornlovens Bestemmelser om Ombytning af Rug og Hvede med Majs og Kager, der blev hjemført til reducerede Fragter, nødvendiggjorde et Centralindkøb og -fordeling i hvert Fald af Ombytningsvarerne, ansaa man det baade fra Indenrigsministerens og Importørernes Side for det hensigtsmæssigste at bevare Centralkontorets Monopol. Men fra Landboforeningernes Side fortsattes Modstanden, under Henvisning til det frie Initiativs Fortrin fremfor Monopolet, og en Forhandling i Foreningen af jyske Landboforeninger den $\frac{8}{9}$ 1919 i Aarhus, hvori Indenrigsminister Rode deltog, mundede ud i en Vedtagelse mod Centralkontoret. Under Hensyn til de divergerende Anskuelser om Foranstaltningens Rigtighed tillagde Ministeren Vedtagelsen i denne kompetente Forsamling saa megen Betydning, at Centralkontorets Monopol hævedes ved Indm. Bkg. $\frac{3}{10}$ 1919 (jfr. i det hele Referaterne i i „Andelsbladet“ 1919 af Jysk Andels-Foderstofforretnings Generalforsamling og det fornævnte Møde i de jyske Landboforeninger).

Løvrigt skal det anføres, at ved Indm. Bkg. Nr. 126 og 129 af $\frac{12}{3}$, Bkg. $\frac{4}{4}$, $\frac{14}{4}$, $\frac{22}{4}$, Nr. 272 og 273 af $\frac{1}{5}$, $\frac{17}{5}$, Nr. 302 og 305 af $\frac{20}{5}$, $\frac{28}{5}$, $\frac{19}{6}$, $\frac{25}{6}$, $\frac{18}{7}$ og $\frac{24}{10}$ 1919 fastsattes Maximalavance (Maximalpriser) paa de indførte Foderstoffer¹⁾. De hjemførte Foderstoffer udrationeredes derefter saaledes, at det ved Indm. Bkg. Nr. 128 af $\frac{12}{3}$ 1919 tillodes enhver Jordbruger at indkøbe 6 kg Kager, Skraa eller Blandinger pr. Malkeko og synligt ikælvet Kvie. Efterhaanden som Tilførslerne steg, forøgedes Rationen. Ved Indm. Bkg. af $\frac{14}{4}$ 1919 tillodes det saaledes yderlige at

¹⁾ Ved Indm. Bkg. $\frac{18}{3}$ og $\frac{2}{5}$ 1919 samt $\frac{9}{4}$ 1920 ophævedes en Række ældre Bkg. vedrørende Oliekager m. v.

indkøbe 15 kg og ved Bkg. $^{14}/_5$ 1919 endnu 15 kg. Ved Bkg. $^4/_6$ 1919 ophævedes Rationeringen.

Som allerede anført under Omtalen af Kornlovene, indeholdt Kornloven af 1919 nærmere Bestemmelser om Landmændenes Ret til at erholde det Korn, der skulde afleveres, ombyttet med Majs og Kager (jfr. S. 103). Ved Indm. Bkg. Nr. 503 af $^{22}/_9$ 1919 og Bkg. $^6/_12$ 1919 ordnes denne Ombytning nærmere, idet de kommunale Nævn udsteder Kvitteringer, der giver Ret til at erholde Majs og Kager. Den sidstnævnte Bkg. tillod Ombytning af indtil 25 % af Brødkornet, som ikke allerede var begæret ombyttet. Som ogsaa foran anført, krævede Ombytningen selv efter Udvidelsen ikke nær de forventede Mængder, dels vel nok paa Grund af Uvilje mod den hele Ordning og Forventning om Prisfald, men ogsaa paa Grund af, at Forøgelsen i Svine- og Smørproduktionen blev ringere end ventet, da England begrændsede sin Import af disse Varer baade med Hensyn til Pris og Mængde. Herved skete det, at de Tilførsler, der i Henhold til Overenskomst af $^{17}/_9$ 1919 mellem Regeringen og Fragtnævnet fandt Sted af Foderstoffer, undertiden ikke kunde finde Afsætning. Denne Overenskomst forpligtede nemlig Rederne til at sejle 133 000 t d. w. med Foderstoffer i Tiden $^1/_10$ 1919 til $^{30}/_9$ 1920 til en Fragt efter 100 Kr. pr. t Majs fra Argentina, eller med 3 Farter i dette Tidsrum i alt ca. 400 000 t. Endvidere gik Rederne ind paa at afregne de ca. 100 000 t, de havde hjemsejlet eller befragtet, da Overenskomsten traadte i Kraft, til ligeledes 100 Kr., saaledes at det praktisk talt var denne Sats, der var gældende for Centralkontorets Majstilførsler, da Fragtnævnet havde kunnet stillet den Tonnage til Raadighed, Centralkontoret havde Brug for. Da den Import, Centralkontoret saaledes foretog, var mere end tilstrækkelig til at dække Ombytningen, kunde de øvrige Varer sælges i fri Handel og holde dennes Pris i Niveau med Centralkontorets, efter at dets Monopol var hævet. Dette skete, som nævnt,

ved Indm. Bkg. ^{3/10} 1919, hvorefter Importører af Foderstoffer udenfor Centralkontoret alene havde Pligt til at meddele Indenrigsministeriet de ankomne Partiers Størrelse¹⁾ og Pris; samtidig ophævedes de foran anførte Bkg. om Maximal-avance (Pris) paa de indførte Foderstoffer, undtagen forsaa-vidt angik de Partier, der indførtes af Centralkontoret, hvilke stadig var underkastede Bestemmelserne, navnlig i Bkg. ^{1/2} 1919. For de private Importører gjaldt da kun de almindelige Regler om utilbørlig Udnyttelse af Konjunkturerne. Desuden ophæver Bkg. Bestemmelsen om Bryggeriers og Brænderiers Pligt til at træffe Aftale med Centralkontoret om Indførsel af de for dem nødvendige Raastoffer. Ved Indm. Bkg. ^{30/1} 1920 ophævedes ogsaa Prisbegrænsningen for Centralkontoret, idet det efter Monopolets Bortfald snart viste sig mindre praktisk at fastsætte Maximalpriser eller -avance paa de Varer, Centralkontoret hjemkøbte, jfr. nedenfor. Endelig ophævedes ved Landbrugsministeriets Bkg. ^{22/7} 1920 Bestemmelsen i Bkg. ^{1/9} 1919 om at indenlandske Oliekager skulde fordeles gennem Centralkontoret.

Imidlertid var Centralkontorets Priser saavel for de importerede som for de her i Landet fremstillede Oliekager og for Majsens fastsatte af Majsnævnet efter Forhandling med den overordentlige Kommission og paa en saadan Maade, at de laa noget (et Par Kr.) under Priserne paa de i fri Handel indførte Varer, uden Hensyn til, at det f. Eks. havde været muligt at sælge enkelte Partier billigere. Alene paa denne Maade kunde Fragtreduktionen komme samtlige Forbrugere til gode, idet den dels anvendtes til Regulering af Indkøb, der var foretagne i et faldende Marked, dels til Nedsættelse af Prisen paa de Partier, Centralkontoret til Slutning afsatte. Ved Landbrugsmin. Bkg. ^{28/10} 1920 fastsattes saaledes Maximalpris paa de sidste 80 000 t Majs, der før-

¹⁾ Ved Indm. Bkg. ^{30/12} 1919 paalagdes det alle Lagerhavere af Foderstoffer at meddele Statens Brødkornsadministration Oplysninger om Lagerets Størrelse.

tes til Landet til Centralkontoret i Henhold til Skibsfartsoverenskomsten af Septbr. 1919. Prisen blev 35 Kr. ab Centralkontor, $37\frac{1}{2}$ ab Importør og 38.⁶⁰ Kr. fra Mellemhandler til Forbruger. For de Dele af dette Parti, der ankom efter $\frac{23}{12}$ 1920, nedsattes Prisen ved Bkg. $\frac{7}{1}$ 1921 med 4 Kr. og ved Bkg. $\frac{11}{3}$ 1921 med yderligere 2 Kr. Efter at Afregningen for disse 80 000 t var tilendebragt, havde Centralkontoret et Overskud paa godt $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., som iflg. Overenskomsten ved Kontorets Oprettelse indgik i Statskassen.

Ven Indm. Bkg. $\frac{18}{9}$ og $\frac{30}{10}$ 1918 fastsattes nye (og mere detaillerede) Bestemmelser om Handel med Furage, omfattende saavel de foreløbige Maximalpriser i Bkg. $\frac{14}{6}$ 1918 om Furage, som Priserne i Bkg. $\frac{1}{8}$ 1918 om Halm. Ved Bkg. $\frac{24}{9}$ 1918, ophævet $\frac{15}{3}$ 1920, fastsattes Bestemmelser om Handelen med Lyng og Lyngmel. Ved Bkg. $\frac{11}{7}$ 1919 ophævedes Forbudet af $\frac{3}{8}$ 1917 mod Fyring med Halm under Dampkedler og ved Bkg. $\frac{5}{8}$ 1919 ophævedes de to Bkg. $\frac{18}{9}$ og $\frac{30}{10}$ 1918 vedrørende Handel med Furage.

I Kornloven af $\frac{20}{3}$ 1918, § 11, gaves der detaljerede Regler for Dyrkning af Kartofler til Staten, der betalte fra 7 Kr. i September, stigende Maaned for Maaned til 10 Kr. i April; desuden betaltes en Godtgørelse af 50 Kr. pr. 10 hkg, der leveredes i Overensstemmelse med Kontrakten. Jordbrugere, der ønskede at tegne paa disse Vilkaar, skulde forpligte sig til at levere mindst 10 hkg og maatte ikke tegne for mere end 60 hkg. Denne Begrænsning udvidedes dog ved Lov af $\frac{28}{9}$ 1918 til 300 hkg, idet Ernæringsraadet i August meddelte Indenrigsministeriet, at der trods de 5 Kr.s Overpris ikke var tegnet mere end ca. 2 Mill. hkg af de 5, man ansaa for nødvendige dels til Befolkningens Forsyning, dels til teknisk Brug (Sprit) og til Vareudveksling. Der tegnedes dog i alt kun 2.6 Mill., dels fordi Prisen trods alt ikke var tilstrækkeligt lokkende, dels fordi det Afdrag i Kornleveringspligten af 1 hkg Korn for hver 4 hkg Kartofler, som en Kartoffelavlær af-

satte ud over 20 hkg, ikke kunde komme til Gyldighed for Kartoffler tegnede i Henh. til Kornlovens § 11 (jfr. dens § 3 og Indm. Bkg. $\frac{4}{11}$ 1919) til Ernæringsraadet eller Kommunerne. Ved Indm. Bkg. $\frac{9}{4}$ 1918 var det nemlig fastsat, at By-Kommunerne paa egen Haand og med Bemyndigelse til at udbetale den 5 Kr.'s Overpris kunde afslutte Kartoffelkontrakter med Avlerne, idet de dog skulde indsende Kontrakterne til Ernæringsraadet, hos hvem hele Kartoffelordningen var centraliseret, og som skulde give Tilladelse til Opfodring eller Salg uden om Kontrakterne, jfr. Indm. Bkg. $\frac{25}{10}$ 1918. Ved Indm. Bkg. $\frac{31}{10}$ 1918 blev der paalagt Landkommunerne en til den i Bkg. $\frac{9}{4}$ 1918 for Bykommuner svarende Pligt til enten at sikre sine Beboere de fornødne Kartoffler (beregnet efter $1\frac{1}{2}$ hkg. pr. Individ i Husstanden) ved direkte Kontrakter eller til at indsende Bestilling til Ernæringsraadet, jfr. Indm. Cirk. $\frac{29}{10}$ og $\frac{28}{11}$ 1918.

Af de 2.6 Mill. hkg var ca. 1 Mill. tegnet til Kommunerne og Resten til Ernæringsraadet, der eksporterede godt 1 Mill. hkg. Af de resterende 0.6 Mill. hkg anvendtes Størstedelen til Spisekartofler, medens en ringe Del gik til Kartoffelmelsfabrikation. For dennes Vedkommende var Forholdet det, at den langt fra kunde tilfredsstille Efterspørgslen i Sommeren 1918, idet Fabrikkerne som Regel ikke var i Stand til at tørre Melet. Ernæringsraadet tog sig da af Kartoffelmelsforsyningen. Ved Indm. Bkg. $\frac{4}{6}$ 1918 fastsattes først, at Kartoffelmel ikke maatte indeholde mere end 20 % Vand. De hidtil gældende Maximalpriser var fastsat efter dette Vandindhold, men Melet holdt hyppigt indtil 40 %. Ved en anden Bkg. s. D. forbødes dernæst Handel med Kartoffelmel, fremstillet af Kartoffler af Avlen 1918, og ved Bkg. $\frac{14}{9}$ 1918 henvistes al Handel til at foregaa gennem Ernæringsraadet, der desuden fik Bemyndigelse til en fuldkommen Kontrol med Fremstilling af Kartoffelmel her i Landet, jfr. Bkg. $\frac{13}{11}$ 1918. Derhos fastsattes en Maximalpris af 106 Kr. pr. 100 kg af Fabrik, til indu-

strielt Brug dog 112 Kr., hvilken Pris ved Bkg. ^{10/12} 1919 forhøjedes til 140 Kr. Differencen skulde indbetales til Ernæringsraadet som Godtgørelse for det Tab, Raadet led ved at stille friske Kartoffler til Fabrikernes Disposition til en Pris af 9 à 10 Kr. pr. hkg (hvilket var den Pris, der var regnet med ved Fastsættelsen af de 106 Kr.'s Maximalpris paa Melet). Forsyningen med Kartoffler og -mel gik herefter uden Gnidning i Høstaaret 19^{18/19}, og i Kornloven af ^{19/9} 1919 fandtes ingen Bestemmelser om Regulering af Kartoffelforsyningen i det ny Høstaar, hvorhos Bestemmelserne om Kartoffelmelsfremstillingen m. v. ophævedes ved Indm. Bkg. ^{13/10} 1919. — I Eftersommeren 1919 opnaaede „Dansk Kartoffeldyrkerforening“, der nylig var oprettet, Eneret til trods det bestaaende Udførselsforbud at udføre 2 Mill. Tdr. Kartoffler paa Betingelse af, at Foreningen til de Byer, der maatte ønske det, solgte Kartoffler til Priser, der ikke laa over, hvad der opnaaedes ved Export, jfr. ogsaa Indenrigsmin. Cirk. ^{1/5} 1920. Udførselen fandt, forsaavidt angik Tyskland, Sted ved Formidling af det med flere socialdemokratiske Foretagender forbundne „Internationale Export-Kompagni“, der stod i Forbindelse med det tyske Reichskartoffelstelle. Monopoliseringen af Udførselen, der var foretaget for at holde Kartoffelpriserne her i Landet i rimeligt Niveau, blev som Følge af de nævnte Forhold Genstand for Kritik. I Foraaret 1921 maatte Dansk Kartoffeldyrkerforening standse sin Virksomhed med et Underskud paa 4 Mill. Kr., hidrørende fra fejlagtige Dispositioner i Efteraaret 1920.

For at modvirke den stærke Prisstigning paa Frugt og Grønsager blev det, efter at Justitsmin. ved Bkg. ^{7/6} 1918 havde forbudt Udførsel af alle Grønsager og Køkkenurter, og efter at det ved Indm. Bkg. ^{24/6} 1918 var forbudt at tørre og konservere Grønsager og Frugt, ved Indm. Bkg. ^{8/8} 1918 forbudt Konserverfabrikerne at opkøbe disse Varer. Ernæringsraadet kunde dispensere fra dette Forbud mod Opkøb, der vel i det hele ikke kunde

have stor praktisk Betydning. Man overvejede derfor Indførelse af Maximalpriser og foretog en Optælling af de tilstedeværende Beholdninger af Konserver (Indm. Bkg. ¹⁶/₈ 1918), uden at der dog, vel nok under Hensyn til det sene Tidspunkt paa Aaret, blev foretaget noget. Ved Indm. Bkg. ³/₈ 1919 ophævedes Bkg. af ²⁴/₆ og ⁸/₈ 1918. — I Sommeren 1918 havde Justitsministeriet som sædvanlig givet Dispensation fra Udførselsforbudet mod Hvidkaal. Ved Bkg. ¹⁴/₁₀ 1919 ophævedes Udførselsforbudet formelt.

Som anført i foregaaende Oversigt (57. Bd., S. 429), blev det hen mod Sommeren 1918 umuligt at opretholde den 280 g's Flæskeration og Lov ²³/₇ 1918 bemyndiger derfor Indenrigsministeren til at erstatte det manglende Flæsk med Oxekød. Da Oxekødet ikke, saaledes som Flæsket, kom frem gennem forholdsvis faa Engrossælgere (Slagterierne), og da Tilskudet saaledes ikke kunde fordeles til disse, fastsattes der en saa meget højere Maximalpris, og Rygflæskmærkerne fik Gyldighed som Rabatmærker med et saadant Paalydende, at det Kvantum Oxekød, der købtes paa dem, holdtes i Pris med Flæsket. Da man ikke kunde skaffe mere end 120 g Flæsk, solgtes dette Kvantum paa Svinekødmærket, og det Kvantum Oxekød, der skulde erstatte de manglende 160 g, nemlig 200 g, solgtes paa Rygflæskmærker, der hver fik et Værdipaalydende af 32 Øre svarende til en Nedsættelse af 160 Øre pr. kg i de Kød-maximalpriser, der blev fastsat for Detailhandelen (Indm. Bkg. om Oxekød og om Flæske- og Kødrationeringen af ²⁴/₇ 1918, jfr. Bkg. ²³/₈ 1918). Slagterne blev autoriserede, Kødet skulde tydeligt stemples med Kvalitesmærke, og Slagterne forpligtigedes til at modtage Rygflæskmærkerne efter deres Paalydende. Rygflæskmærkerne for Juni blev erklærede for ugyldige, men Juli-Mærkerne kunde fra ⁴/₈ 1918 anvendes sammen med Augustmærkerne.

Kødloven foreskrev iøvrigt, at der af Udførselen af Kreaturer og Kød skulde opkræves 7 Øre pr. kg til Dækning af Udgifterne ved Kødmærkerne, hvorfor Tilskudet til

Hjemmemarkedet ophævedes (Landbrugsmin. Bkg. ²⁷/₇ 1918). Fra ¹⁵/₁₀ 1918 forhøjedes Afgiften til 10 Øre. Kødloven havde Gyldighed til ¹⁵/₁ 1919, men blev ved Lov ¹⁵/₁ og ¹⁵/₂ 1919 forlænget ¹⁵/₃ 1919. De Bilag, der medfølger Forslagene til disse to Love, giver en klar Forestilling om de store Vanskeligheder, der knyttede sig til Kødordningen, fordi Kød er en saa uensartet Vare. Ved Bkg. ²⁴/₇ 1918 var der alene fastsat Maximalpriser i Detailhandelen og kun for det Kød, der solgtes mod Ryglæskmærkerne; men det forøgede Forbrug af Oxekød, som Ordningen medførte ved at stimulere Forbrugernes Købekraft med Mærkernes Værdipaalydende, medførte, at Priserne paa levende Kreaturer steg, og at Slagterne dækkede sig for Salget af Kød til Maximalpris mod Mærker ved at tage saa meget mere for det Kød, der solgtes uden Mærker. Indenrigsministeren indbragte da i Folketinget ¹⁵/₁₀ 1918 Forslag til Lov om Højestpris paa levende Kvæg, et Forslag, som dog aldrig blev gennemført, dels fordi Landbruget naturligvis havde Interesse imod det, dels fordi det ansaas for teknisk uigennemførligt, jfr. Lovforslagets 1ste Behandling i Folketinget og de fornævnte Bilag. Allerede ⁹/₁₀ 1918, jfr. Bkg. ²⁵/₁₁ 1918, havde Indenrigsministeriet dog udstedt Bkg. dels om Maximalpris paa Oxekød i hele og halve Kroppe, gennem hvilken Engros-Maximalpris man haabede at støtte Detail-Maximalprisen, dels om Maximalpris paa alt Kød saavel i som udenfor Rationeringen. Men den afgørende Vanskelighed, der fremkom ved Kødets Uensartethed og den forskellige Klassificering, lod sig naturligvis ikke overvinde og gjorde jo, baade at de mindre lovlydige Slagtere ad denne Vej kunne smøge Maximalpriserne af sig, og at Publikum var højest mistænksom.

Imidlertid, Kødordningen medførte i hvert Fald, at Forbrugerne kunde erholde det til Mærkerne svarende Kvantum Oxekød, og dette var ingen ringe Ting, da Flæsket i Eftersommeren og Begyndelsen af Vinteren 19¹⁸/₁₉ næsten var ude af Markedet. Allerede ved Indm. Bkg. ¹⁵/₈ 1918,

jfr. Bkg. ¹⁴/₁ 1919, fastsattes der Regler til Forhindring af Hjemmeslagtning, for at de stadig færre Svin, der blev gjort færdige, ikke ad denne Vej skulde unddrages Rationeringen. Fra ¹/₉ 1918 nedsattes ved et forøget Statstilskud i Henhold til § 1 i Dyrtidsloven af ¹³/₇ 1918 Maximalpriserne paa Flæsk (og det tilsvarende Kvantum Kød) med 40 Øre pr. kg, jfr. Indm. Bkg. Nr. 449 ²⁹/₈ 1918 og Bkg. ⁹/₉ 1918, hvorved slagtede Svin i hele og halve Kroppe med Hoved og Fødder sattes til 101 Øre pr. kg slagtet Vægt og Værdien af det ugentlige Rygflæskmærke til Køb af Oxekød sattes op til 38 Øre for 200 g Kød; Flæskerationen sattes til 120 g i Maanederne Septbr.—Novbr., jfr. Indm. Bkg. Nr. 450 ²⁹/₈ 1918, Bkg. ²⁴/₉ og ²⁹/₁₀ 1918. Af disse 120 g var der dog overgangsvis kun Dækning for 3 à 4 ⁰/₁₀ af de indleverede Mærker. Ogsaa for December Maaned sattes Kødmærkets Værdi til 38 Øre, men der kunde ikke sættes nogen Flæskeration; Ordningen blev den, at December Mærkerne skulde samles sammen ligesom Slagtningerne saa vidt muligt samledes til umiddelbart før Jul, hvorefter der den ¹⁹/₁₂ 1918 udsendtes Meddelelse om, at der var Flæsk nok til, at hvert December Mærke kunde honoreres med 110 g (jfr. Indm. Bkg. ³⁰/₁₁ og ¹⁹/₁₂ 1918). For i nogen Grad ernæringsmæssigt at bøde paa Flæskemangelen var der ved Indm. Bkg. ¹⁵/₁₁ 1918 givet Mulighed for Ombytning af 4 Svinekødmærker à 120 g med 1 Sukkermærke à ¹/₂ kg, og ved Bkg. ²²/₁₁ 1918 blev der givet Kommunalbestyrelserne Ret til at sætte Svinekødmærker for senere Maaneder ud af Kraft indtil de ældre Mærker var blevet fyldestgjort. Ved Bkg. ²⁷/₁₂ 1918 sattes for Januar Maaned 1919 Rygflæskmærkets Værdi paany til 38 Øre, jfr. Bkg. ¹⁵/₁ 1919, og Svinekødmærkernes Paalydende til 120 g, idet det samtidig bestemtes, at alle Svinekødmærker for November og tidligere Maaneder først kunde indløses efter nærmere Meddelelse. Mærkerne indkaldtes ved Bkg. ¹⁰/₁ 1919 og ved Bkg. ³⁰/₁ 1919 fastsattes de til at have en Gyldighed af 70 g

pr. Stk. i fersk eller saltet Flæsk, efter hvad der forefandtes paa det paagældende Slagteri. For Februar (Bkg. ²⁸/₁ og ¹⁵/₂ 1919) og for Tiden indtil ¹⁵/₃ fastsattes Rygflæskmærkerne paany til 38 Øre, medens Svinekødmærkerne kun i Februar gjaldt for de sædvanlige 120 g. I Marts gjaldt de sammen med Rygflæskmærkerne for Maanedens to sidste Uger til Køb af 135 g Flæsk pr. Mærke; jfr. Indm. Bkg. ²⁴/₂ 1919. Ved Bkg. ⁶/₃ 1919 indkaldtes samtlige Rygflæskmærker til Indløsning hos Statistisk Departement, der under hele Ordningen havde godtgjort Kommunalbestyrelserne de Beløb, som disse havde udbetalt Slagterne, naar de indleverede Mærkerne. Det Beløb, der ialt medgik til denne Indløsning, androg netto 27¹/₂ Mill. Kr. Ved Indm. Bkg. ¹⁵/₃ 1919 ophævedes de i Henhold til Kødloven udstedte Bkg. om Maximalpriser paa Kød, Exportafgift for Hornkvæg m. v., medens der stadig skulde præsteres Udførselsattester fra Kødkontoret, jfr. Landbrugsmin. Bkg. ¹⁵/₃ 1919. Ved Justitsmin. og Landbrugsmin.¹⁾ Bkg. ²⁹/₇ 1919 ophævedes ogsaa Kravet om Udførselsattesterne.

Naar Flæskforsyningen i Sommeren og Efteraaret 1918 saaledes næsten helt svigtede, laa dette dels i den ringe Høst 1917, dels i Afleveringsbestemmelserne i Kornloven 1917, der ingen Hensyn tog til Svineproduktionen, hvorfor Svinebestanden fra Juli til December 1917 faldt til Halvdelen, og fra Decbr. 1917 til April 1918 igen næsten halveredes og androg paa dette sit laveste Punkt 430 000 Stk. mod 2¹/₂ Mill. før Krigen og 1.7 Mill. i Juli 1917. Men som tidligere anført indeholdt Kornloven af 1918 Bestemmelse om, at Leveringen af de 5¹/₂ hkg Korn for det 4de Tusind Kr. Jordværdi kunde frigøres ved Aflevering af 2 Svin à 70 kg til et anerkendt Slagteri, og samtidig bemyndigede Loven Indenrigsministeren til at garantere Produ-

¹⁾ Ved Landbrugsmin. Bkg. ³¹/₃ 1920 mildnedes de af Hensyn til Kontrollen med Udførselen fastsatte Bestemmelser i Bkg. ⁹/₁₀ 1915 og ¹⁵/₉ 1916.

centerne 2.³⁰ Kr. pr. kg, hvorved Statstilskudet, da Maximalprisen holdtes uforandret, forhøjedes til 90 Øre, samtidig med at Staten ogsaa bidrog til Slagteriernes Driftsudgifter, jfr. 57. Bd., S. 426 og Lov ²³/₇ 1918 om Befolkningens Forsyning med Oxekød. For at bringe Forholdet mellem Staten og Slagterierne i faste Former, blev der under ⁴/₅ 1918 indgaaet en Overenskomst mellem Indenrigsministeriet og de exportberettigede Svineslagterier (Kornlovens § 10), hvorved Staten garanterede den fornævnte Producentpris af 2.³⁰ Kr., medens Slagterierne underkastede sig de Bestemmelser, der maatte blive truffet til Ordning af Flæskforsyningen. Disse gunstigere Betingelser medførte, at Antallet af Svin igen steg og ved Tællingen i Septbr. 1918 var oppe paa ca. 750 000. Naar dette Antal dog ikke gav Mulighed for større Rationer, skyldtes det den før nævnte Hjemmeslagtnings, der trivedes sammen med en betydelig Smughandel med Flæsk. Da man ikke, som Tilfældet var for Kornet og Smørret, mente at kunne føre Svineproducenterne ind under Flæskerationeringen, tillod den før nævnte Bkg. ¹⁵/₈ 1918, jfr. Statistisk Departements Cirk. ⁵/₁₀ 1918, Hjemmeslagtnings til de paagældende Husstandes eget Forbrug i Tiden ¹/₁₀ 1918—³⁰/₉ 1919, mod at de paa Mandtalskortet ¹⁰/₉ 1918 fraskrev sig Retten til Flæskekort. Disse Husstande omfattede ca. 800 000 Personer. Men Overholdelse af Bestemmelsen var naturligvis vanskelig. Dertil kom, at ca. 50 000 Svin ikke kom under Rationeringen, idet disse Dyr, til hvilke Ernæringsraadet gav Fodertilskud og som iøvrigt opfodredes med Affald hos smaa Jordbrugere, Købstadfolk o. l., udelukkende var bestemt til de paagældende Familiers Forbrug („Altangrise“).

Iøvrigt var der trods Stigningen i Svinebestanden i September Maaned en betydelig Nedgang i Antallet af Avlsdyr, der stadig i stort Tal førtes til Slagterierne. Under Hensyn hertil og til den fuldstændige Svigten i Flæskforsyningen, ønskede man fra Landbrugets Side, at der ydedes Svineproduktionen yderligere Opmuntring, og i Over-

ensstemmelse hermed fastsætter Lov ¹/₁₁ 1918 om Befolkningens Forsyning med Smør og Flæsk m. v., at Indenrigsministeren bemyndiges til at garantere Svineproducenterne 2.80 Kr. pr. kg (10 × 28 Øre, hvilket var den Pris Ernæringsraadet betalte pr. kg Korn, som Raadet købte ud over det leveringspligtige). Betingelsen for denne 50 Øres Forhøjelse pr. kg var dog den, at Svinene („B-Svin“) skulde tegnes paa Kontrakt og leveres i en Vægt af mindst 60 kg inden ¹/₆ 1919. Samtidig fastsattes det, at Svinene for det 4de Tusind Kr. Jordværdi („A-Svin“) ligeledes skulde tegnes i Kontrakt, for at man snarest kunde naa til Klarhed over Antallet af dem. De skulde veje mindst 70 kg iflg. Kornloven og ligeledes leveres inden ¹/₆ 1919. Desuden fastsætter Loven, at der ydes et Tilskud af 1 hkg Korn pr. B-Svin, forsaavidt dette kan gøres indenfor et samlet Kvantum, svarende til Leveringen for det 4de Tusind Kr. Jordværdi, saaledes at man altsaa tilstræbte, at al Kornet, der var regnet med at svare til det 4de Tusind Kr. Jordværdi blev omsat i Svin, enten ved at de leveringspligtige Jordbrugere afleverede Svin, eller ved at det Korn, de afleverede, solgtes (26 Kr. pr hkg) til Leverandører af B-Svinene. Beregningen passede meget godt, idet der kontrakttegnedes ca. 140 000 A-Svin og ca. 120 000 B-Svin; med 5¹/₂ hkg Korn pr. 2 A-Svin og 2 hkg pr. 2 B-Svin medgik hertil 63 000 t mod beregnet 60 000 t¹). Ved disse Foranstaltninger lykkedes det, som foran anført, at fremskaffe Flæsk nok i Begyndelsen af 1919 til at indløse alle uindløste Mærker med 70 g og til at opretholde de nye Mærker med 120 g. Ja, der var endog saa meget mere, at Spørgsmaalet om Export kunde komme frem. Dog turde man under Hensyn til de usikre Forhold ikke tillade Udførselen, men Slagterierne fik i Begyndelsen af Aaret 1919 Ordre til at nedsalte det Flæsk, der ikke aftoges paa Mærkerne, og da Tilførslerne til Slagterierne hen paa For-

¹) Ernæringsraadets Beretning 19¹⁸/₁₉, p. 12 og 100.

aaret atter gik ned, kunde Rationen opretholdes ved fersk og salt Flæsk tilsammen.

Samtidig begyndte der at komme amerikansk Flæsk i Handelen, og ved Indm. Bkg. $^{20}/_2$ 1919 tillodes Handel med dette til fri Pris, der dog ved Bkg. $^{18}/_3$ og $^{30}/_5$ 1919, jfr. Landbrugsmin. Bkg. $^{14}/_5$ 1919¹⁾, begrænsedes ved Fastsettelse af Maximalavancer. Salget af det danske Flæsk blev derfor efterhaanden nærmere et Spørgsmaal om Rabat, bortset fra, at Forbrugerne paa Grund af det amerikanske Flæsks store Fedme, ubetinget foretrak det danske. Rationen paa dette fastsattes ved Indm. Bkg. $^{26}/_3$ 1919 for April til igen at udgøre 120 g Rygflæsk og 160 g Svinekød pr. Individ pr. Uge. Den samme Ration fastsattes for Maj (Indm. Bkg. $^{30}/_4$ 1919), idet dog nu Adskillelsen mellem Rygflæsk og Svinekød, der havde tilstræbt at sikre enhver et Kvantum af det federe Rygflæsk, mens Fedtstofmangelen varede, blev opgivet, og Rygflæsk- og Svinekødmærker fastsattes til 140 g Stykket. Samtidig ændredes Udskæringsreglerne (Indm. Bkg. $^{6}/_5$, jfr. Bkg. $^{16}/_7$ 1919), saaledes at færre af Benene end hidtil blev skaaret fra, hvorved det blev muliggjort at forhøje Prisen paa Svin i hele og halve Kroppe fra 101 til 105 Øre med Hoved og Fødder, samtidig med at Detailmaximalprisen holdtes uforandret fra de i Indm. Bkg. af $^{29}/_3$ 1918 fastsatte Priser, der forhøjedes med 40 Øre ved Dyrtidslovens Ophør $^{1}/_7$ 1919 (jfr. Indm. Bkg. $^{28}/_6$ 1919). Endvidere medførte de ændrede Udskæringsregler, at det til en Uges Ration af 280 g pr. Person medgaaende Kvantum Flæsk kunde nedsættes fra 840 til 740 t, hvorved den Forhøjelse af Prisen til Producenterne fra 2.80 til 3.00 Kr. pr. kg, som Lov $^{30}/_5$ 1919 fastsætter, ikke foraarsagede nogen Merudgift for Statskassen. Disse 3 Kr. var fastsat at skulle gælde i Tiden $^{1}/_6$ til $^{1}/_9$ 1919,

¹⁾ Disse tre Bkg. ophævedes ved Indenrigsmin. Bkg. $^{26}/_{11}$ og Landbrugsmin. Bkg. $^{3}/_{11}$ 1920, der dog fastsætter nye Bestemmelser i Henh. til Loven af 1911 om Handel med Landbrugsprodukter.

medens Loven yderligere bemyndigede Indenrigsministeren til at betale 2.⁸⁰ Kr. for Kontrakt-Svin, selv om disse leveres i Juni Maaned og det samme Beløb for Svin, der er leverede i Tiden $1/11$ 1918— $1/6$ 1919, uanset at de ikke har været leveret paa Kontrakt. Forhøjelsen til 3 Kr. var motiveret ved, at der i de sidste Maaneder af Høst-aaret maatte anvendes de dyrere indførte Foderstoffer og skulde iøvrigt bidrage til at skaffe Svinene frem til Slagterierne. Der ventedes dog ikke Svin nok til, at den fulde Ration kunde opretholdes, og ved Indm. Bkg. $30/5$ 1919 nedsattes derfor Rationen til 200 g, hvilken Ration var gældende i Juni, Juli og August Maaneder, jfr. ogsaa Bkg. $28/6$ og $24/7$ 1919. Fra $1/9$ 1919 gjaldt Mærkerne alene som Rabatmærker ved at berettigede til 200 g pr. Uge til Maximalpris, medens dansk Flæsk iøvrigt kunde købes i fri Handel og uden Maximalpris (Indm. Bkg. $30/8$ 1919). Under $24/7$ 1919 havde Slagterierne opsagt den bestaaende Overenskomst med Indenrigsministeriet og fra $1/9$ 1919 fastsattes derfor ny Bestemmelser. Producentprisen forhøjedes til 3.¹⁰ Kr., Udvalget for de exportberettigede Svineslagterier ophævedes, idet Slagterierne dog skulde bistaa med Fordeling af 200 g Flæsk pr. Person pr. Uge, afregnet efter en paa Grundlag af Exportprisen fastsat Pris. Slagterierne beholdt deres Eneret til Slagtning af Svin og det tillodes dem at exportere, naar Hjemmemarkedet var forsynet med de 200 g (Rigsdagstidende 19^{19/20}, A, Sp. 2800). Ved § 15 i Kornloven af $19/9$ 1919 forlængedes Ordningen uforandret for Oktober Maaned, jfr. ogsaa Statistisk Departements Cirkulære af $24/9$ 1919, men fra $1/11$ 1919 ændrede Lov $31/10$ 1919 om Befolkningens Forsyning med visse Levnedsmidler og om Dyrtidsforanstaltninger den bestaaende Ordning, idet Loven yder 400 000 Kr. ugentlig for November Maaned til Prisnedsættelse af de 200 g, men for December 1919—Marts 1920 ikke længere yder Tilskudet gennem Slagterierne, men bevilger et Beløb til Kommunerne, for hvilket disse kan udstede Rabatmærker

til de mindre bemidlede. Dette Beløb fastsattes til $3\frac{1}{2}$ Kr. for de fire Maaneder ialt pr. Indb. i Kommunen med Undtagelse af Selvforsørgerne med Flæsk og de mere bemidlede (d. v. s. Statsskatteydere med over 4000, 3500 og 2500 Kr. Indtægt henholdsvis i Hovedstaden, Provinsbyerne og Landdistrikterne). De 400 000 Kr. muliggjorde, at Prisen i hele og halve Kroppe kunde sættes til 2.³⁵ Kr. (mod 3.¹⁰ Kr. til Producenterne). Dog medførte Ændringen en Forhøjelse paa 95 Øre fra de 1.⁴⁰ Kr. i Bkg. ²⁸/₆ 1919; for at yde Detailhandlerne en noget større Avance forøgedes Udsalgspriserne med 105 Øre pr. kg, jfr. Indm. Bkg. ¹/₁₁ 1919. Priserne paa Affald (Hoveder, Hjerter, Levere etc.) holdtes nu som før uforandret fra Priserne i Bkg. ¹³/₁₂ 1917, et Forhold, man fra Forbrugerside lagde stor Vægt paa, selv om de efterhaanden overmaade lave Priser i høj Grad forøgede Fristelsen for Detailhandlerne til at tilbageholde disse Varer og forarbejde dem. Ved Bevillingen af de 3.⁵⁰ Kr. regnede man med, at de i Bkg. ¹/₁₁ 1919 fastsatte Detailpriser af 2.⁷⁰ Kr. paa de almindelige Dele af Svinet nogenlunde kunde holdes, jfr. ogsaa Indm. Cirk. ¹⁰/₁₁ 1919. Ved Udgangen af November bortfaldt som nævnt Statstilskudet til Flæsk, og de i Bkg. ²⁰/₁₁ 1919 fastsatte Priser efter en Pris i hele og halve Kroppe af 3.¹⁵ Kr. pr. kg beroede derfor paa Overenskomst med Slagterierne, der gik ind paa til de nævnte Priser at forsyne Hjemmemarkedet med 200 g mod Aflevering af Mærker. Nu forhøjedes Affaldspriserne til det dobbelte og Detailpriserne iøvrigt med 90 Øre. Men Afsætningen til England, som man i Slagterikredse naturligvis med største Længsel saa hen imod, kom ikke i den ønskede Gænge. Slagterierne opsagde den Overenskomst med Indenrigsministeriet, der havde været gældende siden ¹/₉ 1919 til Ophør fra ¹/₁ 1920, men de nærmere Forhandlinger i England om Prisen var ikke særlig tilfredsstillende, og Udførselen i Januar 1920 blev ringe (23 000 hkg). Fra ¹/₂ 1920 udbrød en langvarig Strejke paa Slagterierne, og Spørgsmaalet om Ud-

førselen stilledes derved i Bero. Da de Priser, der opnaaedes i England paa den ene Side ikke var særlig høje (svarende til en Pris af højst 4 Kr. pr. kg i Københavns Flæskehal), og da paa den anden Side mange Svin kom frem og en Del (ulovligt) slagtedes uden for Slagterierne, kompromitteredes den hele Ordning med Flæsk paa Mærker til den aftalte Pris; ja, der opstod endda det kuriøse, at Folk, efter at have indgivet deres Mærker som Bestillingsmærker, ikke hentede Flæsket, men købte andre Steder til lavere Pris, hvorved de Handlende, der havde hjemtaget Mærkeflæsket til den fastsatte Pris, naturligvis bragtes i Vanskeligheder. Ved Indm. Bkg. ^{11/3} 1920 ophævedes derfor formelt den hele Flæskeordning¹⁾, og der bevaredes af den alene Maximalpris paa Affald og Slagteriernes Eneret til Slagtning af Svin paa under 110 kg Vægt. Sidstnævnte Bestemmelse ophævedes ved Landbrugsmin. Bkg. ^{15/9} 1920 og Maximalpriserne ved Bkg. ^{21/7} 1920. Endelig ophævedes ved Justitsmin. Bkg. ^{20/6} og ^{12/8} 1920 Udførselsforbudene for Flæsk og Svin, hvorved Slagteriernes Eneret til Udførselen ophævedes, jfr. Landbrugsmin. Bkg. ^{3/11} 1920.

Den ved Lov ^{21/12} 1917²⁾ fastsatte Mælkeordning, der udløb ^{31/10} 1918, forlængedes ved Lov ^{1/11} 1918, jfr. Indm. Bkg. s. D. og ^{9/11} 1918, paany for et Aar. Da Garantiprisen for Smør (jfr. nedenfor) i den nye Lov var forhøjet fra 4.00 Kr. til 5.50 Kr., forhøjedes i Overensstemmelse hermed Prisen fra 28 til 33 Øre pr. kg sød Mælk (Naturmælk), Prisen paa Fløde til 180 og paa Piskefløde til 520 Øre pr. l (jfr. ogsaa Indm. Bkg. ^{26/11} 1918, ^{31/3} og ^{15/5} 1919). Endvidere foreskriver Loven, at der af Statskassen refunderes Kommunerne 7.5 Øre pr. l Mælk, der leveres Børn under 6 Aar, i alt beregnet til at beløbe

¹⁾ Ved Justitsmin. Bkg. ^{10/1} 1920 ophævedes Forbudet mod Udførsel af Blod og ved Indm. Bkg. ^{6/3} 1920 Maximalpriserne paa Blod.

²⁾ Jfr. om den finansielle Opgørelse af denne Lov Indm. Bkg. ^{25/11} 1918.

sig til de samme 8 Mill. Kr. som efter den foregaaende Lov; denne havde givet Tilladelse til, at Tilskudet i Landkommuner kunde anvendes til Nedsættelse i Almindelighed af Mælkeprisen; nu bestemtes det, at Beløbet kun maatte anvendes til Mælk til Børn¹⁾. I Indm. Bkg. ¹/₁₁ 1918, jfr. Justitsmin. Bkg. s. D., gentoges endvidere de gældende Bestemmelser om, hvad der maatte forhandles som Mælk og Fløde m. v. Men ved Justitsmin. Bkg. ²⁸/₁₁ 1918 tillodes det fra ¹⁰/₁ 1919 (jfr. Bkg. ⁹/₁ 1919) i Hovedstadskommunerne at afskumme Mælk med over 3 % Fedtindhold eller iblande skummet Mælk i saadan Mælk, til Blandingen holdt 3 %, og forhandle saadan Mælk som Standard-Sødmælk. Denne Ordning fastsattes, fordi det viste sig meget vanskeligt at tilvejebringe den for Hovedstadens Forsyning fornødne Mælk, hvorfor man havde givet Børn og Syge Forudbestillingsret paa deres Rabatbiller, og trykt Rationeringskort til Anvendelse om fornødent. Det, der skulde opnaas ved Standard-Mælken var en fuldstændig Udnyttelse af Skummetmælken, ved at denne iblandedes i Mælk med over 3.5 % og saaledes blev tvunget ud i Forbruget; da der samtidig blev indført Kvalitetsbetaling af Mælk efter Fedtindholdet, lykkedes det at fremskaffe saa megen Mælk, at Rationeringen blev undgaaet, ogsaa paa Grund af Fodertilskudet fra Statslagrene (jfr. nedenfor under Smør). Men Ordningen med Standard-Mælken bekæmpedes ikke blot af Hovedstadens mange smaa Mælkehandlere, for hvem Betalingen efter Fedtindhold var en Vanskelighed, da de, der var de underlegne i den mælkeknappe Tid, ikke kunde kontrollere deres Leverandører og derfor vel ogsaa kom til at betale Mælken over dens Værdi, men heller ikke

¹⁾ Udtrykket i Loven „7.5 Øre pr. l.“ og i Bkg. ¹/₁₁ 1918 er, som det ogsaa fremgaar af Lovens Motiver, urigtigt. Der regnedes med, at Børn paa 0—3 Aar skulde have 1 l, Børn paa 3—6 Aar ¹/₂ l, og da der var lige mange Børn i de to Grupper og Tilskudet var kalkuleret til 10 Øre pr. l, er Meningen 7.5 Øre pr. Barn, jfr. ogsaa Indm. Cirk. ²⁰/₁₁ og ⁵/₁₂ 1918, og herefter administreredes der.

Ernæringsfysiologerne kunde udelt tiltræde Ordningen, idet der fra een Side hævdedes, at et mindre Kvantum mere fed Mælk var at foretrække for et større Kvantum mindre fed (Rigsdagstidende 19^{18/19}, A, Sp. 2787).

Ved Lov ^{31/10} 1919 forlængedes Mælkeordningen paany, dog kun for $\frac{1}{2}$ Aar. Endvidere bortfaldt de 5 Øre og de 2 Øre pr. l, som Staten havde betalt henholdsvis for Sød-mælk og Skummetmælk, for at Detailprisen ikke skulde stige i Anledning af Forhøjelsen fra 28 til 33 Øre. Ogsaa bortfaldt Halvdelen af Statstilskudet til Fremskaffelse af Supple-ringsmælk. Dette Tilskud, der skulde dække Omkostnin-gerne ved Fremskaffelsen og havde beløbet sig til 3.8 Øre pr. kg Mælk, med hvilket Beløb Mælken var bleven for-dyret ud over de 33 Øre, udrededes nu af Staten kun for Halvdelens Vedkommende og kun forsaavidt den paagæl-dende Kommune udredede den anden Halvdel. Men for i nogen Grad at lette Befolkningen for de Prisstigninger, der heraf vilde følge, udvidedes Aldersgrænsen for Børn, der kunde faa Tilskud, fra 6 til 12 Aar og Tilskudet fra 10 til 12 Øre, jfr. Indm. Bkg. ^{1/11} og Cirk. ^{10/11} 1919. I 19^{18/19} havde dette Tilskud andraget ca. 6 Mill. Kr. og beregne-des for den ny Lovs halve Aars Gyldighedsperiode til $6\frac{1}{4}$ Mill. Kr. Til Dækning af Udgifterne bibeholdtes Flødeaf-giften (50 Øre pr. l Kaffe- og 150 Øre pr. l Piskefløde, jfr. Indm. Cirk. ^{26/11} 1918 og Bkg. ^{1/11} 1919, § 4), idet denne Afgift, der tidligere indbetaltes til Smørordningen, nu blev afkortet Kommunerne, hvem det stadig paahvilede at opkræve den, med samme Beløb som i foregaaende Aar, saaledes at de 12 Øre pr. l pr. Barn under 12 Aar skulde ud-betales Kommunalbestyrelsen med et saa meget mindre Be-løb, som Flødeafgiften i den paagældende Kommune havde udgjort Aaret før, jfr. ogsaa Indm. Cirk. ^{15/12} 1919. Ende-lig ophæver Lov ^{31/10} 1919 Maximalpriserne paa Mælk, men de danske Mejeriforeningers Fællesorganisation foran-ledigede, at der i Stedet traadte en Noteringspris, og Bkg. ^{1/11} 1919 fastsætter denne Noteringspris med paaløbende Om-

kostninger som Maximalpris, jfr. Indm. Cirk. $7/2$ 1920. Ved Justitsmin. Andg. $1/11$ 1919 gentages i det hele de gældende Bestemmelser om, hvad der maatte forhandles som Mælk og Fløde m. v., men ved Andg. $13/4$ 1920 ophævedes Tilladelsen til Fremstilling af Standard-Mælk og det paabødes, at Sødmælken skulde holde mindst $3\frac{1}{4}\%$ Fedt, ved Andg. $10/1$ 1921 dog nedsat til 3% .

I Henhold til Dyrtidsloven af $13/7$ 1918 nedsattes Prisen paa Smør fra $1/9$ 1918 med 20 Øre til 3 Kr. i Detailhandelen. Ved Lov $1/11$ 1918, jfr. Indm. Bkg. om Befolkningens Forsyning med Smør af s. D., forlængedes Smørordningen for et Aar. For at fastholde den gældende Detailpris og samtidig forhøje Forhandleravancen noget, nedsattes Afleveringsprisen med 4 Øre til 2.65 Kr. pr. kg; Differencen fra denne Pris til 3.80 skulde ligesom tidligere godtgøres af Staten, hvorimod Garantiprisen hævedes fra 4.60 til 5.50. Fordelingsforholdet mellem Mejerierne og Statskassen, Opkrævning af Fløde- og Osteafgift, Administrationen m. v. var iøvrigt som ved forrige Ordning. Loven indfører dog den Ændring, at der kan fastsættes en højere Vinter- og en lavere Sommerpris til Mejerierne (Kr. 6.80 til $12/5$ 1919, Kr. 4.68 til $15/8$, derefter Kr. 5.50), medens Detailprisen er uforandret, for saa meget som muligt at incitere Produktionen; og for direkte at fremhjælpe den giver Loven, jfr. Indm. Bkg. $9/11$ 1918, Tilsagn om 50 000 t Klid m. v. og saavidt muligt 50 000 t Korn fra Statslager saaledes fordelt, at der ydes 150 kg Klid eventuelt Korn pr. 1000 kg Mælk leveret paa Mejeri i Tiden $1/9$ 1918— $1/3$ 1919. Det lykkedes dog kun Ernæringsraadet at stille henved 30 000 t Korn og de 50 000 t Klid m. v. til Raadighed, trods Fritagelsen for Levering af de 100 000 t Korn til Norge og trods de Ændringer, der foretoges med Brødet for at give Bygget fri til Foder (jfr. S. 110 og 118). Da Udleveringen desuden, paa Grund af at Møllerne ikke kunde følge med ved Klidfremstillingen, foregik overmaade langsomt, gik Mælke- (og Smør-)produktionen meget stærkt til-

bage¹⁾ i de sidste Uger af Aaret. Det lykkedes dog i det hele at forsyne Hjemmemarkedet med det fornødne Smør, ca. 16 500 Dritler pr. Uge, men Export kunde der ikke blive Tale om, bortset fra nogen Hjælp til Sverige, der blev taget af de ca. 35 000 Dritler, som Staten havde indkøbt som Reservelager. I Februar 1919 kom der dog god Gænge i Uddelingen af Korn og Klid, og da der nu ogsaa stilledes Import af Oliekager i Udsigt, var det ikke saa paakrævet at spare paa Beholdningerne i de enkelte Landbrug; Mælkeproduktionen og hermed Mælke- og Smørforsyningen var saaledes over sit kritiske Punkt. Hertil bidrog ogsaa Genfremkomsten af Margarine²⁾. Som anført i foregaaende Oversigt (57. Bd., S. 435), standsede Margarinetilvirkningen i Efteraaret 1917 og der var i 1918 kun saa megen Margarine fremme, at Bagerne i Sommermaanederne kunde faa Halvdelen af deres Smørration udliveret som Margarine (i første Halvdel af Oktober udrationeredes den sidste Del af Partiet med ca. $\frac{1}{4}$ af Smørrationen). Men herefter holdt ogsaa dette op. Imidlertid hjemførte Ø. K. midt i Februar 1919 ca. 10 000 t Soyabønner, og hermed var Genoptagelsen af Margarinefabrikationen muliggjort. Ved Indm. Bkg. $\frac{20}{2}$ 1919 blev det, for at der ikke skulde foregribes noget under en kommende Rationering, forbudt at sælge eller udlevere Margarine fra Fabrik, indtil Rationeringen ved Bkg. $\frac{25}{2}$ blev iværksat fra $\frac{3}{3}$ 1919. Af Soyaolien i Forbindelse med noget Kokosfedt samt, forinden dette fremkom, udenlandsk Talg og Smør fremstilledes 1 800 t Margarine, saaledes at der foreløbig for Marts Maaned kunde stilles

¹⁾ Under Indtrykket af den hele meget vanskelige Situation for den dyriske Produktion indbragte Repræsentanter for Venstre den $\frac{18}{9}$ 1918 i Folketinget Forslag til Lov om Ændring i Kornloven, hvorefter dennes Bestemmelser om Aflevering paa forskellig Maade lempedes. Forslaget naaede dog ikke ud over 1ste Behandling.

²⁾ Ved Indm. Bkg. $\frac{8}{1}$ 1919 blev Anvendelsen af Mel m. v. til Fremstilling af Smørsurrogater forbudt. Denne Bkg. ophævedes $\frac{8}{12}$ 1919.

Halvdelen af Smørrationen til Raadighed som Margarine til en Pris af 2.³⁰ Kr. pr. kg, og saaledes at der leveredes 300 g Margarine i Stedet for 250 g Smør, jfr. Lov af ²⁶/₂ 1919. Samtidig aabnedes der dog Mulighed for at ombytte Margarinemærkerne mod Smørmærker ved Indbetaling af Differencen mellem Forbruger- og Exportpris, nemlig 6 Kr. Denne Margarineordning gjaldt kun Husholdningsrationeringen; de Næringsdrivende var stadig henvist til Smør. Ordningen forlængedes ved Lov ²⁸/₃ 1919, jfr. Bkg. s. D. og Bkg. ²⁶/₃ 1919, til ⁴/₅ 1919, idet de til Margarinefabrikationen fornødne Raastoffer ikke fremkom i saa store Mængder, som var forventet og fornødent til at frigive Produktionen og Handelen med Margarine. Allerede fra Begyndelsen af Marts havde der været Vanskeligheder, idet en Ladning Raastoffer blev forsinket ved Havnestrejke i England; Margارين fremkom derfor fra Ordningens Begyndelse dels for sent, dels, da Manchuolien og Durafedet, fremstillet af Soyabønnerne, udgjorde en stor Bestanddel af den, i mindre velsmagende Stand. Men fra Mejeri-brugets og Bevillingsmyndighedens Side maatte man naturligt ønske, at Ordningen snarest gør ligt traadte i Kraft, for at frigøre Smør til Export og indskrænke Statskassens Tilskud til Hjemmemarkedets Forsyning. I April kunde man dog begynde at løse Ordningen; ved Indm. Bkg. ¹⁵/₄ 1919 ophævedes det i Bkg. ²⁵/₂ indeholdte Forbud mod Salg af Palmin, da man nu havde Kokosfedt nok til at til-lade Salg af det ublandet. Hertil kom, at der nu ogsaa fremkom udenlandsk Smør og Fedt, der ved en anden Bkg. ¹⁵/₄ 1919 (ophævet ²⁶/₁₁ 1920) tillodes udbudt i fri Handel. Fra ⁵/₅ 1919 ophævedes Smør- og Margarinera-tioneringen, medens der indtil ³¹/₃ 1919 paa Rabatmærker tildeltes hver Forbruger 400 g Smør pr. Maaned til den hidtil gældende nedsatte Pris (3 Kr. pr. kg). Ordningen var iøvrigt den, at hele Forbruget paa Hjemmemarkedet solgtes efter de nævnte 3 Kr. Detailpris imod Mærker, enten de udleverede Husholdnings-Rabatmærker eller „Kon-

trol-Smørmærker“, der solgtes paa Posthusene for 4 Kr. pr. kg, hvorved Smørprisen i fri Handel og til de Næringsdrivende altsaa nu blev 7 mod før 9 Kr., jfr. Indm. Bkg. $\frac{1}{5}$ 1919; ved denne Bkg. sattes Maximalprisen paa Margarine til 2.70 Kr. Ved Bkg. $\frac{2}{10}$ 1919 forhøjedes denne Pris til 3 Kr., hvilken Pris ved Bkg. $\frac{9}{3}$ 1920 (ophævet $\frac{21}{1}$ 1921) erstattedes med en Maximalavance. Fra $\frac{1}{6}$ 1919 nedsattes Prisen paa Kontrol-Smørmærkerne, under Hensyn til Faldet i Exportprisen, til 3 Kr. (Indm. Bkg. $\frac{30}{5}$ 1919), og fra $\frac{1}{8}$ til 2.60 Kr. (Bkg. $\frac{24}{7}$ 1919); fra $\frac{1}{7}$ forhøjedes den almindelige Pris med 20 Øre, paa Grund af Bortfaldet af Dyrtidslovens Tilskud (Bkg. $\frac{28}{6}$ 1919). Fra $\frac{1}{9}$ 1919 ophævedes dernæst de 400 g Rabatmærker, og endvidere de i Loven $\frac{1}{11}$ 1918 gældende Bestemmelser forsaavidt angik Hjemmemarkedets Forsyning med Smør, for hvilken der alene fastsattes en Maximalpris paa 5.50 Kr. pr. kg (Indm. Bkg. $\frac{30}{8}$ 1919) til Mejeri og 5.00 i Detailhandelen; herved fastsattes som Maximalpris den Pris, Staten havde garanteret Mejeribruget for Smør afleveret til Hjemmemarkedet; de øvrige Bestemmelser i Loven af 1918 om Opgørelsen mellem Staten og Mejeribruget forblev iøvrigt i Kraft til $\frac{1}{11}$ 1919, saaledes at Staten vilde faa sin Del af en Exportpris paa over $5\frac{1}{2}$ Kr., men naturligvis ikke havde nogen Garantiforpligtelse, hvis Exportprisen gik herunder, da Garantiprisen alene gjaldt Smørret til Hjemmemarkedet — et Spørgsmaal, der gav Anledning til en Del Diskussion. Endelig hævedes ved Justitsmin. Bkg. $\frac{6}{11}$ 1920 Forbudet mod Udførsel af Smør fra $\frac{6}{12}$ 1920. Samtidig ophævedes Smør-Exportudvalget, og der var saaledes fuldkommen fri Handel med Smør. Om Hensigtsmæssigheden heraf var Meningerne dog delte (jfr. f. Eks. Andelsbladet 1920, S. 1060 og en Række indsendte og redaktionelle Artikler, stds. 1921), idet England opretholdt sit Indførselsforbud og Indkøbsmonopol til $\frac{1}{4}$ 1921, og de danske Smørexportører saaledes stod splittede over for det centraliserede engelske Opkøb, jfr. nærmere nedenfor i Afsnittet om Landbruget.

Efter at Margarine var kommet i Handelen, holdt Af-sætningen af Spisefedt paa Smørmærker, der aldrig havde været særlig stærk, helt op, og Bestemmelsen ophævedes derfor ved Indm. Bkg. ^{15/4} 1919¹⁾, jfr. ogsaa Statistisk Departements Cirk. ^{18/3} og ^{18/5} 1919. Fedtet blev derfor enten udført af Slagterierne eller solgt paa Hjemmemarkedet i fri Handel jævnsides med det udenlandske Fedt, hvis Forhandling her var blevet tilladt ved Indm. Bkg. ^{7/3}, jfr, Bkg. 241 af ^{15/4} 1919 (begge ophævede ^{26/11} 1920).

Endelig fastsætter Loven af ^{1/11} 1918, at Udførselen af Ost ligesom tidligere skal erlægge en Afgift, saaledes at Mejeriernes Fortjeneste ved Osteproduktionen ikke bliver større end Fortjenesten ved Produktionen af Smør til den garanterede Pris. Derhos skal Osteexportørernes Fortjeneste reguleres i Overensstemmelse med Smørexportørernes. Paa Grund af den forhøjede Smør- (Mælke-)pris, der blev fastsat ved Lov ^{1/11} 1918, forhøjedes ved Indm. Bkg. ^{7/11}, jfr. Bkg. ^{17/12} 1918 Maximalpriserne paa Ost i Bkg. ^{22/2} 1918 med omkring 40 Øre pr. kg under Hensyn til Vinterprisen paa Smør (6.³⁰ Kr. pr. kg), nedsattes derefter ved Indm. Bkg. ^{15/5} 1919 ret betydeligt for de finere Sorters Vedkommende, da Sommerprisen paa Smør indførtes, og reguleredes igen ved Bkg. ^{15/8} 1919, da Smørprisen sattes til 5^{1/2} Kr. Ved Udløbet af Loven af 1918's Gyldighed (^{31/10} 1919) bortfaldt Osteafgiften ved Export og Indm. Bkg. ^{22/12} 1919 ophævede Maximalpriserne for Salget paa Hjemmemarkedet, medens de ved Bkg. ^{17/12} 1918 indførte Bestemmelser om højeste Vandprocent og Tørstofprocenterne bibeholdtes, og-saa efter at Udførselsforbudet og Osteexportudvalget ved Justitsmin. Bkg. ^{20/6} 1920 var ophævet. Disse Kontrolbestemmelser ønskedes nemlig af Mejeribruget til Forbed-

¹⁾ Denne Bkg. ophæver i og for sig kun Maximalprisordningen (Bkg. ^{20/11} 1917), men Fordelingen af Fedtet fra Slagterierne standsedes samtidig. Den egentlige formelle Ophævelse af Fordelingen fandt Sted ved Indm. Bkg. ^{6/8} 1919, der ogsaa ophævede Fordelingen af Spisebenfedt.

ring af den danske Osts Kvalitet og dermed Konkurrence-
evne, hvorfor de blev fæstnede ved Lov ¹¹/₃ 1921, jfr.
Landbrugsmin. Bkg. ²/₆ 1921.

Med Hensyn til Talg og teknisk Fedt skal det
dernæst anføres, at ved Indm. Bkg. ²⁰/₃ 1919 ophævedes
Maximalprisen paa Talglys, og ved Bkg. ³¹/₃ 1919 ophæve-
des den hele i Bkg. ²⁶/₁₀ 1917 fastsatte Talgordning. Reg-
lerne om Destruktionsfedtet turde man derimod ikke helt op-
hæve, men ved Indm. Bkg. ⁵/₄, jfr. Bkg. ⁵/₈ 1919 bortfaldt
dog Paabudet om en Rationering fra Talgsmelterierne til
Forbrugerne af det tekniske Fedt, saaledes at dette nu
kunde sælges frit til en Maximalpris¹⁾, der forhøjedes fra
1.30 til 1.90 Kr. pr. kg. Endvidere bibeholdtes Paabudet
om, at Raaprodukterne (selvdøde Dyr, Kød og Slagteaffald
af saadanne) kun maatte sælges til de af Landbrugsmini-
steriet autoriserede Virksomheder, og at kun disse maatte
oparbejde de nævnte Produkter samt Knogler, Benmarv m. v.
til Destruktionsfedt og Benmel. Disse sidste Bestemmelser
vedblev at bestaa, efter at Maximalpriserne var ophævede
ved Indm. Bkg. ¹⁵/₁₁ 1919, og er i det hele uforandret op-
taget i et Forslag til Lov om Anvendelse af selvdøde
Dyr m. m., som af Landbrugsministeren fremsattes i Folke-
tinget ⁸/₁₁ 1921, og som formentlig vil blive ophøjet til
Lov i 1922.

¹⁾ Ved kgl. Andg. ¹/₇ 1918 nedsattes en Vurderingskommission til at
vurdere et Parti teknisk Fedt (215000 kg), som A/S Blaakilde Mølle
havde nægtet at aflevere i Henh. til Bkg. ⁹/₁₁ 1917, og som derfor af
Staten var exproprieret. Partiet var saa stort, at det havde afgø-
rende Betydning for Fremstillingen af den fornødne Sæbe m. v.,
men særlig opsigtsvækkende blev Expropriationen derigennem, at
Firmaet hævdede, at Overtagelsesprisen (1.30 Kr. pr. kg eller netop
den gældende Maximalpris) ikke gav fuld Erstatning, og anlagde
Sag mod Indenrigsministeriet, hvem Højesteret ved Dom af ¹²/₁
1921 gav Medhold, fordi „Selskabet ikke har afkræftet den Formod-
ning, der maa være for, at der er givet det fuld Erstatning ved den
Vurdering, som er foretaget af den i Henhold til Loven nedsatte
Vurderingskommission“ (Højesteretstidende 1920, S. 634).

Som nævnt i forrige Oversigt (57. Bd., S. 440) lykkedes det at gennemføre Sæbeforsyningen uden egentlig Rationering. Det tekniske Fedt fordeltes til Sæbefabrikerne efter disses Produktion i 1916 og til en Pris af 1.⁰⁰ pr. kg, hvorved der opsamledes en Fond „Sæbefonden“ af Forskellen mellem denne Pris og de 1.⁰⁰, som Talgsmelterierne erholdt. Denne Fond indgik i Efteraaret 1919 i Statskassen, da det var klart, at den Anvendelse til Fastholdelse af Maximalpriserne paa Sæben, som havde været Formaalet med den, ikke blev paakrævet. Der fremstilledes nemlig ikke mere Maximalsæber, der aldrig havde været særlig eftertragtede, og som derfor gik ud, da der kort efter Nytaar 1919 baade kom Olie og Fedt til Fremstilling af mere højtprocentige Sæber, og ogsaa færdige fremmede Sæber. Disse Ændringer i Fabrikationen tillodes dels ved Indm. Bkg., saaledes Bkg. ²⁸/₃ 1919 (jfr. Bkg. ²⁶/₁₀ 1918), der ophæver Barbersæberationeringen og Bkg. ⁵/₃ og ³/₄ 1919, der indfører nogle ubetydelige Ændringer i Hovedbkg. af ¹⁴/₃ 1918, dels ved Tilladelse fra Den overordentlige Kommission, der i Henhold til sidstnævnte Bkg. § 2 havde Dispensationsret overfor Reglerne om Sæbens Sammensætning, jfr. Hvidbogen S. 8386 ff. Men selv efter at Bestemmelserne saaledes ikke mere havde praktisk Betydning, vedblev de at bestaa, fordi der overvejedes og forhandlede om en almindelig Kontrollovgivning for Fremstilling af Sæbe. Disse Forhandlinger blev dog sluttelig paa Grund af Industriraadets Modstand resultatløse, og Sæbeordningen ophævedes derfor ved Indm. Bkg. ³⁰/₁₁ 1920. — Ved samme Bkg. ophævedes Bestemmelserne om Fremstilling af Vaske- og Skurepulvere i Bkg. ⁶/₅ 1918, hvis Bestemmelser dog var lempet derhen, at der bl. a. kun forlangtes, at den paagældende Fabrikant skulde forsyne Varerne med Firmanavn, Angivelse af Varens Art m. v. (Bkg. ³/₄ og ²⁵/₆ 1919). — Ved Indm. Bkg. ³/₇ 1918 forhøjedes paany Maximalprisen paa Soda (57. Bd., S. 449) til 22¹/₂ Kr. fra Fabrik og 29 Øre i Detailhandelen, ved Bkg. ⁷/₉ til

25¹/₂ og 32. Hermed kulminerede foreløbig Prisen, der ved Bkg. ²²/₁ 1919 nedsattes til 21¹/₂ og 28, hvorefter Maximalprisen helt ophævedes ved Bkg. ³⁰/₄ 1919. Da der opstod en betydelig Knaphed paa kalc. Soda, indførtes dog Maximalpriserne igen ved Indm. Bkg. ²¹/₁ 1920 (19 og 26), forhøjedes ved Bkg. ⁸/₃ til 21 og 28, og da disse Priser viste sig at give Fabrikerne Underskud, forhøjedes de paany ved Bkg. ⁴/₇ 1920 til 31 og 38. Herefter nedsattes de ved Bkg. ⁹/₉ 1920 til 29¹/₄ og 38, hvorved dog kun opnaaedes en Forbedring af Mellemhandleravancen; ved Bkg. ¹⁵/₁₁ 1920 ophævedes Maximalprisordningen.

Der er foran (59. Bd., S. 282) gjort Rede for den Lovgivning, der i den her behandlede Periode har været i Kraft vedrørende Understøttelse til ubemidlede, arbejdsløse Fiskere. Med Hensyn til den øvrige Lovgivning m. v. vedrørende Fiskerierhvervet skal følgende anføres: Ved Lov ¹/₁₁ 1918 forlængedes Lov ⁴/₃ 1918 angaaende Statstilskud til Nedsættelse af Prisen paa Produktionsmidler til Fiskeriet¹⁾ til ¹/₄ 1919. De i følge Loven af ⁴/₃ 1918 bevilgede 6 Mill. Kr. var nemlig kun for 1²/₃ Mill. Vedkommende blevet brugt, da der var Mangel paa baade Petroleum og Fiskeredskaber; men efter den amerikanske Handelsoverenskomsts Afslutning kunde der nu forventes rigeligere Forsyning af disse Varer. Ved Lovens Udløb ophævede Indm. Bkg. ¹⁰/₄ 1919 de to Bkg. ⁸/₃ og ¹⁸/₇ 1918 om Salg af Fiskenet m. v. Den sidstnævnte Bkg. havde forhøjet Priserne i Bkg. ⁸/₃ 1918 med 10⁰/₁₀. Endvidere fortsætter Lov ⁹/₇ 1920 Bemyndigelsen for Regeringen til Udlaan²⁾ af Stats-Laanefonden, dels direkte til Fiskere, dels til Laaneforeninger for Fiskere. Beløbene, der i Henhold til Lov ²⁷/₃ 1917 havde været henholdsvis 250 000

¹⁾ Vedrørende Bestemmelser om Tjære, se foran S. 100. I Bkg. ²⁴/₁ 1919 fastsættes det, at Statstilskud til Nedsættelse af Prisen paa Tjære til Fiskeribrug kun ydes til de Partier Tjære, der er anvist Fiskerne gennem Fiskeordningens Kontor.

²⁾ De tidligere Love herom var af ²²/₄ 1904, ³⁰/₄ 1909 og ¹²/₃ 1915.

og 150 000 Kr. i Finansaarene 19^{17/18}—19^{19/20}, sattes for 19^{20/21} til 300 000 og 200 000 Kr., hvortil i den nye Lov yderligere kom 500 000 Kr. til Udlaan til Fællesforetagender af Fiskere til Fremskaffelse af Produktionsmidler til Fiskeriet. Der blev herved ydet en delvis Erstatning for, at der af de fornævnte 6 Mill. Kr. til Tilskud til Nedsættelse af Prisen paa Produktionsmidler kun var kommet ialt 3.7 Mill. til Udbetaling, stadig paa Grund af manglende Varer; men Fiskerne ønskede nu ved at danne et Fællesindkøb, hvori den nævnte $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. skulde udgøre Driftskapitalen, at søge at skaffe sig billigere Driftsmidler. Fiskerne var nemlig paany i en meget vanskelig Stilling, da Afsætningen til Udlandet paa Grund af Centraleuropas manglende Købeevne i det væsentlige var standset, og de Priser, der kunde opnaas for Fangsten, ofte ikke kunde dække Produktionsomkostningerne. For Finansaaret 19^{21/22} bemyndigede Lov $\frac{11}{8}$ 1921 Landbrugsministeren til at anvende $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. som foran angivet, dels direkte, dels til Laaneforeninger med henholdsvis 300 000 og 200 000 Kr. Iøvrigt skal det anføres, at ved Indm. Bkg. $\frac{11}{10}$ 1918 fastsattes Maximalpris paa saltet Sild, hvilke Priser dog viste sig for lave og blev forhøjede ved Bkg. $\frac{7}{1}$ 1919. Denne Bkg. og Bkg. $\frac{17}{4}$ 1918 om Prisen paa røgede Sild ophævedes $\frac{12}{3}$ 1919; Bkg. $\frac{2}{3}$ 1918 om Klipfisk og Saltfisk ophævedes $\frac{10}{6}$ 1919. Men det var især til den ferske Fisk, Interessen og Vanskelighederne knyttede sig, og dette fornemmelig fordi Indm. Bkg. $\frac{13}{3}$ 1917 fastsatte, at Fragten var inkluderet i Maximalprisen. Herved vanskeliggjordes Forsyningen af de fra Fangstpladserne længst liggende Steder, og da navnlig Hovedstaden, da Sælgerne, der selv skulde betale Fragten, naturligvis foretrak at sælge til de nærmestboende Købere, til hvem Fragten var lavest. For at bøde herpaa søgte Københavns Kommune Indenrigsministeriet om Dispensation fra denne Bestemmelse og til selv at betale Fragten for den Fisk, Kommunen hidførte til sin i Sommeren 1918 oprettede Central for Fiskesalg. En

Ordning for samtlige Kommuner stødte paa store Vanskeligheder, fordi det for de mange Landkommuners Vedkommende ikke vel var gørligt at tillade Kommunerne at bestemme, hvor meget der maatte lægges til Maximalprisen som Fragt, da der derved vilde opstaa en uoverskuelig Mængde forskellige Priser. Paa den anden Side maatte Tillæg af en Gennemsnitsfragt give Vanskeligheder svarende til dem, der var opstaaet ved, at Fragten skulde inkluderes i Maximalprisen. I Indm. Bkg. $^{1/2}$ 1919, der for det første forhøjer Maximalpriserne paa de dyrere Fiskesorter, indeholdes derfor Bestemmelse om, at de i Bkg. fastsatte Maximalpriser maa forhøjes med 4 Øre for Fragten. Endvidere gives der Byraadene, og — for at skaffe saa megen Ensartethed for Landkommunerne som muligt — Amsraadene Tilladelse til at forhøje eller nedsætte dette Beløb efter Forholdene. Imidlertid fremkom der nu saa rigelig Fisk, at Fiskerne ikke opnaaede Maximalpris, og at denne alene overholdtes af Detailhandlerne, der betragtede den som en fastsat Taxt — et ikke ualmindeligt Fænomen under Krigen. Maximalpriserne ophævedes derfor ved Indm. Bkg. $^{12/3}$ 1919, der alene opretholder Bestemmelsen i Bkg. $^{1/2}$ 1919 om, at al Fisk, fanget fra danske Baade, skal føres til dansk Havn. Udførselskontrollen bibeholdtes saaledes, idet dog Antallet af Udførselssteder forøgedes ved Justitsmin. Bkg. $^{5/4}$ 1919. Ved to Bkg. af $^{15/7}$ 1919 ophævedes sluttelig saavel Bestemmelsen om Indbringning af Fisken til dansk Havn som Udførselskontrollen.

I Sommeren 1919 tilvejebragtes mellem Den overordentlige Kommission og Ægexportudvalget paa samme Maade som i 1918 Aftale om, at Ægexportudvalget skulde drage Omsorg for, at et Kvantum præservede Æg tilbageholdtes til Hjemmemarkedets Forsyning til en nærmere fastsat Pris. Da man frygtede for, at Begæret efter disse Æg i 1919 vilde vanskeliggøre en ligelig Fordeling, udrationeredes de paa Kort, saaledes at de, der ønskede at komme i Betragtning, skulde indsende deres Ægmærker, hvorefter

Partiet (ca. 7 Mill. Stk.), naar samtlige Mærker var Statistisk Departement i Hænde, fordeltes til Bestillerne, jfr. Indm. Bkg. ^{27/10} 1919. Prisen var 4 Kr. pr. kg. Fordelingen gav 7 Æg pr. Mærke. Der var altsaa kun indkommet Mærker fra ca. 1 Mill. Forbrugere, jfr. Indm. Bkg. ^{29/11} 1919.

Som anført i forrige Oversigt (57. Bd., S. 443) indførtes der fra ^{1/10} 1918, jfr. Indm. Bkg. ^{28/8} 1918, en Ændring i Sukkerrationeringens Teknik. Medens nemlig Prisen af Fabrik hidtil havde været fastsat efter Industrisukkerets højere Pris, og Husholdningssuktermærkerne derfor tillige havde været Rabatmærker, der indløstes gennem Kommunalbestyrelserne, sænkedes Prisen nu til Husholdningsprisen, og Overprisen for Industrisukkeret opkrævedes ved Mærkernes Udlevering fra Posthusene paa samme Maade som for Smørmærkerne. Herved opnaaedes, at Husholdningssuktermærkerne for saa vidt ikke havde direkte Pengeværdi, og det vanskelige Spørgsmaal om, at der skulde ydes Svindgodtgørelse paa Mærkernes Værdi paa samme Maade som der var blevet ydet paa deres Vægtbeløb, faldt dermed bort. Naar en saadan Ordning ikke tidligere var truffet, var Grunden den, at man frygtede for, at den Nedgang i Sukkerprisen, som en saadan Ændring maatte medføre, vilde bringe store Forstyrrelser, idet de Handlende naturligvis vilde sørge for at sælge deres Lagre ud forinden Forandringen traadte i Kraft. Men da nu Kornloven af ^{20/3} 1918 havde fastsat, at Prisen paa Husholdningssukkeret skulde gaa ned med 8 Øre pr. kg, skulde Forandringen altsaa dog ske, og Prisen nedsattes derfor fra ^{1/10} 1918 med 30 Øre (8 + 22) fra Fabrik (hvorved Fabrikernes Udsalgspris for Standard-Mærket (Stødt Melis Nr. 2 og Lff.) blev 38 Øre) til Grossist og fra denne til Detaillist, saaledes at Nedsættelsen til Forbruger, der jo tidligere havde faaet de 22 Øre paa Mærke, blev de 8 Øre ifølge Kornloven. Denne Lov fastsatte endvidere i § 12, at Staten gennem Overenskomst med Sukkerfabrikkerne garanterede

Roedyrkerne en Pris af 2.25 Kr. pr. hkg Roer¹⁾ foruden en Godtgørelse for Produktion ud over 110 Mill. kg Sukker. Dette medførte en Produktionspris af ca. 72 Øre, men da Industrisukkeret kun betalte de fornævnte 38 Øre + 30 Øre i Overpris = 68 Øre og altsaa end ikke Produktionsprisen, erholdt Indenrigsministeren ved Lov ¹/₄ 1919 Bemyndigelse til at forhøje Industrisukkerprisen og til at forhøje Maximalpriserne i Forhold til Fragtomkostningerne. Ved Bkg. ¹⁰/₄ 1919 forhøjedes derefter Overprisen paa Industrisukkeret fra 30 til 50 Øre, og det tillodes de Handlende at lægge virkelig afholdte Forsendelsesomkostninger ud over 1 Øre pr. kg til Maximalprisen. Ved Bkg. ²³/₄ 1919 tilstodes der endvidere de Næringsdrivende, der forarbejdede Sukker i deres Virksomhed, en Extra-Ration svarende til en Maanedes Forbrug og til en Overpris af 1.20 Kr. pr. kg, hvorved den Pris, de kom til at betale, svarede til den Pris, der opnaaedes for det Sukker, Staten eksporterede. Og ved Bkg. ²⁸/₇ og ¹¹/₈ 1919 tilstodes der Husholdningerne en Extraration til Syltning, nemlig 1 kg Puddersukker + ¹/₂ kg hvidt Sukker pr. Person. Overprisen for disse ¹/₂ kg var i alt 1 Kr.

Ved Lov ¹⁴/₄ 1919 bemyndigedes Indenrigsministeren til for Høstaaret 19¹⁹/₂₀ at træffe Overenskomst med Fabrikkerne paa Basis af en Garantipris til Roedyrkerne af 4.20 Kr. pr. hkg Roer. Men da det var Hensigten i overvejende Grad at lægge denne Stigning paa Industrisukkeret²⁾, og da der hertil krævedes saa stor en Overpris, at man kunde befrygte, at Indførselen ude fra vilde kunne give billigere Varer, hvorved bl. a. Ordningens hele finan-

¹⁾ Ved Indm. Bkg. ²⁰/₁₂ 1918, ophævet ved Bkg. ¹⁴/₆ 1919, udstedtes Forbud mod Tørring af Sukkerroeaffald. — Ved Bkg. ¹⁵/₁₁ 1918 tilfaldes Oktober- og November-Svinekødmærkerne 1918 ombyttede med Sukker, saaledes at 4 Svinekødmærker (à 120 g) gav Ret til 1 Sukkermærke paa ¹/₂ kg, jfr. ovenfor under „Flæsk“.

²⁾ For at spare Toldpersonale ved Kontrollen af Fabrikernes Produktion indfører Lov ¹²/₉ 1919 et simplificeret Kontrolsystem.

sielle Grundlag omstødtes, bemyndiger Lov ^{11/8}, jfr. Bkg. ^{13/8} 1919 Indenrigsministeren til at forbyde Indførsel af Sukker her til Landet. Ved Indm. Bkg. ^{31/10} 1919 forhøjedes Prisen paa Sukker af ny Høst til 140 Øre kg af Fabrik, jfr. § 2 i Dyrtidsloven af ^{31/10} 1919, eller med 102 Øre pr. kg. Samtidig tillodes der Grossisterne en Avance paa 2 Øre og Detaillisterne en Avance paa 10 Øre, eller i alt 12 Øre mod tidligere 8 Øre. Herved steg Detailprisen fra de 46 Øre (38 + 8), den havde været i Henhold til Bkg. ^{28/8} 1918, til 50 Øre, og da yderligere Kornlovens 8 Øres Tilskud faldt bort, blev Prisen nu 58 Øre for Lff., eller 82 Øre under Fabrikernes Noteringspris. Bkg. ^{31/10} 1919 fastsætter derfor, at Sukker skal sælges paa Husholdningsmærker i Detailhandelen 82 Øre under A/S De danske Sukkerfabrikkers Prisliste. Disse 82 Øre fik Detaillisterne godtgjort ved Aflevering af Mærker til sin Grossist + de 10 Øre, der tilkom ham som Detailavance, altsaa i alt 92 Øre. Paa dette Beløb pr. kg af de indsendte Mærkers Paalydende udstedtes der fra Statistisk Departement Grossisten en Anvisning, som han kunde anvende som Betaling over for Sukkerfabrikkerne. Man var altsaa igen gaaet over til Rabatmærkesystem, blot ikke mere gennem Kommunalbestyrelserne. Aarsagen hertil var, at Rationeringen samtidig ophævedes, saaledes at enhver kunde købe den Mængde Sukker han vilde, og at denne Ordning derfor maatte blive simplere end den, der vilde medføre, at enhver, der ønskede at købe Sukker, først gennem Posthusene skulde tilkøbe sig et Sukkermærke ved Erlæggelsen af en Overpris. En saadan Ordning havde man ganske vist for Smørret, men dels var der færre, der kunde antages at ville købe Smør end Sukker, dels var man klar paa, at Ordningen for Smørret kun vilde blive kortvarig, medens Ordningen for Sukkeret jo var forudsat at skulle vare hele Høstaaret i Overensstemmelse med Lovene af ^{14/4} 1919 og ^{31/10} 1919.

Imidlertid medførte Valutavanskelighederne og de Pla-

ner, der i den Anledning var fremme om at øge Udførselen af Produkter her fra Landet, at Indm. for at frigøre Sukker til Export ved Bkg. ²⁹/₁ 1920 genindførte Sukkerrationeringen med de samme Rationer som tidligere. Endvidere bibeholdtes Rabatordningen i Overensstemmelse med Reglerne i Bkg. ³¹/₁₀ 1919. For at den hjemlige Sukkerindskrænkning ikke skulde medføre en forøget Import af Sukkervarer fra Udlandet (Indførsel af Sukker var jo forbudt), og Foranstaltningen derved blive resultatløs, blev det ved Indm. Bkg. ²⁰/₂ 1920 ogsaa forbudt at indføre Sukkervarer.

Da Prisen paa Sukker paa Verdensmarkedet i disse Maaneder var stigende (til ca. 2 Kr. pr. kg), og da det yderligere var en Forudsætning for Fastsættelsen af Prisen paa Industrisukkeret, at dette skulde følge Verdensprisen, medens der for at naa Balance var regnet med, at Husholdningssukkeret fra ³¹/₁₀ 1919—³¹/₃ 1920 skulde koste 48 Øre ab Fabrik, derefter 58 Øre (hvortil jo kommer Forhandler-avancer), fastsattes Industriprisen til 160 Øre og Husholdningsprisen til 58 Øre i Dyrtidslovene af ²⁹/₃ og ¹⁸/₆ 1920, jfr. Indm. Bkg. ²⁹/₃ 1920, hvorefter Stigningen iværksattes paa den Maade, at Prisen paa alt Sukker ab Fabrik forhøjedes med 20 Øre og Mærkernes Rabatværdi med 10 Øre pr. kg til 102 Øre, medens Detaillister var forpligtede til at sælge 92 Øre under Sukkerfabrikkernes Prisliste. For at yde dem en lidt større Avance og for at bøde paa, at de nu igen maatte staa i Forskud for og tage Tabet paa det dyre Sukker, forhøjedes Detailavancen ved Indm. Bkg. ²⁸/₇ 1920 med 1 Øre.

For det følgende Høstaar 19²⁰/₂₁ garanterede Staten i Henhold til Lov ²⁸/₆ 1920 om Sukkerordningen 19²⁰/₂₁ Roedyrkerne 6 Kr. pr. hkg. Da man bl. a. ved en meget fordelagtig Export i Høstaaret 19¹⁹/₂₀ havde indtjent et Overskud paa ca. 21 Mill. Kr., medførte denne Forhøjelse af Roeprisen ikke nogen Forhøjelse af Sukkerprisen, idet man regnede med at der i alt kunde blive Balance; paa Grund

af en mindre Høst end paaregnet og Fald i Verdensmarkedets Pris, udeblev den forventede Indtægt af Exporten, og der medgik ikke blot de 21 Mill., men yderligere c. 8 Mill. Kr., idet Regeringen ikke, samtidig med at Sukkerpriserne paa Verdensmarkedet faldt, vilde forhøje Sukkerprisen her i Landet. Denne forblev derfor uændret, og der skete ingen anden Forandring i Sukkerordningen, end at det absolute Indførselsforbud mod Sukkervarer i Bkg. ^{20/2} 1920 blev erstattet med en Indførselsafgift. Indførsel af Sukker var og maatte navnlig nu med den lave Verdenspris vedblive at være forbudt, og Staten maatte være interesseret i at faa sit Sukker solgt til den kunstig høje Pris, saaledes at en lignende Ordning som for Sukkervarerne ikke var ønskelig, saa meget mere som Indførsel af Sukker altid under normale Forhold har været betydningsløs, i Modsætning til Indførselen af Sukkervarer. Indførselsafgiften svarede til Forskellen mellem Kr. 1.⁶⁰ og Verdensmarkedets Pris, hvorved Indførselen iøvrigt kunde gives fri; samtidig blev der, for at den danske Industri ikke skulde blive hemmet i Konkurrencen ved at Sukkerprisen her i Landet naaede 1 Kr. op over Verdensprisen, tilstaaet Exportører af danske Sukkervarer en tilsvarende Godtgørelse, jfr. § 7 i Landbrugsmin. Bkg. ^{23/2} 1921. Denne sidste § ophævedes fra ^{1/11} 1921, eller en Maaned senere end den øvrige Sukkerordning, for at Industrien ikke skulde blive nødt til at konkurrere med de indførte Varer, naar dens egne Varer var fremstillede af Sukker til Kr. 1.⁶⁰ pr. kg, jfr. iøvrigt Landbrugsmin. Bkg. ^{13/6} 1921, der ophæver Sukkerordningen fra ^{1/10} 1921.

Da der, efterhaanden som Sukkerrationeringen havde varet nogen Tid, og Lagre hos Handlende og Industriedrivende var brugt op, blev kraftigt Begær efter Sukker, især til Næringsbrug, underkastede mange Sukkervaretilvirkere Sukkeret en ringe Behandling og solgte det til høje Priser som Kunsthonning og Sirup. Ved Indm. to Bkg. af ^{24/8} 1918 fastsattes der derfor Maximalpris paa disse Varer og Regler for Maximalindhold af Vand og Minimalindhold

af Invertsukker, jfr. endvidere Bkg. $9/11$ og $16/12$ 1918. Da Sukkerforsyningen kunde udvides i Foraaret 1919 (jfr. ovenfor), havde disse Bkg. ikke mere nogen Interesse og ophævedes $3/3$ 1919. Da Sukkerrationeringen genindførtes $20/1$ 1920, bestemtes det, at kun Apotekere maatte fremstille og forhandle Kunsthonning og Sirup. Da tidligere Fabrikanter af disse Varer dog fik deres Sukkerration, for at ikke de og deres Arbejdere skulde blive brødløse, var Bestemmelsen saa aabenbar urimelig, at den ophævedes $22/5$ 1920, uden at der i denne 2den Rationeringsperiode iøvrigt fastsattes Regler for Fremstilling af og Handel med disse Varer. — Da endvidere Priserne paa Bihonning og -Vox truede med at stige for højt, fastsattes ved en anden Bkg. $24/8$ 1918 (ophævet $8/3$ 1921) Maximalpris paa disse Varer.

I Løbet af Efteraaret 1918 indkom fuldkommen ubetydelige Kvanta Kaffe her til Landet, og om nogen Fordeling kunde der ikke være Tale. Hvad der indkom opsamledes ved Kaffenævnets Foranstaltning, og ved Indm. Bkg. $29/11$ 1918 fordeltes den opsamlede Mængde med 50 g pro persona til en Højestpris af 30 Øre (jfr. om Mellemhandlerpriser Bkg. $21/10$ 1918). Naar en saadan Enhedspris kunde fastsættes, laa det i, at Importørerne under Hensyn til de usikre og uberegnelige Indførselsforhold havde dannet en Pool og fordelte den Kaffe, der fremkom, mellem sig i Forhold til tidligere Import. Derimod indkom noget rigeligere Mængder The fra Amerika, og der ventedes fra Østen gennem Ø. K., og ved Indm. Bkg. $28/12$ 1918 genindførtes Therationeringen fra og med $1/1$ 1919, saaledes at der i Januar Maaned kunde erholdes 50 g The paa de udleverede Kaffe- eller Themærker saavel som paa alle tidligere udleverede Mærker af denne Art, der ikke var bleven indløste. Mærkerne skulde ikke mere anvendes som Bestillingsmærker. Der fastsattes en Maximalpris af 50 Øre paa de 50 g. Da denne Rationering fandt Sted paa den dyrere The, der var indkommen over Amerika, blev Priserne, da Ø. K.-Theen kom i Handelen, ved Indm. Bkg.

²⁴/₁ 1919 nedsat til 40 Øre pr. 50 g (fra 10 til 8 Kr. pr. kg). Denne Nedsættelse vakte megen Fortrydelse hos Detailhandlerne, der paa Grund af en langsom Expedition fra Grossisterne først lige havde faaet den dyrere The i Hænde, og nu havde vanskeligt ved at faa den afsat til rimelig Pris. Dette Forhold brugtes stærkt til Argument for Ophævelse af hele Theordningen, og da Tilførslerne var overmaade rigelige, ophævedes Rationering og Maximalpriser ¹/₃ 1919, dog at de importerende Firmaer skulde give Den overordentlige Kommission Meddelelse om Størrelsen og Prisen paa deres Lagre. Denne Bestemmelse ophævedes ved Indm. Bkg. ¹⁶/₆ 1919. — Fra ²⁷/₁ 1919, altsaa en Maaned senere end for Theens Vedkommende, var Kafferationeringen genindført, jfr. Indm. Bkg. ¹⁵/₁ 1919. Rationen var 100 g brændt Kaffe pr. Mærke, og fra ⁸/₂ 125 g Kaffe eller 50 g The. Restauratører m. fl. fik særlige Kort paa Kaffe eller The ligesom tidligere. Maximalprisen paa Kaffe var 5 Kr. pr. kg, og iøvrigt indeholder Bkg. detaillerede Bestemmelser om Priserne paa de enkelte Sorter i Mellemhandelen m. v., jfr. Bkg. ¹⁹/₂ 1919. Ved Bkg. ²⁸/₂ 1919 ophævedes Kafferationeringen; til Gengæld indførtes Pligt for de Handlende til at sælge, naar de havde Lager, til at indberette til Kaffenævnet m. v.; det bestemtes endvidere, at Detaillister ikke maatte overskride deres normale Procentavance, og der fastsattes Maximalpriser i Mellemhandelen, jfr. iøvrigt Bkg. ²⁸/₃, ⁹/₅, ³¹/₅, ²⁹/₈ og ²²/₁₁ 1919, hvoraf den første mildner Reglerne for Salgs- og Indberetningspligt m. v., de følgende tre indfører forskellige Ændringer i Maximalpriserne, medens den sidste ophæver ethvert Indgreb fra det offentliges Side i Fordelingen af og Priserne paa Kaffe. — Ved Indm. Bkg. ²¹/₅ 1919 udvides de for Husholdnings- og Tobaks-Surrogater gældende Bestemmelser i Bkg. ⁷/₁₂ 1918 til ogsaa at gælde Kaffe- og Thesurrogater, hvorefter disse Surrogater ligeledes skulde anmeldes for Surrogatudvalget, der eventuelt kunde indstille til Indenrigsministeriet, at Salget blev forbudt. I Høstaarene

19^{17/18} og 19^{18/19} fordelte Ernæringsraadet henholdsvis 1500 og 2000 t beskadiget Korn til Kaffesurrogatfabrikkerne. Ved Indm. Bkg. ^{3/12} 1919 hævedes Bestemmelserne om Surrogatkontrollen. Ved Bkg. ^{21/1} 1921 hævedes Forbudet af ^{27/11} 1916 mod Anvendelse af Rug, Hvede og Sukkerroer til Fremstilling af Kaffesurrogater.

Foruden den foran omhandlede The hjemførte Ø. K. ved Nytaar 1919 ligesom Aaret før ogsaa Ris og Sagogryn. Disse fordeltes ved Indm. Bkg. ^{30/12} 1918 og ^{11/1} 1919 med 200 g pro persona i Januar Maaned 1919. Mærkerne var Bestillingsmærker, dog saaledes, at Detaillisten hos Grossisten fik udleveret det dobbelte af Mærkerne Paalydende og saaledes erholdt et Lager, hvorved det besværlige Bestillingsmærke-System i de følgende Maaneder kunde bortfalde. Ved tre andre Bkg. s. D. fastsattes Maximalpris paa Ris til 90 Øre i Detailhandelen, paa Sagogryn til 104 Øre og paa Sagomel til 85 Øre pr. kg. Sagomel var ikke rationeret. Formaling af Ris til Mel var forbudt. Ved Bkg. ^{24/1} 1919 fastsattes Rationen for Februar Maaned paany til 200 g, for Marts forhøjedes den til 300 g, jfr. Bkg. ^{24/2} 1919; ved Bkg. ^{22/3} 1919 ophævedes Rationeringen, og der fastsattes Maximalavance i Stedet for Maximalpriser undtagen paa den tarveligste Ris, Siam-Risen, for hvilken Maximalprisen vedblev at gælde. Der var nemlig nu fremkommet saa megen og saa mange Slags Ris, at man dels kunde hæve Rationeringen, dels ikke kunde fastholde den Enhedspris, som havde kunnet sættes saa længe der kun handlede Ø.-K.-Partiet. Ved en anden Bkg. ^{22/3} 1919 hævedes Maximalprisen paa Sagomel. Ved Bkg. ^{10/4} 1919 hævedes Maximalprisen paa Siam-Ris, og der gjaldt nu Bestemmelser om Maximalavance paa al Ris. Først ved Bkg. ^{15/7} 1920 hævedes disse. — Paa et ligeledes af Ø. K. hjemført Parti Peber fastsattes Maximalpris ved Indm. Bkg. ^{30/1} 1919 (490 Øre pr. kg for sort Singapore). Der indførtes en Detaillist-Rationering, idet ingen Grossist i Tiden indtil ^{1/4} 1919 uden særlig Tilladelse maatte udlevere mere

end 4 kg Peber til hver Detaillist af sin sædvanlige Kundekreds. Allerede $\frac{8}{3}$ 1919 kunde dog Maximalpris og Rationering ophæves.

Ved Indm. Bkg. $\frac{18}{8}$ 1918 gaves Regler for Forhandling af Bord-Salt, og ved Bkg. $\frac{18}{11}$ 1918 foretoges en ny Salttælling. Da Beholdningerne viste sig tilstrækkeligt store, ophævedes Saltnævnet, der havde forestaaet Importen og fordelt de importerede Mængder mellem de sædvanlige Importører i Forhold til deres tidligere Import. Ved Bkg. $\frac{26}{2}$ 1919 ophævedes Bkg. $\frac{19}{10}$ 1917 om Handel med Salt og dermed Saltordningen.

Den i forrige Oversigt omtalte Tobakskommission afgav i Efteraaret 1921 Betænkning imod Monopolet. Om Tobakssurrogater er talt foran S. 158, om Beskatning paa Tobak og Vin i 59. Bd., S. 262 ff.

Som anført i forrige Oversigt (57. Bd., S. 452) blev det, for at intet skulde blive foregrebet under de stedfindende Forhandlinger om en Skotøjsordning, ved Indm. Bkg. $\frac{21}{6}$ 1918 forbudt Fabrikker og Grossister at udlevere Fodtøj til Detailforhandlere. Fra dette Forbud undtoges ved Bkg. $\frac{3}{7}$ 1918 Udlevering af Fodtøj til Militæretaten, og ved Bkg. $\frac{5}{7}$ 1918 Sommerfodtøj (Sandaler, Gymnastiksko, Lærredssko m. v.), paa hvilke der fastsattes Detailmaximalpriser, som af Fabrik eller Grossist skulde indstemples i Saalerne. Ved Bkg. $\frac{20}{7}$ 1918, jfr. Bkg. $\frac{6}{9}$ 1918, ophævedes disse Bkg., idet der samtidig fastsattes Bestemmelser for den hele Skotøjshandel. Bekendtgørelsen deler al Skotøj i to Grupper, hvoraf den ene omfatter Luxusfodtøj og Fodtøj til Militæretaten, den anden alt andet Fodtøj. Den første Gruppe undtages fra Bekendtgørelsens Bestemmelser, og det præciseres nøje, hvilke Arter af Fodtøj, der er at betragte som Luxusfodtøj. For den anden gælder følgende Hovedbestemmelser: Detailprisen paa alt til denne Gruppe hørende Fodtøj skal af Fabrikken (Grossisten) istemples Fodtøjet. Prisen skal beregnes som en for de forskellige nærmere angivne Arter af Fodtøj fastsat Procentavance, henholdsvis 20, 25 og 30 % til Fabrikprisen. Grossisterne

maatte ikke ved en tilsvarende Beregning fastsætte højere Priser end for den direkte fra Fabrik leverede Vare, men da det dog kunde befrygtes, at Varerne ved at passere Grossisten vilde blive fordyrede, blev det Grossister forbudt fremtidigt at omsætte mere end den i 1917 omsatte Mængde. For at Fabrikationen dernæst ikke skulde gaa fra det kontrollerede Fodtøj over paa Luxusfodtøjet, blev det Fabrikkerne forbudt fremtidig at tilvirke Luxusfodtøj i større Mængde i Forhold til den samlede Produktion end Tilfældet havde været i 1917. Til Kontrol med Overholdelse af disse forskellige Regler paalagdes det Fabrikanter og Handlende at indgive til Den overordentlige Kommission en Række Oplysninger om tidligere Produktion, Lager, Udsalgspriser (ogsaa for Luxusfodtøj) m. v., ligesom hver Fabrikant fik tildelt sit Kendingsnummer, der skulde stemples i Fodtøjet. For Fodtøj der forefandtes i Detaillisternes Lager paabødes det, at Priserne skulde beregnes efter de samme Regler, som fremtidigt skulde gælde, dog med et Tillæg af 5 %, der dels skulde være Godtgørelse for Ulejlighed ved Stempling, dels mentes at skulle bevæge Detailhandlerne til at holde sig indenfor de lovligt beregnede Priser. Det var dog tilladt den Handlende at foretage en Udjævning af Priserne indenfor de fastsatte Grænser, hvis han laa med Skotøj af flere forskellige Leveringer og til forskellige Pris, men af samme Art. Endelig fastsatte Bkg., at Forhandling af importeret Fodtøj kun maa finde Sted efter dertil indhentet Tilladelse fra Den overordentlige Kommission. Da Skotøjshandlerne heroverfor hævdede, at dette betød en Standsning af Importen, fordi ingen turde løbe den Risiko at hjemføre Fodtøj, til hvilket Forhandlingstilladelse kunde blive nægtet, ændrede Indm. Bkg. $\frac{8}{3}$ 1919 Bestemmelsen derhen, at indført Fodtøj kunde sælges uden særlig Tilladelse, men i øvrigt under lagttagelse af Avanceberegning m. v. i Lighed med, hvad der fandt Sted for det her i Landet tilvirkede Fodtøj.

Ved denne Regulering af Skotøjshandelen var dog naturligvis kun eet af Leddene i Skotøjsforsyningen bragt i Orden. Det næste blev en Kontrollering af Fabrikernes Udsalgspriser. For at skaffe Ro under Forhandlingerne herom paabød Bkg. ^{15/8} 1918, at samtlige Skotøjs- og Læderfabrikanter til Den overordentlige Kommission skulde indgive en Prisliste for samtlige deres Varer pr. ^{30/6} 1918; Forhøjelse af disse Priser for stemplingspligtigt Fodtøj og for Læder maatte derefter kun finde Sted med Kommissionens Tilladelse. Forhandlingerne om Ordningen af Fabrikernes Fortjeneste blev iøvrigt prægede af en usædvanlig Bitterhed. Hertil bidrog vel i første Række, at Fabrikanternes Førstemand, Max Ballin, paa Grund af sin Dygtighed baade efter sine Fagfællers Ønske havde betydningsfulde officielle Hverv (saaledes bl. a. som Formand for Grosserer-Societetets og Industriraadets Fællesudvalg for Dispensationssager) og ogsaa havde formaaet at indtjene store Udbytter til sit Selskab. Det havde da heller ikke manglet paa Beskyldninger mod ham for Sammenblanding af officielle Hverv og privat Forretning. Hertil kom, at da han i 1917 havde foretaget en Fusion af sit Selskab med flere andre og stærkt udvidet Aktiekapitalen, var Almenhedens Frygt for urimelige Skotøjspriser yderligere blevet styrket, og da den store Kapital (bl. a. ved oversøiske Forretninger m. v.) gav en høj Forrentning samtidig med en ustandselig Stigning i Skotøjspriserne, krævede den offentlige Mening med stigende Kraft Regulering. Ballin, der vel nok i nogen Grad følte sig gjort til Syndebuk baade for Industriens og for Børsens Udskejelser, og vel iøvrigt daarligt kunde og nødtigt vilde lægge samtlige Kort paa Bordet, værgede med Energi for sig, og det kom endog til personlige Sammenstød under Forhandlingerne i Den overordentlige Kommission. Desuden var naturligvis en Regulering af en saa stor Industriegren en saare vanskelig Ting, og det var utvivlsomt, at den i Praxis paa adskillige Punkter maatte støde paa næsten uovervindelige Vanskeligheder. Og sidst, men ikke mindst,

maatte det synes Fabrikanterne lidet rimeligt, at der paa-
lagdes dem en saa indgribende Kontrol med hele deres
Virksomhed for at bringe deres Nettofortjeneste ned til det
halve og samtidig deres Produktionspris ned med 1.50 Kr.
à 2 Kr. pr. Par Støvler, medens Detailhandlernes Aager-
avance i Virkeligheden i alt væsentligt var Skyld i den
forrykte Prisstigning. Den Ordning, Indenrigsministeriet
fastsatte i Bkg. ^{18/9} 1918 om Skotøjspriserne, tiltraadte Sko-
tøjsfabrikanterne da ogsaa kun med Forbehold af Indu-
striraadets Sanktion, og denne nægtede Raadet i en moti-
veret Skrivelse af ^{18/9} 1918 til Den overordentlige Kom-
mission. Kommissionen oversendte under ^{18/9} Skrivelsen
til Indenrigsministeriet, ledsaget af indgaaende Bemærknin-
ger (Hvidbogen S. 6276 og 6327). Det, Raadet navnlig
frygtede, var, at den Ordning der nu skulde træffes for
Skotøjsindustrien, blot var Begyndelsen til en saadan al-
mindelig Regulering af Industriens Udbytte med dertil
hørende Kontrol af de enkelte Virksomheder, hvilket dog
Kommissionen nægtede laa i dens Linie. Iøvrigt drejede
Diskussionen sig om den tekniske Udformning af Kontrol-
len, hvis Hovedbestemmelser iflg. Indm. Bkg. ^{18/9} 1918 kom
til at gaa ud paa følgende: Fabrikernes „Nettofortjeneste“
maatte i hvert enkelt Regnskabsaar ikke overstige 10 % af
den samlede Salgssum, for hvilken der i Regnskabsaarets
Løb var udleveret Varer, saavel Luxusfodtøj som stemp-
lingspligtigt Fodtøj. Dog var det tilladt at lægge Gene-
ralomkostninger og Nettofortjeneste med en forholdsvis større
Del paa Luxusfodtøjet, naar blot de 10 % overholdtes. Af
Nettofortjenesten skulde dækkes: Aktiedividende og Renter,
Tantiëmer og Lønninger til Bestyrelse, Vederlag til Drifts-
lederne, forsaavidt dette overskrider 8 % af Arbejdslønnen,
Indkomst- og Formueskatter, Henlæggelser til Reserve o. l.,
enhver Art af Afskrivninger, dog ikke indtil 8 % af Ma-
skinerne (der maatte tilføres Generalomkostningerne). Den
til 10 % fastsatte Nettofortjeneste var naturligvis herefter
kun i mindre streng Forstand Nettofortjeneste, men Kom-

missionen fremhæver i sine Bemærkninger, at dette jo kun var en Strid om Ord, og at Forhandlingerne om Avancens Fastsættelse havde ført til denne Mellemløst som den rationeleste, fordi Bruttoavance-Princippet saa fuldt ud vilde være ramt af den Indvending, der med nogen Ret kunde gøres gældende mod den trufne Ordning, at den præmierede de høje Omkostninger, medens Nettoavance-Princippet i sin Renhed var uhaandterligt, fordi de forskellige indvirkende Omstændigheder ikke lod sig forudse, naar Avancen paa det enkelte Par Fodtøj skulde fastsættes, og det dermed blev næsten ugørligt at naa den fastsatte Avance. Man tog altsaa Bekendtgørelsens „Nettefortjeneste“ og stivde den af ved at fastsætte Regler for hvor højt Generalomkostningerne maatte ansættes, nemlig: Husleje indtil 8 % af Ejendomsskyldværdien, Afskrivning paa Maskiner indtil 8 % af disses Indkøbspris; Vedligeholdelse og Nyanskaffelser maatte ikke overstige Beløbet for Aarene 1914—17 gsnlt., og Driftslederlønnen maatte højst udgøre 8 % af Arbejdslønnen. Sattes Generalomkostningerne højere end her anført, skulde de overskydende Beløb afholdes af „Nettofortjenesten“. Iøvrigt giver Bekendtgørelsen Den overordentlige Kommission Ret til uhindret Adgang til Fabrikernes Regnskab og Bøger for at kontrollere, at de fastsatte Bestemmelser overholdes. I Tilslutning til denne Bkg. fastsætter Bkg. 8/10 1918 en nærmere Udformning af de foran nævnte Regler for Grossisternes Omsætning i Bkg. 20/7 1918: Grossisternes Omsætning maatte ikke overskride Mængdeomsætningen i 1917 og ingen Fabrik maatte levere mere Fodtøj (saavel Luxus- som stemplingspligtigt) til en Grossist, end Tilfældet var i 1917. Grossister, der udelukkende drev Skotøjsforretning en gros, kunde hos Kommissionen erholde Tilladelse til Stempling og Beregning af deres sædvanlige Forhandlerfortjeneste ud over Detailavancen. De øvrige Grossister maatte søge deres Avance gennem Rabat hos Fabrikkerne, hvem Stemplingspligten i dette Tilfælde paahvilede.

Som foran anført, blev der ved Bkg. $\frac{8}{3}$ 1919 givet Lettelse for Importen af Fodtøj, og da baade dette indkom til lavere Pris, og da paa Grund af Prisfald i Raavarerne det her tilvirkede Fodtøj ogsaa faldt i Pris, blev det under aftagende Efterspørgsel Detailhandlerne ugorligt at komme af med det tidligere indkøbte dyrere Fodtøj, naar det nye var istemplet en lavere Pris. Det tillodes derfor ved Indm. Bkg. $\frac{29}{3}$ 1919 Fabrikkerne at ophøre med at istemple Prisen, og det tillodes Detailhandlerne at foretage en Udjævning af Priserne paa deres Lagre, dog at de gruppevis fastsatte Avancer 20, 25 og 30 % ikke blev overskredet, og at Fodtøjet efter Udjævningen forsynedes med et Prismærke. Prisfaldet og den standsede Afsætning medførte iøvrigt en Overfyldning af Lagrene, hvorfor der gaves Skotøjsfabrikanter og -forhandlere Dispensation fra Indm. Bkg. $\frac{3}{10}$ 1918 om Forbud mod Oplagring, saaledes at det tillodes at sælge til Oplagring og Export ialt 750 000 Par Fodtøj. Hele Partiet blev dog ikke udført paa Grund af Vanskeligheder med Klausulerne, og da der i Efteraaret 1919 blev Efterspørgsel paa Hjemmemarkedet, gik en Del over i dette. Udførselsforbudet for Læderfodtøj hævdes ved Justitsmin. Bkg. $\frac{24}{11}$ 1920 og samtlige Bkg. vedrørende Skotøjsordningen ved Indm. Bkg. $\frac{3}{1}$ 1921.

Som sidste og afsluttende Led i Skotøjsordningen kom saa Reguleringen og Maximalpriserne for Læder og Huder. Det er allerede i forrige Oversigt anført, at man fra Landbrugets Side som Betingelse for Tilslutning til en Hudeordning krævede Kontrol med, at den Billiggørelse af Raavaren, der herved fremkom, ikke gik i Industriens og Mellemhandelens Lomme. Meget af Bitterheden under Forhandlingerne om Skotøjsordningen stammede utvivlsomt ogsaa fra dette Modsætningsforhold mellem Landbrug og Industri; Landbruget maatte aflevere sine væsentligste Produkter til faste Priser, og saa med lidet venlige Øjne paa de store Udbytter i Industrien og Gevinsterne paa Børsen; og selv om det kunde hævdes, at for en lang Række af

de vigtigste Industrier gjaldt Prisaftaler eller Maximalpriser, og at mange Landbrugere ikke stod Børsspillet fjernt, saa var det dog et rimelig Ønske fra Landbrugets Side, at de Raavarer, det afleverede billigt, skulde komme alle Forbrugere (ogsaa Landbruget selv) tilgode som billige Færdigvarer. Alene af den Grund var Industriens Stilling imod en Regulering af Skotøjsfabrikationen umulig, hvis der skulde finde en Huderregulering Sted. Den overordentlige Kommissions og Regeringens Standpunkt var da ogsaa givet for en gennemført Regulering, jfr. iøvrigt Rigsdagstidende 19^{20/21}, Folketinget, Sp. 4080 ff. I forrige Oversigt (57. Bd., S. 451) er det nævnt, at der under 17/6 1918 udstedtes Udførselsforbud for alle Slags Kalveskind, der ikke tidligere havde været udførselsforbudt. Siden 26/10 1914 havde Udførsel af Kalveskind paa mindst 8 kg Saltvægt (4 kg tørret Vægt) været forbudt, men der var dispenseret fra Forbudet for disse Skind som for andre Huder, navnlig af Hensyn til Centralmagternes stærke Begær efter disse Varer, og fordi det danske Marked ikke selv kunde aftage dem alle, og der var ved Dispensationerne sørget for, at Udførselen fordeltes ligeligt sydpaa og vestpaa. Da Priserne, der opnaaedes var meget betydelige, begyndte Justitsministeriet i Foraaet 1918 at opkræve en Udførselsafgift af Huderne, samtidig med at Garverierne for at opnaa Udførselstilladelse indgik paa at sælge til en fast Pris de Huder, der gik til Hjemmemarkedet og dér anvendtes til Saaler, navnlig ved Reparationer. Justitsministeriet havde paa denne Maade opkrævet 600 000 Kr., som toges til Indtægt paa Tillægsbevilling 19^{18/19} (Rigsdagstidende 19^{18/19}, B, Sp. 2421), hvorefter Regeringen be-
tragtede den stedfundne og stedfindende Optrædelse af Exportafgifter ved Udførsel af Huder som godkendt af Rigsdagen.

Til Brug ved Forarbejderne til Hudeordningen havde man ved Indm. Bkg. 31/8 1918 tilvejebragt et Register over samtlige Garverier, Hudehandlere m. fl., idet man ønskede i det videst mulige Omfang at bevare Hudehandelen i de

tidligere Baner. Ved Indm. Bkg. ²⁸/₁₂ 1918 om Handelen med Huder, Skind m. m. blev det da ogsaa paabudt Producenten at aflevere Huderne, der skulde være forsynede med Kontrolmærke, jfr. Bkg. ¹⁰/₁ 1919, til sin sædvanlige Modtager og denne til sin sædvanlige Grossist, for at den Fortjeneste, som Bkg. fastsætter for disse Mellemandlere, ikke skal blive reduceret ved Konkurrence imellem dem, hvis faa Huder skulde fremkomme. Forholdet var nemlig det, at Bkg. fastsætter Maximalpriser paa Huderne fra Producenten og Priser, der er 20 à 30 Øre pr. kg. højere for de Huder, der af Grossisten afleverede til Garveri, og af disse 20 à 30 Øre skal Modtager og Grossist have sin Avance, herunder 15 Øre pr. kg til Modtageren (Produkthandleren) for Omkostninger. Grossisterne autoriseres af Hudenævnet og er pligtige til at rette sig efter dettes Forskrifter og til at give Hudecentralen, der oprettes under Nævnets Tilsyn, alle Meddelelser om Størrelsen af Lager m. v. Til Hudecentralen skulde Garverne indgive maanedlige Rekvisationer om Huder, og Centralen anviste dem derefter den eller de Grossister, fra hvilke Huderne skulde aftages. Endvidere forestod Centralen Ordningen af Exporten. Bortset fra en mindre Godtgørelse til Exportørerne indgik Forskellen mellem Maximal- og Exportprisen til Centralen, og da det viste sig — det var navnlig Kalveskindene det drejede sig om — at Industrien kun kunde aftage 20 à 30 % af hvad der fremkom, jfr. ovenfor om Skotøjet, og da man ved Optællinger, jfr. Bkg. ²⁸/₁₂ 1918 og ⁸/₇ 1919 havde skaffet sig Kendskab til Beholdningerne, blev Resten udført mod en Afgift, der fra 3 Kr. pr. Stk. i 1919 og Begyndelsen af 1920 naaede helt op til 32 Kr. Paa denne Maade indkom et Beløb paa ialt ca. 3 Mill. Kr., som man fra Landbrugets Side hævdede rettelig tilkom ikke Statskassen, men Landbruget; og ved Lov Nr. 159 af ¹/₄ 1921 fordeltes de 2,7 Mill. Kr., der var indbetalt i Statskassen som Exportafgift for saadanne Kalveskind, paa hvilke der var fastsat Maximalpris i Bkg. ²⁸/₁₂ 1918, mellem de samv. Landboforenin-

ger (1,₂ Mill.), De samv. Husmandsforeninger (0,₄ Mill.), Landbrugsstuderendes Studiophold ved Læreanstalter (0,₄ Mill.), Slagternes Organisationer (0,₁₅ Mill.) og et Forsøgsmejeri (0,₅₈ Mill. Kr.)

Endelig fastsatte Indm. Bkg. ²⁰/₂ 1919 Maximalpris fra Garveri paa Læder af dansk Tilvirkning og danske Huder, saaledes at Prisen kan reguleres under Hensyn til Forholdet mellem Huden og det fremkomne Kvantum Læder. I Detailhandelen fastsattes en Maximalbruttoavance paa 15 ⁰/₁₀₀. Til Kontrol med Bkgs. meget detaillerede Regler nedsattes et Garverinævn.

Ved Bkg. ⁴/₆ 1920 foretoges en ny Hudeoptælling, og da det viste sig, at der var tilstrækkelig Beholdninger her i Landet, hvortil kom at de fastsatte Hude- og Læder-maximalpriser nu laa over, hvad der virkelig betaltes, op- hævedes ved Landsbrugsm. Bkg. ²⁰/₆ 1920 den hele Hude- og Læderordning, idet Udførselsforbudene ved Justitsm. Bkg. s. D. ogsaa hævedes.

Hermed var en af Krigsaarenes mest indviklede og vanskelige Reguleringer bragt til Afslutning. Om dens Resultater erklærede Folketingsmand Hauge under Debatten om Fordelingen af Hudeafgiften (Folketinget 19²⁰/₂₁, Sp. 4080 ff.), at de havde været tilfredsstillende, at de fastsatte Begrænsninger i det hele var gennemført, og at det var lykkedes at forsyne Befolkningen med Fodtøj til rimelig Pris.

Forhandlingerne om Uldordningen lignede i meget Hudeforhandlingerne. Ogsaa her drejede det sig om en Raavare, som Landbruget skulde aflevere til Industrien, som det naturligvis ønskede den højest mulige Pris for, men som det paa den anden Side vilde møde igen som færdig Vare til rimelig Pis. Der er her antydnet to Yderled af den lange Række af Producent, Mellemandler, Fabrikant, Forhandler og Producent igen eller Forbruger, der alle vilde sælge dyrest og købe billigst muligt. For Uldens Vedkommende kom dertil, at den mange Steder direkte blev

anvendt i Husholdningerne eller dog afleveret til smaa Spinderier, der forarbejdede den og tilbageleverede Garnet. Et Paabud om Aflevering her var saaledes af særlig indgribende Natur, og en Udligning gennem Rationering (som Tilfældet var for Brødkornets Vedkommende) vilde man sikkert kun i det yderste gribe til, fordi Sædvane, Helbred, Beskæftigelse m. v. maatte gøre Trangen til Ulden overmaade forskellig fra Husstand til Husstand. Hertil kom, at et Paabud om Aflevering kunde tænkes at gøre Uldproducenterne mindre interesserede i Faareholdet, saaledes at Uldproduktionen i Virkeligheden forringedes — et Argument, der i almindelig Form hyppigt med Urette og sikkert undertiden ogsaa med Rette fremførtes overfor Foranstaltninger som denne, og som ogsaa spillede en stor Rolle i den meget langvarige Diskussion før og efter Forbudet mod Slagtning af Lam af ⁵/₁₀ 1918, ophævet ¹⁷/₂ 1919.

Men ogsaa i den Henseende lignede Uld- og Hudeforhandlingerne hinanden, at Fabrikanterne begge Steder var stærkt interesserede i Paabud om Aflevering og Forbud mod Oplagring og Export, for at Raavarerne kunde komme frem til deres Fabrikker; allerede Prisen paa Raavarerne interesserede dem mindre, eller hvis den interesserede, var det — saalænge der ikke var fastsat Maximalpriser paa det færdige Produkt — nærmest i Retning af at faa den rigelig for at lokke Varen frem, og i dette Formaal mødtes de altid med Producenterne; men Maximalpris paa den færdige Vare ansaa de for vanskelig gennemførlig og unyttig (Konkurrencen skulde efter Sigende nok holde Prisen nede), og de tilbød Fremstilling af en enkelt billig Standardvare: Maximalstøvlen og forskellige Underbeklædningsgenstande.

Imidlertid, mange Uldproducenters vanskelige Stilling overfor et Afleveringspaabud og den altid vaagende politiske Divergens imellem det store Landbrug og Regeringen medførte, at Det staaende Landbrugsudvalg i Juni 1919 erklærede ikke at kunne deltage i Ansvar for de i Indm. Bkg. ³¹/₅ 1918 fastsatte Bestemmelser om Aflevering og

Maximalpriser m. v. ved at efterkomme Ministeriets Anmodning om at udnævne Delegerede til Uldnævnet, men maatte ønske Sagen løst ved særlig Lov. For ikke at vanskeliggøre Gennemførelsen af den hele Ordning, efterkom Ministeren dette Ønske, og ved Lov ^{30/7} 1918 om Befolkningens Forsyning med visse Uldvarer, jfr. Indm. Bkg. ^{5/8} 1918, ophævedes Bkg. ^{11/5} og ^{31/5} 1918, idet Loven i alt væsentlig stadfæster de hidtil gældende Bestemmelser. Dog tillader Loven, uanset det almindelige Paabud om Aflevering, uldproducerende Husstande at tilbageholde $\frac{1}{4}$ kg af Foraarsulden og $\frac{1}{2}$ kg af Efteraarsulden pr. Medlem i Husstanden mod tidligere kun $\frac{1}{4}$ kg. De tidligere fastsatte Maximalpriser bibeholdtes, Uldnævnets Medlemstal forøgedes noget og Loven foreskriver, at Indehavere af fremmed Uld¹⁾ skal tilbyde denne til Uldcentralen samt, at der skal fastsættes Maximalpris paa Uldgarn i Forhold til, hvad der er medgaaet af dansk og fremmed Uld. Denne Maximalpris fastsattes ved Indm. Bkg. ^{21/1} 1919; Prisen var betinget af, at Staten gav et Tilskud paa indtil 600 000 Kr. til Nedsættelsen af Prisen paa den islandske Uld, der medgik til Fremstillingen af hvidt og sort Garn. Der skulde fremstilles 115 000 kg Maskingarn og 32 000 kg Garn til Haandstriking. Ulden fordeltes af Uldnævnet til Spinderrierne, og disse afgav Garnet til Firmaet Holger Petersen, der fordelte det til Detaillisterne. Disse var forpligtede til „at fordele Garnet til saadanne Kunder, som ikke selv har produceret Uld, og som maa anses for at være i særlig Trang for Uldgarn“. For Varer, fremstillede af det Maximalgarn, der som Maskingarn gik til Tricotagefabrikkerne, skulde Den overordentlige Kommission godkende Fabrikationsprisen, og Detailprisen, der ligesom for Skotejets Vedkommende af Fabrikkerne skulde være paaført Varerne,

¹⁾ Ved kgl. Res. ^{30/10} 1918 nedsattes en Vurderingskommission til at fastsatte Prisen paa nogle Beholdninger af fremmed Uld, om hvis Værdi der ikke havde kunnet opnaas Enighed.

sattes til 25 $\frac{0}{100}$ over den af Kommissionen godkendte Pris, jfr. Indm. Bkg. $\frac{5}{2}$ 1919. Loven af $\frac{30}{7}$ 1918 udløb $\frac{1}{4}$ 1919, hvorfor Indm. ved Bkg. $\frac{20}{3}$ 1919 ophævede Bkg. af $\frac{15}{3}$ og $\frac{5}{8}$ 1918. Hermed var i Virkeligheden ogsaa Grundlaget taget bort under Bkg. om Maximalpriser paa Uldgarn og Trikotagevarer af $\frac{21}{1}$ og $\frac{5}{2}$ 1919. De ophævedes dog formelt først $\frac{15}{3}$ 1920, men ogsaa her havde Tilførslerne og Prisfaldet forlængst gjort dem overflødige og havde desuden medført, at Spørgsmaalet om Fastsættelse af en særlig Avanceberegning for andre Manufakturvarer¹⁾ end de Trikotagevarer, der omfattedes af Indm. Bkg. $\frac{5}{2}$ 1919, ikke naaede ud over Overvejelsernes Stadium, og nogen Forbrugsrationering ved Kort eller lign. undgik man at skride til saavel over for Textil som over for Skotøj. Men i begge Tilfælde skyldtes det, at Lagrene af disse Varer kunde overleve Blokaden, hvorved ingen af de trufne Ordninger for Alvor blev sat paa Prøve. Under Hensyn til den overordentlige Vanskelighed ved Gennemførelsen af disse Reguleringer var det et stort Gode. Dette gælder ogsaa et andet betydningsfuldt Raamateriale i Textilindustrien, nemlig Kludene. Efter at der som anført i forrige Oversigt ved Indm. Bkg. $\frac{18}{5}$ 1918 var fastsat Maximalpris paa disse, klagede baade Textil- og Klædeskofabrikanter over, at strikkede Klude og Skoklude forsvandt, og ved Indm. Bkg. $\frac{31}{8}$ 1918 søgte man derfor at raade Bod herpaa ved for Skokludenes Vedkommende at oprette en Skokludentral, gennem hvilken al Omsætning med Kludene skulde gaa, og som rationerede Kludene til Fabri-

¹⁾ Den ved Bkg. $\frac{5}{6}$ 1918 paabudte Optælling af Klædevarer m. v. havde foruden Tilvejebringelse af Oplysninger om Beholdningerne det Hovedformaal at undersøge, i hvilket Omfang der for disse Varers Vedkommende var sket Overtrædelse af Kædehandelsbekendtgørelsen. I en Ritzau-Meddelelse af $\frac{28}{8}$ 1919 gør Den overordentlige Kommission Rede for Resultatet af Undersøgelsen. Der var 5.3 Led pr. Kæde og en gsnl. Avance fra Importør til Forbruger paa 233 $\frac{0}{100}$ af Varernes Kostpris.

kanterne i Forhold til disses tidligere Produktion. Endvidere fastsætter Bkg. Maximalpriser paa Kludene. En lignende Ordning fastsattes ved Bkg. $^{21/10}$ 1918 for de strikkede Klude, efter at Handelen med disse havde været standset og en Optælling var iværksat ved Bkg. $^{14/9}$ 1918. Bkg. forbyder Klædefabrikker, Uldspinderier o. a. Forbrugere at opkøbe strikkede Klude og deraf fremstille Kradsguld (Shoddy) undtagen efter Anvisning af den særskilt for de strikkede Klude oprettede Central. Hovedreglen var iøvrigt at Kludene skulde gaa den sædvanlige Vej gennem Opkøberne til 3 store Firmaer med Sorteringsanstalter, og fra disse Firmaer anviste Centralen Kludene til Textilfabrikkerne. Maximalpriserne i Bkg. $^{18/5}$ 1918 med nogle Forhandlertillæg var uændret gældende. Ved Bkg. $^{5/2}$ 1919 ophævedes Ordningen for Skokludene, der aldrig havde fungeret særlig tilfredsstillende, og ved Bkg. $^{28/2}$ 1919 den hele Kludeordning (Bkg. $^{18/5}$ 1918 om Maximalpriserne og Bkg. $^{21/10}$ 1918 om de strikkede Klude).

Spørgsmaalet om Fordeling af Sygarn foraarsagede de største Vanskeligheder. Det spanske Garn, og senere et lille Parti engelsk Garn, for hvilket der fastsattes en særlig Maximalpris ved Bkg. $^{15/7}$ 1918, fordeltes af Firmaerne Magasin du Nord og Holger Petersen til Forhandlere og til industrielle Virksomheder i Beklædningsindustrien. Men de fremkommende Partier var saa smaa, at Forbruget intet Steds kunde dækkes og forskellige Misbrug opstod. Saaledes gjorde Detailhandlerne Salg af Sygarn betinget af, at Køberen tillige aftog andre Varer. Den overordentlige Kommission henledte gentagne Gange Opmærksomheden paa, at dette var i Strid med Indm. Bkg. $^{15/2}$ 1917, efter at der var sat Maximalpris paa Sygarnet. Men naturligvis forøgede Forbrugerne Vanskelighederne ved at hamstre, og de Mængder, der var til Raadighed var saa smaa, at en egentlig Rationering til Forbrugerne ikke kunde iværksættes. I December Maaned fremkom nye engelske Partier Traad, hvorefter Maximalpriserne forhøjedes noget

(Bkg. $^{14/12}$ 1918). Ved Bkg. $^{21/6}$ 1919 ophævedes Maximalpriserne paa Sygarn.

Til Brug i Høsten 1918 var det meget smaat med Bindegarn¹⁾. Tilførslen var i Aaret 1918 ikke $^{1/10}$ af det normale, men dels havde Den overordentlige Kommission ved Dispensation fra gældende Maximalprisbestemmelser fremmet den indenlandske Produktion, dels har der naturligvis som altid mange Steder baade hos Købmænd og private været Lagre, og man slap i hvert Fald igennem. Forsøg med Papirgarn mislykkedes paa Grund af dettes ringe Elasticitet. For at iværksætte en Fordeling af de Partier, man senere ventede, standsede Indm. ved Bkg. $^{18/10}$ 1918 al Handel med Høstbindegarn, idet dog Bkg. $^{28/3}$ 1919 tillod Jordbrugerne at iorsyne sig med $2\frac{1}{2}$ kg Bindegarn pr. Td. Land Korn eller Græsfrø af Høst 1919. Ved Bkg. $^{23/4}$ 1919 sattes Prisen til 3 Kr. pr. kg. Ved Indm. Bkg. $^{10/7}$, jfr. Bkg. $^{21/6}$ 1919 gaves Handelen med Høstgarn iøvrigt fri, idet Bkg. $^{18/10}$ 1918 og $^{28/3}$ 1919 ophævedes. Ved Bkg. $^{22/5}$ 1920 ophævedes Maximalprisen. — Ved Bkg. $^{2/9}$ 1918 blev det i Tilslutning til Bkg. $^{1/6}$ 1918 forbudt uvedkommende at udleje Cementsække; ved Bkg. $^{15/3}$ 1920 blev dette Forbud samt Forbudet mod Salg af Cementsække hævet; de tilsvarende Forbud for Sukker- og Møllensække hævedes henholdsvis $^{17/5}$ og $^{10/6}$ 1919. Ved Bkg. $^{21/9}$ 1918 blev Handel med Mineralvandssifoner, Patentflasker, Ølkasser, Ølfustager m. v. forbudt.

Ved Lov $^{30/7}$ 1918 fortsattes Huslejelovgivningen²⁾ til $^{1/11}$ 1919. Loven indfører Overnævn, til hvilket Paaanke kan finde Sted i begrænsede Tilfælde og inddrager Fremleje af Enkeltværelser og Leje af møblerede Værelser under Huslejelovgivningen. Endvidere yder Loven Ejeren en Godtgørelse for Prisstigningen svarende til 10 % af „Nor-

¹⁾ Ved kgl. Andg. $^{25/2}$ 1919 nedsattes en Kommission til at vurdere et Parti Kokos- og Palmyrafibre.

²⁾ Ved nærværende Fremstilling er anvendt de i J. Bülow og E. S. Sand: „Boligloven 1921“ givne Oversigter.

mallejen" i det paagældende Kvarter den $\frac{1}{8}$ 1914, saaledes at det var Ejerens Ret uanset om der var foretaget Reparationer eller Forbedringer at erholde dette 10 %'s Tillæg. For Forbedringer foretagne efter Lejerens Ønske samt for Centralvarme og varmt Vand skulde Ejeren have særlig Godtgørelse, jfr. Indm. Cirk. $\frac{6}{8}$, $\frac{6}{9}$ og Bkg. $\frac{11}{10}$ 1918. Desuden optoges i Loven den sidst i Lov $\frac{30}{11}$ 1917 indeholdte Bestemmelse om, at Kommunalbestyrelserne kunde beslutte, at Nævnene gav Tilladelse til Fremleje uden Ejerens Samtykke. Ved Udløbet af Loven af 1918 forlængedes denne ved Lov $\frac{31}{10}$ 1919 til $\frac{1}{10}$ 1920, og denne Lov atter ved Lov $\frac{10}{9}$ 1920 til $\frac{1}{4}$ 1921. Loven af 1919, jfr. Indm. Cirk. $\frac{5}{11}$ 1919, indfører nogle Ændringer, hvoraf skal fremhæves, at Overenskomster om Lejeforhøjelse (naar der fra Parterne foreligger mundtlig Erklæring overfor Nævnet om, at Forhøjelsen var frivillig) kun kan tilside-sættes af Nævnet, hvis et Flertal paa mere end 1 Stemme udtaler sig derfor. Endvidere gaves der Nævnene Ret til at nedsætte Lejesummen i Fremleje forhold, naar denne skønnes urimelig høj, og det fornævnte 10 %'s Tillæg forhøjedes til 20 %, saaledes at Nævnet skulde godkende mindst 20 % over 1914-Normallejen, forsaavidt Vedligeholdelsen paahviler Ejeren og udføres tilfredsstillende, og 15 %, hvis den indvendige Vedligeholdelse paahviler Lejeren. Desuden blev Adgangen til Appel til Overnævnet udvidet. — I Loven af 1920 optoges Bestemmelse om, at Pensionatsvirksomhed (Lejemaal i Forbindelse med fuld Kost) kan inddrages under Huslejelovgivningen paa den Maade, at Nævnet kan nedsætte den aftalte Pensionspris, naar denne skønnes aabenbart ubillig, hvorhos Pensionatsejerens Opsigelse af en Pensionær i visse Tilfælde kan indbringes for Nævnet.

Bestemmelserne om Pensionatsforholdene er forlængede til $\frac{1}{4}$ 1922 ved Afsnit II i Lov $\frac{1}{4}$ 1921, jfr. Indm. Cirk. $\frac{2}{4}$ 1921. Ved denne Lovs Afsnit I er de øvrige fornævnte Bestemmelser ligeledes forlængede, med forskellige

Ændringer, hvoraf især skal fremhæves, at den Ret for Husejer- og Lejerorganisationerne, der i Loven af 1919 var givet dem til at indstille til Kommunalbestyrelsernes Valg visse Medlemmer af Nævnet, nu udvidedes til at gælde alle Nævnets Medlemmer. Der var for disse Organisationer, hvoraf Lejernes var opstaaet som Følge af Forholdene under Krigen, herved naaet en offentlig Anerkendelse af den Betydning, de efterhaanden havde tilkæmpet sig, og som ogsaa gav sig Udtryk i, at de seneste Boliglove først forelagdes efter at Indenrigsministeriet havde forhandlet med Repræsentanter for Organisationerne. Endvidere fastsætter Afsnit I, at de to fornævnte Procentsatser af 20 og 15, som Nævnet skal godkende, forhøjes til henholdsvis 30 og 20, samt at en Ejer har Ret til at erholde indtil 30 % over den faktiske Leje i 1914 (ikke Normallejen) uden Nævnets Godkendelse, naar Vedligeholdelsespligten paahviler ham og er opfyldt. Sidstnævnt Bestemmelse er tænkt som Afviklings-Bestemmelse og for at udligne de Forskelligheder, som det hævdedes, der fremkom ved Nævnenes forskelligartede Afgørelser. Hvis en paa denne Maade foretaget Forhøjelse oversteg den, der skulde godkendes af Nævnet, kunde dette nedsætte Forhøjelsen. Omvendt kunde Ejeren, hvis den faktiske Leje ikke var saa høj som Normallejen, søge Nævnet om en Forhøjelse i Forhold til denne. Det skal dernæst anføres, at Opsigelse af Enkeltværelser efter $\frac{1}{4}$ 1921 som Regel kan ske uden Nævnets Samtykke, og at Ejerens Kontrol med Lejligheden er blevet skærpet ved, at Opsigelse af uordentlige Lejere uden Forbehold skal godkendes. Endvidere fastsætter Loven, at for Ejendomme, hvis Opførelse er paabegyndt efter $\frac{1}{4}$ 1921, gælder selve Huslejelovgivningen ikke. Loven yder iøvrigt ikke blot Lejerne, deriblandt Fremlejetagere, Beskyttelse mod Lejeforhøjelse og Opsigelse, men indeholder ogsaa Bestemmelser, der tilsigter at udnytte det tilstedeværende Antal Lejligheder ved tvungen Udlejning af ledige Lejligheder m. v.

Foruden at bestræbe sig for gennem selve Huslejelov-

givningen at afhjælpe de af Boligmangelen opstaaede Følger m. H. til Prisstigning og utilstrækkelig Udnyttelse af Lejlighederne, søgte Lovgivningsmagten ved forskellige Foranstaltninger positivt at formindske Boligmangelen ved at støtte Byggeriet. Der er allerede foran (59. Bd., S. 283) gjort Rede for de Foranstaltninger, der blev truffet i saa Henseende i Forbindelse med Foranstaltningerne til Afhjælpelse af Arbejdsløsheden. I Fortsættelse af de der meddelte Oplysninger skal det anføres, at ved Afsnit V i Boligloven af $\frac{1}{4}$ 1921 fornyedes Bestemmelserne i Lov af $\frac{10}{9}$ 1920, jfr. Indm. Cirk. $\frac{23}{6}$ 1919 om Statstilskud til Byggeforetagender, med uændrede Procentsatser, men dog saaledes, at Tilskudet efter den nye Lov kunde ydes til Boliger i Almindelighed (ikke blot til Boliger for mindre bemedlede), men med et nærmere fastsat Maximumsbeløb pr. m² Lejlighedsareal, jfr. Indm. Bkg. $\frac{31}{5}$ og $\frac{28}{12}$ 1921. Endvidere stilles der paany 10 Mill. Kr. til Indenrigsministerens Raadighed til Laan for Kommuner, der i Tiden indtil $\frac{1}{4}$ 1922 iværksætter Opførelser af Boliger for mindre bemedlede eller yder private (herunder Byggeforeninger) Laan til saadanne Formaale. — Det skal endvidere anføres, at ved Lov $\frac{5}{7}$ 1918 forhøjedes det Beløb, som Stats-Laanefonden i Aarene 19 $\frac{17}{18}$ —19 $\frac{18}{19}$ maatte udlaane til Byggeforeninger (57. Bd., S. 456) til 3 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.; ved Lov $\frac{3}{6}$, jfr. Finansm. Bkg. $\frac{13}{6}$ 1919 fastsattes Beløbet for Tiden indtil $\frac{30}{6}$ 1920 til 2 Mill. Kr., hvilket Beløb ved Lov $\frac{28}{6}$ 1920 forhøjedes til 4 Mill. Kr. — Ved Lov $\frac{12}{2}$ 1919 forlængedes Kommunernes Bemyndigelse til at indrømme Skattelempelser for nye Beboelsesejendomme til $\frac{31}{3}$ 1920, ved Lov $\frac{25}{2}$ 1920 til $\frac{31}{3}$ 1921 og ved Lov $\frac{1}{4}$ 1921, Afsnit IV, til $\frac{1}{4}$ 1922. — Ligeledes forlængedes Loven om Forbud mod Nedrivning af Bygninger m. v. ved Lov $\frac{28}{9}$ 1918 til $\frac{1}{11}$ 1919, ved Lov $\frac{31}{10}$ 1919 til $\frac{1}{10}$ 1920, ved Boligloven $\frac{10}{9}$ 1920 til $\frac{1}{4}$ 1921 og ved Lov $\frac{1}{4}$ 1921, Afsnit III, til $\frac{1}{4}$ 1922, jfr. ogsaa Indm. Cirk. $\frac{30}{11}$ 1920 om Dispensationer fra Bygningslovgivningen. — En anden Foran-

staltning i denne Sammenhæng var den ved Lov ³¹/₇ 1917 til Huslejenævnene givne Bemyndigelse til efter Andragende at udskyde Foraarsflyttedagen 1917 til ¹⁵/₅, for at de nybyggede Lejligheder kunde naa at blive færdige inden Indflytningen. Bestemmelsen gentoges ved Lov ³/₁₀ 1917 for Efteraarsflyttedagens Vedkommende 1917, uden at den i det hele fik stor Betydning, paa Grund af de Betingelser, der var knyttede til den (bl. a., at den Lejer, der ønskede Udsættelse ikke selv boede i en Lejlighed, hvori en anden skulde ind).

Endelig skal det anføres, at ved Lov ²¹/₁₂ 1918, jfr. Lov ¹⁰/₉ 1920 § 4, nedsattes paany en Boligkommission, hvis Funktionstid udløb ¹/₁ 1921. Kommissionen afgav to Betænkninger (jfr. C. V. Bramsnæs' Referater af disse her i Tidsskriftet), dels med Henblik paa de øjeblikkelige Forhold, dels med videre Sigt, jfr. ogsaa J. Warming: Huslejelovens Afløsning af Værdistigningsskat, 59. Bd., S. 58. For ogsaa efter Kommissionens Ophør at have Mulighed for at følge Forholdene og for at kunne tilvejebringe de i Tjenestemandsløven omhandlede Oplysninger om Husleje m. v. erholdt Administrationen ved en særlig Lov ¹⁰/₉ 1920 Ret til gennem Kommunalbestyrelserne at indkræve saadanne Oplysninger. Efter Udløbet af den her behandlede Periode førtes en Række Forhandlinger mellem Indenrigsministeren, ledende Politikere og indflydelsesrige Personer fra Erhvervslivet med det Formaal at faa Byggeriet i Gang, bl. a. ved Dannelsen af et Byggefond. Men om Formen for dettes Tilvejebringelse har der hidtil (Juni 1922) ikke kunnet opnaas Enighed, idet Grundejerne igennem det konservative Folkeparti nægtede at gaa med til Forslaget om, at Fondet skulde tilvejebringes gennem en Forhøjelse af Ejendoms-skylden, svarende til en Lejeforhøjelse paa ca. $3\frac{1}{2}$ 0/0. Under de foreliggende politiske Forhold vilde Regeringen ikke fremme Forslaget, der iøvrigt var kædet sammen med Tilsagn fra Bankerne om financierel Støtte og fra Staten om et mindre aarligt Tilskud endnu i en Aarrække. De til-

vejebragte Penge skulde dels anvendes til nye Bygninger, dels til at hjælpe de Kommuner, Byggeforeninger og private, der havde bygget under det høje Prisniveau i Aarene efter 1916, og som kunde befrygtes at komme til at lide Tab, naar Lejen med de faldende Omkostninger ved Tilvejebringelse af nye Huse gik ned. Dette var saa meget mere betænkeligt, som det var nødvendigt at baade Kommuner og Byggeforeninger stadig var i Stand til at være med i Byggeriet til Afhjælpning af Bolignøden (jfr. Rigsdagstidende 19^{21/22}, Folketinget, Sp. 5584 ff, navnlig Folketingsmand Hauges Udtalelser Sp. 5660).

Hvad dernæst angaar Bygningsmaterialerne skal følgende anføres. Ved Udløbet af Aaret 1918 var Cementproduktionen grundet paa tilstrækkelige Kultilførsler fuldt ud i Stand til at dække Efterspørgslen, hvorfor Forbudet mod Udlevering af Cement og Cementnævnet ophævedes ved Indm. Bkg. ^{26/2} 1919, hvorefter alene de i Bkg. ^{26/2} 1918 indeholdte Bestemmelser om Maximalavance var i Kraft med en enkelt Ændring. Ved Indm. Bkg. ^{15/3} 1920, jfr. Bkg. ^{3/3} 1921, ophævedes ogsaa disse sidste Bestemmelser, og ved Justitsmin. Bkg. ^{3/12} 1920 ophævedes Forbudet mod Udførsel af Cement. — For Murstensproduktionen laa Forholdet saaledes, at det rigelige og godt betalte Arbejde i Tørvemoserne gjorde det vanskeligt for Teglværkerne at faa den fornødne Arbejdskraft til rimelig Betaling. Da der henimod Midten af Aaret 1918 opstod en Del Efterspørgsel, fordi Bolignøden tvang til, trods de høje Priser, at genoptage Byggeriet, var Produktionen paa Teglværkerne mange Steder indskrænket eller standset, og der opstod derved Spekulation i de forhaandenværende Sten. For at modvirke den heraf følgende Prisstigning fastsatte Indm. ved Bkg. ^{24/7} 1918 Maximalpris for Mursten fra Teglværker paa Øerne, idet Efterspørgslen fra Kjøbenhavn naturligvis i første Række vendte sig mod disse Værker. Men allerede ved Bkg. ^{16/8} 1918 fastsattes ogsaa Højestepris paa de jyske Sten. Priserne var gjort bevægelige efter Kul-

priserne, saaledes at en Stigning eller Fald i disse automatisk skulde medføre en forholdsvis Ændring i Maximalpriserne paa Stenene. Frygten for at denne Bestemmelse skulde medføre Vanskeligheder for Afsætning af allerede producerede Sten under en faldende Kulpris fik ingen praktisk Betydning, dels fordi Kulpriserne var stigende, dels fordi Efterspørgslen hurtigt optog de producerede Sten. Det blev endog nødvendigt at nedsætte et særligt Murstensnævn til at forestaa Fordelingen og sørge for, at Stenene fra Københavns nærmeste Omegn gik til det nødvendige Boligbyggeri, for at dette ikke af Fabriks- og Luxusbyggeriet skulde blive tvunget til at hente Stenene med den paa-løbende højere Fragt længere borte fra (Indm. Bkg. ²⁸/₁₀ 1918). Den ved Bkg. ¹⁶/₈ 1918 fastsatte Pris for Øernes Sten af 55½ Kr. for flammede Mursten cif Købers Havn eller frit paa Banevogn paa Købers Station (og jyske Sten og de øvrige Sorter i Forhold hertil) + det Beløb, hvormed Fragten overstiger 5 Kr. pr. 1000 Sten, maatte dog trods Kulprisenventilen paa Grund af den stigende Arbejds løn og Stigningen i det almindelige Prisniveau ved Bkg. ⁷/₄ 1919 forhøjes til 63½ Kr., idet samtidig Bestemmelsen om Ændring i Murstensprisen efter Kulnoteringen bortfaldt, og ved Bkg. ⁷/₁₁ 1919 til 71 Kr. pr. 1000 Sten. Ved Bkg. ²⁸/₇ 1920 forhøjedes Prisen paa Øernes Sten (de jyske Priser forblev uforandrede) paany og med 10 Kr. pr. 1000 Sten, hvorefter Maximalprisen paa de jyske Sten ophævedes ¹/₁₀ 1920, og Handelen gaves fri ved en anden Bkg. s. D., der ophævede Murstensnævnet; Maximalpriserne paa Sten fra Øerne hævedes først ved Bkg. ²¹/₁ 1921. Teglværksindustrien havde i det hele haft vanskelige Kaar, idet Byggeriet under Krigen var ringe, Arbejdsforholdene vanskelige og Afsætningsforholdene, ogsaa paa Grund af Transporten, besværlige. Efter Krigens Afslutning kom Værkerne ind under en skarp Konkurrence fra de slesvigske Værker, og havde af den Grund store Vanskeligheder, men var derfor ogsaa i første Række blandt de Industrier, der fik nogen

Hjælp fra Staten ved Fragtreduktion paa Statsbanerne for sine Produkter (jfr. Afsnittet Haandværk og Industri). — Det skal dernæst anføres, at der ved Indm. Bkg. $^{15}/_7$ 1918 fastsattes en Maximalavance af 6 % paa Tømmer og Træ til Bygningsbrug, der jo saa godt som ikke produceres her i Landet, men maa indføres og følgelig ikke kunde belægges med Maximalpris. Bestemmelsen ophævedes $^{11}/_2$ 1921. — Endvidere fastsattes ved Indm. Bkg. $^6/_{11}$ 1918 Maximalpris paa Tagpap og Tagtjære (ang. Tjære se foran S. 100) fra Forhandler til Forbruger og ved Bkg. $^{11}/_{11}$ 1918 fra Fabrik til Forhandler. Efter at Tjæreprisen som foran anført under $^{24}/_1$ 1919 var blevet nedsat betydeligt, blev de i de to Bkg. fastsatte Priser for Tagpap og Tagtjære reduceede i Overensstemmelse hermed ved Bkg. $^{30}/_2$ 1919. Ved Indm. Bkg. $^{15}/_5$ 1920 ophævedes Maximalprisen fra Fabrik til Forhandler, medens Forbrugermaksimalprisen for Tagpap forhøjedes med 33 %. Ved Bkg. $^{21}/_1$ 1921 ophævedes ogsaa denne Bestemmelse. — Paa Vinduesglas fastsattes ved Indm. Bkg. $^{31}/_7$ 1918 en Maximalavance paa 17 %, der hævedes ved Bkg. $^{21}/_1$ 1921. — Samtlige her nævnte Bkg. var udstedte efter Indstilling af Bygningsmaterialnævnet af $^{27}/_3$ 1918, der ophævedes $^{14}/_2$ 1921.

Det skal endvidere anføres, at ved Indm. Bkg. $^4/_7$ 1918, ophævet $^{27}/_3$ 1919, fastsattes efter Anmodning af Snedkere m. fl. Maximalpriser paa Lim. — Ved Bkg. $^{12}/_3$ 1920, ophævet $^{21}/_1$ 1921, reguleredes Dag- og Ugebladets Forbrug af Papir. Trods den stærke Stigning i Papirpriserne i Krigsaarene var der ikke forsøgt nogen Regulering, da den udenlandske Konkurrence var betydelig og forhindrede en urimelig Prisstigning her i Landet. Papirfabrikerne havde end ikke været i Stand til at bevare deres gamle Kunder: Dagbladene, idet Prisen paa Raastoffer (Cellulose) og Drivkraft (Vand mod de dyre Kul) gjorde det umuligt for de danske Fabriker at konkurrere med Sverige. Da det yderligere under Kulmanglen var vanskeligt at tilfredsstille

det stærkt stigende Papirforbrug, opgav Fabrikkerne Forsøget paa at bevare Avispapirforsyningen, og en betydelig Del af denne dækkedes gennem Indførsel. For at lette denne gav Tillægsbevillingsloven 19^{17/18} (og senere de aarlige Finanslove) paa § 5, IV Finansministeren Bemyndigelse til at tilbagebetale de 4 af de 5^{1/2} Øre, som Avispapirtolden udgør pr. kg — en kurios Følge af Bladfolkenes Magt i Rigsdagen. Da Forbruget saaledes var ubegrænset, maatte det under de stærkt stigende Priser i Foråret 1920 og de da stedfindende Forhandlinger om en Indskrænkning af Importen til Bedring af Valutaen synes paakrævet at træffe Foranstaltninger til Indskrænkning i Avispapirimporten. Dette tilstræbtes ved den anførte Bkg. ^{12/3} 1920, hvorefter Bladenes Forbrug af Papir i 19^{20/21} skulde efter Bladenes Størrelse være fra 10 til 20 % mindre end Forbruget i 1919. Men snart faldt Prisen paa Papir stærkere end paa de fleste andre Varer, og Spørgsmaalet tabte derved sin Betydning. — Ved Bkg. ^{20/10} 1918, ophævet ^{21/1} 1921, bemyndigedes Kommunalbestyrelserne til at fastsætte Maximalpriser paa Arbejdskørsel. — Paa tilsvarende Maade ordnedes ved Indm. Bkg. ^{24/7} 1919, ligeledes ophævet ^{21/1} 1921, det saa vanskelige Spørgsmaal om Regulering af Beværtningspriserne. I Hovedstaden brugtes den herved givne Bemyndigelse til at fastsætte Priser paa Kaffe, The, Øl, o. l., hvorhos der paa ethvert Spisekort skulde forefindes enkelte Retter til en fastsat Højestepris. En virkelig Prisregulering var naturligvis af den Grund vanskelig, at Lokalets Udstyr m. v. spillede ind og var forskelligt fra Forretning til Forretning; desuden laa den Betragtning jo ikke fjern, at de, hvem Priserne paa de finere Beværtninger var for høje, naar de var nødt til at søge Beværtning, kunde søge de farveligere. Spørgsmaalet optog en urimelig Plads i Dagspressens Diskussion, formodentlig ikke mindst fordi Bladfolk ikke kan bringe Frokost med i Lommen.

Med Hensyn til Detailpriserne paa de vigtigste

Livsforbrødenheder skal henvises til „Statistiske Efterretninger“. Ifølge de der offentliggjorte Beregninger har Detailpriseniveauet i den her behandlede Periode bevæget sig som angivet i nedenstaaende Oversigt:

	Udg. til Fødevarer	Alle andre Udgifter	Samtlige Udgifter
Juli 1914.....	100	100	100
Juli 1918.....	187	177	182
Juli 1919.....	212	210	211
Juli 1920.....	253	269	262
Januar 1921	276	254	264
Juli 1921.....	236	239	237
Januar 1922	197	224	212

Hvad dernæst angaar mere almindelige Bestemmelser vedrørende Rationeringen skal det anføres, at det til Brug ved Uddeling af Ernæringskortene optagne Mandtalsregister fornyedes ved Indm. Bkg. $\frac{15}{8}$ 1918 og $\frac{9}{4}$ 1920, hvorhos Indm. ved Cirk. $\frac{9}{4}$ 1920 udtalte, at Skatteydernes Pligt til efter L. $\frac{1}{3}$ 1920 at give Kommunernes Ligningsmyndighed Meddelelse om Flytning m. v. maatte anses for fyldestgjort, naar Anmeldelse til Mandtalsregisteret havde fundet Sted. Indenrigsministeren bemyndigedes derfor ved Lov $\frac{15}{4}$ 1921 til at opretholde Registrene til kommunalt Brug¹⁾, efter at Ernæringskort-Uddelingen var ophørt. — Ved Indm. Bkg. $\frac{2}{7}$ 1918 blev det forbudt at aflevere og

¹⁾ Ved Lovene $\frac{12}{2}$ 1919, $\frac{16}{12}$ 1919 og $\frac{8}{2}$ 1921 blev Sogneraadene bemyndigede til at tilstaa Formanden en forøget Løn til Medhjælp ved Udførelsen af de ham paahvilende Forretninger, en naturlig Følge af det stærkt forøgede Arbejde, der i Krigsaarene, navnlig gennem Rationeringen, lagdes paa Sogneraadsformændene. — Ved Indm. Cirk. $\frac{5}{10}$ 1918 ydedes der de kommunale Prisreguleringskommissioner det samme Honorar som i foregaaende Aar (57. Bd., S. 458, Note 1). Men hermed ophørte Betalingen til disse Kommissioner, og de døde stille bort og blev formelt endeligt ophævede ved kgl. Andg. $\frac{11}{9}$ 1921.

og modtage Fordelingsmærker forud for den Tid, for hvilken de var udstedt. En saadan Trafik havde nemlig medført, at Rationerne var opbrugt før Uddelingsperiodens Ophør, hvorved fremkom de tidligere omtalte Uroligheder i Anledning af „Brødmangelen“. Samtidig nedsattes Uddelingsperioden fra 3 til 2 Maaneder, og Mærkerne forsynedes med tydelige Angivelser (Farve m. v.) af deres Gyldighedstid indenfor Perioden. — Efterhaanden som Rationeringen strammedes og Antallet af Tilrejsende fra Nabolandene under de større Ernæringsvanskeligheder dér steg, blev det nødvendigt at fastsætte nærmere Regler for Uddeling af Ernæringskort for Tilrejsende, ogsaa for at disse ikke skulde erholde flere end der tilkom dem og sælge dem eller paa anden Maade afhænde dem her i Landet. Ved Indm. Bkg. ^{11/10} 1918 om Tilrejsendes Ernæringskort blev det derfor bestemt, at Tilrejsende ikke kunde faa Ernæringskort for længere Tid end deres Pas gjaldt og aldrig for mere end 8 Dage ad Gangen. Desuden skulde Passet afstemples og paaføres Oplysning om, for hvilket Tidsrum, Kort var modtagne. De overskydende skulde afleveres til Statspolitiet ved Udrejse af Landet, jfr. ogsaa Indm. Bkg. ^{11/9} 1919 og ^{10/2} 1921 specielt vedrørende svenske og norske Statsborgere. — Ved Indm. Bkg. ^{15/8} 1918 paalagdes der Pligt til at meddele de kgl. Vurderingskommissioner de af disse ønskede Oplysninger.

Med Hensyn til de almindelige prisregulerende Bestemmelser skal følgende anføres: For at forhindre Omgaelse af fastsatte Maximalpriser blev det ved Indm. Bkg. ^{20/8} 1918 forbudt at bytte maximalprisbæftede Varer mod Varer, for hvilke der ikke var fastsat Højestpris. Af samme Grund blev det ved Bkg. ^{21/9} 1918 forbudt at bortsælge Maximalprisvarer ved offentlig Auktion. Saadant Salg maatte heller ikke finde Sted af Fødemidler, Manufakturvarer o. l., selv om der ikke var fastsat Maximalpris paa disse Varer, idet Bkg. om utilbørlig Udnyttelse af Konjunkturerne og Kædehandelsbkg. (Bkg. ^{1/2} og ^{10/5} 1917) derved faktisk var blevet

overtraadt. Denne sidste Del af Forbudet ophævedes døg $26/2$ 1919, saaledes at Forbudet herefter alene gjaldt Maximalprisvarer. For de i Bkg. $20/8$ 1918 omhandlede Varer gjaldt endvidere, at de ikke maatte averteres til Salg m. v., med mindre den averterendes Navn og Bopæl var angivet i Avertissementet, jfr. Indm. Bkg. $11/10$ 1918, ophævet $21/2$ 1919. Ligeledes for at hindre Omgaaelse af Maximalpriserne paalagdes det ved Indm. Bkg. $8/10$ 1918, jfr. Justitsmin. Cirk. $15/10$ 1918, de Handlende paa let tilgængeligt Sted at have fremlagt den senest udkomne Udgave af den af Den overordentlige Kommission udgivne „Oversigt over Maximalpriser“. Endelig blev det ved Indm. Bkg. $21/1$ 1919 forbudt de Handlende at beregne sig Budpenge paa Maximalvarer, medmindre en saadan Extrabetaling var fastsat og tilladt af de respektive Kommunalbestyrelser. Samtlige disse Bkg. ophævedes $21/1$ 1921¹⁾, men havde efterhaanden som Maximalpriserne ophævedes og Vareforsyningen blev normal længe forinden tabt al praktisk Betydning. — I denne Sammenhæng skal det endvidere anføres, at det ved Indm. Bkg. $27/6$ 1918, ophævet $22/2$ 1919, blev forbudt at handle med Varer eller Papirer paa disse, som henlaa her i Landet, beslaglagte af en fremmed Regering. Det hændte nemlig, at der dreves Kædehandel med disse Varer, der saaledes blev stærkt fordyrede for det importberettigede Firma, der til sin Tid fik dem tildelt, naar Beslaglæggelsen hævedes. — Endelig skal det anføres, at for at Varer ikke i Spekulationsøjemed skulde blive unddraget Forbruget, blev det ved Indm. Bkg. $3/10$ 1918, ophævet $7/9$ 1920, forbudt for fremmed Regning at oplagre her i Landet Levnedsmidler og udførselsforbudte Varer, og for

¹⁾ Ved denne Bkg. ophævedes desuden flere andre Bkg. med tilsvarende Emner, nemlig Bkg. $23/12$ 1915 om langvarige Kontrakter, $21/11$ 1916 om Pligt til at anm. Prisforhøjelser paa Levnedsmidler, $15/2$ 1917 om Handel med Varer til Maximalpris og $24/5$ 1917 om Forbud mod visse Blandingsvarer.

dansk Regning maatte saadanne Varer ikke oplagres længere, end regelmæssig Udøvelse af bestaaende Erhverv medførte. Samtidig ophævedes de tidligere Bkg. vedrørende dette Emne.

Med Hensyn til Bestemmelserne om utilbærlig Udnyttelse af Konjunkturerne og Kædehandel skal det anføres, at Den overordentlige Kommission efter Indenrigsminister Rodes Opfordring søgte at samle disse Regler og tilpasse dem med normale Forhold for Øje. Paa Grundlag af det saaledes givne Udkast fremsatte Indenrigsministeren i Folketinget ²⁸/₃ 1920 Forslag til midlertidig Lov om Foranstaltninger mod urimelig Handelsavance¹). Forslaget naaede ikke til 1ste Behandling forinden Ministeriets Fald, og er ikke siden blevet genfremsat. Ved Indm. Bkg. ²¹/₁ 1921 ophævedes samtlige herhenhørende Bestemmelser, undtagen forsaavidt angik de faa Varer (Korn, Sukker, Spiritus m. v.), for hvilke der stadig gjaldt en Regulering, og som derfor var indførselsforbudte. Hermed var de Bestemmelser hævede, der havde mødt stærkest Modstand af alle Krigsaarenes Indgreb, hvilket maa siges at være forbavsende, da de jo ikke som f. Eks. en Del af Lovene vedrørende Landbrugets Aflevering o. l. direkte greb ind i de paagældendes hele Arbejdsmetode og undertiden i Virkeligheden truede Produktionsmulighederne (Opretholdelse af Kvægbestanden m. v.). Den til Tider ganske ubeherskede Kritik af og Modstand mod disse Bestemmelser maa da i det hele anses for Tegn paa, at de paagældende Kredse var i Besiddelse af en ringere samfundsmæssig Disciplin end Landbruget — som Helhed taget; thi der kan i denne Sammenhæng neppe for Alvor lægges nogen Vægt paa, at disse Bestemmelser ikke hvilede paa en særlig Lov, men var udstedt i Henhold til den almindelige Bemyndigelse, som Loven af ⁷/₃ 1914 gav Indenrigsministeren og som delvis var delegeret til Den overordentlige Kommission.

¹) Vedrørende Tilsyn med monopoliserede Virksomheder (Trustloven), se S. 186.

Ved kgl. Andg. ¹⁵/₁ 1921 blev denne ophævet og erstattet med et „Raadgivende Udvalg“ med Departementschef Riis-Hansen som Formand og med en Repræsentant for hver af de fire politiske Partier som Medlemmer.

Hvad angaar selve Loven¹⁾ af 7. August 1914, da var denne som anført i Indledningen til denne Oversigt ændret ved Lov af ¹¹/₄ 1919 om Afvikling af de overordentlige Foranstaltninger. Ifølge denne Lov skulde, saalænge Loven af ⁷/₈ 1914 var i Kraft, et af Rigsdagen valgt 8 Mands Udvalg repræsentere Rigsdagen ved Forhandlingerne om Afviklingen af Loven af 7. August, saaledes at Udvalget dels skulde godkende bestaaende Bestemmelser dels nye af Indenrigsministeren udstedte. Naar 7 af Udvalgets Medlemmer godkendte en Bekendtgørelse, var Sagen afgjort; i modsat Fald indstillede Udvalget Sagen til Rigsdagen til endelig Afgørelse. Indenrigsministerens Ret til at ophæve gældende Bestemmelser forblev uændret i Kraft. Lovens sidste § paalægger Indenrigsministeren at forelægge Forslag til Lov om Tilsyn med monopoliserede Virksomheder. Dette skete ved det i Folketinget den ²⁷/₈ 1919 fremsatte Forslag til Lov om Tilsyn med visse Virksomheder, „Trustloven“. Forslaget blev ikke færdigbehandlet, genfremsattes i Folketinget ⁸/₁₀ 1919 og kom til 1. Behandling i Landstinget ¹¹/₃ 1920. Forslaget behandledes ikke færdigt her før Ministeriets Fald, men genfremsattes af den nye Regering i Landstinget den ¹⁸/₁₁ 1920 og henvistes til Udvalg, hvorfra det ikke senere vendte tilbage.

I Henhold til Afviklingsloven ophørte Lov af ⁷/₈ 1914 at have Gyldighed fra ¹/₉ 1919. Det bestemtes derfor ved Lov ³⁰/₈ 1919, at Bekendtgørelser om prisregulerende Foranstaltninger m. v. fremtidig skulde udstedes efter i alt væsentligt tilsvarende Regler som dem, der var fastsat i Afvik-

¹⁾ Ved Statsmin. Bkg. ¹⁴/₆ 1920 henlagdes Sager vedrørende Korn, Brød, Sukker o. a. særlige Landbrugsvarer fra Indenrigsministeren til Landbrugsministeren.

lingsloven af $^{11}/_4$ 1919. Ved Lov $^{30}/_8$ 1920 forlængedes Loven af $^{30}/_8$ 1919, der skulde være udløbet $^{15}/_4$ 1920, til $^{15}/_{10}$ 1920; ved Lov $^9/_{10}$ 1920 til $^{15}/_4$ 1921 og ved Lov $^{15}/_4$ 1921 til $^1/_{11}$ 1921. Ved Lov $^{31}/_{10}$ 1921 ophævedes Indenrigsministerens Bemyndigelse efter disse Love til under Medvirksomhed af Rigsdagens Afviklingsudvalg at træffe prisregulerende Foranstaltninger. De bestaaende Bestemmelser (Spiritus- og Ølrestriktionerne) kan ophæves af Ministeren eller af Rigsdagen, naar Udvalget efter Begæring af mindst 2 af dets Medlemmer gør Indstilling herom.

IV. Landbruget

samt følgende Asnit vil fremkomme i senere Hefter.

DE ØKONOMISKE FORHOLD I SØNDER- JYLLAND I OVERGANGSTIDEN

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 20. Marts 1922

Af

Direktør i Sønderjyllands Kreditforening **P. A. Calø.**

Naar man i et enkelt Foredrag skal give en Fremstilling af den økonomiske Udvikling i Sønderjylland i Overgangstiden, d. v. s. af de økonomiske Forskydninger, som staar i Forbindelse med Krigen, Udsigten til Genforening og Genforeningens Fuldbgyrdelse samt Omslaget i Konjunkturerne, er det givet, at man maa søge at begrænse sig. Billedet er saa broget mangfoldigt og kaleidoskopisk skiftende, at man enten maa gribe et enkelt Spørgsmaal ud af Sammenhængen og gøre dette til Genstand for en indgaaende Behandling eller ogsaa nøjes med at give et kort Rids af Udviklingen i dens Helhed. Jeg kunde være fristet til at vælge det første, idet der er to Hovedspørgsmaal, som jeg har haft Lejlighed til at beskæftige mig indgaaende med og derfor kender ret nøje, nemlig Valutareguleringen og Realkreditens Ordning i Sønderjylland. Det er imidlertid bleven mig betydet, at det ikke er det, man

ønsker, og at man navnlig ikke gerne ser, at jeg kommer for dybt ind paa det odieuse Valutaspørgsmaal.

Jeg skal da uden at gaa for meget i Detailler søge at give en Fremstilling af Udviklingsgangen og Sammenhængen i de økonomiske Foreteelser i Sønderjylland i Tiden fra Vaabenstilstanden til den Dag idag.

Ved Vaabenstilstanden frembyder Nordslesvig i alt væsentligt det samme Billede som andre Dele af Tyskland af tilsvarende økonomisk Struktur.

Sønderjylland er jo et udpræget Bondeland med faa og smaa Købstæder. Landbruget er det bærende Erhverv, og dette har været et Held for Landsdelen, eftersom Landbruget er det Erhverv, der har lidt mindst under Krigen og dens Følger.

Det nordslesvigske Landbrug stod i 1914 godt rustet til at tage en Tørn. I de gode Aar før Krigen var der nedlagt saa store Kapitaler i Grundforbedring og Jordkultur, i Bygninger og Besætninger, at der var noget at staa imod med.

Produktionen kunde selvfølgelig ikke opretholdes i samme Omfang som i Fredstid. Som Følge af de mange Indkaldelser til Krigstjeneste skortede det baade paa Driftsledelse og Arbejdskraft. Naar det alligevel i det store og hele gik bedre, end man havde Lov til at vente, skyldes dette ikke mindst Kvindernes Indsats. Mange sønderjydske Kvinder har under Krigen kæmpet en heroisk Kamp for deres Hjem, og der kan nævnes ikke faa Eksempler paa, at Konen klarede sig bedre end Manden, idet hun havde sin Styrke i at holde paa Skillingen, medens Manden fra Fredstidens Økonomi mere var indstillet paa at lade Daleren gaa. Landbruget fik ogsaa en billig Arbejdskraft i de russiske

Krigsfanger, og ikke faa, navnlig af de større Landejendomsbesiddere fik Lov til at komme hjem paa Orlov paa længere Tid, da det var af vital Interesse for Tyskland at opretholde Levnedsmiddelproduktionen i det størst mulige Omfang.

Som Følge af den baade i kvantitativ og kvalitativ Henseende utilstrækkelige Arbejdskraft gik det tilbage med Jordens Kultur og Renhedstilstand, og Mangelen paa Kunstgødning og Kraftfoder og Tvangsafleveringen af Kreaturer førte til en delvis Realisering af den i Landbruget bundne Kapital. De ved denne ufrivillige Rovdrift frigjorte Kapitaler anvendtes tildels til Afbetaling paa Gælden.

De abnorme Ernæringsforhold bød den driftige Landmand en god Chance. Dyrkningen af Roer, Kaal og Ærter og „Forædlingen“ af Roerne i Tørrerierne til „Dörrgemüse“ samt Smughandelen med de eftertragtede Levnedsmidler var en indbringende Forretning. Krigens Længde og hele Stillingens fortvivlede Haabløshed virkede efterhaanden sløvende paa den offentlige Moral. Forbudene og Paabudene var saa mange og saa strenge, at man ikke ansaa sig forpligtet til at kende, endsige overholde dem, og de overvaagende Myndigheder blev, efterhaanden som Tiden gik og Kosten blev smallere, mere og mere tilgængelige for Bestikkelse i Form af Flæsk og Smør. Naar Gendarmeren skulde ud for at efterse Beholdningerne, hændte det ofte, at han meldte sin Ankomst i Forvejen, for at man kunde være forberedt paa hans Komme. Lovens Haandhæver fik da ogsaa en god Modtagelse, og Eftersynets Grundighed stod som Regel i omvendt Forhold til Frokostens og Madpakkens Godhed.

De Landmænd, som blev staaende ved den gamle Driftsform, har derimod ikke profiteret af Krigen. De lave Højestepriser paa almindelige Landbrugsfrembringelser, navnlig Mejeriprodukter, gjorde Driften urentabel. Følgen var, at Bønderne ingen Interesse havde i at levere Mælken til Mejerierne, hvad de efter Loven var forpligtede til. De beholdt i stedse større Udstrækning Mælken hjemme, enten for at hjælpe Næsten til en ulovlig, men haardt tiltrængt Extraktion eller for at sælge Smørret i Smughandlen til Aagerpriser eller ogsaa for at bruge det selv. Hjemmeforbruget af Smør var meget stort indenfor Landbruget i Sønderjylland i Tiden før og efter Vaabenstilstanden, endnu i 1920 skal det efter hvad Statskonsulent Johs. Jensen oplyser, have været 6—7 Gange saa stort som i det øvrige Land. Dette store Forbrug virkede særlig grelt paa Baggrund af de knapt tilmaalte Rationer, som Byboerne maatte nøjes med, og som for Smørrets Vedkommende har været nede paa 40 Gram om Ugen.

Nedgangen i Mejeriernes Mælkemængde illustreres bedst ved et Par Eksempler fra Haderslev Amt:

	Mælkemængde i Millioner Pund	
	1914	1919
Branderup Mejeri	6,0	1,—
Skodborg Mejeri	7,0	1,—

I Begyndelsen af 1920 var der ikke faa Mejerier, der standsede Driften for kortere eller længere Tid, og det saa ud til, at Mælken helt vilde forsvinde fra Mejerierne. Da denne Udvikling rummede en alvorlig Fare for Byernes nødtøftigste Forsyning med Mælk og

Smør, tog Mejeriforeningen Affære, og det lykkedes ogsaa at afvende en Katastrofe og skabe Ro om Afleveringsspørgsmaalet.

Buen var spændt saa højt, at den maatte briste. Selv den berømte tyske Administration kunde ikke magte denne vidtgaaende Regulering af Produktion og Forbrug i et Land, som laa i Krig med den halve Verden og i 4 Aar var afspærret fra Tilførsler udefra. Forholdenes Magt blev for stærk; man maa derfor ogsaa være varsom med at anlægge den almindelige borgerlige Morals Maalestok paa de sørgelige Foreteelser, som affødt af de abnorme Forhold.

Om den sønderjydske Handelsstand gælder noget lignende som om Landbruget. Ogsaa den har gennemgaaende klaret sig over Forventning godt.

De første Krigsaar bragte paa Grund af den vedvarende Prisstigning store Avancer i alle Brancher. De Købmænd, der enten kunde blive hjemme eller lede Forretningen fra en ikke altfor fjern Garnison, har tjent godt, og selv hvor Købmanden var i Felten, kunde Konen forestaa Salget af de Varer, han købte ind, naar han var hjemme paa Orlov. Senere blev det vanskeligere paa Grund af Varemanglen.

Da man i 1915 maatte gøre sig fortrolig med Tanken om, at Krigen vilde vare længe, fik vi den første Kornlov. Til at begynde med overdrog man de større Kornforretninger at modtage og opmagasinere det afleveringspligtige Brød- og Foderkorn samt Rationeringen af Foderstofferne. Denne Monopolisering af Handelen med Korn og Foderstoffer var en glimrende Forretning for de lykkelige Indehavere af de privilegerede Firmaer, navnlig saalænge Kontrollen udøvedes af Land-

raadskontorerne. Senere oprettedes Filialer af Reichsgetreidestelle i alle Kredse¹⁾, og efterhaanden blev de vigtigste Livsfornödenheder og en hel Række af Materialer inddragne under Kontrollen. Herom vidner Firmanavne som Kreiskornstelle, Kreiswirtschaftsgesellschaft, Kreisgeschäftsstelle, Provinzial-Viehhandelsverband, Kohlenverteilung, Butterverteilung o. s. v.

Egentlig skulde man tro, at hele Handelsstanden maatte være ruineret ved Krigens Slutning, idet saagodt som alle Varer var enten strengt rationerede eller helt fratagne Handelen og administrerede af det Offentlige. Men de fleste af disse strenge Bestemmelser stod kun paa Papiret. Enhver sønderjydsK Købmand vil kunne fortælle om, paa hvilke mærkelige Maader han vidste at forskaffe sig Varer. Ja selv Krigsselskaberne overholdt langtfra Bestemmelserne, som de næppe nok kendte. De drev en Slags autoriseret Smughandel, som var meget indbringende for Kredsen.

Forholdene ligger naturligvis noget forskelligt indenfor de forskellige Brancher. Kolonialhandelen har lidt mest under Rationeringen, medens Manufakturhandlerne og Isenkræmmerne, forsaavidt som de kunde blive hjemme og udnytte Chancerne, tjente udmærket paa den stadige Prisstigning. Var Omsætningen kvantitativ gaaet tilbage, var Fortjenesten til Gengæld procentvis bleven saa meget større. Vanskeligheden bestod kun i at skaffe Varer.

Ved Krigens Slutning var Stillingen den, at de fleste Købmænd havde faaet deres Varebeholdninger omsat i Papirmark. Deres Bogfordringer var gaaet ind

¹⁾ Amter.

og deres Gæld betalt. Opgjort i Papirmark var ved Krigens Slutning de fleste sønderjydske Købmænd sikkert meget vel situerede.

Vender vi os nu til Haandværket, er det Billede, der møder os her, væsentlig mørkere. Haandværkerne er ubestridt den Stand, der har lidt mest under Krigen. Der er nemlig den væsentlige Forskel paa Haandværket og Handel og Landbrug, at en Haandværkerkone kun i de færreste Tilfælde kunde føre Forretningen videre, naar Manden blev indkaldt. En Smedekone kunde ikke svinge Hammeren, og en Skomagers Kone kunde ikke sy Støvler. Dertil kom, at Materialerne for en hel Række af Haandværk blev beslaglagte af Hærforvaltningen eller strengt rationerede. Men ogsaa her gælder det selvfølgelig, at Smør og Flæsk kunde gøre Underværker. De Levnedsmidler, for hvilke en Landmand havde tiltusket sig et Par Støvler, kunde med Fordel anvendes ved Indkøb af Læder. Og Krigen skabte ogsaa nye Behov. Fotograferne havde saaledes fuldt op at gøre med Fremstilling af Pasfotografier og Familieportrætter, som blev sendt til Paarørende i Felten, og hvad Bogbinderne tabte paa den almindelige Nedgang i Forretningen, tjente de igen paa Handelen med Feltpostpapir og Æsker til Feltpostpakker.

Om Industrien er der ikke meget at sige. Sønderjylland er et industrifattigt Land. Det havde været overordentlig vanskeligt i denne afsides beliggende, agerdyrkende Landsdel at oparbejde industrielle Virksomheder i Konkurrence med den tyske Storindustri. Medens der i det gamle Danmark er Støberier i de fleste Købstæder og i en Række af de større Stationsbyer, fandtes ved Genforeningen ikke et eneste Jern-

støberi i Sønderjylland, som var i Virksomhed eller havde været i nogen virkelig Virksomhed i lange Tider.

Vi har kun én Exportindustri af nogen Betydning, det er Teglintustrien ved Flensborg Fjord. Men den havde allerede før Krigen en vanskelig Stilling, idet dens Produktionsevne var for stor i Forhold til Afsætningsmulighederne. Under Krigen gik Produktionen helt i Staa af Mangel paa Brændselsstoffer, og en Del af Værkerne blev nedlagt.

Mølleriet derimod, som ligeledes drives i ret betydeligt Omfang, navnlig i Aabenraa og Haderslev Amter, florerede paa den ulovlige Formaling af Korn, og de smaa Savværker fik en smuk Efterblomstring i Tiden omkring Vaabenstilstanden. De Industrier, som Krigen havde skabt, f. Eks. Roetørrerierne, gav ligeledes et godt Udbytte. Men iøvrigt har Industrien, navnlig de smaa Maskinfabrikker og Maskinsnedkerier haft trange Kaar under Krigen, idet det skortede baade paa Materiale og Arbejdskraft, navnlig teknisk Personale.

Man skulde tro, at denne Mangel paa Arbejdskraft maatte betinge en høj Arbejdsløn. Men det er ikke Tilfældet, Arbejderne var daarligt stillede, især i Byerne. Strejker taaltes ikke af Militærmyndighederne, og Frygten for Indkaldelse holdt Lønkravene nede. Arbejderne vilde hellere nøjes med en daarlig Løn og en ussel Forplejning end udsætte sig for at komme i Kejserens Klær.

Saaledes var den økonomiske Stilling i Sønderjylland ved Krigens Slutning.

Efter Vaabenstilstanden kommer et nyt Moment ind i den økonomiske Udvikling, som aabner nye Perspektiver og dermed nye Muligheder for Initiativet

og store Fristelser for Spekulationen. Det er Udsigten til Genforening med Danmark.

Da jeg lille Juleaftensdag 1918 vendte hjem fra Krigen, havde Vælgerforeningens Tilsynsraad nedsat en Række af Udvalg til Forberedelse af Løsningen af de Problemer, som stod i Forbindelse med Overgangen fra Tyskland til Danmark. Jeg var bleven udset til Sekretær for det økonomiske Udvalg, men jeg maa sige, at det ikke er med Glæde, jeg ser tilbage paa dets Virksomhed.

Det Spørgsmaal, som optog Sindene mest og beherskede Forhandlingerne i Udvalget, er Valutaproblemet. Det økonomiske Udvalg har ikke givet noget positivt Bidrag til Løsningen af dette vanskelige og for vor Landsdel saa vigtige Spørgsmaal. De endeløse Debatter, som førtes om Valutareguleringen, i og udenfor Udvalget, og Udvalgets Betænkning mandede ud i Kravet om Omregning til pari af alle sønderjydske Markkapitaler, forsaavidt som de ikke skyldtes Krigsvinding. Hvem der skulde betale denne Omregning, derom var Meningerne delte. Markkursens Fald betød en Flytning af Værdierne fra Kreditor til Debitor, og den Tanke laa da nær, at Debitorerne, det vil praktisk talt sige Grundejerne, skulde afgive i hvert Fald en Del af den Vinding, de havde paa Kreditorernes Bekostning, som deres Bidrag til Dækning af Omkostningerne ved Valutareguleringen.

Denne Tanke fandt imidlertid ingen Forstaaelse hos Grundejerne. De foretrak at ordne Spørgsmaalet paa egen Haand. De var ligesom alle andre hildede i den skæbnesvangre Vildfarelse, at den tyske Mark hurtig vilde rette sig igen, og det var derfor kun natur-

ligt, at de ønskede at udnytte den lave Markkurs til en Konvertering af deres Gæld fra Mark til Kroner, og saa ansaa de det for heldigt at foregribe eventuelle Planer om en Valutaregulering paa deres Bekostning ved at skabe et fait accompli.

Og det lykkedes dem kun altfor godt. Tiden, som har ødelagt saa meget for os ved Genforeningen, var dem gunstig. Omplaceringen af Markgælden foregik paa den Maade, at de sønderjydske Grundejere gennem et hjemligt Pengeinstitut laante Kroner paa Veksel ved en kongerigsk Bank og for Kronerne købte Mark til Dagens Kurs, som de anvendte til Indfrielse af Prioritetsgælden.

Jeg har som Bogholder ved en Sparekasse i Nærheden af Grænsen staaet midt i denne Bevægelse. De kongerigske Banker forlangte Sparekassens Endossement paa Vekslerne, og Prioritetshaverne, som fik Hypotekerne udbetalt, havde ingen anden Mulighed for Anbringelse af deres Mark end at sætte dem i Sparekasser og Banker. Den Omvæltning i Pengeforholdene, som var en Følge af disse Transaktioner, afspejler sig derfor tydeligt i de nordslesvigske Pengeinstitutters Regnskaber. Til Belysning af disse Forskydninger skal jeg anføre nogle statistiske Data:

Rødning Sparekasse.

	Samlet Indskud Mill. Mk.	Udlaan mod Hypotek Mill. Mk.	Udlaan mod Gældsbevis Mill. Mk.	Tilgode- havende hos Banker Mill. Mk.
31/12 1916	3,082	1,778	0,684	0,273
31/12 1917	3,784	1,770	1,264	0,407
31/12 1918	4,378	1,697	1,243	0,956
31/12 1919	6,367	0,666	0,939	4,947
31/3 1921	7,586	0,066	1,178	6,236

Sparekassens Omsætning var:

1916	2,7	Mill. Mk.
1917	3,2	" "
1918	2,6	" "
1919	19,7	" "

Tallene taler et tydeligt Sprog. Indtil Udgangen af 1918 er Udviklingen nogenlunde normal. Tilvæksten i Indskuddene finder sin naturlige Forklaring i den relative Pengerigelighed, som er en Følge af Realiseringen af Vareforraad og de i Produktionen bundne Kapitaler, og det voksende Banktilgodehavende er Udtryk for Vanskelighederne ved at anbringe Pengene paa almindelig Vis. Men i 1919 skifter Billedet brat. Indskudskapitalen vokser med 45% samtidig med, at Hypotekkontoen opviser en Nedgang paa 61% og Laan mod Gældsbevis paa 24%, og Følgen er, at Bankkontoen ryger op paa det femdobbelte.

Denne Omvæltning stillede vore Pengeinstitutter overfor en vanskelig Opgave. Til at begynde med kunde Sparekasserne lede Markstrømmen videre til Bankerne; Bankernes Regnskaber gengiver derfor Bevægelsen paa det hjemlige Pengemarked i potenseret Skikkelse:

Ultimo	Haderslev Bank Samlet Indskud	De 4 Intradebanker Samlet Indskud
1914	6,3 Mill. Mk.	20,3 Mill. Mk.
1915	10, " "	29,3 " "
1916	12,7 " "	36,0 " "
1917	17,3 " "	50,5 " "
1918	24,0 " "	66,7 " "
1919	48,2 " "	140,0 " "
1920	49,4 " "	163, " "
1921	43,0 " "	131,3 " "

Fra 31. December 1918 til 30. Juni 1919 steg Haderslev Banks Balance fra 27 til 54 Millioner Mark, altsaa til det dobbelte paa et halvt Aar.

Bankerne saa sig stillede overfor de samme Vanskeligheder som Sparekasserne og nægtede derfor at tage imod Sparekassernes overskydende Midler. Man maatte se sig om efter andre Anbringelsesmuligheder, og der var ingen anden Udvej end at lade Pengene gaa sydpaa. En Del blev anbragt i Kommunelaan, — det er Forklaringen paa, at Rødding Sparekasses Udlaan mod Gældsbevis ikke formindskedes i samme Grad som Udlaan mod Hypotek —, en Del anlagdes i Skatkammerbeviser og Kreditforeningsobligationer og Resten som almindelige Indlaan i forskellige tyske Storbanks.

Samtidig med denne sydgaaende Strøm af Mark kan man iagttage en modgaaende Bevægelse, som er en medvirkende Aarsag til den unaturlige Vækst i de nordslesvigske Pengeinstitutters Indlaan, nemlig den tyske Kapitalflugt. Under Indtrykket af de usikre Forhold i Tyskland er der i 1919 gaaet en Del tysk Kapital op til Nordslesvig for at søge Husly under vore roligere Forhold og en Lejlighed til ved Afstaaelsen at slippe over Grænsen.

Ved Udgangen af Aaret 1920 udviser de sønderjydske Banker følgende Status:

	Balance	
	ultimo 1920.	
	Mill. Mk.	Mill. Kr.
De 4 Indtradebanker	176	38
11 andre lokale Banker	164	22
Tilsammen	340	60

I de sønderjydske Sparekasser indestod paa samme Tidspunkt ca. 180 Millioner Mark.

Udsigten til Genforeningen med Danmark afstedkommer en hel Omvæltning i de økonomiske Forhold i Sønderjylland. 1919 er det store Markaar, og Bevægelsen fortsættes og kulminerer i 1920. Aaret 1921 har, som Bankregnskaberne viser, bragt en lille Nedgang i Markindlaanene, som uden Tvivl staar i Forbindelse med Varekøbene i Tyskland, idet man under Indtrykket af det fortsatte stærke Fald i Markkursen paa denne Maade søgte at redde saa meget som muligt af Markformuen.

Man faar et godt Billede af den unaturlige Tilvækst i Indlaansmidlerne ved at sammenligne Tallene for 1919 og 1920 med Aaret 1909, for hvilket der foreligger en statistisk Opgørelse fra Bankdirektør Hübbers Haand:

		Samlet Markindskud i nordslesvigske Spare- kasser og Banker.	
Ulimo	Decbr. 1909.....	ca. 100	Mill. Mk.
"	Juni 1919	" 300	" "
"	Decbr. 1920.....	" 500	" "

Naar Valutaspørgsmaalet ses paa Baggrund af denne enorme Bevægelse i vort Pengevæsen, vil man forstaa de uhyre Vanskeligheder og de overordentlige Farer for Misbrug, som Løsningen af dette Problem frembød.

De sønderjydske Sparekasser var paa et tidligt Tidspunkt opmærksomme herpaa. I en Henvendelse til Finansministeren af 4. Januar 1919 henledte de Ministerens Opmærksomhed paa Valutatransaktionerne

og de Farer, de rummede for de sønderjydske Pengeinstitutter og for en eventuel Valutaregulering, og henstillede til Ministeren at begrænse denne Trafik. Helst havde vi set, at Grænsen var bleven lukket for Udførsel af Kroner til Sønderjylland. Hvis dette gode Raad var bleven taget til Følge og havde vist sig gennemførligt i Praksis, hvad jeg betvivler, var Sønderjylland og Danmark bleven sparet for Tab, som gaar i mange Millioner. Saa var de bestaaende Gældsforhold i det store og hele bleven bevarede, og der havde været Mulighed for en simpel og naturlig Løsning af Valutaspørgsmaalet, nemlig ved Fastsættelse af en Mellemkurs for Omregning af Gæld og Tilgodehavende indenfor det afstaaede Omraade og en tilsvarende Udligning af Tab paa Kontanter og Tilgodehavender syd for den nye Grænse paa Statens Bekostning.

En Række Sparekasser og Banker nægtede deres Medvirkning ved Optagelse af Kronelaan, forsaavidt som de for Kronerne købte Mark ikke skulde anvendes til Indfrielse af Laan fra tyske Kreditforeninger, Hypotekbanker og Sparekasser.

Men Grundejerne havde saa liden Forstaaelse for dette Forsøg paa at spille Daarernes Formynder, at den spredte Modstand fra Pengeinstitutternes Side delvis blev brudt. Senere kom de ganske vist paa andre Tanker. Godsejer Boy Hoyer, Trøjborg, har fornylig i en pessimistisk Artikel om det sønderjydske Landbrugs Stilling udtalt, at de, som den Gang fraraadede og modarbejdede denne Trafik, fortjente at blive Ministre.

Med denne forcerede Afvikling af Markgælden, som efterhaanden antog Karakter af en almindelig Lik-

vidation mellem Debitor og Kreditor, bristede Forudsætningerne for en rationel Valutaregulering, d. v. s. for en Udligning af Vinding og Tab. Debitorernes Fortjeneste paa Omsætningen af Gælden er bleven stærkt reduceret ved de høje Vekselrenter, som — Provisionen indbefattet — laa mellem 10 og 14 pCt. p. a., i hvert Fald for flere Grænsebankers Vedkommende, ved de høje Kurser paa Kieler Pantebreve, som gik op over 120, og ved Kurstabet paa de danske Kreditforeningsobligationer, som i de første Maaneder efter Genforeningen noteredes til 75. Hvorledes skulde de kunne dække det Tab, som Kreditorerne har lidt ved Markkursens yderligere dybe Fald efter Gældsforholdets Ophør?

Denne Vej var ikke mere farbar, og jeg anser det for et Held, at den ikke blev betraadt. Dersom Markhypotek kreditorernes Krav om Skadeløsholdelse ved Debitor, som atter er bleven rejst, blev taget til Følge, vilde mange Ejendomsbesiddere gaa fra Hus og Gaard.

Vi maatte altsaa lære om. Efter den Bevægelse, vi havde været Vidne til paa Pengemarkedet siden Vaabenstilstanden, var en egentlig Valutaregulering, d. v. s. en almindelig Omregning af Mark umulig, i hvert Fald overordentlig vanskelig og kostbar. Vi maatte derfor nøjes med en Formueregulering, d. v. s. Erstatning af Formuetab, som skyldes Markkursens Fald eller andre i Forbindelse med Krigen staaende Aarsager. At begrænse Erstatningen til dem, der virkelig havde lidt Tab paa deres Formue, naar denne opgøres i 1914 og 1920, betød en overordentlig Besparselse. De, som paa andre Konti — f. Eks. paa fast Ejendom — havde en til Kurstabet svarende Vin-

ding, havde ikke Regulering behov, selv om de kunde fremlægge nok saa mange „legitime“ Mark. En saadan Ordning foreslog jeg i en Forhandling mellem Rigsdagens sønderjydske Udvalg og Vælgerforeningens økonomiske Udvalg den 13. August 1919, og paa dette Grundlag bygger ogsaa Loven om en Udligningskasse for de sønderjydske Landsdele.

Den Styrke, hvormed Kravet om en almindelig Omregning til pari blev fremsat som noget ganske selvfølgeligt, har gjort Skade, forsaavidt som den har bestyrket Folk i Troen paa en saadan Ordning. Denne falske Forestilling i Forbindelse med Tyrkertroen paa den tyske Mark, som næredes ved Markspekulationen heroppe, har forledt mange til at lade deres Mark ligge uvirksomme i Banken i Stedet for at arbejde med dem og forsøge at redde, hvad reddes kunde.

Handelsstanden havde de bedste Betingelser for at løse denne Opgave, og jeg har en af vore dygtigste Købmænds Ord for, at den i det store og hele har løst den godt. Man købte Varer — eller Ejendomme — for Mark for efter Genforeningen at sælge dem for Kroner. Dermed sætter en ny Bevægelse ind i den økonomiske Udvikling i Sønderjylland i Overgangstiden.

Varekøbene antog snart uanede Dimensioner. I 1919 var der endnu Varer nok i Tyskland, især da Staten efter Krigens Ophør begyndte at realisere sine mægtige Depoter. Samtidig steg alle Priser som Følge af den synkende Markkurs. „Der har derfor“, mener min Hjemmelsmand, „vistnok aldrig været saa god Lejlighed for Handelen til at tjene Penge, og der blev ogsaa tjent godt“.

Det var navnlig Jern og Kali, der var Genstand

for Masseindkøb, men ogsaa Isenkram, Landbrugsmaskiner, Automobiler, Vogne, Legetøj, Papir, Konvolutter, Penne, Kemikalier, Vine og alle mulige — og for Resten ogsaa mange umulige — andre Varer. Disse Lagre tilhørte ikke alene nordslesvigske Købmænd. Baade i Tyskland og i Kongeriget fik man hurtig Øje paa Chancen, og ogsaa mange Nordslesvigere udenfor Handelsstanden saa i denne Trafik en kærkommen Lejlighed til paa egen Haand at regulere deres Valuta.

Hen paa Sommeren 1919 blev den tyske Regering opmærksom paa denne Varehamstring. Der blev iværksat en Undersøgelse og beslaglagt en Del. De Lagre, der henlaa for Ikke-Nordslesvigeres Regning, blev ført sydpaa, men de nordslesvigske Købmænd opnaaede ved Henvendelse til det sønderjydske Ministerium og den internationale Kommission at komme i Forhandling med Repræsentanter for den tyske Regering, og efter mange Genvordigheder endte det med, at de fik Lov til at beholde det meste. Det var navnlig Kali, der var Genstand for Beslaglæggelse. Man regner, at der i 1919 er ført 30.000 Tons højprocentig Kali til Nordslesvig udenom Syndikatet, og selv om man maatte købe denne Vare til Smughandelspriser, kunde man alligevel paaregne ved Salg efter danske Priser at faa sine Mark omsat til 60—90%.

En anden Fare truede nordfra, idet de paa Spekulation købte Varelagre var toldpligtige ved Grænseflytningen. Men for ikke at berøve Sønderjyderne denne Mulighed for Omsætning af deres Mark blev denne Bestemmelse haandhævet meget lemfældigt og snart igen ophævet.

En Del af Spekulationerne slog fejl, navnlig for

dem, der laa med store Lagre af Varer, som ikke hørte til deres Branche og derfor maatte videresælges en gros til Priser, som i mange Tilfælde bragte Tab. Heraf fremgaar, at Forholdene ogsaa i denne Periode laa meget forskelligt fra Branche til Branche. I Kolonialhandelen var der intet at købe og derfor heller ingen Lejlighed til at konservere Markens Værdi ved at anbringe den i Varer. I Manufakturhandelen, som under Krigen havde været en indbringende Forretning, blev der lidt Tab paa de Lagre, der ikke var rømmede ved Genforeningen, idet Varerne var af en saadan Kvalitet, at de var usælgelige i Danmark. Mange Manufakturhandlere havde desuden af Frygt for Konkurrencen nordfra været meget tidlig paa Færde med Indkøb af Varer i Kongeriget og forsynet sig saa rigeligt, at de ikke fik Varerne solgt, inden Prisfaldet kom.

Det er under Valutadrøftelserne ofte bleven hævdet, at den sønderjydske Handelsstand vilde være ruineret, hvis ikke dens Markkapitaler blev omsat til pari. Den Mistvivl om vore Købmænds Evne til at gribe Chancen og hjælpe sig selv, som kommer til Orde i denne mørke Spaadom, er bleven til Skamme. Det er mit bestemte Indtryk, som jeg har faaet stadfæstet fra kyn- dig Side, at vor Handelsstand ved Genforeningen ikke stod tilbage for den kongerigske. Mange af vore Købmænd havde forstaaet den Kunst med Udsæd af Mark at høste Kroner. Gælden trykkede dem ikke, og for- saavidt som de var Grundejere, havde de i deres ube- hæftede Ejendomme en ny Kreditbasis. Er en Del af vore Handlende ikke saa kapitalkraftige som deres Fæller i det gamle Land, forstaar de maaske til Gen- gæld bedre at tilpasse sig efter Tidens Behov og sætte

Tæring efter Næring. Der er ikke gaaet Gullasch i vor Handelsstand, og det er overhovedet mit Indtryk, at Forholdene dernede — tiltrods for de abnorme Tilstande, hvorunder vi har levet, — er nok saa sunde som heroppe. En Del af Æren herfor tilkommer vore Banker, som ledes efter meget forsigtige Forretningsprincipper. De indlader sig ikke paa Finansiering af vovede Foretagender, og forskellige Former for Spekulation, som skal være gængse heroppe, ogsaa i Provinsen, som Marginspekulation, kendes ikke i Sønderjylland.

For at sætte de sønderjydske Banker istand til ved Kronemøntens Indførelse (20. Maj 1920) at opretholde det økonomiske Livs Funktioner og forsyne Erhvervene med den fornødne Driftskapital, stillede Staten efter Kroneudvalgets Indstilling 14 Millioner Kroner til Raadighed for de fire Intradebanker (Haderslev Bank, Haderslev, Den nordslesvigske Folkebank, Aabenraa, Folkebanken for Als og Sundevad, Sønderborg, og Tønder Landmandsbank, Tønder) som midlertidige Laan, medens de øvrige lokale Banker fik ca. 6 Millioner Kroner og Sparekasserne godt 1 Million. Laanene tilbagebetales i fjerdingaarlige Rater og vil snart være indfrie. Midlerne hertil faar Bankerne ved Indlaan, som hovedsagelig hidrører fra Valutareguleringen og Optagelse af Kreditforeningslaan.

I denne Forbindelse kan nævnes, at de sønderjydske Banker til Gennemførelse af de med Genforeningen forbundne finansielle Opgaver desuden har fundet virksom Støtte hos Nationalbanken, og at Privatbanken har indrømmet de ovennævnte fire Intradebanker en samlet Kredit paa 10 Millioner Kroner. Landmands-

banken har oprettet Filialer i de sønderjydske Købstæder, schleswig-holsteinische Banks Filialer er gaaet over til Handelsbanken, og Westholsteinische Banks Filialer har konstitueret sig som selvstændig Bank og antaget Navnet: Nordslesvigsk Bank. Der er oprettet en Del Smaabanker — tildels ved Omdannelse af gamle Sparekasser, hvad vi finder meget beklageligt —, og de smaa Laanekasser, som hidtil sorterede under „Verband der schleswig-holsteinischen landwirtschaftlichen Genossenschaften“ i Kiel, har sluttet sig til Andelsbanken.

Der kunde endnu være Anledning til at dvæle lidt ved Krigslaanene og Nødpengene i Nordslesvig. Idet jeg henviser til, hvad Bankdirektør Hübbe har skrevet herom, skal jeg indskrænke mig til at gengive en af Hr. Hübbe meddelt statistisk Oversigt over Tegningen af Krigslaan i Nordslesvig paa Baggrund af Resultatet for hele Tyskland:

	Tegnet Krigslaan i Mill. Mark	Tegnet pr. Hoved i Mark	pCt. i For- hold til Gennem- snitsbelø- bet for hele Tyskland
Haderslev Kreds	22,4	351	23
Aabenraa „	16,2	500	33
Sønderborg „	21,6	542	36
Tønder „	43,-	726	48
De 4 nordslesvigske Kredse	103,2	529	35
Flensborg By og Landkreds	151,8	1442	96
Hele Tyskland	98,030,7	1508	100

Tallene giver et smukt Billede af Nordslesvigs Danskhed, især naar man betænker, at Tallene for Tønder Kreds ogsaa omfatter den sydlige, rent tyske Del, som forblev ved Tyskland, og at der imod Befolkningens Ønske blev tegnet store Beløb af Umyndiges Midler og offentlige Institutioner i alle Kredse, saaledes af de kommunale Sparekasser, som derved har paadraget sig overordentlig store Tab.

Efter Genforeningen meldte Vanskelighederne sig ret hurtigt i Form af Prisfald og Dumping. En Skildring af Prisfaldet og den almindelige Depression ligger udenfor mit Emne, eftersom det ikke er et specielt sønderjysk Fænomen. Jeg skal hertil kun knytte den Bemærkning, at det er kedeligt, at med Genforenings-aaret var ogsaa de gode Tider forbi, og beklageligt, at man i de gode Aar ikke havde rustet sig bedre til at tage imod de daarlige.

Virkningerne af Prisfaldet skærpes yderligere ved den tyske Grænsedumping. Har Frygten for den kongerigske Konkurrence vist sig at være stærkt overdreven, er den tyske Konkurrence til Gengæld bleven saa meget mere følelig. Fordelen ved at købe syd for Grænsen har været og er tildels endnu saa stor for Ejere af danske Kroner, at der gaar en stadig Strøm af Varer over Grænsen. Man kan ikke bebrejde den enkelte Borger, at han udnytter en — virkelig eller formentlig — Chance til billigt Køb; skal der rettes Bebrejdelser mod nogen, maa det være imod Staten, fordi den ikke gør noget for at hindre eller hæmme Grænsetrafikken. Denne skal forøvrigt være aftaget stærkt siden Indførelsen af Exportafgiften paa 50%, og det maa haabes, at den standser helt enten som Følge

af en Stabilisering af den tyske Valuta, eller fordi Tyskland i egen Interesse lægger den saa mange Hindringer i Vejen, at den ophører at være en Fare for de danske Næringsdrivende, som bor i Nærheden af Grænsen. Professor Bircks Forslag om kun at tillade Indførsel af tyske Varer ad Jernbanen og til Fragsatser, som stiller Sønderjylland lige saa ugunstigt som Nørrejylland, forekommer mig at lide af den væsentlige Mangel, at en Forhøjelse af Fragsatserne til de sønderjydske Stationer vilde stille de sønderjydske Købmænd endnu ugunstigere i Konkurrencen uden at genere den private Køber, da der jo ikke godt kan blive Tale om at lægge Fragt paa den Kuffert, han bærer i Haanden.

Den af Valutamiseren betingede Forskel i Produktionsomkostningerne syd og nord for Grænsen paafører ikke blot de danske Haandværkere og Handlende i Grænsedistrikterne en generende Konkurrence, den afskærer ogsaa den sønderjydske Industri fra dens gamle Marked i Tyskland.

Som Eksempel skal jeg anføre Teglindustrien ved Flensborg Fjord. Af den aarlige Produktion, som før Krigen gennemsnitlig udgjorde ca. 45 Millioner Sten (93 Millioner ved fuld Drift), gik ca. 55% sydpaa, ved Krigens Slutning ca. 25%. Siden Juni 1919 er der ikke leveret én Sten til det nuværende Tyskland, hvorimod der indføres en betydelig Mængde tyske Teglvarer til Grænselandet og de sydlige danske Havnepladser. Produktionen fra 1920 bragte Tab som Følge af den høje Arbejds løn og de dyre Brændselsstoffer, og Produktionen for 1921, som udgjorde 12½ Million, ligger endnu paa Lager. Handelen med Tegl-

varer staar fuldstændig stille, og det er et Spørgsmaal, om den gamle Teglintustri ved Flensborg Fjord, som skylder sit udmærkede Materiale og den gode Beliggenhed umiddelbart ved dybt Vand sin Tilblivelse, vil kunne udholde den tyske Konkurrence. At Troen paa denne Industris Fremtid er rokket, fremgaar deraf, at der fra Krigens Begyndelse til Dato er nedlagt 8 Værker med en samlet Produktion paa 21 Millioner. Det maa dog bemærkes, at der altid har været et Misforhold mellem Produktionsevne og Afsætningsmuligheder, som efter en oprivende Priskamp i Halvfemserne førte til Oprettelsen af et Syndikat, som bestemmer Omfanget af Produktionen og fordeler denne paa de enkelte Værker i Forhold til deres Størrelse. Den Nedlæggelse af Teglværker, som vi har været Vidne til i de sidste Aar, maa anses for en nødvendig Proces for at bringe Produktionen i Overensstemmelse med dens nuværende Afsætningsomraade, og det siges, at det er Værkerne med det daarligste Lermateriale, der forsvinder.

Vore Maskinfabriker er ligeledes kommen i en vanskelig Stilling, idet Grænsens Flytning berøver dem Muligheden af at levere til deres gamle Aftagere i Tyskland. Heinrich Callesens Motorfabrik i Aabenraa, som ved Genforeningen beskæftigede 150 Mand, ligger nu næsten helt stille. Brødrene Grams Maskinfabrik i Vojens, som før Krigen havde en stor Afsætning af Mejerimaskiner, specielt Mejerivægte, der var afpassede efter den tyske Justeringslov og solgtes til tyske Mejerier gennem Forhandlere i de forskellige tyske Byer, har siden Genforeningen ikke afsendt en eneste Vægt til disse Forhandlere. Der kommer Forespørgsler nok fra de gamle Kunder i Tyskland, men saasnart de

hører Prisen, er Forhandlingen endt. En Bestilling kommer der aldrig.

Det sønderjydske Landbrug stod ved Genforeningen overfor en dobbelt Opgave, nemlig en Forøgelse af Produktionen og en delvis Omlægning af Driften. Den forsømte og udpinte Jord skulde atter bringes i Kultur, Bygninger og Inventar istandsættes og Besætningerne udvides. En saadan Genrejsning af Driften betaler sig ikke fuldtud straks; det har navnlig vist sig vanskeligere, end man troede, at bringe Mælkeydelsen op paa den gamle Højde. Dertil kommer, at det store Forbrug af Hjælpemidler til Oparbejdelse af Driften indtraf paa et Tidspunkt, da Priserne var paa det højeste; og da man kom saa vidt, at Produkterne skulde sælges, var Produktpriserne faldne næsten til det halve. Samtidig hærgedes Landet af Mund- og Klovsygen og af den forfærdelige Tørke, som navnlig virkede ødelæggende i den vestlige Del af Landet, hvor Kødproduktionen paa 1. Klasses Græsmarker er en Hovedindtægtskilde. Baade Kornavl og Græsning slog fuldstændig fejl paa disse Egne, og de magre Kreaturer var næsten usælgelige.

At Landbrugsproduktionen i Sønderjylland i langt højere Grad end i det gamle Land har været anlagt paa Kødproduktion, fremgaar tydeligt af Statistikken over Arealbenyttelse og Kreaturbestand. Af det landbrugsmæssigt benyttede Areal er i de sønderjydske Landsdele 16,5% udlagt som vedvarende Græsmark, i Nørrejylland kun 3,5%. Til Gengæld er kun 7,1% af det sønderjydske Landbrugsareal dyrket med Rodfrugter, imod 13% i Nørrejylland, og af Sukkerroer og Frø dyrkes der saa godt som intet. Disse Tal er

ikke alene et Udtryk for Forskellen i Produktionens Retning, de viser tillige, at Jorddyrkningen ikke er saa intensiv i Sønderjylland som i det øvrige Land. Det samme Billede giver en Undersøgelse af Kreaturbestanden, idet der er forholdsvis faa Køer i Sønderjylland, navnlig i Aldersklasserne under 3 og over 6 Aar, men til Gengæld et meget stort Antal Stude. Vi mangler en lille Million Høns, med Hensyn til Svin derimod staar Sønderjylland ikke tilbage for det øvrige Land. Men Svineavlens har været anlagt paa en anden Maade end heroppe, nemlig paa Levering af levende Svin af en betydelig større Vægt end de danske Slagterisvin, og det føles nu som et stort Savn, at Landet er fuldstændig blottet for Svineslagterier. Andelsvæsenet har overhovedet været meget lidt udbredt indenfor Landbruget i Sønderjylland før Krigen, naar undtages Mejeribruget, som er fuldstændig organiseret som Andelsvirksomhed, og de smaa Raiffeisenkasser, der, som allerede nævnt, har sluttet sig til Andelsbanken.

Under Løsningen af de Opgaver, som staar i Forbindelse med Genrejsningen og Omlægningen af Driften, fik vore Bønder god Brug for, hvad de havde tjent paa Omlægningen af Gælden. Ved Bedømmelsen af det sønderjydske Landbrugs Stilling — i Sammenligning med det kongerigske — er der endnu et Forhold at tage i Betragtning, nemlig Handelen med Landejendomme i Tiden før Genforeningen.

Under Krigen laa Ejendomshandelen næsten fuldstændig stille, og selv under Højkonjunktoren i 1919 holdt den sig indenfor rimelige Grænser. De unge Landmænd, som vendte hjem fra Krigen, var praktisk talt afskaarne fra at komme i Besiddelse af Jord, naar

de da ikke kunde overtage Fædrenegaarden. Havde de ved Krigens Slutning ikke naaet en Alder af 26 Aar, var de — selv om de havde været gamle nok til at gøre hele Krigen med — efter Loven for unge til at faa deres Markkapital gjort til Genstand for en selvstændig Omregning. Og Markens Købeevne forsløg kun lidt overfor de stærkt stigende Ejendomspriser, som ret hurtigt indstillede sig efter det danske Prisniveau. Derfor kom de ogsaa tilkort overfor de kongerigske Landmænd, som efterspurgte Ejendomme i Sønderjylland for at profitere af Kronens Købekraft. Der blev forøvrigt lagt Handelen med Landejendomme Hindringer i Vejen fra Myndighedernes Side for at hæmme den illegitime Spekulation.

Medens Ejendomshandelen i det gamle Land kulminerede allerede i 1918, begynder den i Sønderjylland først ved Nytaar 1919, og naar den ikke har antaget det Omfang, som man maatte vente under Hensyn til Valutaforholdene, skyldes dette formentlig den svigtende Efterspørgsel fra de fra Krigen hjemvendte unge Landmænd. Forøvrigt ligger det nær at antage, at de Aarsager, som har betinget den stærke Nedgang i Salget af Landejendomme nord for Aaen i 1919 og 20, ogsaa har været virksomme dernede. Det er et Held for det sønderjydske Landbrug, at — bortset fra Familiehandler — kun et relativt ringe Antal Landejendomme har været Genstand for Omsætning under Højkonjunkturen.

En Grænseflytning er en i det økonomiske Liv dybt indgribende Begivenhed. Hele Erhvervslivet er indstillet paa det gamle Marked, og Tilpasningen til de nye Forhold tager Tid og koster Penge. Vor Handelsstand er endnu ikke fuldt orienteret, og Haand-

værkerne har vanskeligt ved at kalkulere under de nye Forhold. Baade Handel og Haandværk lider under Grænsetrafikken, og Landbruget og Industrien staar midt i den af de forandrede Produktionsvilkaar betingede Omlægning af Driften. Og Valutaen spiller ind allevegne, tærende her paa Gælden, der paa Kapitalkraften.

Overtagelsen af de sønderjydske Landsdele stillede ogsaa den danske Administration overfor overordentlige Opgaver. Disse Opgaver var — ligesom i det økonomiske Liv — af en dobbelt Art, idet de dels tog Sigte paa at oprette, hvad der var forsømt under det tyske Styre og i Særdeleshed i Krigens Tid, dels paa at tillæmpe Forholdene efter dansk Styresæt og virkeliggøre Genforeningen ved at indføje Landet som et organisk Led i det danske Samfund.

Det er klart, at 55 Aars Fremmedherredømme maatte efterlade Spor i Samfundets Organisation, som ikke lader sig udslette i en Haandevending. Den preussiske Kommunallov havde saaledes slaaet den danske Sogneinddeling i Stykker, idet den af Sognet, der blev bestaaende som Kirkesogn, udskilte den politiske Kommune som mindste administrativ Enhed. Det blev derfor en af den danske Administrations første Opgaver ved Sammenlægning af de smaa politiske Kommuner at genindføre den gamle danske Sogneinddeling, og det er al Ære værd, at denne store og brydsomme Opgave allerede er løst over hele Landsdelen. Tilbage staar endnu en betydningsfuld Omlægning indenfor den kommunale Administration, nemlig Adskillelsen af By og Amt. De sønderjydske Købstæder er i administrativ Henseende Dele af Amterne, da

de ikke var store nok til at have Krav paa at danne selvstændige Bykredse. Loven om Indførelse af den kommunale Administration i de sønderjydske Landsdele giver Købstæderne Adgang til ved Overenskomst med Amtet at træffe en Ordning om deres fremtidige økonomiske Forhold.

Naar Forhandlingerne herom endnu ikke er naaet ud over Overvejelsernes Stadium, skyldes dette de store Vanskeligheder, en retfærdig Fordeling af Amtets Byrder volder under de særlige Forhold, som raader dernede. Haderslev og Aabenraa Amter er saaledes bebyrdede med vidtløftige, urentable Smaabaneanlæg, som de skiftende preussiske Landraader har faaet bygget for at bevise deres Duelighed, og Vejvæsenet er i en saadan Forfatning, at det er et Spørgsmaal, om Amterne kan magte den Opgave at bringe det paa Fode i en overskuelig Fremtid.

De sønderjydske Kommuner, baade Amts-By- og Landkommuner, har ligesom, de private Debitorer profiteret af Markkursens Fald, idet de har faaet deres Gæld omsat til Kroner til relativt gunstige Kurser. Købstæderne og Amterne opnaaede saaledes i Efteraaret 1920 ved Kroneudvalgets Bistand Laan af Staten og Statsanstalten for Livsforsikring til et samlet Beløb af $11\frac{1}{2}$ Million Kroner, hvorved de blev istand til at afløse deres gamle Markgæld. Hvad det betyder, vil man forstaa, naar man hører, at Haderslev Amt derved har faaet en Gæld paa 13 Mill. Mark reduceret til 1,3 Mill. Kroner.

Man skulde derfor tro, at de sønderjydske Kommuner maatte være særdeles godt rustede til at tage fat paa de Opgaver, som Genforeningen stiller dem

overfor. Men Løsningen af disse Opgaver har allerede krævet saa betydelige Ofre, at Kronegælden baade for Amts- og Købstadkommunernes Vedkommende har naaet en ret betydelig Højde.

Skal de sønderjydske Kommuner opfylde de Krav, som stilles til Kommunerne i det gamle Land m. H. t. Skolevæsen, Alderdomsforsørgelse, Vejvæsen o. s. v., vil Byrden blive tung at bære, dersom de ikke udløses fra Arven fra den tyske Tid, navnlig Smaabanerne, som truer baade Haderslev og Aabenraa Amter med finansiell Ruin. — I Haderslev Amt gjøres forøvrigt, som jeg kunde have Lyst til i Forbigaaende at nævne, for Tiden et Forsøg paa at gøre Smaabanedriften rentabel ved Indførelse af hurtigløbende Motorvogne. Det er endnu for tidligt at dømme om Resultaterne af dette interessante Forsøg; men lykkes det, vil det sikkert faa vidtrækkende Betydning.

Men ogsaa Vejvæsenet tynger ganske overordentlig paa Amtskommunernes Budget. Vejene var i en sørgelig Forfatning ved Overtagelsen, navnlig Hovedlandevejene, som ikke var bleven vedligeholdt under Krigen og derfor ikke kunde holde til den stærke Biltrafik, som i 1919—20 førte først Spekulanterne og siden Turisterne nordfra ned over Landsdelen. Overvejinspektoratet i København har regnet ud, at det vil koste 32 Millioner Kroner at bringe vort Vejvæsen paa Højde med Vejvæsenet i det øvrige Land. Staten har stillet i Udsigt, at den vil bidrage hertil med 12 Millioner. De resterende 20 Millioner maa de sønderjydske Amtskommuner altsaa tilvejebringe foruden Udgifterne til den aarlige Vedligeholdelse. Efter den opstillede Plan skulde Arbejdet gennemføres i Løbet af 10 Aar,

men allerede efter to Aars Arbejde har Amterne opsamlet sig en Vejbæld, som ikke staar i noget rimeligt Forhold til deres Størrelse, og en Fortsættelse i dette Spor vil paaføre dem Byrder, som de næppe vil være istand til at bære.

Det er da ogsaa navnlig Spørgsmaalet om Vejbyrdernes Fordeling, der volder Vanskeligheder under Forhandlingerne om Adskillelse af By og Amt. I den tyske Tid paaahvilede Hovedlandevejenes Vedligeholdelse Provinsen, og Udgifterne fordeltes gennem Amtet paa Kommunerne efter Skatteevnen („Steuersoll“). Det forekommer mig, at denne Ordning er at foretrække for den her i Landet gældende, som lægger hele Byrden paa det enkelte Amt. Det vilde være rimeligt, om Staten atter overtog Bygningen og Vedligeholdelsen af de vigtigste Landeveje, efter at disse er bleven Ruter for den gennemgaaende Biltrafik. Og hvad angaar Spørgsmaalet om Vejudgifternes Fordeling mellem Amtskommune og Købstadkommune, kan vi ikke acceptere Hartkornet som Maalestok, for det første, fordi vi ingen Hartkorn har og dernæst fordi Hartkornet ikke er et Udtryk for Købstædernes Interesse i Landevejene, idet denne Fordelingsmodus, hvad Erfaringerne fra det gamle Land viser, praktisk talt fritager Købstadkommunerne for Bidrag til Vejvæset.

Bestræbelserne for at stille vore Kommuner paa lige Fod med Kommunerne i det gamle Land har vor Sympati, men der maa fares med Lempe. Den danske Lovgivning forudsætter Tilstedeværelsen af mangfoldige Institutioner, som ikke kendes i Sønderjylland; Ligestillethed med Hensyn til Opgaverne betyder derfor i Virkeligheden en uforholdsmæssig finansiell Bebyrdelse,

naar det manglende skal tilvejebringes i forholdsvis kort Tid og tilmed under et relativt højt Prisniveau. Og skal de sønderjydske Kommuner tillige bære Arven fra den tyske Tid, skal de dække Underskuddet ved Smaabanernes Drift og bære en uforholdsmæssig Del af Omkostningerne ved Vejenes Istandsættelse, er der alvorlig Fare for, at de vil segne under Byrden.

Skulde jeg endnu sige et Par Ord om dansk Administration i Sønderjylland i Almindelighed, maa det blive en Kompliment til de danske Embedsmænd for den Maade, hvorpaa de er rykkede ind i Landet. Naar det gik saa godt, som det gik, er det ikke, fordi man havde en i alle Enkeltheder udarbejdet, vel overvejet Plan, hvorefter man programmæssig tog Landet i Besiddelse. Nej, man sendte dygtige Embedsmænd derved og overlod til deres Konduite at klare Vanskelighederne. Denne Maade at tage Tingene paa er ægte dansk — Tyskerne vilde have baaret sig ganske anderledes ad —, og det glæder mig at kunne sige, at den har staaet sin Prøve. Fremgangsmaaden, man valgte, var den, at Embedsmændene efterhaanden gik derved til Orientering, installerede sig ved Siden af den tyske Myndighed, introducerede sig hos Manden, kiggede ham i Kortene, for tilsidst, naar Øjeblikket var der, i al Venskabelighed at sætte ham paa Døren. Overgangen skete derfor ganske jevnt, uden Standsning i Forretningerne. Hvis ikke Postbudene en skønne Morgen var optraadt i røde Trøjer, havde vi saamænd ikke mærket, at Postvæsnet var overtaget af den danske Stat. Det vil sige, vi mærkede hurtig, at der var kommen bedre Orden og Gang i det hele. Men vi var jo heller ikke forvante.

Ogsaa indenfor de Grene af Administrationen, hvor det gjaldt om at faa Befolkningen til at arbejde med paa Opgaverne, er det lykkedes rigtig godt. Jeg tænker her nærmest paa Skatteligningen og Ejendomsskyldvurderingen. Skattevæsenets Tilforordnede i de sønderjydske Landsdele har overfor mig udtalt, at de kommunale Ligningsmyndigheder og Skatteaadene har arbejdet godt. De har vist stor Interesse og Forstaaelse for deres Opgave, og det har ikke voldt dem Vanskeligheder at sætte sig ind i den Lovgivning, de skulde anvende.

For Skatteaaret 1920—21 lignedes der endnu efter tysk Lov, og da man havde haft Indtægter i Mark, maatte Ligningen ogsaa lyde paa Mark. Staten maatte finde sig i at modtage Skatterne i Mark — eller i Kroner efter Dagens Kurs —, men da Kommunerne havde Udgifter i Kroner, omsattes de kommunale Skatter til Kroner efter en af Behovet bestemt Kurs.

Men allerede den anden Ligning foretoges efter dansk Lov og i Kroner. Det foregaaende Aars Indtægter, som lagdes til Grund for Skatteansættelsen, havde ganske vist delvis bestaaet i Mark, og for at komme udenom denne Vanskelighed, omsattes Markindtægterne til Kroner efter Kurs 10.

Resultatet af de to første Ligninger til Indkomst- og Formueskat til Staten samt af Vurderingen til Ejendomsskyld fremgaar af nedenstaaende Tabeller.

Det forlyder forøvrigt, at Ligningen iaar flere Steder falder bedre ud end ifjor, og at man endog gør sig Haab om en Nedsættelse af Skatteprocenten. Dette gælder dog vistnok kun Byerne og skyldes sikkert den Omstændighed, at Ligningen for Skatteaaret 1921—22

Paalignet Beløb.

Amter	Aar 1920—1921		Aar 1921—1922	
	Indkomst-skat	Formue-skat	Indkomst-skat	Formue-skat
	Mill. Mk.	Mill. Mk.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Haderslev Amt	2,090	0,426	0,645	0,470
Aabenraa "	1,435	0,226	0,499	0,267
Sønderborg "	0,981	0,217	0,386	0,306
Tønder "	0,737	0,192	0,340	0,268
Tilsammen...	5,243	1,061	1,870	1,311

Vurdering til Ejendomsskyld.

Vurderingssum.

Mill. Kr.

Haderslev Amt	227,5
Aabenraa "	134,1
Sønderborg "	154,4
Tønder "	136,0

Tilsammen... 652,0

var forholdsvis lav som Følge af, at den delvis var baseret paa Markindtægter fra Tiden før Kronemøntens Indførelse.

Efter denne uforbeholdne Anerkendelse af den danske Administration maa det være mig tilladt at fremføre ogsaa et Kritikens Ord. Naar Genforeningsarbejdet er lykkedes saa godt, skyldes dette ikke mindst dets Centralisering i det sønderjydske Ministerium. Vi beklager derfor, at dette Ministerium blev ophævet midt under Arbejdet. Jeg kan heller ikke undlade at gøre opmærksom paa, at man burde have været mere varsom med at indføre i Sønderjylland, hvad der har overlevet sig selv i Kongeriget. Jeg tænker her navnlig

paa Dommerfuldmægtigenes Privatpraksis, som skæmmer den danske Administration i Sønderjylland. Til de Grunde, som kan anføres imod denne forældede og utiltalende Indretning, kommer for Sønderjyllands Vedkommende endnu den meget væsentlige, at den ikke har historisk Hjemmel dernede, og naar den skal ophæves i det gamle Land efter 10 Aars Forløb, burde den aldrig have været indført i de sønderjydske Landsdele. Til fuld Lønning af Dommerfuldmægtigene i Sønderjylland vilde udkræves en aarlig Merudgift paa ca. 50 000 Kr., som vi ikke har Raad til at spare.

Ser man ud over Mangfoldigheden af de økonomiske Opgaver, som knytter sig til Sønderjyllands Genforening med Moderlandet, er der navnlig tre, Opmærksomheden hæfter sig ved. Det er Valutareguleringen, Kreditforeningsspørgsmaalet og Laanekassen.

Valutaspørgsmaalets Udvikling og Valutareguleringens Grundtanke har jeg i Korthed gjort Rede for. Spørger man nu, hvorledes Loven har virket, tager jeg ikke i Betænkning at svare, at der er opnaaet store Resultater med de Midler, der er stillet til Raadighed for dette Formaal. Alle Ejere af smaa Markkapitaler — d. v. s. det store Flertal — har, forsaavidt som de er Familieforsørgere og var myndige den 1. Januar 1914, faaet en Omregning, som de kan være tjent med, nemlig Pari for de første 5000 Mark og Kurs 45 for Resten, og de store Markkapitalister har efter Til lægsloven om Renteregulering faaet Indtægtstilskud, som sætter dem istand til at leve. Men den med denne Lov forbundne Hensigt at hjælpe de smaa Rentierer, d. v. s. gamle Mænd og Kvinder, som er henviste til at leve af Renterne af en mindre Kapital,

er ikke naaet. Disse beklagelsesværdige gamle Mennesker har gennemgaaende — af Grunde, som jeg ikke skal komme nærmere ind paa, — maattet vælge den mindre fordelagtige Kapitalregulering og er nu elendigt stillede, navnlig forsaavidt som de ikke anerkendes som „Familieforsørgere“. En Enkemand eller Enke, som i 1914 havde 20—25 000 Mark at trække Renter af, har faaet $6\frac{1}{2}$ til $7\frac{1}{2}$ Tusind Kroner. Deraf vil i de fleste Tilfælde Halvdelen allerede være opbrugt, og om et Aar eller to vil mange af disse Gamle, som har kendt bedre Dage og ganske uforskyldt er kommen i Nød, staa fuldstændig blottede for Existensmidler og falde det Offentlige til Byrde. Der er Bestræbelser igang for at komme dem til Hjælp, og skulde det ikke lykkes indenfor Rammen af de bestaaende Love, haaber vi, at Rigsdagen bliver at faa i Tale endnu en Gang. De 58 Millioner Kroner, som er bevilgede i Anledning af Valutakatastrofen i Sønderjylland, er ganske vist en pæn Sum, men saa længe den er mindre end Udgifterne til ét Aars Kornlov, finder jeg ingen Anledning til at kalde den imponerende; og naar nogle faa Millioner vilde være tilstrækkelige til at afhjælpe den Mangel, som endnu klæber ved Valutareguleringen, og som rammer de svageste, har Danmark ikke Raad til at nægte dem.

Ordningen af Realkrediten er det andet af de store Spørgsmaal, som beskæftigede Vælgerforeningens økonomiske Udvalg. Den Behandling, dette Spørgsmaal fik i Udvalget og i Vælgerforeningens Tilsynsraad, var saglig set ikke meget værd, da der hurtigt gik Politik i Sagen. Denne var ligeledes til Forhandling i Kreditforeningernes staaende Fællesudvalg, der som Re-

præsentant for Sagkundskaben fik Lejlighed til at udtale sig om Spørgsmaalet. Det forekommer mig, at de Udtalelser, der faldt her, ikke vidnede om noget grundigt Kendskab til Forholdene og bar kendetegnet Præg af, at ikke alle Medlemmer af Udvalget var uden Interesse i Sagens Udfald. Resultatet af hele den forvirrede Situation blev en Lov, som giver Hjemmel til Oprettelse af en Kreditforening for de sønderjydske Landsdele med Ret til at yde Laan i al Slags Grundejendom. Ved Siden af denne Kreditforening, hvis administrerende Direktør jeg har den Ære at være, fik følgende Kreditforeninger Lov til at virke i Sønderjylland: Den vest- og sønderjydske paa Landet i Tønder Amt og en Del af Haderslev Vesteramt, Nye jydske Købstad-Kreditforening i Købstæderne, Grundejer-Kreditforeningen i Stationsbyerne, og Jydsk Husmands-Kreditforening og Kreditforeningen for industrielle Ejendomme over hele Landsdelen.

Disse Foreninger havde den 1. Januar iaar et samlet Udlaan paa ca. 115 Millioner Kroner i de sønderjydske Landsdele, og dertil kommer Hypotekforeningerne med 4,3 Millioner. Udlaansbeløbene fordeler sig paa de enkelte Foreninger, som nedenstaaende Tabel viser.

Det samlede Beløb af Kreditforeningslaan i de sønderjydske Landsdele svarer nogenlunde til, hvad der før Krigen indestod paa 1. Prioritet i de nordslesvigske Ejendomme fra Kreditforeningerne i Kiel, Hypotekbanken Preussische Zentral-Bodenkredit-Aktiengesellschaft i Berlin og tyske Sparekasser og andre Institutioner med Sæde udenfor Nordslesvig. De sønderjydske Sparekasser er næsten fuldstændig gaaet ud af

	Land- ejendomme Mill. Kr.	Andre Ejendomme Mill. Kr.	Ialt Mill. Kr.
Kreditforeninger			
Vest og sønderjydsK Kreditf.	18,8		18,8
Nye jydskE Købstad-Kreditf.		9,8	9,8
JydskE Grundejer-Kreditf.		5,2	5,2
JydskE Husmandskreditf. (⁸⁰ / ₁₀₀ 21) ..	5,4		5,4
Kreditf. for industrielle Ejend.		1,0	1,0
Sønderjyllands Kreditf.	67,0	8,0	75,0
Tilsammen . . .	91,2	23,5	114,7
Hypotekforeninger			
Jydsk Land-Hypotekf.	2,4		2,4
Jydsk Hypotekf.		1,7	1,7
Husmandshypotekf.	0,2		0,2
Tilsammen . . .	2,6	1,7	4,3
Kreditf. og Hypotekf.	93,8	25,2	119,0

Spillet som Realkreditinstituter. Medens Bankerne gennemgaaende har hævdet Stillingen, er Sparekasserne desværre gaaet tilbage og maa i højere Grad end tidligere overlade Prioriteringen af faste Ejendomme til Kreditforeningerne. Behæftelsen af de sønderjydske Ejendomme er, som det nærmere er paavist i Sønderjyllands Kreditforenings første Aarsberetning, relativ lav. Den samlede Sum af Kreditforenings- og Hypotekforeningslaan udgjorde den 1. Januar 1922 næppe nok en Femtedel af samtlige Ejendommers Vurderingssum til Ejendomsskyld.

Markprioritetsgælden er endnu langt fra bragt til Udslettelse i Grundbøgerne. Af de store Markbeløb, som endnu figurerer paa Ejendommenes Grundbogsblade, vil dog formentlig Størstedelen være tilbagebe-

talt. At en Ejendom endnu er behæftet med Markgæld, betyder i de fleste Tilfælde kun, at Ejeren endnu ikke har behøvet at optage et Kreditforeningslaan. Kreditforeningerne forlanger nemlig saavidt muligt Markhypotekerne slettede; paa de Ejendomme, i hvilke Sønderjyllands Kreditforening har ydet Laan — til et samlet Beløb af 80 Millioner Kroner —, indestaar kun en halv Million Mark med Prioritet forud for Kreditforeningslaanet. Ifølge Meddelelse fra Grundbogskontorerne henstod endnu uudslettet den 1. Januar 1922:

Grundbogskontorer:	Markhypoteker:
Haderslev	14,7 Mill. Mk.
Rødding	3,- " "
Toftlund	2,5 " "
Ribe	1,- " "
Løgumkloster	5,5 " "
Tønder	14,1 " "
Aabenraa	18,- " "
Nørborg	2,5 " "
Sønderborg	29,8 " "
Ialt . . .	90,6 Mill. Mk.

Uden at tillægge Tallene for megen Vægt tør man sige, at Markhypotekgælden tiltager med Afstanden fra den gamle Grænse. Med Kronegælden forholder det sig omvendt. Den begynder ved Kongeaaen og gaar som en Flodbølge ned over Landsdelen. De relativt høje Tal for Aabenraa og Sønderborg tyder paa, at disse Amter endnu ikke er kommen rigtig med i Kroneprioriteringen.

Et Bidrag til Belysning af Spørgsmaalet, hvorledes Kronegælden afløser Markgælden, gives i nedenstaaende Tabel, som viser Bevægelserne i Prioritetsgælden siden Genforeningen for en Købstad og et Landdistrikt i Nær-

heden af den gamle Grænse, hvor Kroneprioriteringen er længst fremskreden:

Haderslev By

(13,149 Indbyggere, 1,365 Huse o. s. v. Vurdering til Ejendomsskyld: 47,6 Mill. Kr.)

Tidsrum	Prioritet	Indførte Hypoteker		Udslettede Hypoteker	
		Mill. Mk.	Mill. Kr.	Mill. Mk.	Mill. Kr.
1. Juli til 31. Decbr. 1920	1.	0,008	6,088	3,417	0,080
	2.	—	0,780	1,594	0,013
	3. eller højere	—	0,197	5,138	0,083
	Tilsammen...	0,808	7,063	10,149	0,185
Aar 1921	1.	0,299	8,585	3,285	2,167
	2.	—	1,838	1,834	0,085
	3. eller højere	0,070	0,941	1,585	0,087
	Tilsammen...	0,869	11,814	6,144	2,338
1. Juli 1920 til 31. Decbr. 1921		0,377	18,977	16,293	2,523
Fragaar...			2 523	0,377	
Kronehypotekgæld ultimo 1921			16,454		
Nedgang i Markhypotekgælden				15,916	

Tilslut skal jeg nævne den betydningsfulde Virksomhed, som det sønderjydske Kroneudvalg har udfoldet. Dette Udvalg, hvis egentlige Navn er „Udvalget for Afhjælpning af de med Kronemøntens Indførelse i Sønderjylland forbundne Vanskeligheder“, nedattes den 18. December 1919 paa Forslag af det

Haderslev Herred

(Landdistrikt, bestaaende af 10 Sogne med 8,892 Indbyggere. Areal: 27,885 ha. med 1,787 Gaarde og Huse.
Vurdering til Ejendomsskyld: 44,7 Mill. Kr.)

Tidsrum	Prioritet	Indførte Hypoteker		Udslettede Hypoteker	
		Mill. Mk.	Mill. Kr.	Mill. Mk.	Mill. Kr.
1. Juli til 31. Decbr. 1920	1.	0,368	8,040	9,619	0,028
	2.	—	0,708	2,212	—
	3. eller højere	—	0,204	6,749	—
	Tilsammen . . .	0,368	8,952	18,580	0,028
Aar 1921	1.	0,005	8,504	7,376	0,523
	2	—	2,943	1,311	0,275
	3. eller højere	—	0,724	2,340	0,064
	Tilsammen . . .	0,005	12,171	11,027	0,862
1. Juli 1920 til 31. Decbr. 1921		0,368	21,123	29,647	0,890
	Fragaar . . .		0,890	0,368	
Kronehypotekgæld ultimo 1921			20,233		
Nedgang i Markhypotekgælden				29,379	

midlertidige Ministerium for sønderjydske Anliggender. Initiativet var udgaaet fra Kreditforeningsdirektør Orla Buhl. Kroneudvalget har under Statsgældsdirektør P. O. A. Andersens forstaaende og energiske Ledelse draget den ene Opgave efter den anden ind under sin Virksomhed og derigennem bidraget overordentlig til at lette Overgangen fra Mark til Krone i Sønderjylland.

Det har bistaet sønderjydske Kommuner og Pengeinstitutter ved Optagelse af Laan og sikret Sønderjyllands Kreditforening Statens Støtte og Nationalbankens velvillige Bistand under Starten. Det har taget Initiativet til Oprettelse af en Laanekasse for Sønderjylland og givet Raad og Vejledning i mange Spørgsmaal, som blev forelagt det dels af Ministerierne, dels af Myndigheder og Institutioner i Sønderjylland.

Størst Fortjeneste har Kroneudvalget indlagt sig ved Oprettelsen af Laanekassen for Sønderjylland. Denne kan betragtes som en Fortsættelse af Nordslesvigs Hjelpekasse for Haandværkere, Næringsdrivende og Husmænd, som i 1919 oprettedes i Haderslev i Forbindelse med Nordslesvigsk Kreditforening og gjorde god Nytte i den første, vanskelige Tid efter Vaabenstilstanden. Laanekassens Opgave er „at yde Driftsloan til Handlende, Næringsdrivende og Landbrugere, der som Følge af Krigen, Markens Kursfald eller andre i Forbindelse med Ændringen i Statstilhørsforholdet staaende Omstændigheder ikke raader over eller ad anden Vej kan skaffe sig tilstrækkelig Driftskapital til Grundlæggelse eller Opretholdelse af deres økonomiske Virksomhed“. Bestyrelsen bestaar af Kroneudvalgets Medlemmer, og den daglige Administration varetages dels af Hovedkontoret i København, som ledes af Fuldmægtig i Finansministeriet I. Bech og Overretssagfører A. Hulegaard, dels af Nordslesvigsk Kreditforening i Haderslev.

Til Raadighed for Kassen stilledes et Beløb af 10 Millioner Kroner. Laanene, der som Regel ydes uden særlig Sikkerhed, forrentes med 4% p. a. og afdrages i 10 Aar. Ved det første Regnskabsaars Slutning (³¹/3

21) var der bevilget 3420 Laan til et samlet Beløb af 8,6 Millioner Kroner, som fordeler sig saaledes:

	Antal Laan:	Beløb:
Handlende.....	818	2 150 300 Kr.
Haandværkere.....	1229	2 472 350 "
Landmænd.....	892	2 955 800 "
Arbejdere.....	173	316 500 "
Fiskere.....	49	93 700 "
Andre.....	259	659 200 "
	3420	8 647 850 Kr.

Laanekassen for Sønderjylland er et betydningsfuldt Led i Arbejdet for Sønderjyllands økonomiske Genrejsning. Dens Virksomhed har et socialt Præg, men tillige en stor økonomisk Rækkevidde, idet den finansierer de mange smaa Virksomheder, som ikke ved egen Hjælp kan skaffe sig den fornødne Driftskapital.

Vi har nu set, hvad der i økonomisk Henseende er gjort for at bringe de sønderjydske Landsdele paa Fode efter Fremmedherredømmets Vanrøgt og Krigens Ulykker, og vi vil haabe, at dette store Genrejsningsarbejde maa bære god Frugt, saa Sønderjylland ikke alene kan blive, hvad det altid har været: et dansk Land, men ogsaa et jævnbryrdigt Led af det danske Samfund.

BOGANMELDELSER

S. RØGIND: **Brændevin, Øl og Vin i de nordiske Landes Lovgivning.** 595 S. G. E. C. Gads Forlag. København 1921.

Et saa tykt Bind om saa begrænset et Emne er naturligvis nærmest at betragte som en Haandbog; og naar en Haandbog er grundig og nogenlunde læseligt fremstillet, og naar det der staar i den er rigtig, har den sin Betydning; men for en Anmelder er der i Grunden ikke mere at sige om den Ting.

Af Hr. Røginds Værk er der imidlertid Grund til at fremhæve Kapitlerne om Forholdene i tidligere Tider; bl. a. ved en behændig Anvendelse af Citater fra gamle Aktstykker, gengivne i det oprindelige, djærve og naive Sprog, opnaar Forf. at give En et levende Indtryk af mange vigtige Træk i Datidens Økonomi, f. Eks. Salgsforholdene. Iøvrigt er Bogen i Følge sit Emne blevet en Skildring af, hvorledes Statsmagten, saa snart der var nogen Mulighed for at slaa Mønt af de heromhandlede Forbrugsvarer, anvendte dem som Skatteobjekter. Forf. skriver „Skat paa alkoholiske Drikke synes at forekomme saa tidligt som disse Drikkevarer overhovedet er Genstand for mere regelmæssig Om sætning indenfor Rammerne af en særlig Næringsdrift“.

Statsmagternes Enighed paa disse Gebeter har som bekendt ikke afladet. I vore Dage ser man endogsaa den mærkelige Formæling mellem en oprindelig ideel Bevægelse

og Statens Pengehunger. Hvilke mærkelige Transaktioner paa dette Felt har vi ikke været Vidne til under og efter Krigen. Ja, Staterne viser endog Tilbøjelighed til at lade Skat, Inddrivnings- og Kontrolforanstaltninger være Numer et og Produktion og Befolkningernes Forbrug Numer to.

Forf. har naturligvis gjort udførlig Rede for alle de Foranstaltninger, der er blevet foretaget i denne Henseende, saavel om danske Forhold (det pludselig standsede Salg, Opgørelse af Beholdningerne, voldsomme Tillægsafgifter osv.) som om svenske (det Brattske System, Gøteborgssystemet og de uhyre indviklede Forhold, der der kommer frem).

Af den danske Spiritusbeskatnings Historie udelader Forf. iøvrigt et af de mest interessante Afsnit, nemlig det der drejer sig om Spritfabrikationens Monopolisering.

Knud Korst.

PEDER OLSEN: **Det nye System.** Et samfundsøkonomisk For-
slag. Sophus Bechers Forlag, Viborg. 1921.

Man kan lære af Selvtænkere, hvor skævt deres Tankers Veje end drages; de er saa uorthodoxe, men desværre ogsaa saa doktrinære. Men de er som Muldvarpeskud, der viser os, hvor der leves og det gærer i Jordmonnet; blandt de 1000 af stumme, hvoraf Mængden er sammensat, de mange, paa hvis Vegne vi andre tillader os at agere, at styre, at tale, at tænke — i Reglen uden Mandat — er der Individualiteter der selv kæmper Jacobs Kampen for Sandheden, der med utilstrækkelig Viden og utilstrækkelig Træning viser os, hvilket Spild af Aandskraft, Samfundslivet fører med sig, hvorledes der blandt de mange stumme er Mænd, der prøver sig frem, tænker haardt, ja ofte originalt, — hvert Øjeblik inde i det rigtige, kæmpende mod sig selv, mod deres Begrænsning, Mænd, der med ret Træning vilde passere forbi de mange veltrænede Gennemsnitsfolk, der sidder med Doctoring, og, dybsindigt snøftende,

er Storseglbevarere for de som Sandhed accepterede Fejltagelser, der rummes i Videnskabens allerhelligste.

Peder Olsen er Fotograf — fra før den Tid, hvor Fotografer skulde være Doctores udi Kemi og Optik — og han har siddet i sin Stationsby (Hadsten) og tænkt over, hvor urimeligt vort Samfund er, han har søgt efter de vises Sten, og tror at have funden den; — men det, der interesserer mig, er hvor nær han ofte er ved det rigtige, hvor han forstaar det, der ikke er givet alle Professorer udi Økonomien at se: „Forbruger er den sande Arbejdsgiver, Fabrikanten er kun Driftsherre“; af de Sætninger finder han den Lære, vi professionelle Zionsvægttere opstiller om, at Efterspørgsel som villende Købeevne bestemmer Produktionens Fordeling og Art. Eller en Sætning, der er saa rigtig, saa rigtig, at hvis Staten tager 1 Mill. Kr. fra Borgerne og giver ud paa offentlig Arbejde, saa betyder det, at Borgerne maa standse Arbejde til et lignende Beløb. (Her ser Forf. imidlertid ikke Kredittens Betydning, at Arbejdsløshed i Kriseperiode er Udtryk for Kredittens Sammenfald og at Kredittens Drivrem er gaaet af Produktionsmaskineriets Hjul, og at Staten her virkelig ved at skabe Kreditmidler kan faa Maskineriet i Gang igen). Forf. ser ogsaa Forskellen, det er om Publikum bruger sin Indtægt til at købe Forbrugsgoder eller Kapitalgoder. Om Forholdet mellem By og Land, og Tilvandringen til Byerne siger Forf. meget klogt: „Det er Forbrugernes Valg af Værdier der først og fremmest bevirker Tilstrømning til Byen“. Jo mere vi forøger vor Velstand, des mindre bliver procentvis det Beløb, vi anvender til Landbrugsvarer, og des større Del af Befolkningen anvendes udenfor Landbruget, en Sætning, der med de fornødne Begrænsninger er rigtig.

Medens vort Forbrug af Fødevarer er det relativt givne, er det paa Industrivarer, som det mindre nødvendige, at vor Forbrug svinger, og skiftende Indtægt maa afpasse sig: derfor Krise i Industrien, siger Forf.

Forf. ser klart Kapitalisationen; hvad vi andre kalder

„privat Kapital“, juridisk Kapital, det medium, hvori vi udtrykker vor Adkomst til at faa arbejdsfri Indtægt, kalder Forf. slet og ret for Kapital, der defineres som en Virksomheds Handelsværdi, som denne er baseret paa dens udbyttegivende Egenskab og dette Udbyttes Størrelse; alt, hvad der aarligt giver 4 Kr., har en Handelsværdi af 100 Kr. Paa den lagttagelse bygger Forf. sit Reformsystem. Han deler en Forretnings Profit i to Felter, et under 4 pCt. og et over 4 pCt. De første 4 pCt. svarer til Kapitalisationen: Udtrykket er ikke Betaling for Tingenes Brug, men for Adgangen til at komme i Forbindelse med Kundekredsen, og disse 4 pCt. bør da ikke tilfalde en passiv Kapitalist men selve Forbrugerne. Enhver skal betale 4 pCt af sine investerede Kapitaler til Staten, og maa da have Resten. Forf. overser (ligesom Georgeisten ofte gør det), at naar vi konfiskerer Udbyttet, saa er der slet ingen Handelsværdi, som kan fremkomme. Thi hvem vil give 1000 Kr. for en Forretning, der yder netto 40 Kr., naar han for at drive den skal svare 40 Kr. aarlig til Staten. Ej heller ser Forf. at Kapitalen ikke blot er privat Kapital, men ogsaa vender en Side ud til den reale Teknik ved at være de reelle Goder, der er nødvendige for at holde Produktionen i Gang, og disse Goders Opsparing og deres Vedligeholdelse („waiting“) kræver en Belønning der ligger indenfor de 4 pCt., han vil konfiskere for Staten. Hvad en Forretning giver herudover skal Driftsherren have, men da Monopolet viser sig her, faar Staten det i sin Haand, at byde Forretningen op; lad en Forretning, hvori er investeret 100 000 Kr., give 10 pCt. netto og ikke 4; hvis saa de private ikke byder dens Værdi op, skal Staten staa som eventuel Køber indenfor en Grænse af 250 000 Kr. Som altid i slige Bøger, er Kritikken det bedste, Reformprogrammet svagt og doktrinært. Forf. er paa visse Punkter inde i Tankegangen, han har faaet hos George. Men lad hans Reformprogram være uaccepterlig saa er hans Bog dog fuld af Tanker og rigtige og til Tider originale Slut-

ninger, og naar en ydmyg Presse daglig bøjer sig for al det vulgære Sludder, Erhvervsorganisationsledere paa Generalforsamlinger og uvidende fantasiløse Bankdirektører, der aldrig har haft Tid at tænke over deres egen Forretnings Natur, i deres Aarsberetning serverer om Nationaløkonomi, maa jeg saa bede om den uanseelige Fotograf fra Hadsten: han gør Forsøg paa at tænke.

Dr. L. V. Birck.

Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921.
Festskrift i Anledning af 50 Aars Jubilæet ved E. WIINBLAD og AL-
SING ANDERSEN. Kbhvn. 1922. Socialdemokratiets Forlag „Fremad“.
I—II. 352 og 365 S.

Et Festskrift er mere bestemt til at forherlige Festens Genstand end til at oplyse ærede Læsere. Dette udelukker dog ikke, at der i de talrige Festskrifter, som jubilerende Banker, Industriselskaber, Landboforeninger o. s. v. har udsendt i de senere Aar, ved Siden af den uundgaelige Virak, der bringes de ledende Mænd, ogsaa findes mere nærende Substanser, Tal og Fakta af Betydning for den, der sysler med vort Erhvervslivs Historie.

Med al Respekt for vore største Erhvervsforetagender kan det vel nok siges, at det danske Socialdemokrati eller den danske Arbejderbevægelse har været en væsentligere Faktor i det danske Samfunds Udvikling i de sidste 50 Aar end noget af disse. Man gaar derfor til Læsningen af det foreliggende Festskrift med nogen Forventning om, at man ved Siden af den omtalte uundgaelige Virak og de vel ligeledes uundgaelige partipolitiske Kraftudtryk tillige skulde kunne finde Hjælp til at anbringe Arbejderbevægelsen paa dens Plads i dansk Historie.

Det skal ogsaa siges, at der er Steder i det nærværende Værk, hvor man kan føle sin Viden beriget. Værket falder i to Dele, af hvilke den første, skrevet af E. Wiinblad, væsentlig fremstiller den almindelige historiske og politiske Udvikling og Socialdemokratiets Indsats deri. Anden Del,

skrevet af Alsing Andersen, behandler i særlige Kapitler Kommunernes Erobring, den faglige Bevægelse siden 1899, den kooperative Bevægelse, Arbejdersang og Arbejderidræt og Socialdemokratiet paa Færøerne, Island og blandt Dansk-Amerikanere. I første Bind er der enkelte nye Momenter til Belysning af den første Episode i den danske Arbejderbevægelse i Begyndelsen af 70'erne. I andet Bind har Anmelderen især været glad for den Oversigt over Arbejdernes kooperative Foretagender, som vistnok for første Gang gives her, og som viser, at der paa dette Omraade i senere Aar er indhentet noget af det forsømte.

Men i det store og hele tilfredsstillende Bogen ikke den, der gennem Bladene og paa anden Maade har haft Lejlighed til at følge de politiske og faglige Begivenheder, alt som de udviklede sig, og som nu for en Gangs Skyld gerne vilde have et virkeligt Overblik over, ikke blot en tør Rekapitulation af alt dette. Saaledes giver Oversigten over den faglige Bevægelse meget lidt, især hvis den skal betragtes som en Fortsættelse af Jensens og Olsens Oversigt over Fagforeningsbevægelsen indtil 1900. Medens den sidstnævnte er et sagligt dokumenterende, historisk Kildeskrift, synes Opgaven i dette Tilfælde nærmest at have været at faa saa mange som muligt af Fagforeningsformændene portrætterede og give dem en kortfattet hæderlig Omtale. Af de store Linier finder man ikke meget.

I det hele er Bogen et Eksempel paa, hvordan man kan give mangt og ikke meget. Alle Begivenheder skal med, som kan stille Socialdemokratiet i en tiltalende Belysning. Alle Mænd, smaa og store, som blot har udrettet noget for Partiet eller den faglige Bevægelse, skal med. Men man savner en Understregning af Knudepunkterne i Udviklingen, og man savner et Forsøg paa en mere indgaaende Karakteristik af de Mænd, der virkelig har betydet noget, især i den første Tids mere sejge Arbejde: Holm, Hørdum, C. C. Andersen og P. Knudsen, J. Jensen o. s. v.

Denne Kritik vilde maaske ikke være blevet formet

saaledes, hvis Anmelderen ikke havde haft Lejlighed til samtidig at læse en Fremstilling af det svenske Socialdemokratis Historie (Gerhard Magnusson: Socialdemokratiet i Sverige. I—II. Sthm. 1920—21), som ganske vist endnu ikke er afsluttet, men som i sine to foreliggende Dele, der fører os op til 1910, forekommer mig at være et virkelig historisk Værk. Her er alt det, som den danske Bog mangler: litterær Stil, Indføjning i den almindelige Historie, samlende Synspunkter, virkelige Karakteristikker af de betydende Mænd. Maaske Afstanden virker noget flatterende, men det er ikke det alene, som gør, at man ved at læse Gerhard Magnussons Bog føler sig som Tilskuer ved et historisk Drama, medens den danske Bog efterlader et lignende Indtryk, som naar man blader i et Fotografialbum, hvor det ene Fotografi ikke kommer det andet synderlig ved.

Arbejderklassens Frigørelse maa være Arbejderklassens eget Værk, staar der i Socialdemokratiets Program. (I det tyske Socialdemokratis Program af 1921 er dog denne Sætning udeladt). Intet Sted har man vel mere søgt at realisere denne Tanke end i Danmark. Man maa beundre det myreflittige Organisationsarbejde, som er gjort gennem de 50 Aar, hvorved de danske Arbejdere er kommet til at høre til de bedst organiserede i Verden. Men man maa samtidig savne noget af det højere Sving, det skarpere Udsyn, som vilde kunne gøre en eller anden af dem, som har levet med i Arbejderbevægelsens Udvikling, skikket til at sætte den det historiske Monument, den fortjener.

Even Marstrand.

Betænkning afgiven af den ved kgl. Anordning af 20. Dec. 1917 nedsatte Tobakskommission. 1921. 291 Sider.

Denne Kommission er blevet berømt derved, at Medlemmerne uanset principielt forskellige Meninger var enige om, at det i hvert Fald ikke for Tiden kunde anses for

tilraadeligt at skride til Indførelse af Tobaksmonopol. De dertil nødvendige Erstatnings- og Overtagelsessummer vilde paa det nuværende Tidspunkt — som ogsaa den foretagne Beregning viser — vanskelig kunne undgaa at blive stærkt paavirket af det relativt høje Prisniveau, hvorpaa man stadig befinder sig. Dels er der Risikoen ved at købe for dyrt, dels er der finansielle Vanskeligheder; der skulde skaffes ikke mindre end 150 Mill. Kr.

Der var iøvrigt her ikke Tale om Socialisering, men om en Monopolisering til Statskassens Fordel.

De socialdemokratiske Medlemmers Udtalelser om Monopolets tekniske Fordele er utvivlsomt rigtige for denne Industris Vedkommende, jfr. Erfaringerne fra Frankrig; i Realiteten er der vel iøvrigt i Forvejen privat Monopol paa dette Omraade (Kartel), den fri Konkurrences Virkninger paa Priserne er i hvert Fald ganske øjensynligt lig Nul. Alt dette kunde tale for Statsmonopol.

Imod Monopolet taler de almindelige Erfaringer for, hvordan det gaar Befolkningen, naar Staten faar forøget Magt og naar økonomiske Forhold ledes bureaukratisk.

Det der har faaet hele Kommissionen til at gaa imod Monopolet nu, er imidlertid udelukkende finansielle Betæneligheder. Beregningerne af Erstatningerne alene til Fabrikkerne gav følgende Resultat:

Fabriksejendomme.....	12 Mill. Kr.
Maskiner, Redskaber, Inventar.....	5 " "
Raastoffer og Halvfabrikata.....	45 " "
Erstatn. for Tab ved Næringsvirks. .	65 " "
Personlige Erstatninger.....	11 " "
Ialt...	138 Mill. Kr.

Den store Erstatning for Tab ved Næringsvirksomhed er fremkommet som et Mængfold af Gevinsten for 7 Aar; efter samme Princip var ogsaa de svenske Erstatninger i sin Tid beregnet, en Beregningsmaade, hvis Resultat bliver ganske urimeligt (jfr. Bircks Fremstilling).

De samlede Erstatninger til engros Handelen anslaaes til 5 Mill.; men de ikke snarere vilde blive 50 Mill.

Det eventuelle Monopoludbytte for Staten blev for 1920 anslaaet til ca. 13 Mill. Kr.; men da Statens Indtægt af Tobaksbeskatningen i 1920 var 36 Mill. Kr., vilde Monopolet have været en ualmindelig daarlig Forretning.

Betænkningen omfatter en Række instruktive Afhandlinger om Monopolerne i forskellige Lande. En af de interessanteste blandt disse er cand. polit. Chr. Olsens Oversigt over Arbejds- og Lønningsvilkaar i den danske og den svenske Tobaksindustri. I denne hedder det bl. a. „Uden nærmere Sammenstilling med den svenske Opgørelses Tal vil det ses, at Tallene (for Arbejdslønnen) for Danmark ligger betydeligt under Tallene for de Grupper af svenske Arbejdere, med hvilke de nærmest maa sammenlignes“. Saadanne Oplysninger er ogsaa af andre Grunde af stor aktuel Interesse.

Knud Korst.

BERNHARD HULDERMANN: **Albert Ballin.** 407 S. Verlag von G. Stalling. Oldenburg i O. 1922.

Denne Mand var maaske en af det moderne Tysklands største, sikkert dets mest tragiske Skikkelse. Fordi det, han havde skabt og som han derfor kunde miste, var saa meget større end andres, griber hans Skæbne Sindet med særlig Magt. Og man læser derfor denne Bog, som hans Medarbejder og Eftermand, Generaldirektør Huldermann har viet hans Minde, med den største Betagethed, selv naar den bliver tør som en Generalforsamlingsberetning og ukunstnerisk som en literær Materialesamling. Thi dette er Æventyret om, hvorledes Verdens største Rederi blev til, ved een Mands Værk, skabt af intet gennem 30 Aar. Da Ballin i 1886 efter 10 Aars Virksomhed som Udvandreragent arbejdede sig ind i den gamle Hamburger-Amerikalinie, havde denne 22 Ocean-Skibe paa ialt 60 500 t; i 1913

var Flaaden vokset til 172 Skibe med noget over 1 Mill. t. Om alt hvad der ligger derimellem beretter Huldermanns Bog: Om Ballin ude og hjemme, paa Inspektionsrejse, i evige Forhandlinger om Overenskomster og Sammenslutninger, stadig voksende i Anseelse og Magt og nydende Tillid hos Churchill og Grey og Witte i lige saa høj Grad som hos Kejser Wilhelm og Bülow. Gennem Huldermanns Meddelelser og gennem Ballins egne Dagbogsoptegnelser, Beretninger og Breve ruller det ene Billede efter det andet sig op i denne fredelige Krigsmands Færd gennem Verden. Han siger i et af Brevene fra Krigsaarene: Jeg gælder for at være anglophil, men i 30 Aar har jeg, hvis jeg tør betjene mig af denne dristige Lignelse, taget fra Englænderne den ene Skyttegrav efter den anden, og angrebet dem igen paany saasnart jeg formaaede det. Og dog var han ikke blot Ven med sine engelske Fagfæller, den fødte Formand ved alle Konferencer, men som nævnt med deres ledende Politikere. Ogsaa hans Forhold til og Samarbejde med Ø. K. berøres (S. 141 ff.). H. N. Andersen omtales i berømmende Ord og i et Par Breve fra Prinsesse Marie til Ballin glider hendes kloge og energiske Profil forbi Læserens Blik.

Alt dette er Beretningen om, hvordan Værket blev skabt. Men store Dele af Bogen handler desuden om Arbejdet paa at skærme og værne det og Slutningen om dets Ødelæggelse, indtil hin 9. November, da Ballin følte at alt var forbi og selv søgte Døden. For ham var Forstaaelsen, Overenskomsten alt. Gang paa Gang søger han Forhandlinger med England om Flaadebyggeriet. Han spiller en afgørende Rolle som Formidler af de Haldane'ske Forhandlinger i 1912, han hævder under Krigen stadigt Nødvendigheden af Fred med England, af Ubaadskrigens Farlighed og Haabløshed. Han faar dels ikke Lov, har aabenbart heller ikke fuldt ud Mod til, naar de sjældne Lejligheder under Krigen findes, at give Kejseren Kendskab til, hvor dybt bekymret for Tysklands Skæbne han trods alle

Sejre er. Sidste Gang han taler med Kejseren, den 5. September 1918, følger Chefen for Civilkabinettet (v. Bergh) stadig med og forhindrer en Samtale paa Tomandshaand. „Da, wo ich zu freiheitlich wurde, griff Hr. v. Bergh geschickt ein und erklärte mir, als der Kaiser gegangen war, man dürfe den Kaiser nicht zu pessimistisch machen“. Det var den 5. September 1918!

Ballin maatte da med sit Arbejde og sit Liv bøde for, at han ikke havde formaaet at frigøre sig for de andres Ønske om at hjælpe ham hinsides Havene med deres Krigsskibe og Krig. Sjældent er Militarismens Falskhed traadt mere udpræget frem end i denne Kamp mellem den fredelige Erobrer, der skabte Arbejde og taalelige Kaar for Hundredtusinder af sine Landsmænd, og den Hob magtbegærlige, der under Paaskud af at ville hjælpe bragte baade ham og deres Fædreland i Elendighed.

Og nu fortsættes Spillet. Efter den tyske Militarisme er fulgt den franske, mere barbarisk, mere snæversindet end den. Efter at have lagt Tyskland i Lænker, frygter den Dag og Nat, at dette Tyskland skal sprænge Lænkerne og tage Hævn. Derfor den økonomiske Politik, der tilsigter at sulte de 20—30 Millioner Mennesker, Tyskland nu har mere end Frankrig, til Døde.

Venner af Frankrig burde skaffe denne Bog om Albert Ballin stor Udbredelse i deres Land; dens Moral er uovertruffen. Den viser, at taalelige Kaar paa denne Jord skaffes ved Flid og Samarbejde mellem Mennesker over alle Landegrænser, og at Ulykke og Død rammer dem, der tror at de kan komme højt ved at trampe andre ned.

E. C.

MARTIN P. N. NILSSON: *Den romerska Kejsartiden I—II.* Stockholm, P. A. Nordstedt & Söners Forlag 1921.

En Ting har vi faaet i den sorte Skole, Kendskab til romersk Kultur og Statsliv; man ofrer ikke ustraffet 6 Aar

paa et Sprog uden at det Samfund, hvis Udtryk Sproget er, sniger sig ind paa én. Roms Institutioner forekommer mig som gamle Bekendte, fordi jeg som 16aarig Dreng har mødt dem hos Cicero, Tacitus eller Salust. Gibbons „Fall and Decline“, Friedländers „Roms Sittengeschichte“, ja selv vor gamle Madvigs Statsforfatning bliver til Morskabsbøger, fordi de lukker op for de henglemte Læddiker i vor Hjerne, hvori vi i Barndommen hengemte Kapitlet Rom. Den samme Følelse af Genkendelse fik jeg, da jeg forleden læste Poul Nørlunds fortræffelige Disputats om den romerske Slaves Lod. For at glemme og komme min egen Tid paa Afstand, tog jeg Gibbons 12 Bind ned fra Hylden, og ikke var jeg kommet ret langt, før jeg forstod, at jeg var midt i min egen Tid: En Kulturepokes Forraadnelse. Et Folk hvor Arbejdet er anset for ringe, hvor en Adel, der har glemt sine Pligter, er blevet erstattet af en lavættet, kommerciel, nydelsessyg Overklasse uden Samfundsfølelse, et Folk, hvis Forsvars- og Erobrervilje paa den ene Side er blevet til en privilegeret Militarisme, der gør sig selv til Maal, og paa den anden Side til quasikulturel Afsky for Vaabenbrug, Storbyen skabt af Bønder, jagne fra Landet paa Grund af Storgodsets Udbredelse, øgede ved Skrabsammen fra hele Verden, en Storby, der, uden reel Vilje til at have Indflydelse paa Verdensudviklingen, uden Idealer og uden Forstaaelse for de Næringsdrivendes Vedkommende skal holdes i godt Humør ved Hoffets og Stormænds Varekøb, og for Haandværkere og Arbejderes Vedkommende ved Brøduddeling og Teater, en Tid, hvor vi har Varebrist, Statens Forfalskning af Penge, Bolignød i Byerne og permanente Græsgange paa Landet — — ja men er det ikke det 20. Sekels Vesteuropa? Jeg læser om Kejsere og genkenker Parlamentatikere eller politiserende Generaler, jeg læser om Senatorer, Riddere og frigivne Købmænd og genkender deres Mangel paa borgerligt Mod, deres Hensynsløshed i det lille Maal at faa Rigdom, deres Mangel paa Pligtfølelse og deres Arrogance (er det ikke vor

Tids Plutokrati?) Og genfinder jeg ikke i Roms Plebejer Storbyens Haandværker, Arbejder og Detaillist, ivrig for sine Understøttelser og Lavsprivilegier, udsyns- og vidløs, og selv Sophismen og Retorikken genfinder jeg i Juraen, Teologien og med Skam at melde ogsaa i Nationaløkonomien.

Historien har kun Værdi, hvis den lærer mig at forstaa min egen Tid eller Udviklingens Linie; om det var Julius Cæsar, Pipin eller Attila, der slog en eller anden paa de cataloniske Marker er ligegyldig (uden for at vise at Forsynet har udpeget Marne til Racernes Kampplads); om det var Christian IV eller Harald Hildetand, der anlagde Vandkunsten er ogsaa ligegyldigt, fordi Fakta i og for sig er ligegyldige, der er for mange Fakta i Verden; naar vi saa tilmed ved, hvor upaalidelige historiske Kilder maa være, hvor forvrængede eftersom fra hvem de stammer, og hvem der fortolker dem, saa ved vi, at vi kun i Historien bør søge Udviklingens store Træk, Fortællingen om, hvad Mennesker under givne Situationer har gjort og igen vil gøre og endelig Bekræftelsen af, at Menneskene i historisk Tid altid var de samme, haabløs uforbederlige, Vor Herres store Misforstaaelse. Læsning af Historie dræber Optimismen, den fortæller om Menneskehedens Pilgrimsgang, i hvis Fordømmethed ikke blot Skæbnen, men ogsaa vor egen Natur er Skyld.

Professor Nilsson har med den sande Forstaaelse af Historikerens Opgave dukket ned i Roms Kejsertid; i Nøjagtighed en god Historiker, i Udsyn, Synthese og i Indsigt i Økonomiens og den sociale Udviklings Love Økonom og Sociolog, paa én Gang en flittig Samler af nødvendige Fakta (og her er Arkivhistorikeren jo lige saa nødvendig som Murerarbejdsmanden, der i flittigt og uanset Arbejde bærer Sten til Bygningen) og Tænkeren, Filosofen og Økonomen, der ud af Faktas Mangefold skal finde Lovene for Sammenhæng mellem Fænomenerne. Første Afsnit af første Del af „Den romerske Kejsartiden“ er skrevet bedre andetsteds; Forfatteren har været handicappet af Viljen til Kort-

hed; men andet Afsnit af I Del og hele II Del er højt hævet over sædvanlig Historieskrivning: Afsnittene om Roms sociale, økonomiske og politiske Institutioner er glimrende; lad Professor Eli Heckscher have Ret i Detailkritik, lad det nok saa meget kunne siges, at denne Bog ikke kunde være skrevet uden efter Verdenskrigen, saa er det alligevel en stor Bog: det er Skildringen af Rom, Erobreren der har ophørt at være Soldat, og, feminiseret, ender med at blive Skøgen, der suger Kraften af Verden for til sidst funktionsløs at synke sammen.

Forf. begynder med Forholdet mellem Rom og dens Provinser, Befolkningslagenes Udskilningsproces, Hærens Udvikling og Forfald, Kornuddelinger og Provinsernes Udsugning, fortalt med en Forstaaelse af økonomiske og sociale Forhold, lige sjælden hos Historikere som hos Filologer.

II Del begynder med at undersøge Statsmagtens Indehavere, hvorledes Cæsarforfatningen nødvendigvis opstaar paa den aristokratiske Senatsmags Ruiner; vi ser, hvorledes Embedsvæsenet opbygges, hvorledes den ulønnede, aristokratiske dilettantiske Æresstilling bliver til Kejsertidens Bureaukrati, samt hvorledes Centralisationen besejrer Selvstyre og spredt Lokalforvaltning, hvorledes Senatet mister sin Funktion og blot bliver Ramme for en privilegeret Godsejerkaste, medens Ridderskabet fra Finansmagten erobrer hele Embedsmaskineriet; endelig ser vi, at den samme Lov gælder i Rom, som i alle andre Statssamfund, at Embedsmænd udvikler sig fra det fyrstelige Husholds Funktionærstab og fra en beskeden Begyndelse ender med at blive et nyt Aristokrati som Fyrsten igen maa dukke ved Skabelsen af nye Embeder, og vi ser, hvorledes Embedsaristokratiet paa den ene Side vel kan beskytte Befolkningen mod lokalt Tyranni, men paa den anden Side ogsaa i sit Sammenhold og Standsegoisme er i Stand til at lamme selv den mest velmenende Centralmagts Foranstaltninger.

Dybest tænkt er Skildringen af den økonomiske Katastrofe, hvilende paa Kejsernes Krigsfinansiering ved Hjælp

af Møntforfalskning (tilsidst indeholdt en Sølvdenar 95 pCt. Kobber). Forf. har Øje for den logiske Følge: de stigende Priser, Middelstandens Undergang, Opstaaelse af et Gullascharistokrati, Bedrageriet mod Folket som omdannes til et romersk Proletariat, der skal bestikkes for ikke at lave Op-tøjer. Financerne ødelægges ved Administrationens Fordyrelse, ved de af Prisstigningen nødvendiggjorte højere Lønninger og de sociale Tilskuds Udgifter, Skattetrykket tager Livet af Arbejdsviljen, plyndrer Mellestand og Landets Fattige til Fordel for Byens Fattige. Det svingende Prisniveau giver Spillerne og de uhæderlige Chancen paa Arbejdets og Ordenens Bekostning.

Om Skatternes Art kan Forf. naturligvis ikke give meget nyt, men han har Øje for Skattens Virkning paa det økonomiske Samfund: Kapitlerne, Selvstyrets Undergang, Arbejdstvang og Stavnsbaand og Gods og Livegen giver paa 100 Sider en klar social Historie, hvori vi kender Dele af Europas middelalderlige Historie, af dansk Historie fra 1350—1600 og ser Slagskyggen af kommende Begivenheder. Interessant er Afsnittene om „Leiturgien“, en Blanding af offentlig Ombud, forbunden med Tjeneste- og Formuepræstationer til Staten, og hvorigennem den aristokratiske Indehaver af et Æreshverv voxer sammen med den forhadte, udsugende Skatte- og Monopolforpagter i en halv steds — halvt kaldsbunden Blanding af uafhængig Borger og Embedsmænd, hvis Løn bestaar i Procenter af Skattens eller Monopolets Provenu, og som med sin Formue indestaar for Skattens rigtige Erlæggelse og tilstrækkelige Givtighed. Man maa lokkes eller trues til at paatage sig slig liturgisk Tjeneste; (vi ser ogsaa i Rom som senere i Danmark at baade Bondens Stavnsbundethed og Godsejers Frihed fra sin Hovedgaard er forbunden med Godejers Pligt til at indestaa for endog Ødegaardes Skatteerlæggelse). Vi faar i dette Sammenhæng et Indblik i Roms ejendommelige arvelige Lavsvæsen med Lavet som Skatteforpagter for vedkommende Nærings Afgifter (ogsaa kendt fra Enevældens

Danmark). I sidste Del af anden Bog er vi inde paa Aandskulturens Omraade; Forf. skjuler ikke det Indtryk af Foragtelighed, den kæmpende første Kristendoms sekteriske Intolerance skaber, og som f. Eks. Gibbon saa stærkt understreger, men han paaviser ogsaa de gode Sider ved Intolerancen. Fremstillingen af de filosofiske Skoler af Videnskabens og af Retorikkens politiske Rolle og af baade Filosofiens og græske og østerlandske Religionssystemers Indvirkning paa kristelig Dogmatik, Ritus og Mystik er aandfulde.

En social Historiker og Økonom læser Professor Nilssons Bog, taknemlig over en intellektuel Nydelse og med Sorg over den bekræftede Erkendelse af, at gode sociale Forhold er faa og forbigaaende og, at selv de bedste Institutioner hurtigt korrumpes. Der er noget i det, jeg engang hørte en methodist London'er Præst (Dr. Parker) sige: Hvis Vor Herre vilde laane os Mennesker Himlen, vilde vi i Løbet af 50 Aar have lavet den om til et Helvede.

En Anmelder skrev i Svenska Dagbladet om Bogen: Det Indtryk en Lægmand har ved Læsningen af Professor Martin Nilssons Bog er Følelse af Glæde over, at et sligt Skrift kan publiceres paa det svenske Sprog. Jeg skal blot tilføje, at jeg vilde ønske Professor Nilsson var min Landsmand.

L. V. Birck.

L. TROTSKY: *The defence of terrorism*, George Allen & Unwin. London 1921.

Schultze-Delitzsch var sikkert en pæn Mand, maaske bedre end de fleste; men jeg foragter ham stadig, ikke fordi jeg ved om noget ondt, han har bedrevet, men fordi Lasalles Haan mod ham fangede mit Øre i mine Studenteraar. Den, der læser Trotsky's Selvforsvar overfor gamle Kautsky, vil fyldes med samme Foragt for den tyske Veteran, sandsynligvis med Urette; men saadan er Virkningen, naar

en Ildhu brænder gennem en Forfatters Skrift, man bliver Partisan for ham.

For dem, der er træt af dogmatiserende Marxisme, for dem, der er syg af moderne parlamentarisk opportunistisk Socialdemokrati, for dem, der aldrig hos dette ser Rekonstruktion og Forberedelse til det ny, men blot en ideløs Understøttelses- og Bestikkelsespolitik til Fordel for Arbejderne, for dem, der mistvivler paa en snæver Fagforeningspolitik, der har arvet alle Mesterlaugenes Fejl, for dem — siger jeg — er Trotskys Bog som en Aabenbaring. Dette er mere end en Vision, den er et Forsøg paa at give en definit økonomisk Politik, ikke i Form af Endemaal, der mere eller mindre tilhører Utopia, men i Form af bestemte Opgaver, der den Dag i Dag skal løses af det russiske Proletariatet, om det vil bestaa. Bogen prædiker den absolutte Samfundsdisciplins Lære: Du har Andel i Staten, det er Din Stat, siger Trotsky til Arbejderen; hvis du er doven, hvis du saboterer eller er en Drivert, saa er du Højforræder: „Din Føde kommer ikke fra Himlen men fra dine egne Bestræbelser, jeg ved, at du af Naturen er et dovent Dyr, — thi det er Mennesket, og det kan vendes til det gode, vor Dovenskab gør os til Opfindere af lettere Arbejdsmetoder — men som Individ skal du arbejde, om nødt, til Blodet springer dig af Neglene, for det I nu skal lave er ikke en idyllisk Pastoral, men ramsaltet Virkelighed, der lyder: producér, producér! og det ikke engang Nydelsesmidler, — endog Textilfabrikkerne skal indskrænkes, — nej Maskiner og andre Kapitalgenstande“. En Generation skal sulte, (som de engelske Arbejdere i 100 Aar sultede) for at skabe Kapital. Men denne Kapital er ikke Kapitalisternes, men Eders Børns. Trotsky lover intet — kræver blot, taler ikke om Ret, men om bitter Pligt, om en Generation, der skal slide Huden af Hænderne — ikke for sig selv — men, for en Fremtid, ingen af dens Individuer vil opleve, for en Ide, kun faa kan forstaa. Der er ingen snæver Fagmoral, ingen, „det er jeg vant til, og andet vil jeg ikke

gøre“, der er Taylor-Organisation, Betaling i Forhold til ydet Arbejde, Straf for Driveri, ja for Uduelighed, der er Arbejderbatailloner, organiserede militaristisk, der kan flyttes rundt paa Fabrikkerne efter hvad Nøden kræver, der er tvungen Udskrivning til Arbejde, der er Kravet om, at den dygtige skal være Chef, at efterhaanden som den teknisk dygtige gaar over til Sovjet, at de saa skal lede, ja lede absolut som den kapitalistiske Direktør — ganske vist under Mulighed for Afsked —; der er alt, hvad en doven og ideløs Arbejder ikke vil have — og som kun den, der tror og haaber, vil finde sig i. Det er en Appel til noget i Mennesket, vi aldrig ellers kalder paa, at hver enkelt skal ofre sig for en Ides Sejr.

Og det er mere end Theori, det er Anvisning paa Veje og Midler — ikke ud i det blaa, men til Dagens Gerning, som denne maa være paa Basis af Ruslands Elendighed og økonomiske Magtløshed, paa Basis af Lokomotiver, der er ødelagte, fordi man, afskaaret fra Kul og Olie, har maattet fyre med vaadt Træ, paa Basis af Industriens Desorganisation, paa Basis af, at den tekniske Dygtighed saboterede det ny System, paa Basis af at den ny Bevægelse straks fik sine Snylttere og Marodører, og paa Basis af indre Oprør støttede udefra — af Tyskerne som af Ententen, og paa Basis af en Blokade, der kvalte Landet. —

Der er noget stort i den brutale Aabenhed, den fornærmende Afdækken af Kendsgerninger, som Trotskys Taler til Storsovjettens Medlemmer indeholder.

Og saa Forsvaret af Terror — vi andre græder, og harmes; „hvad skal en Regering gøre, der vil bestaa, siger Trotsky, naar ydre Fjender har tusinde Vennér bag Fronten“? Og med Haan nævner han blot det sidste Aarhundredes Eksempler paa hvid og rød Terrorisme. — De taler om det hellige Menneskeliv, siger han til Kautsky, men hvad skal vi gøre: Som Socialist har De selv prædiket Revolution; men kan Revolution tænkes uden Terror, naar de Magthavere, hvis Tid er omme, ikke godvilligt viger? Jern og

Blod! udbryder han med Bismarck. For os danske, der er vant til ikke at kalde en Spade for en Spade, men for et til Gravning anvendeligt Redskab, virker denne logiske Brutaltet ejendommelig. For os, der ikke har lært at tænke konsekvent, og for hvem streng Logik er et Sympton paa Sindsyge, virker denne Følgestrengthed i Slutningerne, denne hensynsløse Villen af Midlerne, som Maalet kræver, egentlig forfærdende. Enten han kynisk siger: ja, naar Pressen er forrædersk, standser vi den, som vi afskærer Fjenden hans Tilførsler; naar en Tillidsmand forraader os, skyder vi ham; at dræbe 1000 kan være det samme som at redde Millioner, eller én Mand til Styrer, der kan sine Ting, kan aldrig erstattes af et Raad af 10 Idioter, eller naar han priser Hæren og Militarismen som en ypperlig Ting og hævder, at de tyske Transportmidlers vidunderlige Præstationer under Krigen skyldtes, at baade Over- og Underordnede ved Banerne havde været Militære, eller naar han hævder, at hans og Bolchevikkens Maal er den socialistisk økonomiske Organisation og at da dette Maal er Frelsen, saa har Bolchevikkerne den Pligt overfor Verden, at holde Magten — koste hvad det koste vil — i alle disse Fald vil man enten forfærdes over en næsten skæbnetung Logik og Sandheds-trang, eller gribes af Beundring over denne Hjerne; der vover at tænke en Tanke ud til dens forfærdende Konsekvens, ja til Grænsen af dens Karikatur og som fastholder Tanken og aldrig besværes af Ordet. Parlamentarismen er aldrig af nogen gammel-konservativ blevet haanet mere end af Trotsky, personlig Frihed, Pressefrihed, Ytringsfrihed og alle Liberalismens Skibbolether kastes til Side — for det, der for Trotsky staar som Maalet. Og husker man, at han og Lenin som de drivende Kræfter i et hungrende, desorganiseret, blokeret, boycottet og af indre Oprør ødelagt Rusland, et Rusland, der er Arvtager efter Zarismens Fallitbo, virkelig har stampet Hære op, har besejret 5 Fjendehære, har holdt Polen, Rumænien og Ungarn Stangen, har trodset Ententen, saa forstaar man, at man ikke blot staar overfor

et af de største Dramaer i Historien, men ogsaa overfor virkelig store Mænd — maaske Drømmere, Visionærer i deres Udsyn, men i Øjeblikkets Aktion under Hensyn til Øjeblikkets Krav store Organisatorer, store „Mændenes Herre“.

Trotsky haaner den liberale Opfattelse af Demokrati — det er ikke blot det parlamentariske, evneløse Skindemokrati, han haaner — det Demokrati, som Kapitalens Stormænd ikke foragter mindre end Sojvets Ledere gør det; men han selv er i sin hele Bog ikke et Øjeblik Demokrat i Ordets accepterede Forstand. Han tror ikke paa det næsten religiøse Mysterium, der er Basis for almindelig Valgret, at 100 Personer, der hver for sig er dumme og egenkærlige, bliver kloge og anstændige blot de gaar til Valgurnen sammen; han er Aristokrat af reneste Type, som Lenin er det, og som alle maa være det, der drømmer Drømme for deres Folk. En klog Mand sagde engang: Demokrati er først muligt den Dag, at det tillader de bedste og klogeste at regere — og det er Ledemotivet i Trotsky Bog: Ikke ved, men for Folket. Flertallet har ikke Ret, udbryder han, fordi det er Flertal; i den røde Armé er det de dygtigste Byarbejdere, der tager Førelsen; Smaaabønderne faar kun Valgret, eftersom de opdrages til det ny System. Peter den Store, der vilde tvangsopdrage sit Folk, træder frem for os igen.

— — Det er underligt at læse en saadan Bog; — — man indsér saameget, at om intet Land lyves der saa meget som om Rusland, maaske fordi vi Vesteuropærer slet ikke forstaar disse Landstrækninger eller deres Beboere.

Det er sandsynligt, at de ny Herrer i Kreml ikke magter deres Opgaver, det er rimeligt, at der blandt dem er mange Svindlere, men om man end ikke qua Klasse-menneske, ja end ikke som den rationelle Skeptiker, en dannet Mand i vor Tid maa være, kan ønske dem vel — saa maa jeg som Sociolog, ja blot som videbegærlig, blaseret Tilskuer af den Storfilm, Forsynet nu drager over Verdensteatrets blanke Lærred, beklage, at Sovjet ikke har

faaet frit Spil til i Fred for Vesteuropa at experimentere og at lide deres afgørende Nederlag, beseglet ved deres Død, eller maaske at vise Begyndelsen til en Samfundsform, der skal virkeliggøre Solidaritetens Idé og gøre den modvillige Skabning, homo sapiens, til en uegennyttig Arbejder i en Idés Tjeneste, en Idé, hvis Sejr det i al Fald ikke er givet nogen nu levende Mand at opleve. — For Europa havde det været bedre om Sovjet havde faaet Lov at gøre Experimentet, sejre eller falde, føre Kampen mod indre Modstandere, mod Folkets Uvidenhed, mod den menneskelige Egen nytte og mod Opgavernes Ubegrænsethed og Midlernes Utilstrækkelighed, — end at deres Nederlag skal være fremkaldt af vesteuropæisk Kapitalismes Intriger, Soldater, Subsidier og Ammunition. Ti falder Sovjet, kan disse Mænd sige: det var ikke vor Opgaves Umulighed, men Vesteuropa der fældede os.

Jeg hører til dem, der tror at Verdens Profit var større ved at Ruslands Regering fik prøvet sine Kræfter, end ved at europæiske Kapitalister fik deres i Rusland investerede Kapitaler reddede, — hvad de alligevel ikke faar, i hvem der saa end bliver Kreml's Herre.

Naa for os danske passer Trotsky ikke; vi kan næppe forstaa ham; nej maa vi saa bede om den veltalende Scheide-manns tanketomme og rare Almindeligheder: vi hylder ham, ikke fordi han fortalte os noget, vi ikke vidste, ej heller fordi vi var enig med ham — men af samme Grund som vi skiftevis hylder Dr. Nansen, Maximilian Harden, Dr. Cook, Roosevelt og en indisk Digter, der gengiver Platityder i sublim Form — fordi nu engang en Ravnekrogs Befolkning tror den skejer europæisk ud, blot den raaber Hurra for en Berømthed. Vort Bourgoisi vilde saamænd ogsaa hylde Trotsky, om han vilde optræde i Koncertpalæet — særlig hvis han talte russisk.

Saavidt hans Bog, der viser Vilje og Intelligens, begge skarpe som Rageknivens Ægg. Men af Bøger er det umuligt at se, hvorvidt Tænkeren og Propagandisten magter

at føre sin Vision ud i Livet, magter alle de 1000der Detailler, hvoraf Samfundsarbejdet bestaar, magter at faa andre til paa det enkelte at tænke Tanken videre og realisere den, eller om det blot er en gigantisk Experimentator, hvis Forsøg skal sætte en Verdensdel 200 Aar tilbage, i Stedet for 100 Aar frem.

L. V. Birck.

I. M. KEYNES: **A revision of the treaty.** 223 S. Macmillan & Co. London 1922.

Forf. kalder sin Bog en Fortsættelse, ja, nærmest et Appendix til „The economic consequences of the peace“, der udkom for to Aar siden, og som over hele Verden vakte en Opsigt, der sjældent er blevet et økonomisk Skrift¹⁾ til Del. Dette havde flere Aarsager, men nok især den, at de første 50 Sider gav en Karakteristik af President Wilson, Lloyd George, Clemenceau og Orlando, saa indgaaende som kun den, der som Forf. personlig havde deltaget i Forhandlingerne i Paris, formaaede det; men samtidig saa ætsende ondt som en Mand maatte skrive, der forudsaa hvilke Følger den af disse Statsmænd tilvejebragte „Fredstraktat“ vilde faa for Europas økonomiske Liv; Forf. havde da ogsaa trukket sig bort fra Fredsforhandlingerne som engelsk financier Sagkyndig. Men een Aarsag til: den, at Mage til kunstnerisk Evne har neppe nogen Sinde været set i et økonomisk Skrift. Dette gælder Fremstillingen som Helhed, men vel nok i Særdeleshed Billederne af de fire store.

Mærkeligt som disse Billeder er ganske vist intet i den nye Bog. Men mange kloge Ord om Politikere og

¹⁾ Bogen findes anmeldt her i Tidsskriftet 1920, S. 318.

Politik findes ogsaa i den, kloge og bitre Ord om Politikeres Kamp mod den Folkestemning, de undertiden selv har været med til at rejse. Men sin afgørende Betydning har Bogen — som „The economic consequences of the peace“ havde det — ved sin Udredning af de inderste Nerver i Europas økonomiske Liv i disse Aar efter Freden. Det skulde synes ugørligt, og denne fremragende Kunstner og højt ansete og utrættelige Videnskabsmand har dog formaaet det: Alle disse Beregninger over Kul og Guldmark, over de hærgede Egenes Ødelæggelse og Staternes indre Gæld, alle disse Betragtninger om Ind- og Udførsel i rede Penge og i Varer og over Valutakurserne er lagt frem klart, overskueligt og dog uden at der tilsyneladende er sprunget det mindste over, der har Betydning.

Det er denne Blanding af en fuldkommen Fremstillingskunst og den dybestgaaende Indsigt, der har skabt den foregaaende Bogs Magt over Sindene og vil fastholde denne Magt i den nye Bog. Mr. Keynes viste, at Fredstraktaten var delvis umulig, at den satte Europas Liv paa Spil. Han kan i denne Bog Skridt for Skridt følge, hvorledes Begivenhederne gav ham Ret, hvorledes den Elendighed han forudsaa, ikke naaede sit fulde Omfang, alene fordi man veg tilbage: fra Kulleverancerne, fra de 240 Milliarder Guldmark, fra Udleveringen af Krigsforbryderne. Imidlertid, det er ikke for at konstatere en Sejr, men for at vinde en ny, at denne Bog er skrevet. I mere end to Aar har Erstatningsspørgsmaalet redet Europa som en Mare. Det store Tilbageslag efter Krigsaarenes irrationelle Opgang er forstærket, forlænget ved den stadige Uro i Verdensøkonomien, der her er skabt. Mr. Keynes viser os nu, først hvorledes Erstatningskravet — paa Trods af Vaabenstilstandstraktatens Ord og Mening — blev udstrakt til at gælde Pensioner og Understøttelser, medens klart nok Meningen blot havde været den, at den materielle Skade skulde erstattes. Det Kapitel, der handler om, hvorledes navnlig Klotz og Tardieu her var virksomme, er interessant, men lidet opbygge-

ligt. De Krav, der stammer herfra, vil Forf. have ud af Verden, og hævder, at Anstændighed og Retfærdighed forbyder at opretholde Forlangendet om, at Tyskland skal betale de 74 Milliarder Guldmark, som han anslaa Pensioner og Understøttelser til at udgøre af de 110 Milliarder, der er det af ham beregnede samlede Krav ifølge Freds-Traktaten. Tilbage bliver da 36 Milliarder, hvoraf der tikommer Frankrig 18 og Belgien 3. Englands Andel foreslaar Forf. at eftergive, saavel som U. S. A.s og Italiens. De 21 Milliarder skulde Tyskland forrente med 6 % i 30 Aar, altsaa med godt 1 Milliard om Aaret.

Men dernæst kommer Mr. Keynes paany — og denne Gang stærkere, mere sikker paa Støtte fra betyden­de Dele af den offentlige Mening paa begge Sider af Oceanet — ind paa en Udredning af, at Forudsætningen for en saadan Ordning maa være den, at U. S. A. skal eftergive Europa dets Gæld til Staterne. Naar England gør det samme til sine Debitorer, vil Frankrig med en Ordning som den foreslaaede blive gunstigere stillet end om det opretholdt det fulde Erstatningskrav og skulde tilbagebetale sin Gæld. Italien ligesaa. Tilbage bliver da England og U. S. A., der tilsyneladende betaler det hele Beløb. Men paa nogle mesterlige Sider viser Forf., hvor ødelæggende disse Betalinger er for de to Lande. Han anser det for utænkeligt ved Bajonetternes Hjælp at gennemtvinge disse Betalinger i en længere Aarrække, og de Forstyrrelser, Erlæggelsen af dem i nogle Aar medfører er mere ødelæggende, end de Fordele, de bringer.

Denne Fremstilling har Bud til ethvert Land i Verden. Hvis det virkelig er de Allieredes Mening at ville tvinge de fantastiske Erstatningssummer ud af Tyskland, saa kan det kun ske ved at tvinge Tyskland til at undersælge sine Konkurrenter paa alle Markeder Jorden over. Paa anden Maade kan Betalingen ikke finde Sted. Tyskland skal i saa Fald være Sælger og hindres i at være Køber. Men ogsaa for de Allierede, der skal modtage Betalingen, som

for U. S. A., hvis det opretholder sine Krav til de Allie-rede, er en saadan økonomisk Tilstand ødelæggende: Dets Industri i Konkurrence ude og hjemme, dets Landbrug ude af Stand til at finde Købere til sine Produkter.

Mr. Keynes taler indtrængende sin Sag, han siger til sine Landsmand: Der skal ikke meget til nu, for at overbevise de fleste Englændere om, at de vil vinde mere i Ære, Anseelse og Rigdom ved klogt og ædelmodigt at søge Ligevægten i Europas Næringsliv og dets Velfærd genoprettet, end ved at prøve paa, hadefuldt, at presse en ødelæggende Betaling enten fra sine sejrige Allierede eller af sin besejrede Fjende. Og i lignende Ord taler han til U. S. A. Men til Frankrig taler han om Traditionerne i dets Kultur, om den store Stilling det nu indtager. Han siger: Frankrig bør ikke græde over de ødelagte Egne, som let sættes i Stand igen (og som allerede i stort Omfang er i Orden); det bør eller ikke pralende søge militære Hege-monier, som hurtigt kan ødelægge det, men lad det løfte sit Hoved som Europas Fører og Behersker i alt, hvad an-gaar Menneskeaaandens fredelige Sysler.

Det, der gives Afkald paa er det usikre, det lidet giv-tige. Det, der vindes, er Fred og Venskab i Europa, og dermed Muligheden for at genrejse vor Verdensdels Øko-nomi. Det skulde ikke synes altfor optimistisk at haabe, at de der interesserer sig for at vinde begge Dele eller blot en af Delene, snart skulde være bleven saa mange, at deres Mening hverken kan haanes eller trues ned.

E. C.

H. G. WELLS: *The salvaging of civilization*. Cassel & Co., London & New York 1921.

Enhver, der har beundret den unge H. G. Wells, lært af hans sociologiske Studier „anticipations“, „mankind in making“, „new worlds for old“, „a modern utopia“,

eller bedre har forstaaet den Retningslinje, hvori vor Tid bevæger sig, gennem det vidunderlige, fantastiske og dog paa realistisk Grundlag opbyggede „the war of the worlds“, „the time machine“, „the sleeper awakes“, „the food of the gods“, „the war in the air“, „the first men in the moon“, „the world set free“, eller lært det 19. Sekels engelske næringsdrivende Middelklasse at kende i al dens Snæverhed, aandelige Forkrøblethed, Idéløshed og Mangel paa Vision ud over Fordel og Fornøjelse, gennem de med Dickens Humør skrevne „Kipps“ „Mr. Polly“ „the wheels of chance“, „Anna Veronica“, „Tungo Bungay“ o. s. v., vil skuffes over hans sidste Bog: den er i sit bedste en Gentagelse af hans tidligere Idéer, i sit værste kedsommelig, doctrinær og fantastisk uden at være baaren af virkelig Indbildningskraft. Det Billede, han giver af en Verden, hvori Europas forenede Stater er realiseret, er uden overbevisende Egenskab, og hans Afhandling om Opdragelse — bortset fra rigtige Bemærkninger om Undervisningsmateriellet — kun bekræftende hans Meddelelse om Manglerne i hans egen Uddannelse. Jeg har ikke læst hans berømte i 100,000der udkomne „outlines of worlds history“, og skal derfor ikke vove den Paastand, jeg allerede fremsatte for mig selv, da jeg læste hans Breve fra Sovjetrusland, at H. G. Wells har sagt, hvad han skal sige, og derfor for sin Berømmelses Skyld enten skal have et Embede, der kan beskæftige ham, eller en Have at dyrke, eller en Død at dø. Det er altid pinefuldt at se en stor Aands Formørkelse. Og dog er Wells endnu relativ ung. Naa det er maaske blot højtbetalt slet Journalistik, der genoptrykt som Bog skal dække en Skrædderregning.

Efter ovenstaaende er sat, har jeg læst „outlines“; for den, hvis Læsning er begrænset, vil „outlines“ give rigelig Føde for Tanken; og alle vil beundre Forsøget paa at trække Linierne for Samfundets Udvikling, men jeg vil ikke raade nogen til uden videre at acceptere hverken det som

Fakta fremstillede, eller de ofte uhyrlige Domme Wells tillader sig. Det er f. Ex. meget moralsk at reducere Cæsar in absurdum, fordi han som ung elskede Vin og Kvinder, men alligevel...! Og Menneskehedens Historie er ikke en samlet Udvikling, det er mange Grene af Slægten, der hver har sin Udviklingslinie; hvor det ene Folk er i Stenalderen, har det andet naaet ind i Jernets Tid.

L. V. Birck.

DE SAMVIRKENDE FAGFORBUND GENNEM 25 AAR

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 26. Oktober 1922

af J. A. Hansen,

Formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.

Man har anmodet mig om i Aften at sige noget om De samvirkende Fagforbund gennem 25 Aar, og det skal jeg gøre et Forsøg paa at efterkomme, idet jeg dog først gør opmærksom paa, at der her ikke kan være Tale om noget, der ligner en Beretningsaflæggelse eller blot et Foredrag, der paa indgaaende Maade giver et Billede af den store og for hele vort Land og dets Økonomi saa betydningsfulde Bevægelse, som Fagforeningsbevægelsen er. Jeg maa altsaa nøjes med at tale i al Almindelighed om nogle Hovedpunkter vedrørende De samvirkende Fagforbund og Fagbevægelsen som Helhed.

Da nu De samvirkende Fagforbund hverken er opstaaet af Kaos eller af intet, vil det være naturligt at begynde med nogle orienterende Bemærkninger om det, som var før Dannelsen af denne Centralorganisation, som startedes ved et Delegeretmøde, der strakte sig over den 3., 4. og 5. Januar 1898. De Delegeredes Antal var 405, og disse repræsenterede tilsammen ca. 70000 fagorganiserede Arbejdere.

De første Fagforeninger dannedes her i Danmark i 1871, nemlig Skibstømrernes, Tobaksarbejdernes og Hus-tømrernes. Før den Tid havde kun Typograferne en Fagorganisation, bestaaende af lidt over 300 Medlemmer,

men i Aarene 1872, 1873 og 1874 tog det nogen Fart med Dannelsen af Fagorganisationer, idet der i disse Aar oprettedes henholdsvis 3, 9 og 6 Fagforeninger med henholdsvis 302, 1052 og 310 Medlemmer.

Vi vil et Øjeblik se paa, hvad det var, som bevirkede disse Organisationers Dannelse. Først og fremmest er det den opdukkende Industri, som allerede i Begyndelsen af og i første Halvdel af det 19. Aarhundrede i betydelig Grad var under Udvikling i England. Der gøres allerede i Slutningen af 60'erne Forsøg med at faa den engelske Form for Organisation til at brede sig til Kontinentet, og disse Forsøg var heller ikke helt resultatløse, men det er dog først efter den fransk-tyske Krig 1870—71 og den derpaa følgende Milliardbevægelse med tilhørende Spekulationer, at der kommer Fart i de sociale Rørelser.

De paafølgende Aar efter 1874 staar nærmest i den økonomiske Nedgangs Tegn, og først i 1880 er der her i Danmark atter økonomisk Fremgang at notere, en Fremgang, der synes at kulminere i 1884—85. Førstnævnte Aar havde vi Bødker-Lockout, og i 1885 den historisk velbekendte, omfattende Smede-Lockout, hvor Jernindustriens Arbejdsgivere paa den mest haardhændede Maade modsatte sig Svendenes Krav her i København om en Minimal-løn paa 27 Øre. Det lykkedes saa temmeligt at faa ødelagt Smedenes Organisation. Personlig har jeg kendt en Del af de Arbejdere, som var Ofre for dette Forsøg paa at faa en Indflydelse paa Lønforholdene. Det var ikke faa Arbejdere, som blev fuldkommen ruinerede, og endnu i Vinteren 1887, da jeg kom til København som ganske ung Svend, forefandt jeg ganske usle Tilstande i Faget, hvis Udøvere befandt sig paa et fuldkomment Sultniveau; der var hverken til ordentlig Føde eller til nødvendige Klæder, og de Boliger, hvor navnlig de gifte Arbejdere holdt til Huse, i Saxogade-Kvarteret og Nordvestvej-Kvarteret, er ogsaa velkendte. Man byggede i de Tider Boliger for Arbejdere, som kun var i Stand til at betale

en halv Snes Kroner om Maaneden i Husleje, og Boligerne var derefter.

Paa Arbejdspladserne var den Tone, som herskede fra Arbejdsgivernes Side, ofte meget brutal, og de usle Tilstande førte til, at Arbejderne ofte stod indbyrdes uenige, og de svageste iblandt dem maatte „bære Løjerne oppe“.

Der var dog stadig nogle faa, som var klar over Nødvendigheden af Fagforeningsbevægelsens Udvikling, om det skulde være muligt for Arbejderne at værgе sig imod fuldstændig Nedtrykning, og i 1886 havde man faaet en skandinavisk Arbejderkonference i Stand i Gøteborg. Her var Danskerne de talrigst repræsenterede, og her drøftede man og klarlagde et ret omfattende Program for Fagforeningernes Virksomhed for at forbedre Arbejdernes Kaar. Efter Hjemkomsten fra denne Kongres oprettedes Centralorganisationen i sin første Form, kaldet „De samvirkende Fagforeninger“, som vel var en københavnsk Sammenslutning, men som i Kraft af Forholdene faktisk blev en Slags Centralorganisation for hele Landet. Dette støttedes bl. a. derigennem, at Organisationerne ude i Landet havde Adgang til en vis Repræsentation ved De samvirkende Fagforeningers „Aarsmøder“.

Med Hensyn til Medlemsbevægelsen indenfor Fagforeningerne i de følgende Aar er det noget vanskeligt at danne sig en Mening; der manglede endnu en Plan over det hele. Der foreligger ganske vist Oplysninger om, hvormange Fagforeninger der er dannet Aar for Aar, og her staar i den følgende Tid 1890 højest. Der dannedes dette Aar 76 Fagforeninger med 1478 Medlemmer. En Undersøgelse af de samtidig herskende økonomiske Forhold i Landet viser bl. a. Vanskeligheder for Skibsfarten, vanskelige Pengeforhold med deraf følgende Falliter. Det er derfor ikke usandsynligt, at Nedgangskonjunkturerne paa dette Tidspunkt har været medvirkende til, at Ar-

bejderne i forøget Grad slutter sig sammen i Fagorganisationer.

De følgende Aar viser nogen Nedgang i Antallet af oprettede Foreninger, medens Tallet paa dem, der organiserer sig, stadig er i Stigen. I 1892 er der dannet 57 Foreninger med 1941 Medlemmer, i 1894 gaar Tallet ned til, at der kun dannes 51 Fagorganisationer, men med 2941 Medlemmer. Først i 1895 kommer der imidlertid større Fart i Arbejdernes Sammenslutning. Der dannes dette Aar 104 Fagforeninger med 2265 Medlemmer, i 1896 163 med 3339 Medlemmer. Saa er der atter nogen Dalen, men derefter nærmer vi os Tidspunktet for Dannelsen af De samvirkende Fagforbund, fra hvilket Tidspunkt der er fyldigere Oplysninger om Forskydningerne i Medlemstallene.

Som allerede nævnt, oprettedes De samvirkende Fagforbund i de første Dage i Aaret 1898. Oprettelsen var forberedt paa en Kongres i Stockholm Aaret forud, hvor man havde besluttet at følge Linien: Oprettelse af Landsforbund i de enkelte Industrier og Haandværk. Man var nærmest for Industriforbund, saaledes som man allerede den Gang havde indrettet sig i forskellige Fag.

D. s. F. oprettedes med et Medlemsantal paa 50939, og dette Tal steg nogenlunde jævnt med en lille Nedgang i den daarlige Periode, 1901, 02, 03, til ca. 63000, men steg de følgende 4 Aar til 90806, altsaa en Stigning i Løbet af de første 10 Aar paa 39867 Medlemmer.

Det manglede ved Oprettelsen ikke paa Meningsforstel indenfor Fagforeningernes Ledelser med Hensyn til det formaalstjenlige i at oprette en saadan Centralisation: en ikke ubetydlig Minoritet var for at nøjes med et Sekretariat; fra Formændene for 4 af de største Forbund, Arbejdsmændene, Hustømrerne, Murerne og Smedene, forelaa Forslag i saa Henseende, men det gled forholds-

vis hurtigt ud af Debatten, og Oprettelsen af De samvirkende Fagforbund, saaledes som vi nu har kendt dem gennem et kvart Aarhundrede, vedtoges saa temmelig enstemmig.

Hvad der efter min Mening i høj Grad bidrog til, at man saa forholdsvis let naaede til Enighed om Oprettelsen af en Centralorganisation med en fast Ledelse og baseret paa obligatorisk Understøttelse under Konflikter, var Dannelsen af Arbejdsgiverforeningen af 1896.

Oprettelsen af Arbejdsgivernes Hovedorganisation førte nemlig en Ændring med sig i Arbejdsgivernes Forhold til Arbejdernes Organisationer. Medens man tidligere havde staaet ret frit med Hensyn til at kunne snakke sig til Rette Parterne imellem, saa afviste Arbejdsgiverne nu ofte Forhandling og henviste til Arbejdsgiverforeningen.

Arbejdsgiverne opnaaede ikke sjældent derved en i alt Fald foreløbig Afvisning af Kravene, Fagforeningerne stillede overfor en ny Situation, der nødvendigvis maatte føre Tanken hen paa Dannelsen af en Hovedorganisation ogsaa for Arbejderne for at kunne modvirke de nye Vanskeligheder, som ikke mindst opstod derved, at Arbejdsgiverforeningen ved sine Love i væsentlig Grad begrænsede sine Medlemmers Handlefrihed paa samme Tid, som man krævede Voldgift. Karakteristisk for Datidens Opfattelse af Forholdene er deres Loves § 9, som havde følgende Ordlyd:

„Under de til Arbejdsgiverforeningen knyttede For-
eninger maa ingen Uenighed mellem Arbejdsgiver og Arbejder vedrørende Arbejdsforholdet (herunder indbefattet bl. a. Betalingen for Arbejdet og dets Udførelse) foranledige Arbejdsstandsning fra nogen af Siderne, men saadanne Uenigheder skulle stedse afgøres enten ved Forlig eller Voldgift“.

Hvis disse Bestemmelser ogsaa havde været godkendt af Arbejderne, var jo i Virkeligheden Arbejdsstandsninger

med det samme fuldkommen afskaffede. I de samme Loves § 10 hedder det da ogsaa, at

„Saavel Arbejdsgivere som Arbejdere ere pligtige at lade ethvert Stridsspørgsmaal vedrørende Arbejdsforholdet afgøre paa den i § 9 angivne Maade, med mindre det paagældende Fags lokale Arbejdsgiver- eller Arbejderorganisations Bestyrelse maatte skønne, at det omhandlede Stridsspørgsmaal ikke i Følge sin Natur egner sig til Afgørelse ved Voldgift . . .

Saavel Arbejdsgivere som Arbejdere ere pligtige til uvægerlig at efterkomme enhver lovlig afsagt Voldgiftskendelse“.

De samme Love indeholdt en § 11 med Bestemmelse om Oprettelse af en permanent Arbejdsdomstol, bestaaende af 7 Medlemmer, hvoraf de 2 skal vælges af Arbejdsgiverforeningen, de 2 af De samvirkende Fagforeninger. Disse 4 vælger i Forening andre 2, som, hvis der ikke opnaas Enighed, iøvrigt vælges af Indenrigsministeriet. Det 7. Medlem, der skal være Jurist og fungere som Domstolens Formand, udnævnes af Justitiarius i Højesteret.

Det vil heraf ses, at Arbejdsgiverforeningen havde indrettet sin Organisation med praktiske Bestemmelser til Varetagelse af sine egne Interesser. I den Domstol, som der her er Tale om, er det let at se, at Arbejdernes Interesser er placeret i afgjort Mindretal, men samtidig forfægtede Arbejdsgiverforeningen altsaa Princippet om Voldgift og „ingen Arbejdsstandsninger“, og Arbejdsgiverforeningens Bestræbelser satte sit Spor i Forliget af 8. September 1897, som danner Afslutningen paa Smede-Lockouten det nævnte Aar. I dette Forligs Punkt 5 staar der, efter at det i sammes Pkt. 4 er slaaet fast, at de mellem Fabrikanterne og Forbundet gældende Voldgiftsregler udvides til ogsaa at gælde for Grov- og Klejnsmede:

„I Henhold til de nævnte Voldgiftsregler maa der herefter ikke foranlediges Arbejdsstandsning (Strejker, Blokader eller Lock-out) fra nogen af Siderne paa noget af

de nævnte Værksteder, uden at Forhandling mellem de paagældende Organisationers Bestyrelser har fundet Sted“.

Som man vil se, var disse Bestemmelser absolutte; nu kunde der i alt Fald ikke uden Forligsbrud ske nogen Arbejdsstandsning, før der var ført Forhandlinger, mellem Parterne, og i og for sig maatte det vel siges at være en naturlig Ting, at Arbejdsgiverne krævede Forhandling, før det kom til Krig. Vi skal imidlertid snart faa at se, at Arbejdsgiverforeningen ikke mente dette gensidigt.

Det første Aar af De samvirkende Fagforbunds Levetid formede sig saa temmelig roligt, det gjaldt om at fæstne Centralisationstanken og føre den ud i Praksis, men det skulde snart vise sig, at Freden ikke kunde blive varig. Dertil var Arbejdsgiverforeningen for uensartet i sin Sammensætning. Industri, Handel og Haandværk var sammenblandet. Man var derfor ikke altid lige gode Venner, og den tidligere Form for Arbejdsgiversammenslutning, som kendtes gennem Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk, saa i den nydannede Arbejdsgiverforening en Konkurrent, og hvad var naturligere, end at herhenhørende Forhold i væsentlig Grad kom til at gaa ud over Arbejderne? Det er jo altid Befolkningens brede Lag, der maa holde for, naar de forskellige Kampe, være sig nationale eller af anden Art, skal udkæmpes.

Det vilde være urimeligt at tale om De samvirkende Fagforbund uden samtidig at omtale Lockouten i 1899, som ialt varede noget over 4 Maaneder, nemlig fra 2. Maj til 8. September.

Tidligt paa Aaret 1899, nemlig den 4. Januer, opslog Direktionen paa A/S Titan, Centrifugefabrik, Meddelelse om, at da man ikke havde kunnet naa til Enighed om en forlangt Reduktion paa Akkordpriserne, saa vilde disse blive afskaffet, og i Stedet for vilde man gennemføre en Forhøjelse af Timelønnen op til 45 Øre. Det hele var sat i Scene med den for afdøde Direktør Hauberg sær-

egne Eclat. Arbejderne havde faaet Meddelelse om, at Opsynet i Værkstedet skulde forstærkes for derved at gennemføre saa hurtigt et Arbejdstempo som muligt, og Følgen af det hele blev, at Arbejderne gik deres Vej.

Sagen rejste en Storm i Arbejdsgiverforeningen, som traadte i Forhandling med De samvirkende Fagforbund. Der afsluttedes et Forlig, som affødte stærk Protest fra Jernindustriens Arbejdsgivere. Forliget gik nemlig ud paa, at Arbejdet skulde genoptages paa de Betingelser, som var gældende før Konflikten, indtil der kunde opnaas Enighed om nye Priser for Arbejdet.

Jernfabrikanterne valgte imidlertid at bøje sig for Arbejdsgiverforeningen, men senere forsøgte der et Stormløb, som dog endte med et Tillidsvotum til Formanden, Etatsraad Niels Andersen, som tilligemed Arbejdsgiverforeningens Bestyrelse blev genvalgt. Dette forklarer nok, at det ikke gik til med bare Elskværdighed indenfor den endnu unge Arbejdsgiverforening, og da der henad Foråret opstod Konflikt i Snedkerfaget, kunde man ligesom mærke, at der maatte en stor Kamp til for at bringe Forholdene i Lave.

Lockoutens officielle Anledning angives at være, at Snedkersvendene i 7 jyske Byer forkastede en Overenskomst, som var afsluttet under Hovedorganisationernes Medvirkning, og dette er jo rigtigt. Men ser man paa det særdeles begrænsede Antal Snedkersvende, som denne Sag angik, og læser man Skrivelserne, som udveksledes mellem Hovedorganisationerne under Optakten til Lockouten, saa er det tydeligt nok, at De samvirkende Fagorbund tog Sagen med den største Alvor og stadig gjorde alt for at faa de Par Snedkere til at bøje sig, medens Arbejdsgiverforeningen i en til den begrænsede Situation ingenlunde svarende Grad stadig holdt Krabasken truende over Hovedet paa Arbejderne.

I Fællesudvalget til Afgørelse af Arbejdsstridigheder hævdede Arbejdsgiverforeningens Ordfører, dels at Fælles-

udvalget ikke havde nogen Kompetence til at afgøre Rets-spørgsmaal, dels at Forliget af 8. September 1897 ikke bød Arbejderne nogen Garanti imod en Lockout som den, der var iværksat, kort og godt, man hævdede det rene Magtstandpunkt.

Men var Jernindustriens Arbejdsgivere, som allerede nævnt, med til at danne Optakten til Lockouten i 99, saa var de ogsaa i høj Grad medvirkende ved Afslutningen. De fleste af Datidens Mænd lever jo imidlertid ikke længere, men det skal siges her, at de i alt Fald levede længe nok til at være med til Inaugureringen af en ny Tid. Tidligt paa Aaret 1900 skabtes nemlig den første kollektive Overenskomst for Jernindustrien ved Hjælp af den administrerende Direktør for A/S Burmeister & Wain, hvis Firma samtidig traadte med ind i den nye Arbejdsgiversammenslutning for Jernindustrien, som dannedes omtrent samtidig. Denne Overenskomst er den første af kollektiv Art, som er sluttet indenfor Jernindustrien, den er i sine Principper gældende endnu og førte til, at der arbejdedes i ca. 20 Aar under fredeligere Forhold, end vi navnlig havde kendt dem i de sidste 10 Aar af det forrige Aarhundrede.

For os, der havde med Organisationsforholdene at gøre ved Udbruddet af Lockouten 1899, staar denne Arbejdsstandsning som et eklatant Retsbrud imod Arbejdernes Organisationer. Som alt bemærket, havde Arbejdsgiverne fra første Færd krævet Voldgift paa alt muligt, ogsaa paa Lønsørgsmaal, og i 1897 havde man, som ligeledes nævnt, gennemført Princippet: Ingen Arbejdsstandsning før der er ført Forhandling efter Regler for Behandlingen af faglig Strid, og da man ikke destomindre uden nogen som helst Forhandling, og uden at der eksisterede nogen Konflikt i Jernindustrien, kastede vore Medlemmer ud i en Lockout, protesterede vi naturligvis af al Kraft. Sagen kom saa til Forhandling i det da bestaaende „Fællesudvalg til Afgørelse af Arbejdsstridig-

heder“, hvis Formand var afdøde Professor Deuntzer. Her fik disse Protester — eller 7 Sager, som det hedder i Fællesudvalgets Kendelse — følgende Afgørelse:

„Den stedfindende Lockout skønnes ikke at indeholde Retsbrud, som kan medføre Erstatning eller Bøde, men derimod for saa vidt at være i Modstrid med de mellem Parterne sluttede Overenskomster, som Lockouten skønnes at være i Uoverensstemmelse med de Forudsætninger, som Klagerne kunne have haft Føje til at gaa ud fra ved Overenskomsternes Oprettelse“.

Nu kan man jo sige om denne Kendelse, at den er noget valen. Arbejdsgiverne har kaldt den „salomonisk“, og sikkert nok udmærker den sig ikke rent umiddelbart ved stor Klarhed, men der er dog ingen Tvivl om, selv om den skyder Erstatningsspørgsmaalet fra sig, at den siger, at Lockouten er i Uoverensstemmelse med de Forudsætninger, som Klagerne kunde have haft Føje til at gaa ud fra ved Overenskomsternes Oprettelse.

Ikke destomindre løb Lockouten videre i næsten 3 Maaneder paa disse, lad mig kalde det, mangelfulde Forudsætninger, og Resultatet, som de fleste nulevende i alt Fald kender af Navn, blev jo Septemberforliget, som Arbejdsgiverforeningen straks søgte at udnytte meget stærkt ved den Aaret efter oprettede „Permanente Voldgiftsret“.

Forliget, der paa adskillige Punkter viste sig at være mindre klart, har imidlertid siden faaet sin Fortolkning gennem 10 Aars Virksomhed af Den permanente Voldgiftsret, som i 1910 omdannedes til „Den faste Voldgiftsret“. I den siden 1910 hengaaede Tid har noget over 600 Sager faaet deres Afgørelse, og det siger sig selv, at herigennem har ikke alene Septemberforliget faaet sin Udlægning, men der er skabt, hvad jeg vil kalde for en Retspraksis overfor næsten ethvert forekommende Tilfælde af Retsstrid mellem Arbejdsgivere og Arbejdere. Der er gjort adskillige Tilløb til at revidere „Septemberforliget“, men endnu er det ikke lykkedes, skønt Organi-

sationernes Udvikling gennem ca. 22 Aar nok skulde kunne synes at gøre det rimeligt at gaa til en Revision. Men Revision af Grundlove er som bekendt altid besværlig, og om en saadan drejer det sig i Virkeligheden her.

Med Lockouten 1899, hvor Organisationerne tog det første altomfattende Livtag, og med den derpaa følgende Oprettelse af Den permanente Voldgiftsret, er vi inde i en Udvikling, hvor Retsspørgsmaal af den Art, som Bruddet paa Regler for Behandlingen af faglig Strid ikke mere som i 1899 kan føre til Arbejdsstandsning; den bestaaende Retsinstitution vil være en Hindring derfor. Derimod er der ingen Hindring for, at der kan opstaa selv de allerstørste Konflikter paa de saakaldte Interessespørgsmaal, d. v. s. Realitetsspørgsmaal om Løn- og Arbejdsforhold. Om man vil naa dertil, at ogsaa herhenhørende Spørgsmaal en skønne Dag vil kunne afgøres ved Voldgift, skal jeg ikke udtale mig nærmere, men jeg tror dog, at en Forandring i det nuværende maa betinges af noget i den Retning, som vi kalder industrielt Demokrati, d. v. s. større Medbestemmelsesret for Arbejderne med Hensyn til Bedrifternes Ledelse, de to Ting hænger efter min Mening ret nøje sammen ud fra Grundsætningen, at forøget Magt giver forøget Ansvar.

— Jeg vil herefter gaa over til at sige nogle Ord og nævne nogle Tal til Belysning af Spørgsmaalet: Hvad Gavn har Arbejderne haft af De samvirkende Fagforbund og hvilken Betydning har denne Organisation haft overfor vort Samfund? De samvirkende Fagforbund har ikke alene i høj Grad været Fagorganisationernes Repræsentant og Talsmand overfor Arbejdsgiverne, men denne Organisation har ogsaa været Arbejdernes — dette Ord taget i videst mulig Betydning — Repræsentant overfor Samfundet og Statsmagten. Man har i den senere Tid

talt og skrevet flittigt om „Opløsningen“ indenfor De samvirkende Fagforbund. Talen herom savner imidlertid efter min Anskuelse fuldstændig Grundlag. Arbejdsgiverforeningen kan have nogen Indflydelse herpaa ved Maaden, hvorpaa man driver sin Lockout-Politik, en Politik som jeg mener savner Berettigelse, men jeg skal indrømme, at Lockouten i alt Fald har den gode Egenskab, at den bringer dem, den gaar ud over, til at føle sig som samhørende og som solidariske. Men der er samtidig en Fare ved Lockouten, ogsaa Sympatilockouten, saavel som ved Strejke og Sympatistrejke, at de i deres videre Forløb kan føre til Generalstrejke saavel som til Generallockout, som igen kan have uberegnelige Konsekvenser.

I denne Forbindelse ser jeg De samvirkende Fagforbund som værende det uundværlige Fællesorgan for Arbejderne. Det har vist sig under Verdenskrigen og Højkonjunkturen, og det viste sig i særlig i Grad i 1920, hvor vi endnu stod i Højkonjunkturrens Tegn, og hvor Arbejdsgiverforeningen, efter min Mening uden noget Grundlag erklærede Lockout og derved tillige, saaledes ser det i alt Fald ud for mig, skabte Baggrund for et politisk Kup, der nær kunde være blevet farligt i sit videre Forløb, men som ved De samvirkende Fagforbunds faste og maadeholdne Optræden førte til Forlig paa alle Omraader, saaledes som Samfundet — ogsaa Arbejdsgiverne — kunde være tjent med det.

Naar jeg iøvrigt skal se paa, hvad Fagorganisationerne har opnaaet for deres Medlemmer, saa er det selvfølgelig meget vanskeligt at slaa fast, i hvor høj Grad disse Resultater skyldes netop Sammenslutningen. Jeg kender godt Teorien hos en berømt tysk Feltmarskal, der holdt paa at marchere spredt og slaas samlede. Jeg er ikke Strateg nok til at vide, om hans Teori var rigtig, men i alle Tilfælde anser jeg det for nødvendigt indenfor Fagorganisationerne ikke blot eventuelt at slaas samlede,

men ogsaa under fredelige Forhold, herunder ogsaa eventuelt under Optakt til sociale Krige, at marchere samlede.

Saa længe De samvirkende Fagforbund har bestaaet, har der jo været enkelte Organisationer, der fra Tid til anden enten er bleven udelukkede, eller som har meldt sig ud. Det er en bekendt Sag, hvorledes Byggefagene staar, ikke alene udenfor De samvirkende Fagforbund, men Københavnerne staar ogsaa udenfor deres faglige Landsforbund. Efter min Mening har dette medført Tilstande i Byggeindustrien, som ikke i Længden er holdbare, og selv om den enkelte Sektion virkelig en Tid kan opnaa Fordele ved at staa isoleret, saa vil dette i Længden vise sig at være uholdbart, og i Virkeligheden vil en saadan Tilstand i det lange Løb være til Skade, ogsaa for andre end dem, der indtager en herhenhørende Særstilling. Jeg erkender, at det i nogen Grad og bl. a. maa ses i Relation til, hvorledes saadanne Fags Arbejdsgivere stiller sig til Arbejdsgiverforeningen og omvendt.

Men i saadanne Forhold, som jeg her taler om, er det bedst at se bort fra Detailler.

Arbejderne naaede i 1919 bl. a. til Gennemførelsen af 8-Timersdagen. De naaede dertil i Kraft af en international Bevægelse med det samme Maal for Øje. Startet af en Franskmand for 32 Aar siden maatte Majdemonstrationerne og Arbejdernes Bestræbelser over hele Verden i den samme Retning føre til den forkortede Arbejdstid, hvis Maal var Maksimalarbejdsdagen paa 8 Timer. Centraleuropa kom i saa Henseende bag efter de vestlige Lande, men det kom med. Og 8-Timersdagen kom over os alle sammen med en Kraft, som ikke alene gjorde det meningsløst at tale om separatstaaende Organisationers Indflydelse paa dette Forhold, men ogsaa urimeligt at tale om det enkelte Lands eller de enkelte Organisationers Indflydelse paa denne Bevægelse.

Nu er Reaktionen ganske vist paa menneskelig Vis indtraadt lige saa hurtigt om ikke med samme Styrke,

men 8-Timersdagen vil nok holde i Kraft af den tekniske Udvikling, og i Kraft af Grænserne for det menneskelige Legemes Ydeevne. Og Arbejdstiden er jo efterhaanden undergaaet en ikke ubetydelig Afkortning gennem Tiderne. I 1872 var Arbejdstiden for 30,9 pCt. af Arbejderne over 11 Timer. 93,8 havde over 10 Timers Arbejdstid, medens 5,7 havde 10 Timers Arbejdstid og kun 0,5 under 10 Timer.

I 1899 var dette forandret til, at 8,03 pCt. havde over 11 Timer. De 93,8 pCt., som i 1872 havde mere end 10 Timer, var gaaet ned til 15,53, medens nu i 1899 70,7 pCt. stod paa 10-Timersdagen og 13,77 pCt. havde under 10 Timer.

Bevægelsen i Retning af Forkortelse af Arbejdstiden gik fortsat sin jævne Gang, og det sidste Tag kunde derfor tages uden altfor store Virkninger, navnlig fordi Arbejdsgiverforeningen jo ikke glemte at forlange, at de 8 Timer skulde være effektive med Afskaffelse i stor Udstrækning af hidtil gældende Respittid, Drikkepauser o. lign., saaledes som vi har kendt dem under den længere Arbejdstid — Tilstande, som vi meget nødigt vil vende tilbage til, og som kun vilde skade saavel Industrien som Arbejderne.

Men hvad jeg her vil slaa fast er, at trods al international Organisation, saa vilde vi næppe i 1919 uden De samvirkende Fagforbund eller en anden centraliseret Myndighed for Arbejderne være naaet til ensartede Bestemmelser med Hensyn til Arbejdstiden.

Og ser vi paa Lønningerne, saa er det jo en kendt Sag, at ved Forhandlinger herom diskuterer Parterne ikke alene det specielle Fags Forhold, nej, man kender og diskuterer ogsaa Lønningerne i andre Fag og Brancher indenfor Landets Grænser, og man diskuterer dem lige saa selvfølgelig internationalt.

Naar jeg nu et Øjeblik skal se paa, hvad Gavn Arbejderne iøvrigt har haft af deres Organisationer og spe-

cielt af De samvirkende Fagforbund, saa maa jeg ligesom i det foregaaende nævne nogle Tal fra Tiden før Centralisationen begyndte at øve sin Indflydelse. For 1872 angiver Statistiken en Løn af 19,9 Øre for mandlige Arbejdere og med en Arbejdstid af 11,3 Timer. I 1899 er disse Tal forandret til 35,5 Øre med en Arbejdstid paa 10,1 Time daglig. Lønnen er altsaa i dette Tidsrum steget med 60 pCt., men naar man samtidig regner med den Forkortelse paa 1,2 Timer daglig, som i samme Tidsrum er sket, bliver den virkelige Fremgang 80 pCt. eller Firefemtedel i Løbet af 27 Aar.

Paa Grund af stadige Mangler ved vor Lønstatistik er det svært at finde Tal, som ikke er mere eller mindre inkommensurable, men i 1905 blev den gennemsnitlige Ugeløn i Industrien for faglærte Arbejdere opgjort til 25 Kr., d. v. s. 29 Kr. i Hovedstaden, 23 Kr. i Provinserne og 20 Kr. paa Landet, for Arbejdsmænd til 20 Kr. og for Kvinder til 12 Kr. I Sammenligning med Lønnen fra 25 Aar tidligere betød dette en Stigning af ca. 50 pCt. Fra dette Tidspunkt indtil Verdenskrigens Udbrud i 1914 kan Stigningen gennemsnitlig anslaaes til ca. 25 pCt.

Samtidig daler Arbejdstiden jævnt. I 1910 opgav De samvirkende Fagforbund denne til gennemsnitlig 9,7 Timer daglig i Sammenligning med 11,3 i 1872, altsaa en Forkortelse i Løbet af 40 Aar paa henimod 2 Timer. I 1918 angives Gennemsnittet til 9,5 Timer, og ved Overenskomsten i Maj 1919 gennemførtes som bekendt 8-Timersdagen med 1. Januar 1920 som sidste Frist.

Under og efter Verdenskrigen med dermed følgende Konjunkturer og Prisstigninger steg Lønnen selvfølgelig i en Grad, som vi ellers ikke er vant til det. Statistisk Aarbog for 1922 angiver for Aaret 1914 en Gennemsnitstimefortjeneste paa 55 Øre og for September 1921 185 Øre eller en Stigning i Timefortjeneste af ca. 236 pCt. Tallene gælder 71506 mandlige Arbejdere.

Denne Gennemsnitsløn er jo, hvad ikke maa glem-

mes, dalet stærkt i Kraft af den betydelige Reduktion, som har fundet Sted i Aar med de 15 pCt. efter April-Forliget. Der er desforuden ikke ubetydelige Reduktioner at notere herudover, men nøjagtige Tal, som angiver dette Forhold, haves endnu ikke. Imidlertid kan det nok slaas fast, at der i de nuværende Lønninger er Dækning for Arbejdstidsforkortelsen og for de forhøjede Priser paa Livsfornødenhederne og derudover en mindre Margin i de forskellige Fag og Industrier, en Rest, der altsaa skulde udgøre en virkelig Forbedring i Arbejdernes Kaar, en Forbedring, jeg nok tør betegne som en Naturnødvendighed, naar man betragter Arbejderklassens hele hidtidige Stilling i Forhold til andre Samfundsklasser.

Spørgsmaalet om Løn- og Arbejdsforhold er jo imidlertid ogsaa et Spørgsmaal af international Betydning, derfor er det samtidig en Nødvendighed, at De samvirkende Fagforbund og Fagforeningerne i det hele taget deltager i den internationale Bevægelse.

I saa Henseende kan det anføres, at de enkelte Forbund har deltaget i Arbejdernes internationale Organisation i det mindste i de sidste 30 Aar, men det centrale i den internationale Fagforeningsbevægelse daterer sig fra 1901 fra en Kongres i København, hvor de første Aftaler blev truffet. Aaret efter traf man paa en Fagforeningskongres i Stuttgart Aftale om Oprettelsen af et internationalt fagligt Sekretariat, som underlagdes de tyske Fagforeninger med Carl Legien i Spidsen. I 1904, hvor en international Fagforeningskongres fandt Sted i Amsterdam, ses de internationalt sammensluttede Fagforeninger at have naaet et Antal af ca. $2\frac{1}{2}$ Mill. Medlemmer, hvoraf over 1 Mill. var Medlemmer af de tyske Fagforeninger. Medlemstallet i denne Centralisation har været i en stadig Udvikling, og det var paa sit højeste i 1919 med ca. 23 Mill., men er siden, begrundet paa forskellige Udtrædelser og paa Basis af Krisetiderne dalet til i 1921 at være 21991615. Oprindeligt var de internationale

faglige Sekretariater rene Oplysningsbureauer; paa et tidligt Stadium optog de enkelte Industriers eller Fags internationale Bureauer dog ogsaa den Opgave at gennemføre international Rejse- og Arbejdsløshedsunderstøttelse, og senere hen ogsaa Spørgsmaalet om Støtte under faglige Konflikter, hvor man i enkelte Fag endogsaa er gaaet til at yde obligatoriske Bidrag til en vis Grad.

Jeg har nu forsøgt med nærværende ved Hjælp af forskellige Data og Tal at give et Billede af den Udvikling og Forbedring i Løn- og Arbejdsvilkaarene, som har fundet Sted, men kan naturligvis, som allerede sagt, ikke nøjagtig angive De samvirkende Fagforbunds Andel heri, men at Oprettelsen af De samvirkende Fagforeninger i 1886 og ca. 12 Aar senere Dannelsen af De samvirkende Fagforbund har haft en overordentlig Indflydelse paa Forholdenes Udvikling, er ganske utvivlsomt.

Ved sidste Aarsskifte stod De samvirkende Fagforbund med et Medlemstal paa 244372, hvilket var en Nedgang fra 1920 paa ca. 36000, som væsentligt skyldes stor Afgang i Medlemstallet hos Organisationer, som har været Genstand for Konjunkturedgang og den store Arbejdsløshed. Udenfor De samvirkende Fagforbund staar samtidig organiseret 78702 Arbejdere, som i større eller mindre Grad kan regnes til samme Kategori som Lønarbejdere, og som anvender de samme Metoder som Fagforbundene for at forbedre deres Kaar det mest mulige.

Spørgsmaalet rejser sig nu: Hvad vil det blive til med Arbejdsmændene, som har meldt sig ud? Og dertil vil jeg sige, at Udmeldelsen jo i alt Fald først vil være effektiv om et Aar, og om det bliver til noget er vist usikkert. De samvirkende Fagforbund har fornylig haft en Generalforsamling, hvor man med stor Enstemmighed vedtog en lang Række Lovændringer, der i det store og hele er egnede til at styrke De samvirkende Fagforbund som Institution. Paa et enkelt Punkt vedtog man, at De samvirkende Fagforbund ikke kan slutte Overenskomst

paa Organisationernes Vegne. I Realiteten betød det, ta man paa Forslag af Arbejds mændene gav dem en Anledning til at forsøge at faa deres Udmeldelse annulleret. De samv. Fagforbund vil som hidtil tage Stilling til de faglige Situationer paa den Maade, at man under visse Forhold fratager den Organisation Støtte, som ønsker at gaa sine egne Veje.

Løvrigt vil Arbejdsmandsforbundets eventuelle Udtræden ikke forandre stort i de Forhold, som har eksisteret de sidste Par Aar under de omfattende Overenskomstforhandlinger, men en Udtræden vil jo sikkert nok betyde andre Forskydninger i Arbejdernes Organisationsforhold; men for mig staar det som utvivlsomt, at De samvirkende Fagforbund i Kraft af Centralisationens store Betydning for Fagorganisationerne og deres Medlemmer fortsat vil staa som den Faktor, der repræsenterer Arbejdernes Interesser overfor vort Samfund som Helhed.

Selvfølgelig opstaar der Stemninger og tilsyneladende Interesses modsætninger, hvor det drejer sig om Organisation af mere end 300000 Arbejdere, Mænd og Kvinder, i et lille Land som vort, men i Virkeligheden raader der en meget stærk Samfølelse mellem de fagorganiserede Arbejdere, en Samfølelse, som, ledet i den rigtige Retning, er af uendelig stor Betydning, ikke alene for Arbejderne selv, men for hele vort Lands Økonomi.

Det er selvsagt ogsaa af overmaade stor Betydning, hvorledes de organiserede Arbejdsgivere stiller sig overfor denne store organiserede Arbejderhær. Heldigvis, kan jeg tilføje, er der en stor Del Arbejdsgivere, som forstaar sig paa vor Tid, og som er villige til at komme Arbejderne, deres Ønsker og Krav imøde, og det er i denne Forbindelse værd at erindre, at begge Parter Organisationer støtter sig til en stærk Retsinstitution som Den faste Voldgiftsret efterhaanden er blevet og til Statens Forligsinstitution, som ligeledes i Tidens Løb er blevet styrket og udvidet. Dertil kommer, at Organisations-

tanken i den Grad er slaaet igennem hos alle Arbejdere, at Lockouterne, saaledes som vi kender dem fra 90'erne i forrige Aarhundrede, ikke mere har den samme Virkning som forhen. Dette kunde maaske føre til, at Arbejdsgiverne i den kommende Tid noget mere vil være at faa i Tale paa Spørgsmaalet om fagvise og industri-vise Forhandlinger om Løsning af Overenskomstspørgsmaalene, saaledes at man i størst mulig Grad undgaar enhver Ophobning af det altid tilstedeværende Konfliktsstof.

Til Slut endnu kun dette: I de 25 Aar, som nu snart er forløbne, siden De samvirkende Fagforbund blev dannet, er ikke blot en Stand, men store Dele af vort Samfund hjulpet frem til bedre Kaar og til et højere Kulturstade, og heri har De samvirkende Fagforbund en i alt Fald ikke uvæsentlig Andel.

TAKSTERNE I ALDERSRENTE-LOVEN.

Af Christian Olsen.

Loven om Aldersrente (Lov Nr. 348 af 7. August 1922) træder i Kraft den 1. April 1923 og afløser fra nævnte Dag den nugældende Lov om Alderdomsunderstøttelse (af 13. Marts 1908), der i alt væsentligt er enslydende med den første Lov om Alderdomsunderstøttelse af 9. April 1891. Af den indgaaende Diskussion, som den nye Lov har været og stadig er Genstand for, vil dens Hovedtræk være tilstrækkelig bekendt, og der skal derfor her kun kortelig erindres om, at medens Aldersrente-Loven har bevaret Princippet om en aarlig Ydelse fra det offentlige til de gamle, uden at disse selv har ydet Bidrag dertil, bryder Loven paa 3 væsentlige Punkter med den hidtil gældende Ordning af Alderdomsunderstøttelsen.

Disse Ændringer vedrører dels: 1) Aldersgrænsen for Retten til at nyde Aldersrente, der forskydes fra 60 til 65 Aar (dog med Overgangsbestemmelser for de nuværende understøttede og for andre Personer over 55 Aar samt med en vis Adgang til at fravige 65 Aars-Grænsen), dels: 2) Indtægtsbetingelsen, der ændres til Gunst for dem, som ved Arbejde, Opsparing eller paa anden Maade selv skaffer sig en Indtægt (en Ændring, hvis Rækkevidde dog af finansielle Grunde blev begrænset ret stærkt), dels: 3) Aldersrentens Karakter og Størrelse.

Hvad angaar det sidste Punkt, forandres det nugældende Forhold, hvorefter baade Spørgsmaalet om Ydelse af Alderdomsunderstøttelse og om dennes Størrelse afgøres efter et Skøn over Ansøgerens Trang, derhen, at Nydelsen af Aldersrente bliver en Ret for enhver, der opfylder Lovens Betingelser, og at Aldersrentens Størrelse er fastsat i selve Loven til Beløb,

der ganske vist er varierende med en Række forskellige Forhold som Nyderens Opholdssted, Forsørgerstilling, Alder ved Begæringens Indgivelse, Aarsindtægt, samt med Prisbevægelsen, men som under givne Forhold (udenfor Sygdomstilfælde) er af en ganske bestemt Størrelse og ikke afhængige af de offentlige Myndigheders Skøn over den paagældendes Trang.

Overgangen fra skønmæssig Ansættelse til faste Takster er, naar Modtageren ikke selv har ydet Bidrag til Aldersrenten, en Hovedbetingelse for, at Kravet paa denne kan faa Karakteren af et Retskrav, og de faste Takster har i Princippet formentlig ikke mødt nævneværdig Modstand fra nogen Side. I sin nærmere Udformning støder dette Princip derimod paa store Vanskeligheder, idet de forskellige, hinanden modsatte Hensyn, der gør sig gældende, netop med særlig Styrke paakalder Lovgivningsmagtens Ansvar, naar denne selv paatager sig at løse Opgaven i alle dens Detailler. Paa den ene Side kræver Hensynet til Rentenyderne, at Taksterne ansættes saaledes, at de normalt kan ventes at ville give de paagældende det nødvendige til Livets Ophold. Paa den anden Side vil Hensynet til de finansielle Virkninger, der under en Ordning med faste Takster lader sig forudberegne med større Nøjagtighed, end naar Understøttelserne fastsættes efter Skøn, træde stærkt i Forgrunden. Dette skyldes dels, at det offentlige afskæres fra den Besparelse, som fremkommer ved, at der med en skønmæssig Ansættelse af Understøttelsen i et meget stort Antal Tilfælde — med Rette eller Urette — kun udbetales ganske smaa Beløb, dels, at en forholdsvis lille Forhøjelse af Taksterne, naar den uden videre skal gælde for alle Rentenydere, kan bevirke en ret stor Merudgift for det offentlige. Betydningen af dette sidste vil fremgaa af, at for hver Gang Taksterne for Aldersrenten forhøjes med 12 Kr. aarlig pr. Rentenyder, vil efter de anstillede Beregninger det offentlige Udgift forøges med mindst 1 Mill. Kr.

Til det anførte kommer i det foreliggende Tilfælde de særlige Vanskeligheder, som Overgangen fra en gennem 30 Aar indarbejdet Ordning, der er baseret paa skønmæssig Ansættelse af Alderdomsunderstøttelsen, til den nu vedtagne Ordning frembyder. Karakteren af disse Vanskeligheder vil fremgaa af, at der ifølge en af Statistisk Departement foretagen Opgørelse over de alderdomsunderstøttedes Fordeling efter Understøttelsens Art og Størrelse pr. 31. Marts 1921 var 8 800 Hovedpersoner udenfor Alderdomshjem med over 1000 Kr. aarlig, nemlig 3700 i Hovedstaden, 3400 i Provinsbyerne og 1700 i Sognekommunerne. Dette viser, at det vilde blive finansielt meget byrdefuldt at

gennemføre en Ordning med faste Takster, hvorefter ingen af de nuværende understøttede vilde lide noget Tab, medmindre der gives disse en Særstilling; og Loven indeholder da ogsaa Bestemmelser, hvorefter de alderdomsunderstøttede, hvis Understøttelse er større end den dem tilkommende Aldersrente, gradvis i Løbet af højst 4 Aar fra den nye Lovs Ikrafttræden faar deres Understøttelse reduceret til dennes Beløb.

Vil man søge at danne sig et Skøn over, hvorledes Lovgivningsmagten ved Affattelsen af Aldersrenteloven har løst den Del af Opgaven, der vedrører Taksternes Fastsættelse, maa man erindre de her fremhævede Vanskeligheder. Særlig maa det fastholdes, at Ordningen med faste Takster efter sin Natur udelukker Hensyntagen til de mange individuelle Forhold, der under iøvrigt lige Vilkaar faar et Beløb af samme Størrelse til at betyde noget helt andet for A end for B, ligesom det i hvert Fald ikke kan være afgørende, at et vist Antal af de hidtil rigeligst understøttede lider en Indtægtsnedgang. Afgørende for Bedømmelsen maa det derimod være, hvorledes en Sammenligning mellem den gamle og den nye Ordning falder ud, dels med Hensyn til den samlede Udgift, som de hver især paafører det offentlige, dels med Hensyn til den Maade, hvorpaa Totaludgiften fordeles sig paa de forskellige Grupper af Rentenydere. Hvad der i saa Henseende nedenfor anføres af talmæssige Angivelser, refererer sig helt igennem til Regnskabsaaret 1920—21.

Af en Opgørelse over Alderdomsunderstøttelsen, foretagen af Statistisk Departement, fremgaar det, at der i 1920—21 til alderdomsunderstøttede udrededes ialt 59,6 Mill. Kr., heraf 50,9 Mill. i Pengehjælp og Naturalier til fast understøttede, 8,1 Mill. som Underhold i Alderdomshjem o. l. og 0,6 Mill. til midlertidig understøttede. Opgørelsen omfatter hele Landet med Undtagelse af de sønderjydske Landsdele.

Over Størrelsen og Fordelingen af den Udgift, som Loven om Aldersrente i den endelig vedtagne Skikkelse kan antages at ville paaføre det offentlige, foreligger der ingen officielle Beregninger. I den offentlige Diskussion (f. Eks. under Finanslovforhandlingerne) er der regnet med et aarligt Beløb paa ca. 60 Mill. Kr. (foruden den Udgiftsforøgelse, der vil fremkomme ved Tilgangen af Personer med en Indtægt, der hidtil har hindret dem i at nyde Alderdomsunderstøttelse). Det nævnte Tal stemmer i det væsentlige med Resultatet af den Beregning, der nedenfor er anstillet, hvorved det dog bemærkes, at enhver Beregning efter Sagens Natur maa meddeles med de Forbehold,

som følger af den Række af usikre Momenter, der over Indflydelse paa Lovens finansielle Rækkevidde.

Beregningen er foretaget efter samme Plan som den, der ligger til Grund for en af Statistisk Departement udarbejdet Oversigt over den forventede Udgift ved Aldersrenteordningen i den af Regeringen foreslaaede Skikkelse (Bilag 2 til Lovforslaget, se Rigsdagstidende 1921—22, Tillæg A, Spalte 4825—28), og gaar ligesom denne ud paa at udfinde den Udgift, som for Regnskabsaaret 1920—21 vilde paaføres det offentlige, ifald Aldersrenteloven bragtes til Anvendelse paa de Personer, der i nævnte Aar modtog Alderdomsunderstøttelse. Med et beregnet Tillæg for de sønderjydske Landsdele var Antallet af Hovedpersoner, der pr. 31. Marts 1921 modtog Understøttelse, ca. 84 400, der fordelte sig saaledes (under Hovedstaden er medregnet København, Frederiksberg og Gentofte):

	Hoved- staden	Provins- byerne	Land- distrikterne	Hele Landet
Giftte Mænd.....	2 300	5 300	13 600	21 200
Enlige Mænd.....	2 100	3 700	9 100	14 900
Enlige Kvinder.....	14 400	13 300	20 600	48 300
Ialt...	18 800	22 300	43 300	84 400

Den i Tabellen anvendte Inddeling af de understøttede Hovedpersoner efter Forsørgerstilling er ved Beregningen antaget at svare til den Inddeling, der er optaget i Lovens § 5, uanset at denne henhører Ægtepar, hvoraf kun den ene Ægtefælle er fyldt 65 Aar, til samme Takstklasser som enlige Personer, idet der ikke haves saadanne Oplysninger om de understøttedes Fordeling efter Ægtefællernes indbyrdes Aldersforhold, som vilde muliggøre Hensyntagen til Lovens Formulering.

Idet det dernæst (ligesom i Statistisk Departements Beregning) forudsættes, at Aldersrenten til samtlige alderdomsunderstøttede udbetales uden den i Lovens § 6 omhandlede Afkortning for Personer, hvis Indtægt overstiger det fradragfri Beløb, og at Dyrtidstillægget til Aldersrentenyderne fastsættes i Overensstemmelse med de i Halvaaret Oktober 1920—Marts 1921 til Statens Tjenestemænd udbetalte Dyrtidstillæg (d. v. s. 180 Kr. aarlig til de Rentenydere, der i foranstaaende Tabel er betegnet som „gifte Mænd“, og 90 Kr. til enlige Personer), bliver de Aarsbeløb, hvormed Aldersrenten for 65-aarige (d. v. s. uden de Tillæg, som opnaas ved at vente med at begære Renten til 66-Aars Alderen eller senere) vilde være at udbetale i 1920—21, følgende:

	Hoved- staden	Provins- byerne	Landdi- striktene
Giftte Mænd	1 188 Kr.	984 Kr.	780 Kr.
Enlige Mænd	642 -	534 -	420 -
Enlige Kvinder	594 -	492 -	390 -

Efter det anførte vilde der til Udbetaling af Lovens Takster for 65-aarige (incl. Dyrtidstillæg) til samtlige alderdomsunderstøttede i 1920—21 udkræves et samlet Beløb paa ca. 49 Mill. Kr. Til dette Beløb maa dernæst føjes dels et Beløb paa antagelig 6 à 7 Mill. Kr. for de Tillæg, der tilkommer Rentenydere, som først i en Alder af 66 Aar eller senere har begyndt at modtage Alderdomsunderstøttelse, dels et skønsvist ansat Beløb paa ca. 4 à 5 Mill. Kr. for den Merudgift, som fremkommer ved, at det tillades Kommunerne i Overgangstiden at supplere Renten for de Rentenydere, hvis Alderdomsunderstøttelse er større end den dem efter Lovens tilkommende Rente — hvorved man naar op til en samlet Udgift paa ca. 60 Mill. Kr.

Af de Forbehold, hvormed Statistisk Departement ledsager sin Beregning, og som i alt væsentligt ogsaa kan gøres gældende overfor det her anførte, skal kun fremhæves det vigtigste, der gaar ud paa, at der intet Hensyn er taget til den Stigning i Rentenydernes Antal, der kan forudses at ville blive Følgen af, at selverhvervet Indtægt ikke i samme Grad vil være en Hindring for Nydelse af Aldersrente som for Modtagelse af Alderdomsunderstøttelse. Departementet udtaler om dette Punkt, som i sine finansielle Virkninger er det usikreste af samtlige foretagne Ændringer, at der kun lader sig opstille højst usikre Beregninger herover, og at man derfor har ladet det ude af Betragtning. Paa samme Maade er der gaaet frem her, og det kan indskydes, at naar der i den offentlige Diskussion er nævnt et Beløb paa indtil 20 Mill. Kr. som den sandsynlige Merudgift paa denne Konto, kan denne Antagelse kun være bygget paa meget usikre Forudsætninger.

Iøvrigt skal det anføres, at det foran nævnte Beløb, ca. 60 Mill. Kr., er noget mindre end det af Statistisk Departement paa Grundlag af Lovforslaget beregnede, ca. 62 Mill. Kr., idet Forslaget under Rigsdagsbehandlingen undergik forskellige Ændringer. Paa nogle Punkter virkede disse til Ugunst for Rentenyderne, dels ved Nedsættelse af de foreslaaede Takster, dels ved Begrænsning af Kommunalbestyrelsernes Adgang til at supplere Renten for de Personer, for hvilke denne er mindre end Alderdomsunderstøttelsen. Paa andre Punkter forbedredes For-

slaget, dels ved Forhøjelse af Dyrtidstillægget, dels ved Tilføje af Bestemmelsen om Adgangen til i særlige Tilfælde at supplere Renten med indtil 25 pCt. for enlige Personer, der er bleven Enkemænd eller Enker efter Ægtefæller, sammen med hvem de har oppebaaret Aldersrente efter Taksten for Ægtepar, hvoraf begge er fyldt 65 Aar. Den foretagne Beregning er sket under Hensyntagen til disse Ændringer, dog med Undtagelse af den sidstnævnte Bestemmelse om Tillæg af 25 pCt., hvorom nærmere nedenfor.

Ifølge Beregningen vil Loven saaledes, naar dens Bestemmelser bringes til Anvendelse paa den Kreds af Personer, der modtog Alderdomsunderstøttelse i 1920—21, medføre en Udgift, der med Tilnærmelse kan antages at ville svare til den samlede Udgift til Alderdomsunderstøttelsen i samme Aar. Herved maa det dog bemærkes, at Beregningen vedrørende Aldersrenten indbefatter de sønderjydske Landsdele i Modsætning til Opgørelsen over Alderdomsunderstøttelsen, men at der paa den anden Side ikke er taget Hensyn til den Merudgift, der vil opstaa som Følge af, at et betydeligt Antal Rentenydere (pr. 31. Marts 1921: 4 500) faar deres Underhold i Alderdomshjem. De to Uoverensstemmelser kan antages i hvert Fald i store Træk at ville ophæve hinanden.

Efter det anførte kan man formentlig antage, at der gennemsnitlig set ikke ved Lovens Gennemførelse vil ske nogen væsentlig Forringelse af de nuværende alderdomsunderstøttedes Kaar. Uden at gaa ind paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Loven hermed har opfyldt de Krav, der med Rette kan stilles til Statens og Kommunernes Offervillighed, kan det paa Grundlag heraf gøres gældende, at ifald der kan paavises en Forringelse for visse Kredse af de understøttede, vil denne bero paa, at Loven medfører en anden Fordeling end hidtil af den samlede Udgift, og altsaa i Hovedsagen opvejes af en tilsvarende Forbedring for andre Kredse. Forsaavidt Ændringen i Fordelingen alene beror paa, at der indenfor samme lokale Omraade og indenfor samme Gruppe af Hovedpersoner sker en Overflytning af en Del af Udgiften fra de hidtil rigeligst understøttede til de med mindre Beløb understøttede, lader der sig ikke med Vægt indvende noget herimod, idet en saadan Overflytning følger af den vedtagne Ordnings Natur (samtidig med at dens Ulemper for de nuværende understøttede i nogen Grad imødegaaes ved Lovens Overgangsbestemmelser). Anderledes derimod, hvis der yderligere er sket en Overflytning fra den ene Kommune-gruppe til den anden eller fra den ene Forsørgergruppe af Hovedper-

soner til den anden, og Undersøgelsen maa derfor rettes paa, om Loven vil medføre saadanne Virkninger.

Hvad først angaar Forholdet mellem de tre Hovedgrupper af Kommuner, vil Fordelingen i 1920—21 fremgaa af følgende Oversigt, henholdsvis for Alderdomsunderstøttelsen (efter den faktisk foretagne Opgørelse) og for Aldersrenten (efter foranstaaende Beregning):

	Alderdomsunderstøttelsen	Aldersrenten
Hovedstaden	21,5 Mill. Kr.	17,0 Mill. Kr.
Provinsbyerne	17,6 " "	17,0 " "
Landdistrikterne	20,5 " "	26,0 " "
Hele Landet...	59,6 Mill. Kr.	60,0 Mill. Kr.

Trods Usikkerheden i Beregningen af, i hvilket Omfang Overgangsbestemmelserne om Supplering af Aldersrenten i de første Aar vil blive anvendt i de forskellige Kommuner, kan man gaa ud fra, at Tallene i Hovedtrækkene gengiver den Forskydning fra By til Land, særlig fra Hovedstaden til Landkommunerne, som vil finde Sted ved Aldersrentelovens Ikrafttræden. Gennemsnitlig taget vil der ske en væsentlig Forringelse for Hovedstadens Rentenydere og en betydelig Forbedring for Landkommunerne. Mod det sidste vil formentlig ingen rejse Indvendinger, hvorimod det første ikke i samme Grad kan paaregne almindelig Tilslutning. Da Spørgsmaalet er af overvejende politisk Art, skal det dog ikke uddybes nærmere her, hvor der alene tilsigtes en saglig Udredning, og der skal derfor gaas over til det andet Spørgsmaal vedrørende Udgifternes Fordeling, Spørgsmaalet om Forholdet mellem Taksterne for henholdsvis gifte Mænd, enlige Mænd og enlige Kvinder, hvilke Udtryk her (ligesom i den foran anførte Tabel) anvendes som Betegnelser for de tre Hovedgrupper af Personer, der omhandles i Lovens § 5, 2. Stk. om Taksternes Størrelse.

Ved Ansættelsen af Taksterne er der med Hensyn til det indbyrdes Forhold mellem disse tre Grupper af Personer indtruffet en Fejl, som Lovgiverne vel synes at have været opmærksomme paa, men hvis Karakter og Rækkevidde dog ikke er bleven rigtigt bedømt, hvad der fremgaar af Formuleringen af den Bestemmelse, i Lovens § 5, 5. Stk., hvorved Fejlen er søgt imødegaaet (se herom nærmere Side 286).

Den Fejl, der sigtes til, og som for de enlige Personer vil kunne faa katastrofeagtige Følger, bestaar i, at man har fastsat Taksterne for gifte Mænd til det dobbelte af, hvad der er fastsat for enlige Kvinder (enlige Mænd faar lidt

mere end enlige Kvinder), medens Forholdet for Alderdomsunderstøttelsen er det, at gifte Mænd kun faar omkring 30 à 40 pCt. mere end de enlige Personer.

Rigtigheden af det nævnte vedrørende Alderdomsunderstøttelsen fremgaar af Statistisk Departements Opgørelse for 1920—21 (se Statistiske Efterretninger 14. Aarg. Nr. 13), der viser følgende Tal for den gennemsnitlige Aarsunderstøttelse i 1920—21 for Personer udenfor Alderdomshjem:

	Hoved- staden	Provins- byerne	Landdi- strikterne
Gifte Mænd	1 299 Kr.	1 004 Kr.	591 Kr.
Enlige Mænd	1 027 "	739 "	454 "
Enlige Kvinder	897 "	726 "	461 "

Tillægget for de gifte Mænd er efter Tallene noget større i Byerne end paa Landet. Forøvrigt viser de for Københavns Kommune fremskaffede særlige Oplysninger (Bilag 1 til Rege-ringsforslaget) Satser, hvis indbyrdes Forhold svarer til det i Opgørelsen fundne. Ogsaa en teoretisk Betragtning af Sagen maa føre til det Resultat, at et Ægtepar for at være økonomisk ligestillet med en enlig Person vel maa have en større Indtægt end denne, men dog langt fra behøver det dobbelte Beløb, og det kan tilføjes, at Lovgivningen ved Invaliderentelovens Bestemmelse om, at Ægtefæller, der begge er Invalider, kun faar 50 pCt. mere end en enligstillet Invalid, har godkendt denne Betragtning. Af afgørende Betydning maa det være, at det nævnte Talforhold for Alderdomsunderstøttelsen er beregnet som et Gennemsnit for samtlige Landets Kommuner, der — i det væsentlige uafhængige af hinanden — ad Erfaringens Vej har ud-fundet, hvor meget et Ægtepar behøver for at være stillet som en enlig Person. Det anførte taler formentlig stærkt for at be-holde det hidtil bestaaende Forhold, og med dobbelt Styrke maa denne Betragtning gøre sig gældende i den foreliggende Situation. Overgangen fra skønsvis Ansættelse til faste Takster vil, selv naar den gennemføres paa den hensynsfuldeste Maade, for et meget stort Antal understøttede betyde et føleligt øko-nomisk Offer, og det maa være et paatrængende Krav, at dette Offer fordeles saa ligeligt som muligt paa de forskel-lige Grupper af understøttede.

Rækkevidden af det omtalte Misforhold mellem Lovens Takster vil fremgaa af nedenstaaende Sammenstilling, hvori er anført dels:

1) Lovens Takster (incl. Dyrtidstillæg, beregnet efter Stats-

tjenestemænds Tillæg i Halvaaret Oktober 1920 — Marts 1921) for 65aarige Personer uden Indtægt, dels:

2) En Skala for Aldersrenten for 65aarige Personer uden Indtægt, beregnet i Overensstemmelse med det foran anførte saaledes, at indenfor samme Kommunegruppe faar gifte Mænd 40 pCt. mere og enlige Mænd 10 pCt. mere end enlige Kvinder, og saaledes, at Fordelingen af det foran nævnte Beløb paa 49 Mill. Kr. mellem de tre Kommunegrupper forbliver uforandret:

Lovens Takster:	Hoved- staden	Provins- byerne	Landdi- striktene
Gifte Mænd	1 188 Kr.	984 Kr.	780 Kr.
Enlige Mænd	642 "	534 "	420 "
Enlige Kvinder	594 "	492 "	390 "
Beregneede Takster:			
Gifte Mænd	888 "	776 "	633 "
Enlige Mænd	697 "	609 "	497 "
Enlige Kvinder	634 "	554 "	452 "

Det vil ses, at Gennemførelsen af en Ordning med den her beregnede Skala vilde bevirke en ret stærk Nedsættelse af Taksterne for de gifte Mænd og en noget mindre, men dog — navnlig i Provinsbyerne og paa Landet — forholdsvis betydelig Forhøjelse for de enlige Personer. Til Forklaring heraf skal det blot nævnes, at der for hele Landet under eet i 1920—21 var 3 Gange saa mange enlige Personer som mandlige Familieforsørgere (og forholdsvis langt flere enlige Personer i Byerne, navnlig i Hovedstaden, end paa Landet). Ved en Omlægning af Taksterne efter den foran beregnede Skala vilde der i Fordelingen af de 49 Mill. Kr. ske den Forandring, at ca. 4 Mill. Kr. vilde overføres fra de gifte Mænd til de enlige Personer. Vil man paa Grundlag heraf foreslaa Sagen løst ved en Forhøjelse som foran beregnet for de enlige Personer og uden Nedsættelse af Taksterne for de gifte Mænd, maa det heroverfor gøres gældende, at en saadan Løsning vilde være irrationel, idet en fuldt ligelig Fordeling af det Totalbeløb, som det offentlige vil stille til Raadighed (i dette Tilfælde altsaa 53 Mill. Kr.), kun opnaas ved, at Taksterne fastsættes i Overensstemmelse med det foran nævnte Procentforhold mellem de forskellige Grupper af Rentenydere.

Ad en anden Vej kan det vises, at den beregnede Skala vil fordele det Offer, som de nuværende alderdomsunderstøttede maa bringe ved Overgangen til de faste Takster, langt mere ligeligt end Lovens Takster. Ved Lovens Ikrafttræden vil et

vist Antal alderdomsunderstøttede uundgaeligt blive stillet saaledes, at den Rente, de har Krav paa, er mindre end den Understøttelse, de hidtil har oppebaaret. I denne Henseende vil imidlertid de enlige Personer blive stillet langt ugunstigere end de gifte Mænd, ifald Loven føres ud i Livet i dens nuværende Skikkelse. Dette vil fremgaa af nedenstaaende Tal, som angiver den Procentandel af Antallet af alderdomsunderstøttede udenfor Alderdomshjem pr. 31. Marts 1921, hvis Alderdomsunderstøttelse i 1920—21 — efter en Beregning saa nøjagtig, som de foreliggende Oplysninger tillader det — udgjorde et større Beløb end den Takst (incl. Dyrtidstillæg), som de efter Aldersrenteloven kunde have gjort Krav paa i nævnte Aar (uden Hensyntagen til Overgangsbestemmelserne). I Oversigtens 2det Afsnit er den samme Beregning foretaget paa Grundlag af den foran beregnede Skala.

Lovens Takster:	Hovedstaden	Provinsbyerne	Landdistrikterne
Gifte Mænd.....	40 pCt.	30 pCt.	15 pCt.
Enlige Mænd.....	80 "	70 "	40 "
Enlige Kvinder.....	80 "	70 "	50 "
Beregnete Takster:			
Gifte Mænd.....	80 "	55 "	30 "
Enlige Mænd.....	75 "	55 "	30 "
Enlige Kvinder.....	70 "	60 "	35 "

Tallene taler et saa tydeligt Sprog, at mange Kommentarer turde være overflødige. Efter Lovens Takster vil forholdsvis 2 à 3 Gange saa mange enlige Personer som gifte Mænd faa deres Understøttelse nedsat (for Provinsbyerne eksempelvis 70 pCt. af de enlige, men kun 30 pCt. af de gifte Mænd), medens Benyttelsen af en Skala som den foran beregnede vilde medføre en indenfor samme Kommune-gruppe tilnærmelsesvis ligelig Fordeling af de alderdomsunderstøttede, som vil rammes af Nedgang (for Provinsbyerne 55 à 60 pCt. for alle 3 Hovedgrupper af Personer). I runde Tal vil det herefter blive tre Fjerdedele i Hovedstaden, godt Halvdelen i Provinsbyerne og en Trediedel i Landdistrikterne, for hvem Aldersrenteloven vilde betyde en økonomisk Tilbagegang. Den foran fremhævede Forskel mellem de tre Kommune-grupper træder saaledes ogsaa her tydeligt frem. (Efter Sagens Natur har der ved denne Beregning ikke kunnet tages Hensyn til, at det efter Lovens § 5, 1. Stk. tillades Kommunalbestyrelserne udover Lovens Takstbeløb at yde særlig Hjælp i Sygdomstilfælde. Dette bevirker, at de beregnede Procenter helt igennem er lidt for store (idet

saadan Hjælp er taget i Betragtning ved Statistisk Departements Fordeling af de alderdomsunderstøttede), hvorimod det ingen Indflydelse faar paa det indbyrdes Forhold mellem de to Sæt af Procenttal, beregnet henholdsvis efter Lovens Skala og efter den foran beregnede Skala).

Mod det fremførte vil det blive indvendt, at Beregningerne ikke tager Hensyn til den Bestemmelse i Lovens § 5, 5. Stk., som taler om, hvorledes der skal gaas frem overfor en enligstillet Rentenyder, hvis Ægtefælle er afgaaet ved Døden, efter at Ægteparret har nydt Aldersrente efter Taksten for gifte Mænd. Loven siger herom, at „hvor særlige Omstændigheder taler derfor, er Kommunalbestyrelserne berettigede til at yde den efterlevende Ægtefælle et Tillæg af indtil 25 pCt. af den ham (hende) tilkommende Aldersrente“. Det er hævdet, at der gennem denne Bestemmelse raades Bod paa den Svaghed ved Loven, som erkendes at ligge i dens Behandling af de enlige Personer. Dette er fejlagtigt. Bestemmelsen vil efter sin Ordlyd i den første Tid efter Lovens Ikrafttræden kun faa Anvendelse paa et meget ringe Antal Rentenydere (hvorom nærmere nedenfor). Det er derfor med Rette, at der i den foran refererede Beregning, der efter sin Plan tager Sigte paa at udfinde det offentliges Udgift i 1920—21 ved Aldersrenteloven, naar denne bringes til Anvendelse paa de i nævnte Aar alderdomsunderstøttede, er set bort fra Bestemmelsen, samtidig med at der til Gengæld er regnet med, at Lovens Overgangsbestemmelser om de Personer, hvis Aldersrente vil blive suppleret, fordi den er mindre end deres Alderdomsunderstøttelse, straks efter Lovens Ikrafttræden vil virke med fuld Vægt.

Overfor dem, der hævder, at Bestemmelsen paa tilfredsstillende Maade vil imødegaa den foran paaviste Fejl i Aldersrenteskalaen, skal det fremhæves:

1) At Bestemmelsen efter sin Formulering er en Undtagelsesbestemmelse, og at Kommunalbestyrelserne kun er berettigede, men ikke forpligtede til at benytte den,

2) at den taler om et Tillæg paa „indtil“ 25 pCt., og at selv fulde 25 pCt. ikke vil bringe Renten — for dem, der faar Tillægget — op paa et Beløb, der opfylder den foran opstillede Forudsætning om en 40 pCt. større Rente til gifte Mænd end til enlige Kvinder,

3) at den først vil virke lidt efter lidt, efterhaanden som Rentenyderne — efter Lovens Ikrafttræden — bliver Enker eller Enkemænd, og

4) at Bestemmelsen indenfor den til enhver Tid bestaaende

Kreds af Rentenydere vil virke vilkaarligt og irrationelt ved den Afgrænsning, den har faaet. Selv i gunstigste Fald vil det være umuligt at anvende den overfor et meget stort Antal enlige Personer, ikke blot ugifte Personer, men ogsaa Enkemænd og Enker, der først efter Ægtefællens Død er begyndt at nyde Renten, endelig ogsaa Enkemænd og Enker, der vel har nydt Renten før Ægtefællens Død, men hvis Ægtefælle er afgaaet ved Døden, før Ægteparret har erhvervet Ret til at nyde Aldersrente med den for „gifte Mænd“ gældende Takst.

De, der ønsker Bestemmelsen bragt til Anvendelse paa samtlige enlige Personer, bør søge disses Stilling forbedret, ikke ved en halsbrækkende Fortolkning, men ved en Ændring af Loven. Uden videre at lade en saadan Ændring gaa ud paa en Udvidelse af den nævnte Bestemmelse til at gælde alle enlige vilde imidlertid — af tidligere nævnte Grunde — være irrationelt, idet der selv efter en saadan Ændring vilde være en Skævhed i Fordelingen af Totaludgiften til Skade for de enlige Personer. Hertil kommer en anden Betragtning. Selv i den begrænsede Form, Bestemmelsen har faaet, vil den naturligvis efterhaanden forvolde det offentlige en vis Udgift, og af de Udtalelser, der er falden fra Lovens Forsvarere, synes det at fremgaa, at man ønsker den bragt til Anvendelse i videst muligt Omfang. Udgiften vil imidlertid efter Bestemmelsens Ordlyd stige fra Aar til Aar, medens paa den anden Side Udgiften ved Overgangsbestemmelsen om Supplering af Renten for de nuværende understøttede vil falde. Billighed synes nu at tale for, at denne sidste Udgift (forant anslaaet til 4 à 5 Mill. Kr. i Lovens første Aar), hvis Bortfald nogle Aar efter Lovens Ikrafttræden vil betyde en reel Forringelse af de nuværende understøttedes Vilkaar, ifald der ikke paa anden Maade gives Erstatning, benyttes til en rationelt gennemført Forbedring af samtlige enligstillede Forhold. Herved vilde der i Stedet for de foran omtalte 49 Mill. Kr. blive et samlet Beløb paa 53 à 54 Mill. Kr. til Fordeling blandt de 65-aarige Rentenydere (uden Tillæg for de i en senere Alder tilkomne). De foran beregnede Takster for 65-aarige kunde i saa Fald forøges med ca. 10 pCt., hvorved følgende Skala vilde fremkomme:

	Hoved- staden	Provins- byerne	Landdi- strikterne
Gifte Mænd	977 Kr.	854 Kr.	696 Kr.
Enlige Mænd	767 „	670 „	547 „
Enlige Kvinder	697 „	609 „	497 „

Det ligger i denne Skalas Opbygning, at den overflødig-

gør enhver særlig Bestemmelse om Enker og Enkemænd, idet den efterlevende Ægtefælle vil være stillet i Hovedsagen paa samme Maade med den lavere Takst som Ægteparret med den højere. Det skal udtrykkelig fremhæves, at Anvendelsen af Skalaen naturligvis i betydelig Grad vilde formindske Udgiften ved Lovens Overgangsbestemmelse for de nuværende understøttede.

Foranstaaende Skalas Takster forudsættes at indbefatte Dyrtidstillæg efter Forholdene i Halvaaret Oktober 1920—Marts 1921. Om Dyrtidstillæggets Størrelse skal det her kun anføres, at Lovens Bestemmelser formentlig heller ikke paa dette Punkt er ganske fyldestgørende, og at der er en særlig Opfordring til at søge Reglerne herom fastsat rationelt deri, at Lovens Virketid maa forudsættes at ville vedvare længe efter Dyrtidstillæggenes Bortfald, ligesom ogsaa deri, at det vil være langt vanskeligere at ændre Loven efter dens Ikrafttræden end før.

Det skal endnu nævnes, at en Bibeholdelse af Lovens Takster utvivlsomt vil føre et Antal af de nuværende understøttede over paa Fattigvæsenet og bevirke, at de til offentlig Hjælp trængende gamle fremtidig i højere Grad end nu nødes til at foretrække Fattighjælp for Alderdomsunderstøttelse (Aldersrente). Ved Siden heraf vil Loven fremkalde uforholdsmæssig stærke Krav om Udvildelse af de bestaaende Alderdomshjem og Oprettelse af nye. Allerede under de nu gældende Forhold er der blandt Alderdomshjemmenes Beboere forholdsvis langt flere enlige Personer (særlig enlige Mænd) end gifte Mænd, og med en Ordning, der som Aldersrentelovens Takstskala vil stille de enlige Personer absolut og forholdsvis saa langt ugunstigere end nu, som det fremgaar af det foran anførte, vil den Udvikling, der hidtil har fundet Sted, fortsættes med endnu stærkere Skridt.

Ligesom den foran (Side 284) beregnede Skala forudsætter ogsaa den sidst anførte Skala en Nedsættelse af Lovens Takster for gifte Mænd. Vil man endnu spørge om de finansielle Virkninger af en Ordning, hvorved der gennemførtes en Skala med Lovens Takster for gifte Mænd og med Taksterne for enlige Personer forhøjede saaledes, at det foran nævnte indbyrdes Procentforhold etableredes (40 pCt. Tillæg for gifte Mænd og 10 pCt. Tillæg for enlige Mænd i Forhold til Taksterne for enlige Kvinder), kan det tilføjes, at Merudgiften herved kan anslaaes til godt 10 Mill. Kr., hvorved det er taget i Betragtning, at Udgiften ved Lovens Overgangsbestemmelse vilde blive betydeligt mindre end det foran nævnte Beløb paa 4 à 5 Mill. Kr.

ØKONOMISKE OVERSIGTER¹⁾

1. Juli 1918—1. April 1921

Ved

Einar Cohn.

IV. Landbruget.

I det foregaaende Afsnit er som sædvanlig behandlet de fleste af de Spørgsmaal, der angaar Landbruget som Producent af Fødevarer eller som Forbruger af Foderstoffer m. v. Her skal endnu omtales et Par Varegrupper, der ikke paa naturlig Maade har kunnet passes ind tidligere, samt nogle Forhold af mere almindelig Betydning for det danske Landbrug.

Hvad først angaar Kunstgødningen, skal det anføres, at den i Bkg. 28. Febr. 1918 fastsatte Pris for Superfosfat ved Bkg. 18. Septbr. 1918 forhøjedes med ca. 50 pCt. — det drejede sig om et lille Restparti (800 t), der var paa Fabrikernes Lager, og for hvilke Oparbejdelsesomkostningerne, da Fabrikkerne iøvrigt laa stille, maatte blive meget betydelige. Partiet blev dog ikke udleveret før i 1919 sammen med andre større Partier. Indførsel af Raafosfat og Superfosfat fandt overhovedet ikke Sted i 1918, og Landbrugsministeriet tog derfor under den herskende Fosforsyremangel Initiativet til, at der i Efteraaret 1918 blev paabegyndt Brydning af Fosforit paa Bornholm. Da Forholdene paa Verdensmarkedet snart efter begyndte at bevæge sig mod lavere Priser og rigeligere Forsyning, fik disse Forsøg ingen praktisk Betydning, men med-

¹⁾ Fortsat fra S. 85.

førte en Udgift for Statskassen paa godt $1\frac{3}{4}$ Mill. Kr. (Tillægsbevillingsforsl. 1921—22 § 13, 116). For at hjælpe paa den vanskelige Situation inddroges endvidere Benmel og anden fosforsyreholdig Gødning ved Indm. Bkg. 5. Oktbr., jfr. Bkg. 9. Novbr. 1918 under den af Gødningsnævnet foretagne Rationering. Disse to Bekendtgørelser ophævedes dog igen 21. Febr. 1919, da det viste sig, at de Partier, der kunde disponeres over, var saa smaa, at det ikke var muligt at gennemføre en Fordeling af dem. Handelen med denne Art Gødning gaves derfor fri. Desuden havde Krigens Ophør medført, at betydelige Lagre af Salpeter i Ententelandene blev fri, og Tilførslerne blev, da Indførsels-Begrænsningerne lempedes og omkring 1. Maj 1919 helt bortfaldt og tillige paa Grund af den heftige Konkurrence mellem A/S Dansk Svovlsyre- og Superfosfatfabrik¹⁾ og Andelsselskaberne, saa rigelige, at Rationeringen kunde ophæves ved Indm. Bkg. 1. Marts 1919, ved hvilken Bkg. der fastsattes en Maximalpris af 55 Kr. for Chilisalpeteren, der alene bragtes i Handelen af nævnte A/S, idet Andelsselskaberne ikke naaede at faa Chilisalpeter frem, men kun kunde tilbyde deres Medlemmer Norgesalpeter (til en Pris af 45 Kr.). Ogsaa Superfosfat kom nu rigeligt frem, og ved Indm. Bkg. 1. April 1919 fastsattes der en Maximalpris af 25 Kr. pr. 100 kg. Foruden hvad der privat indførtes, havde en dansk Landbrugsdelegation i Januar 1919 købt ca. 15 000 t i U. S. A. for Statens Regning; Tabet for Statskassen paa dette Parti blev ca. 900 000 Kr. (Rigsdagstid. 1919—20, A., Sp. 4507). Ved Indm. Bkg. 23. Marts 1920 ophævedes de forsk. Bkg. vedrørende Gødningsstoffer. Umiddelbart forinden (26. Febr. 1920) havde Justitsmin. dog forbudt Udførsel af alle Alkalier, herunder Salpeter, og under 20. Marts 1920 havde Indm. udstedt Paabud om Optælling af Beholdningerne af Kaligødning, af hvilket Tilførslen paa Grund af de usikre Arbejds- og Transportforhold i Tyskland havde været meget ujævn; i 1918 havde Tilførslerne udgjort ca. 40 pCt. af det ønskede Kvantum, i 1919 blev Behovet tilfredsstillet. — I denne Sammenhæng

¹⁾ Allerede 31. Decbr. 1918 udsendte Selskabet Meddelelse om, at det havde sikret sig hele Landets Forbrug af Salpeter, idet det havde indkøbt dels i England dels i U. S. A. af de allierede Regeringer ialt 60 000 t, medens Handelsoverenskomsten med U. S. A. kun tillod en Indførsel af 33 000 t. For at stilne den Uro, der i denne Anledning opstod i Andelsverdenen, udsendte Regeringen 3. Januar 1919 en Erklæring om, at Indførselen ikke burde monopoliseres af et enkelt Selskab, saalænge Importen udefra var rationeret.

skal det dernæst nævnes, at et Parti Kobbervitriol (Blaasten) ved Regeringens Bistand indkøbtes fra Sverige og fordeltes til Besprøjtning af Kartofler og Frugttræer m. v. igennem Chilisalpeter (Gødning) nævnet. Det drejede sig om i alt 476 t, til hvilke der ydedes et Statstilskud paa i alt 1,2 Mill. Kr. (Rigsdagstidende 1918—19, B, Sp. 3745). Herved blev det muligt at holde en Pris af 2 Kr. til Forbruger, jfr. Indm. Bkg. 22. Juli, 25. Juli og 17. Decbr. 1918, nedsat til 1,35 Kr. fra 4. Juni 1919. Disse Bkg. ophævedes 23. Marts 1920.

I Lighed med, hvad der havde fundet Sted for Frø af Høsten 1917 (57. Bd., S. 465), indkaldtes ved Indm. Bkg. 20. Juli 1918 Indberetning om Beholdninger af Frø af tidligere Aars Høst. Samtidig (29. Juli) nedsatte Indm. efter Indstilling af det i Henh. til Kornlovens § 13 nedsatte Udvalg (Det kombinerede Frøudvalg) et „administrerende Frøudvalg“, der skulde forestaa Ledelsen af en Frøcentral til Gennemførelse af Frøordningen for 1918—19. De forskellige Institutioner og interesserede Parter i det kombinerede Udvalg indstillede Repræsentanter til det administrerende Udvalg. Ved Justitsmin. og Landbrugsmin. Bkg. 2. Oktbr. 1918 overdroges det dette Udvalg at udstede Attester, der gav Ret til at erholde Dispensation fra Udførselsforbudet mod Frø¹⁾; desuden arbejdede Udvalget i disse Maaneder med det Forslag til Maximalpris paa Frø m. v., der blev Grundlag for Indm. Bkg. 31. Oktbr. 1918 om Handelen med Frø, hvori fastsættes Maximalpris til Forbruger (men ikke til Avler) paa alle væsentlige Arter af her i Landet avlede Mark- og Havefrø, og hvorved der paalægges Exportører en Afgift²⁾, der er proportional med den Overpris over Maximalprisen, der opnaaes ved Salg i Udlandet. Der indkom i alt ca. 1,3 Mill. Kr., der toges til Indtægt paa Tillægsbevillingsloven 1919—20 (Rigsdagstidende 1919—20, A, Sp. 4521). For Kløverfrø³⁾ og for saadanne Græsser, der ikke i større Udstrækning avles her i Landet, fastsattes ikke Højstest priser, men Prisen skulde for hvert enkelt Parti god-

¹⁾ Ved Indm. Bkg. 16. Novbr. 1918 indkaldes igen Oplysninger om Beholdninger af Frø, saavel af Avl 1918 som af ældre Høst; ved Bkg. 21. Novbr. 1918 paabødes Afholdelse af en Landbrugstælling, bl. a. vedrørende Frøavlsarealer.

²⁾ Ved Indm. Bkg. 26. Oktbr. 1918 indkaldes paany Krav paa det i Henh. til Bkg. 2. Marts 1918 oprettede Udligningsfond.

³⁾ Ved Indm. Bkg. 3. Decbr., ophævet 20. Decbr. 1918 standsedes Handel med Rødkløverfrø, og der indkaldtes Oplysning om Beholdning af og Priser herpaa.

kendes af det administrerende Frøudvalg, jfr. Indm. Bkg. 20. Decbr. 1918.

Hen paa Foraaret 1919 var Beholdningerne af Frø saa rigelige, at Maximalpriserne i Indm. Bkg. 31. Oktbr. 1918 ved Bkg. 31. Marts 1919 ophævedes for Salg i Indlandet, hvilket man saa meget sikrere kunde gøre, som det maatte antages, at samtlige Forbrugere nu havde forsynet sig. Disse Pristfastsættelser skulde herefter alene gælde ved Beregningen af Exportafgiften, idet dog Bestemmelsen i Bkg. 31. Oktbr. 1918 om, at den Pris, til hvilken der solgtes til Udlandet, ikke maatte være lavere end de fastsatte Maximalpriser, samtidig ophævedes. Dette Forsøg paa overfor Udlandet at fastholde Maximalprisen som Minimalpris mentes at have medført betydelige Vanskeligheder for Afsætningen. Men i Virkeligheden var jo hermed Grundlaget for Optrækning af Udførselsafgiften bortfaldet, og Bestemmelsen herom ophævedes ved Indm. Bkg. 30. Maj 1919, efter at der allerede tidligere var indført Lettelser i Forretningsgangen ved selve Udførselen. Ved Justitsmin. Bkg. 19. Juli 1919 ophævedes dernæst Udførselsforbudet for Frø, med Undtagelse af forskellige Arter Kløver m. v., der ikke avles her i Landet. Samtidig (23. Juli) ophævedes Frøudvalgene fra 1. Aug. 1919 at regne, og de Udførselsattester, der som hidtil skulde udstedes for de endnu udførselsforbudte Frøsorter, blev udstedte af Det tekniske Landbrugsudvalg, hvem Justitsmin. ved Bkg. 25. Oktbr. 1919 bemyndigede til at nægte Udstedelse af Attest, naar det af Hensyn til Landets Forsyning skønnedes nødvendigt. Ved Indm. Bkg. 29. Oktbr. 1919 ophævedes samtlige af dette Ministerium udstedte Frøbekendtgørelser, medens der paany til Orientering ved Bkg. 31. Oktbr. 1919 indkaldtes Oplysning om Beholdningerne.

Det er allerede (57. Bd., S. 423 og foran S. 123) berørt, at de olieholdige Frø indtog en særlig Stilling. I Henh. til § 3 i Kornloven af 1918 gav Dyrkning af olieholdige Planter Fradragsret i Kornleveringspligten, og ved Indm. Bkg. 1. Juni 1918, jfr. Cirk. 15. Juli 1918, fastsattes det, at hver 100 kg af disse Frø gav Fritagelse for Levering af 100 kg Korn. Navnlig ønskede man Dyrkningen af gul Sennep fremmet, og der fastsattes derfor ved Indm. Bkg. 19. Oktbr. 1918 meget rundelige Priser herpaa. Efter Afslutningen af den dansk-amerikanske Handelstraktat synes disse Priser af Oliemøllerne at være bleven pressede ret stærkt ned, ligesom Efterspørgslen efter disse lidet olieholdige Frø gik meget trængt, nu da andre

Olier og olieholdige Stoffer kom frem. Der opstod naturligvis derover en ikke ringe Utilfredshed mellem Avlerne.

I Anledning af de særlige Forhold, der opstod ved Anvendelse af usædvanlige Belysningsmidler paa Landet bemyndigedes Justitsmin. ved Lov 26. Oktbr. 1917 til at træffe særlige Sikkerhedsforanstaltninger mod Brandfare. Denne Lov fornyedes indtil Udgangen af Aaret 1919 ved Lov 21. Decbr. 1918.

Da der i Efteraaret 1919 skønnedes endnu at opholde sig omkring 7000 udenlandske Arbejdere (Polakker) her i Landet, fornyedes ved Lov 19. Febr. 1920 den Beskyttelse, der var givet disse Arbejdere i Lov 8. Maj 1917, derved at Bestemmelserne i Lov 1. April 1912 med en enkelt Undtagelse gjordes gældende for dem, uanset at de havde opholdt sig i mere end to Aar her i Landet.

Efter at Kornpriserne for Høstaaret 1918—19 var fastsat i Aarets Kornlov, maatte den sædvanlige Form for Fastsættelse af Kapitelstaksterne blive urimelig, og disse fastsattes derfor for Landet som Helhed ved Lov 21. Decbr. 1918 med f. Eks. 24,⁷⁰ Kr. pr. Td. for Rug og 26 Kr. for Hvede. Paa tilsvarende Maade fastsattes Taksterne for 1919 ved Lov af 11. Febr. 1920 til f. Eks. 28^{1/2} Kr. for Rug og 30 Kr. for Hvede, og for 1920 ved Lov 12. Febr. 1921 til 41,³² og 46,⁰⁶ Kr. Ved Lov 6. Maj 1921 gik man — efter Kornlovens Ophør — paany tilbage til de lokale Fastsættelser af Kapiteltaksterne dog med en Række Ændringer fra den tidligere Ordning.

Stigningen i Kornpriserne havde iøvrigt medført, at der bl. Fæstere o. a., der skulde udrede Afgifter af forskellig Art i Korn efter Kapitelstaxt, opstod et stærkt Ønske om at faa afløst disse Ydelser, hvilket naturligvis ogsaa maatte være fordelagtigt for dem under Hensyn til Pengenes faldne Værdi. En Lov om en saadan Afløsning af 20. Marts 1918 indeholdt forskellige Inkonsekvenser og blev derfor erstattet af Lov 28. Septbr. 1918 om Afløsning af Grundbyrder, der fastsætter, at saadanne, der udredes i Korn eller andre Varer efter Kapitelstaxt, fremtidig skal udredes med Penge efter Gsnt. af Kapiteltaxterne for Aarene 1890—1913 med Udskydelse af de to højeste og de to laveste Taxter. Udredes Grundbyrderne i Varer, for hvilke der ikke fastsættes Kapitelstaxt, skal de ogsaa afløses af en fast Pengeafgift, om fornødent efter Skøn af uvildige Mænd. Baade Yder og Nyder er iøvrigt berettigede til at opsigte Afgifterne til Afløsning ved Betaling af en Sum,

der svarer til det 25-foldige af Afgiftens aarlige Beløb, og det forbydes fremtidig at paalægge faste Ejendomme Grundbyrder. Da Afløsningsbeløbet, som anført, beregnedes bl. a. paa Grundlag af 1890-ernes lave Priser, mente Nyderne, at Loven ikke havde givet dem den grundlovsmæssigt tilsikrede fulde Erstatning og førte Sagen for Domstolene. Ved Højesteretsdom af 21. Decbr. 1920 (Højesteretstidende 1920, S. 585—89) udtaltes det, at der ikke forelaa noget, som kunde føre til at antage, at de Afgiftsberettigede ikke vilde faa den dem ved Grdl. § 80 tilsikrede fuldstændige Erstatning.

Lignende Modstand og med samme Resultat (Højesteretsdom af 13. Maj 1921, Højesteretstidende 1921, S. 199) opstod overfor en Lov af tilsvarende Art, nemlig Loven af 30. Juni 1919, jfr. Lov 14. April 1920, om Fæstegodsets Overgang til Selveje og om Brug af Huse paa Landet. Lovens reelle Omraade var for saa vidt ikke stort, som det antoges, at der af Landets 70 000 Fæstegaarde paa det Tidspunkt, Loven udstedtes, kun var henimod 1200 tilbage, der ikke var overgaaet til Selveje. Men for disse resterende Ejendomme fremskynder Loven Overgangen ved at paalægge enhver Ejer af Fæstegods at overdrage de paagældende Fæstesteder til Selveje i Overensstemmelse med Lovens Regler; Købesummen ved Overdragelsen fastsattes som det 25-foldige af de aarlige Ydelsers Værdi med Tillæg af Forskellen mellem Kapitaliseringsbeløbet og Ejendommens Vurderingssum; aarlige Ydelser, paa hvilke der sættes Kapitelstaxt, beregnes efter Gennemsnittet af de sidste 24 Aars Taxter med Udskydelse af de 6 højeste og 6 laveste. Da det Antal Huse, der kunde antages at komme ind under Loven, kun androg godt 1000, vilde man ikke tvangs afløse dem, men samlede i et særligt Afsnit af Loven en Række Bestemmelser til Beskyttelse af Brugere af Huse paa Landet (Ordning af Brugsforholdets Varighed i en længere Arrække, Erstatning for Forbedringer m. v.).

En anden Form for Støtte af den Udvikling over mod selvstændige Brug, som søgtes fremmet i de nævnte Love, var Udstedelsen af Lovene om Bortsalg af Jord i offentlig Eje og af Præstegaardsjord samt Loven om Len og Stamhuses Overgang til fri Ejendom. Ved Lov Nr. 537 af 4. Oktbr. 1919 bestemtes det, at de til Præsteembederne hørende Jorder ved først givne Lejlighed skal søges afhændede til Oprettelse af Husmandsbrug¹⁾, saaledes at Statskassen yder

¹⁾ Ved Lov 14. April 1920 blev Revisionen af Lov 22. Juni 1917 om Oprettelse af Husmandsbrug udskudt til Rigsdagssamlingen 1920—21

Laan til Opførelse af Bygninger paa disse Brug. Ved Lov Nr. 557 s. D., jfr. Lov 28. Juni 1920, bestemtes det, at anden Jord i offentlig Eje efter tilsvarende Regler skulde bortsælges, og at Køberne her ligeledes skulde kunne erholde Laan til Bygninger. For begge Loves Vedkommende krævedes, at Køberen opfyldte de i Grundloven fastsatte Betingelser for Valgret til Folketinget m. v. Endelig fastsætter Lov Nr. 563 s. D., at Len og Stamhuse m. v. kan gives Besidderen som fri Ejendom mod en Indbetaling til Statskassen af 25 pCt. af Ejendommens Værdi, og mod at Ejeren mod Erstatning stiller en Trediedel af Jorden til Statens Raadighed til Bortsalg efter den anførte Lov om Bortsalg af Jord i offentlig Eje. Hvis Besidderen ikke inden Udgangen af Aaret 1920 har forlangt Ejendommen overdraget til fri Ejendom, stiger de 25 til 30 pCt. Disse Indbetalinger opsamlers til et særligt Fond (Jordfondet), hvis Midler skal anvendes til Jorderhvervelse eller til Udlaan til mindre Jordbrugere. Ogsaa denne Lovs Grundlovsmæssighed blev bestridt, dels paa Grund af Kravet om de 25 pCt. Indbetaling, dels af Hensyn til Lovens særlige Bestemmelser om Successorerne, men ogsaa her erklærede Højesteret ved Dom 11. Decbr. 1920 (Højesteretstidende 1920, S. 562), at Lovgivningsmagten havde holdt sig inden for de grundlovsmæssige Rammer, vel især fordi Bestemmelserne i Grdl. § 91 om Len og Stamhuses Overgang til fri Ejendom maatte medføre en vis Frihed for Lovgivningsmagten til at ordne Formerne for Overgangen.

I mere direkte Tilknytning til de ved Krigen fremkaldte overordentlige Forhold inden for Landbruget stod Fortsættelsen af den i forrige Oversigt (57. Bd., S. 466) omhandlede Lovgivning om Kontraktforhold m. v. Det skal saaledes anføres, at ved Lov Nr. 205 af 1. April 1919 forlængedes Lov 20. Marts 1918 om Afgivelse fra Kontrakter om Forpagtning af Landejendomme for Aaret 1919. Ved Lov Nr. 207 s. D. forlængedes den anden Lov 20. Marts 1918 om Forbud mod Nedlægning af bestaaende Landbrug og om Indskrænkninger i Retten til Udstykning m. v. til 1. April 1920. Muligheden for Dispensationer fra den tidligere Lovs Regler udvidedes, naar det drejede sig om Fraskilning af Jord til Byggegrund, til Oprettelse af Husmandsbrug m. v., og der tillagdes Kommunalbestyrelserne Medbestemmelsesret ved Meddelelsen af forskellige af Dispensationerne. Ved Lov 30. Marts 1920 forlængedes

samtidig med, at der for Finansaaret 1921—22 fastsattes et Udlaansbeløb af 5½ Mill. Kr.

Loven til 1. April 1921, ved Lov Nr. 165 af 1. April 1921 til 1. April 1923. Endelig skal det anføres, at den tredie af de i foregaaende Oversigt paa dette Sted omtalte Love, Lov vedrørende Ejendomshandler og Bortsalg af Besætninger og Avl m. v. af 20. Marts 1918 ophørte at have Gyldighed ved Udgangen af Marts 1919 og blev ikke forlænget.

Det er allerede foran (S. 138 og S. 145) omtalt, at forskellige Vanskeligheder opstod, dengang Landbrugets Export, efter Blokadens¹⁾ Ophør og den dermed følgende Stigning i Produktionen, igen skulde i Gang omkring Nytaar 1920. Hovedvanskeligheden bestod deri, at den engelske Stat havde monopoliseret Indkøb og Fordeling af Flæsk og Smør, og da det sydlige Udland ikke havde Penge at betale med, var det engelske Marked nu som før det afgørende for vor Export. Den Udførsel af Smør, der fandt Sted til U. S. A. i 1920 og i de første Par Maaneder af 1921, standsede nemlig paa Grund af Nedgangen i \$-Kursen (hvorved de Priser, der kunde hjembringes i Kroner, ikke mere blev lønnende) og paa Grund af, at Amerika forhøjede Indførselstolden paa Smør. Bestræbelserne fra Landbrugets Side gik da dels ud paa at formaa den engelske Regering til at hæve Restriktionerne, dels paa, saalænge disse bestod, at opnaa den bedst mulige Pris. I denne Hensigt førtes en Række Forhandlinger i London af Repræsentanter for det danske Landbrug, snart alene, snart sammen med Industri- og Handelsrepræsentanter — en enkelt Gang bistaaet af Etatsraad H. N. Andersen — ogsaa for at bevæge England til at sætte den Pris, der forlangtes for Kul, i et rimeligt Forhold til den Pris, der blev givet for Smør. Der opnaaedes dog i det hele og store lidet; for at hjælpe den engelske Industri til forholdsvis lave Arbejdslønninger, solgte den engelske Stat Flæsk og Smør til fastliggende Priser, og var følgelig ikke villig til at betale mere end fornødent. Overgangsvis var de for dansk Smør dikterede Priser under Kolonismørrets, og Levnedsmiddelkontrolløren indtjente derigennem Beløb til Dækning af de Udgifter, det tidligere havde forvoldt at købe dansk Smør og sælge det under Kostpris. Yderligere synes det engelske Levnedsmiddelministerium at have dannet Ring sammen med Tyskland, Belgien og Frankrig imod de danske Smørproducenter. Flæskeproduktionen var under disse Forhold i saa langsom Stigning, at Hjemmemarkedet kunde

¹⁾ Landbrugets Forhold til Handelsoverenskomsterne skal blive behandlet i den almindelige Sammenhæng med de øvrige Erhvervs i Afsnit VI.

aftage det meste, men for Smørproduktionen var Forholdene vanskelige, ogsaa fordi Foderstoffernes Pris først siden indstillede sig efter det færdige Produkts, og fordi der navnlig i Foraaret 1920 var en saa langvarig Sø- og Havnestrejk i danske Havne, at store Værdier var gaaet tabt, om ikke Landbruget havde grebet ind, tilvejebragt Arbejdsmandskab baade til Havnene og til Skibene og faaet Smørret og Flæsket af Sted. Først fra 1. April 1921 ophævedes det engelske Indførselsforbud og Indkøbsmonopolet for Smør og Flæsk; Løfter om, at dette saa vidt muligt skulde finde Sted tidligere, synes at have medført, at de danske Smørexportører afviste en af det engelske Levnedsmiddelministerium tilbudt Pris af 310 sh. pr. cwt. i Slutningen af 1920 til 1. April 1921 og siden maatte nøjes med kun 240 sh., og bidrog desuden til, at Smørexportudvalget ophævedes fra 6. Decbr. 1920, saaledes at de danske Exportører kom til at staa enkeltvis og svagt over for det engelske Centralkøb. Grunden til, at dette Skridt blev taget fra dansk Side var formentlig i første Række at søge i Landbrugets (politiske) Uvilje mod denne Rest af Statsreguleringen, men det hævdedes ogsaa fra Mejeribrugets Side, at det centraliserede Salg vanskeliggjorde Kontrollen med de enkelte Mejeriers Smørkvalitet, og at denne paa en for det hele Mejeribrug faretruende Maade lod betydeligt tilbage at ønske paa et stigende Antal Mejerier.

V. Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet.

Som det er anført i foregaaende Oversigt (57. Bd., S. 468) medførte U-Baadskrigen og Blokaden en saadan Mangel paa Raa- og Hjelpestoffer til Industrien, at Arbejdsløsheden mod Slutningen af Aaret 1917 steg meget betydeligt og i Løbet af 1918 naaede op til mere end 3 Gange det normale (nemlig i Septbr. Maaned, jfr. i det hele de detaillerede Aarsoversigter i Statistiske Efterretninger). Efter Vaabenstilstanden og Blokadens gradvise Slappelse bedredes Forholdene jævnt, og i Maj 1919 var Arbejdsløsheden igen kommet ned til det normale (d. e. Gennemsnittet af 1910—13 for den paagældende Maaned), hvorefter den sank til under Halvdelen af det normale i de følgende 1½ Aars gode Tider, der blussede op, efter at det økonomiske Tilbageslag, der fulgte Vaabenstilstanden, hurtigt havde fortaget sig. Men ved Nytaar 1921 vendte

Konjunkturerne under Presset af det vestfra kommende Prisfald, og i 1921 var Arbejdsløsheden i lange Tider endog større, end da den kulminerede i 1918.

Der er foran (59. Bd., S. 276) gjort Rede for den Lovgivning, der behandler den overordentlige Hjælp til de arbejdsløse. Men da der sammen med Prisfaldet fra Efteraaret 1920 fulgte et stadigt fortsat Fald i Centralmagternes Valuta (jfr. Afsnit II), fremkom der ogsaa fra Bedrifternes Indehavere Krav om Statens Støtte til Hjælp mod den Konkurrence, der fandt Sted fra de valutasvage Landes Side. De Foranstaltninger, der ønskedes foretaget til Støtte af den danske Krones internationale Værdi, paakaldtes nu ogsaa direkte fra Industriens Side til Hjælp mod Konkurrencen sydfra (jfr. 59. Bd., S. 481). I Statistiske Efterretninger 1922, Nr. 1, findes offentliggjort en Oversigt over Danmarks Økonomi i 1921, hvor disse Forhold findes omtalt; det skal derfor blot her bemærkes, at medens der utvivlsomt for nogle Industrier var skabt Vanskeligheder ved navnlig Tysklands lavere Arbejds- og Lønniveau og ved de Forskydninger, som det stadige Fald i Markens Værdi medførte, saa kan det vistnok siges, at Vanskelighederne for den danske Industri som Helhed skyldtes Købernes Tilbageholdenhed i Forventning om yderligere Prisfald i Forbindelse med den mægtige Produktion og den store Indførsel i 1919 og 1920. Naar hertil kom, at de ønskede Importforbud eller Toldforhøjelser enten vilde skabe Prisstigning ved helt at holde den fremmede Konkurrence ude eller i hvert Fald Stigning svarende til Toldforhøjelsens Beløb, og da man til Kontrol hermed for Importforbudets Vedkommende fra visse Sider ønskede genindført en Priskontrol, medens det for Toldforhøjelsens Vedkommende jo netop maatte være Hensigten, at Varerne skulde stige saa meget, at Afsætningen af dem kunde blive lønnende, saa var der hos det exporterende Landbrug og den af dette baarne Regering saa megen Modstand af politiske Grunde (en ny Stats-Priskontrol) og af økonomiske Grunde (en Prisforhøjelse ifølge Ændringer i Toldsatserne), at den Række af Henvendelser til Regering og Rigsdag, som af Industri- raadet og de samv. Fagforbund paabegyndtes i December 1920 praktisk talt er forblevet resultatløse. Naar dette er blevet Tilfældet her i Landet i Modsætning til i en Række andre Lande, hvor de reelle Grunde til at indføre „Beskyttelsesforanstaltninger mod den tyske Konkurrence“ maaske næppe har været større end her, saa maa Grunden i første Række søges i den Omstændighed, at Landbruget er Danmarks væsentligste Erhverv,

og at man under den samtidig stedfindende Krise i Betalingsbalance og Valutaforhold maatte se hen til Landbruget som det Erhverv, der gennem sin Export atter skulde bringe Forholdene i Rede. Men naar dette var Tilfældet, saa maatte det — rent bortset fra, at Landbruget for Tiden sad inde med den politiske Magt, og naturligt brugte denne til at hindre, at der skabtes det højere Produktionsomkostninger end nødvendigt — være vanskeligt at argumentere for Foranstaltninger som de paakrævede, der maatte besværliggøre Landbrugets Konkurrence-Evne paa de fremmede Markeder. Men et Forhold som dette mellem Erhvervene genfindes jo næppe andetsteds, hvor det i fortrinlig Grad er Industrien, der er Exportører. Hertil kom yderligere, at Industrien i lang Tid stod politisk magtesløs. Det Parti — det konservative Folkeparti — der nærmest skulde repræsentere dens Interesser, var paa Grund af Partiets Alliance med det regerende Venstre uden Slagkraft, og de to Oppositionspartier var svage. Det radikale Venstre, fordi det havde største Delen af sine Vælgere paa Landet (i Husmandskredse o. l.) og altsaa i Virkeligheden havde økonomiske Interesser sammen med Venstre, og desuden var bundet af sin Fortid, fordi det, der her skulde indføres, jo netop var saadanne Statsforanstaltninger, som havde medført Partiets Tab af Magten. Hertil kom, at Partiet, ligesom Venstre, var principielt Frihandelsparti (stadig paa Grund af det exporterende Landbrugs store Interesser heri), og heri stod sammen med Social-Demokratiet, hvis nedarvede Teorier førte dette Synspunkt med sig. Desuden var den offentlige Understøttelse (Arbejdsløshedsunderstøttelsen og Hjelpekasseunderstøttelsen) saaledes, at Arbejderne kunde komme igennem ved denne Hjælp, og saaledes med større Ro kunde se paa deres Erhvervsmuligheders Svigten.

Efter at den omtalte første Henvendelse fra den saaledes ganske isolerede Industri havde fundet Sted, nedsatte Rigsdagen et Udvalg af Repræsentanter for hvert af de fire Partier. Efter Forhandlinger mellem Regeringen, dette Udvalg og Industriens Repræsentanter udsendte Regeringen 2. Febr. 1921 en Meddelelse om, at den hverken vilde stille Forslag om Importforbud eller -afgifter eller midlertidig Toldforhøjelser, for ikke at forøge Produktionsomkostningerne og spærre Prisfaldet ude, men at den kunde gaa med til Nedsættelse i Jernbanefragterne for Varer, der i denne Sammenhæng havde særlige Vanskeligheder, at den vilde begunstige dansk Arbejde ved Statsindkøb, og den i ganske særlige Tilfælde vilde kunne

bidrage til Afhjælpning af midlertidige Kreditvanskeligheder m. v. En Udtalelse, som Industriraadet strax efter udsendte, maatte naturligvis karakterisere dette Tilbud som ganske ufyldestgørende; det, man vilde, var jo i hvert Fald en à jour Føring af Toldsatserne, mindst svarende til Faldet i Pengenes Værdi, men vel ogsaa noget mere. Udtalelsen siger: „... de abnorme Told- og Valutaforhold, der ganske stred mod den gældende Toldlovs Forudsætninger. Industrien henstillede, at status quo i disse Forhold genoprettedes“. Udtrykkene er vage, men dækker over Kravet om Anti-dumping Foranstaltninger, i Lighed med den engelske Lovgivning herom (der jo imidlertid i meget ringe Grad gjordes effektiv). Der var dog intet andet for Industrien at gøre end at forhandle videre med Regeringen paa det saaledes givne Grundlag, og hvad der i det hele opnaaedes var en 30 pCt. Fragtreduktion paa Statsbanerne for Mursten, Tørv, Grus og Skærver og Kartofler til Kartoffelmelsfabrikationen. Betingelsen for Nedsættelsen var, at et tilsvarende Beløb skulde komme Forbrugerne tilgode i Form af Prisnedsættelse for de transporterede Varer (Indm. Medd. af 13. Maj 1921 og Berl. Tid. 2. Maj 1921). Desuden gik Industriraadet i Gang med til Brug for Handelsministeren at indsamle et Materiale, der skulde belyse „den egentlige Valutadumping“. Den 20. Aug. 1921 offentliggjordes en Skrivelse fra Industriraadet til Handelsministeriet, indeholdende et Uddrag af de Betragtninger, det paagældende Materiale havde givet Anledning til, samt nogle Hovedtal af dette. Hovedbetragtningen var, at de valutasvage Landes lavere Omkostninger (bl. a. og især paa Grund af Forskellen mellem deres Valutas indre og ydre Værdi) havde medført den danske Industris Vanskeligheder. Men det er allerede foran nævnt, at dette kun var et af Momenterne til Krisen, hvilket ogsaa fremhævedes stærkt af Dr. L. V. Birck (jfr. hans Afhandling: Statsgæld, Deflation, Dumping her i Tidsskriftet 1921), der havde gennemgaaet Materialet efter Handelsministerens Anmodning. Men da yderligere Jak. Kr. Lindberg og Otto Himmelstrup havde gennemgaaet Indberetningerne og afgivet en Betænkning over dem, ønskede Industrien ikke denne offentliggjort, hvorfor den fortroligt tilstilledes Rigsdagens Medlemmer, samtidig med, at der udsendtes (25. Oktbr. 1921) en Meddelelse om Regeringens Stilling til Spørgsmaalet. I denne Meddelelse opstilledes de Foranstaltninger, Regeringen ansaa for mulige at gennemføre til Lettelse af Krisen, i 8 Punkter (hvorefter Aktstykket fik Navn), der dog i det hele kun var en Bekræftelse

paa Regeringens Villighed til at fortsætte med de Foranstaltninger¹⁾, der var omtalt i Erklæringen af 2. Febr. 1921. Erklæringen tilfredsstillede derfor heller ikke Industrien, der dog ikke nægtede at yde sin Medvirkning til at forhandle om Gennemførelsen af de 8 Punkter, og som vel i øvrigt i nogen Grad ventede, at der ved den forestaaende Toldlovsrevision skulde blive taget Hensyn til dens Ønsker. Men da Toldlovsforslaget var forelagt og vel nærmest betød et Skridt mere i frihandelsvenlig Retning, udsendte det af Industriraadet og Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk nedsatte Toldudvalg den 29. Novbr. 1921 en overmaade skarp Protest. Da de paagældende Kredse nu som før var politisk magtesløse, var Protesten for saa vidt et Slag i Luften. Men da Toldlovsforslaget ikke gennemførtes, blev Industriens Stilling i hvert Fald ikke af den Grund forværret. Og fra Foraaret 1922 begyndte Forholdene at bedres noget, selv om Konkurrencen udefra og væsentligst sydfra stadig var alvorlig i nogle enkelte Industrier, saasom Skotøjs- og Tobaksindustrierne²⁾.

Krisen maa, som nævnt, utvivlsomt i første Række betegnes som en Afsætningskrise. Producenterne kunde dels ikke opnaa de Priser og de Fortjenester, de havde vænnet sig til under Krigsaarene, dels vilde eller kunde Køberne ikke mere aftage saa store Mængder som før, hvoraf en Del var købt op i Frygt for yderligere Prisstigning. Dermed maatte den paa den særlige Krigskonjunktur baserede Industri blive tvunget i Staa. De tilbageblevne søgte saa at fortsætte ved paa den ene Side at holde igen paa Prisfaldet, og paa den anden Side at tvinge Arbejdslønnen ned.

Hvad først angaar Prisfaldet kom en Række Forhold her i Betragtning. Bortset fra en naturlig Tilbøjelighed til i det længst mulige at søge de høje Priser opretholdt, blev en Nedskrivning af Lagrene og Nedsættelse af Prisen tit vanskeliggjort dels ved Kapitalmangel hos Producenten, dels og navnlig fordi de Handlende ikke vilde eller kunde tage Tabet. (Spørgsmaalet kom frem i sin Renhed ved ensartede

¹⁾ Under 8. Juni 1922 udsendes Meddelelse om, at der var bevilget en Export-Kredit paa 5 Mill. Kr. dels til Statsgaranti for Exportørers Tratter, dels til Deltagelse i Tab, der maatte opstaa ved Udsendelse af danske Produkter i Konsignation til Udlandet, jfr. Tidsskrift for Industri 1922, S. 138. De øvrige Foranstaltninger har væsentligst været Fragtnedsættelserne.

²⁾ Efter at dette var sat, medførte en særlig politisk Kombination, at der under 4. August 1922 vedtoges en Lov om Forbud mod Indførsel af Skotøj og Cigarer, forsaavidt ikke Tilladelse dertil var meddelt af Handelsministeriet.

Varer, f. Eks. bestemte Cigarmærker. En Nedsættelse paa et Mærke vilde jo med det samme betyde et tilsvarende Tab paa de Handlendes Lager). Herved kom man til en langsom, gradvis Nedsættelse af Priserne, der forlængede Krisen, fordi Køberne under denne Proces forholdt sig afventende i Haab om, at Bunden endnu ikke var naaet. De paagældende Erhvervs Politik var saaledes ikke uden Skyld i Vanskelighederne. Men hertil kom yderligere, at da den offentlige Mening skønnede, at nu maatte de „gamle Lagre“, der synes at have været uudtømmelige og som fik Skylden for den langsomme Prisnedgang, være brugt op, saa at der kunde komme noget mere Fart i Prisnedgangen, fandt Erhvervene hinanden i Frygt for, at denne offentlige Mening skulde bringe Regering og Rigsdag til at iværksætte nogen Kontrol, og foranledigede Nedsættelsen af en Priskontrol-Komité, bestaaende af Repræsentanter for Erhvervsorganisationerne og nogle i Mindretal værende Forbrugerrepræsentanter (22. Septbr. 1921). Denne fantastiske Komité gjorde naturligvis hverken fra eller til med Hensyn til Priserne, men opfyldte utvivlsomt de Forventninger, dens Stiftere nærede til den, ved gennem sin Existens at hindre, at Spørgsmaalet om en fornuftig Priskontrol blev taget op.

Bevægelserne i Arbejdslønnen i den her behandlede Periode fremgaar i store Hovedtræk af følgende Oversigt:

Det hele Arbejdslønniveau angives (jfr. Stat. Efterretn.) at være steget:

fra 1914 til Juli Kvartal 1918 med 85 pCt.			
-	-	- Oktbr.	— — 100 —
-	—	- Januar	— 1919 — 124 —
-	—	- April	— — 157 —
-	—	- Juli	— — 238 —
-	—	- Oktbr.	— — 253 —
-	—	- Januar	— 1920 — 259 —
-	—	- April	— — 276 —
-	—	- Juli	— — 296 —
-	—	- Oktbr.	— — 304 —
-	—	- Januar	— 1921 — 298 —
-	—	- April	— — 270 —
-	—	- Juli	— — 239 —
-	—	- Oktbr.	— — 237 —

Som det vil ses, tager Stigningen for Alvor fat i Foraaret 1919 sammen med den store Opgang i Prisniveauet, som da sætter ind, og fortsættes til Oktober Kvartal 1920. Saa kommer Prisfaldet og dermed de store Kampe mellem Arbejdsgivere og Arbejdere om Nedsættelse af Arbejdslønnen. Som anført i forrige Oversigt (57. Bd., S. 471), blev der i Efteraaret 1917 truffet Aftale mellem de to Parter om en „August-

regulering" i 1918. Denne medførte en Stigning af 12 Øre i Timen for Mænd i de fleste Fag, og man var herefter oppe paa det dobbelte af Lønnen i 1914, medens Priseniveauet til Juli 1918 kun var steget med 82 pCt. Der var saaledes nu opnaaet en reel Fremgang i Arbejdsløn, som siden stadig forøgedes (jfr. foranstaaende Tal med Pristallene S. 182), indtil Prisfaldet kom, og de store Konflikter mellem Arbejdsgivere og Arbejdere om Nedsættelserne i Arbejdslønnen begyndte. Med Hensyn til Enkeltheder i disse Aars Arbejderforhandlinger skal i øvrigt henvises til Beretningerne om De samv. Fagforbunds Virksomhed og til J. Dalhoffs: Krigsaarenes Lønpolitik (59. Bd., S. 1). Det vil deraf fremgaa, at da Overenskomsterne skulde fornyes i Foraaret 1919, vilde Arbejderne ikke mere nøjes med Dyrtidsreguleringer, men krævede og gennemførte en Revision af selve Overenskomsterne, hvorved nye forhøjede Lønsatser traadte i Kraft dels i Januar, dels i April Kvartal og paavirker Oversigtens Tal. Men ogsaa paa disse nye Overenskomster krævedes og opnaaedes Regulering efter Pristallet for Juli 1919, og Lønnen steg derved paany stærkt. Samtidig opnaaedes (i Maj 1919) Indførelsen af 8 Timers Arbejdsdagen, der senest skulde være traadt i Kraft til Januar 1920. Uden megen Modstand var dette store Program punkt paa Arbejdernes Program naaet; i øvrigt var Forholdene paa Arbejdsmarkedet højst urolige¹⁾; langvarige, syndikalistisk prægede Strejker bl. a. i de københavnske Byggefag og i Københavns Havn bragte Borgerskabets Taalmodighed paa den haardeste Belastningsprøve og havde en væsentlig Andel i Regeringens Fald i Foraaret 1920 og de hidtidige Regeringspartiers store Nederlag ved de derefter følgende Valg (jfr. Indledningen til denne Oversigt, 59. Bd., S. 253). Forskellige, navnlig Transportstrejker fortsattes, men blev efterhaanden bragt til Ophør ved Indgriben af „Samfundshjælpen“ og Landbrugets Organisationer, jfr. foregaaende Afsnit. De paagældende syndikalistisk ledede Organisationer led herved følelige Nederlag, ikke mindst fordi den borgerlige „Samfundshjælp“ ikke i det foreliggende Tilfælde mødte Modstand fra de samvirkende Fagforbunds Side, der naturligt maatte være interesserede i, at disse løs gaaende Organisationer ikke fik Held med sig i

¹⁾ I August 1919 nedsatte Justitsministeriet en Kommission af Arbejdsgivere og Arbejdere med Departementschef Schrøder som Formand til at udarbejde Udkast til Lov om Foranstaltninger til Sikring af Overholdelsen af Overenskomster mellem Arbejdsgiver- og Arbejderorganisationer. Kommissionen har ikke afgivet Betænkning.

deres seperatistiske Lønkampe. Men der lader sig neppe herfra slutte noget om, hvorledes en „Samfundshjælp“ vil kunne virke under Strejker, der har den samlede organiserede Arbejderklasses Billigelse. Da ydermere Regeringsmagten efter Valgene var gaaet over til de borgerlige Partier, og da de økonomiske Forhold i Efteraaret 1920 med det store Prisfald blev saare vanskelige, og Arbejdsløsheden begyndte, faldt Forholdene paa Arbejdsmarkedet meget til Ro. De mange spredte Strejker holdt op, og Arbejderne gik — mere eller mindre villigt — med til Lønreduktioner. Den første af disse viste sig ved Opførelserne over Lønnen i Januar Kvartal 1921 og var ganske vist kun ringe, men paa den anden Side betydningsfuld som Tegn paa, hvad Vej Vinden nu blæste, idet Nedgangen ikke skyldtes Ændring i Overenskomster eller Tariffer, men i alt væsentligt Nedsættelse af de personlige Lønninger eller Akkorder, ved at Tempoet for Akkordarbejdet havde forandret sig, ved at Timelønsarbejdet blev anvendt i større Omfang el. lign. I April Kvartal sank Lønnen yderligere, som Resultat af de nye Overenskomster, der tilvejebragtes efter omfattende Arbejdsstridigheder; saaledes var i Marts 1921 ca. 70 000 Mand lock'outede i Textil-, Skotøjs-, Teglværks-, Jern- og Metal- samt Træindustrien. Ifølge de ny Overenskomster, der traadte i Kraft efterhaanden i April Kvartal, skulde Lønnen strax reduceres med 13 Øre pr. Time, og derefter, naar Juli-Pristallet forelaa, reguleres efter 2 Øre i Timen for hver 3 Points, Pristallet ændredes. Dette gav en yderligere Reduktion af 18 Øre i Timen fra August Maaned, og man kom dermed ned paa 170 Øre i Gsnt. pr. Time mod 203, da Tallet var højest. Men endnu vanskeligere blev Forhandlingerne i Foraaret 1922. Den langvarige økonomiske Depression havde bragt Arbejdsgivernes Krav om Lønreduktioner højt op, og da de samtidig ved Opsigelse af Overenskomsten af 17. Maj 1919 gjorde Attentat paa 8-Timers Arbejdsdagen og ved Krav om Nedsættelse af Overtidsbetaling til det halve yderligere søgte at komme de 8 Timer til Livs, opstod der en lang og forbitret Arbejdskamp, strækkende sig over Febr. og Marts Maaneder, hvor ca. 45 000 Arbejdere var lock-outede, medens ca. 100 000 gik arbejdsløse. Endelig under 4. April 1922 kunde Striden bringes til Ophør gennem et Mæglingforslag fra Forligsinstitutionen, der fastsatte en Lønreduktion paa 15 pCt. (for lavere Lønninger paa 12 pCt.); Augustregulering kunde bortfalde, naar Parterne inden 1. Aug. enedes om at forlænge Overenskomsterne et Aar ud over

deres Udløbstidspunkt, altsaa første Gang til Foraaret 1924. I saa Fald skulde der finde Februar-Regulering Sted med 1 Procent for hver Procent, Pristallet i Februar var højere eller lavere end i foregaaende Februar. I modsat Fald skulde der finde August-Regulering Sted efter lignende Procentregler. Overtidsbetalingen fastsattes til 25 pCt. over Timelønnen for første og $33\frac{1}{3}$ pCt. for anden Time. Overenskomsten af 17. Maj 1919 om 8-Timers Dagen fornyedes. Ved Konflikts Udbrud stod Arbejderne paa Grund af den store Arbejdsløshed og den Usikkerhed, der hvilede over, hvilke Regler Regeringen vilde fastsætte for Udbetaling af Arbejdsløshedsunderstøttelse under Konflikt, i Forsvaret. Regeringen gik imidlertid — imod Forventning — med til omfattende Udbetalinger af Understøttelse, og tilføjede herved Arbejdsgiverne en Svækkelse. Disse Svingninger paavirkede naturligt Forligsinstitutionens Mæglingsforslag. En nærmere Udredelse maa ske i Sammenhæng med Fremstillingen af Reglerne for Arbejdsløshedsunderstøttelsen i dette Tidsrum. Men en saadan Fremstilling ligger tidsmæssigt uden for denne Oversigts Rammer.

Som alt nævnt spillede Spørgsmaalet om 8-Timers Arbejdsdagen en stor Rolle i disse Aars Forhandlinger, og Arbejdernes stærke Stilling — baade i det økonomiske Liv og som Medindehavere af Regeringsmagten — bragte dem det ønskede Resultat i Overenskomsten af 17. Maj 1919. Allerede forinden (28. Febr. 1919) havde Arbejdsminister Stauning nedsat en Kommission med Departementschef Adolph Jensen som Formand med det Formaal „at søge indført en lovbestemt Arbejdstid, der som Regel bør være paa 8 Timer i Døgnet for alle Lønarbejdere“. Da Spørgsmaalet om 8-Timers Dagen var et af Hovedpunkterne paa den første internationale Arbejdskonference i Washington i Efteraaret 1919, afventede man dennes Resultat. Spørgsmaalet havde jo ogsaa efter Maj-Overenskomsten tabt noget af sin Betydning. Imidlertid faldt Regeringen i Foraaret 1920, og da Konjunkturerne i Efteraaret s. A. svingede over, begyndte samtidig Modstanden mod 8-Timers Dagen. (Ved Lov 12. Febr. 1919 var der dog indført 8-Timers Arbejdsdag for Virksomheder med Døgndrift og ved Lov 9. Juni 1920 blev Arbejde i Bagerier og Konditorier m. v. forbudt imellem Kl. 8 Eftm. og Kl. 4 Form.). 8-Timers Arbejdsdagen var ganske vist vedtaget (ogsaa med Tilslutning fra de danske Arbejdsgiverrepræsentanter) af Konferencen, men da Konventionen forelagdes i Folketinget 21. Januar 1921 gik Regeringen og dens Partier imod den; den henvistes til Udvalg og

blev ikke ratificeret, i Overensstemmelse med de Betragtninger, som et Mindretal af Arbejdsgivere m. fl. i Arbejdstidskommissionen fremsatte. Denne afgav iøvrigt sin Betænkning i Decbr. 1920.

Foruden 8-Timers Dagen beskæftigede Spørgsmaalet om Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Bedrifterne (Socialiserings-spørgsmaalet) i høj Grad Sindene i Arbejderkredse. Det lykkedes dog ikke her at naa noget Resultat, mens Tid var, som for Arbejdsdagen. Spørgsmaalet var vanskeligere at komme til Bunds i, en praktisk Ordning svær at finde og Modstanden ogsaa langt større. De samv. Fagforbund, Socialdem. Forbund og Rigsdagsgruppen nedsatte dog i 1919 et Fællesudvalg til at udarbejde et Forslag til det danske Socialdemokratis foreløbige Socialiseringsprogram. Jak. K. Lindberg var den drivende Kraft og Medlem af det 3 Mands Underudvalg, der udarbejdede tre Forslag: 1) Offentligt Tilsyn med Industrivirksomheder, 2) Arbejdernes Deltagelse i Ledelsen af Virksomhederne og 3) Handelsavance m. m., jfr. Socialdem. Historie 1871—1921, I, S. 319 og Lindbergs to Smaaskrifter: Bedriftsraad og Kontrol med Erhvervslivet. Som foran anført (S. 185—86) forelagde Regeringen Forslag til Lov omhandlende de under 1) og 3) omhandlede Emner, uden at disse Forslag dog blev ophøjet til Lov. Paa tilsvarende Maade gik det med det egentlige Socialiseringsforslag. Ved det store Forlig efter Ministeriet Zahles Afskedigelse i Paasken 1920 indgik der en Bestemmelse om, at Spørgsmaalet om Arbejdernes Andel i Ledelsen af Virksomhederne og Kontrol med disses Drift skulde optages til Forhandling mellem Hovedorganisationerne. Det af det før nævnte Udvalg udarbejdede Forslag blev af Arbejderne forelagt Arbejdsgiverne (jfr. Beretning om de samv. Fagforbunds Virksomhed 1920—21, S. 87 ff.), men Forhandlingerne blev aldrig tilendebragt. Allerede i Decbr. 1919 havde den daværende Statsminister — med lige saa ringe Held — søgt at samle de to Parter til Forhandling om den samme Sag.

Endelig skal det med Hensyn til de formidlende Institutioner paa Arbejdsmarkedet anføres, at i den her behandlede Periode fornyedes Loven om den faste Voldgiftsret paa 5 Aar ved Lov 4. Oktbr. 1919.

VI. Handel (herunder Udførselsforbud) og Samfærdsel.

I den her behandlede Periode er der udstedt følgende nye Udførselsforbud:

Kaniner, 13. Septbr. 1918.
 Fjer, 7. Oktbr. 1918.
 Metalstøv, 7. Oktbr. 1918.
 Ikke hidtil forbudte Maskiner og -dele, 7. Oktbr. 1918.
 Pelsskind og Pelsværk, 14. Oktbr. 1918.
 Tagrør, 14. Oktbr. 1918.
 Tang, 14. Oktbr. 1918.
 Glas og Glasvarer, 14. Oktbr. 1918.
 Bødkerarbejder og Tøndebaand, 14. Oktbr. 1918.
 Fabrikata af Revlingeris og af Lyng, 14. Oktbr. 1918.
 Ikke hidtil forbudte Filt og Filtvarer, 14. Oktbr. 1918.
 Paraplyer og Parasoller, 14. Oktbr. 1918.
 Møbler, 14. Oktbr. 1918.
 Vogne og Karetmagerarbejde, 14. Oktbr. 1918.
 Humle, 14. Oktbr. 1918.
 Grammofonplader, 14. Oktbr. 1918.
 Horn, 30. Oktbr. 1918.
 Fabrikata af Voksdug, 12. Novbr. 1918.
 Alle Alkalier, 26. Febr. 1920.
 Nikkelmønter, 8. Juli 1920. Det er dog tilladt Rejsende at medføre for 10 Kr. Sølv- eller Nikkelmønt.

I Justitsm. Bkg. 2. Januar 1919 findes en samlet Oversigt over alle dagældende Udførselsforbud, og paa dette Tidspunkt er det største Antal af de gennem Krigsperioden udstedte Forbud i Kraft. Allerede 9. Januar 1919 ophæves Kontrollen med Rejsendes Beklædningsgenstande, og 16. April kommer den første større Ophævelse af en Række Forbud for de mindre nødvendige Genstande, som Ententen nu tillod os at indføre. Under 6. August 1919 kom en ny lang Række Ophævelser, hvorefter de resterende Forbud bortfaldt Slag i Slag (jfr. Lovtidende). Justitsministeriets Fortegnelse over bestaaende Udførselsforbud, der den 2. Januar 1919 havde haft 199 Løbe-Nr., havde saaledes under 1. Decbr. 1919 kun 78 og under 20. Oktbr. 1920 kun 40. Iøvrigt skal der vedrørende Udførselsforbudene for de vigtigere Varers Vedkommende henvises til Omtalen af disse Varer hver paa sit Sted i de foregaaende Afsnit. Dog skal det med Hensyn til Københavns

Frihavn her anføres, at Ønsket om, at den atter skulde kunne indtræde i den internationale Konkurrence som Frihavn, i Forbindelse med de af Valutasituationen i Begyndelsen af 1920 fremkaldte Ønsker om til Støtte for vor Valuta at fremme Transithandelen, medførte, at Frihavnen ved Justitsmin. Bkg. 2. Marts 1920 atter blev gjort til Udland i den Forstand, at Varer, der efter denne Dag ankom til Frihavnen (dog med Undtagelse af Korn, Foderstoffer, Kul, Koks og Superfosfat) ikke omfattedes af de gældende Udførselsforbud, hvorimod der for tidligere ankomne Varer, der ønskedes udførte fra Frihavnen, skulde erholdes Dispensation fra eventuelt gældende Forbud. Ved Bkg. 23. Marts 1921 ophævedes Udførselsforbudet for alle Varer, der direkte fra Udlandet var komne til Frihavnen, uanset Ankomsttidspunkt. — Ved Lov 12. Febr. 1919 tillodes det Frihavns-Aktieselskabet at optage et Laan paa indtil 1 Mill. Kr. og ved Lov 24. Febr. 1920 at forhøje den i 1918 med 100 pCt. forhøjede Afgift yderligere med 50 pCt., hvorefter Forhøjelsen blev af samme Størrelse som i den gamle Havn, jfr. Ministeriet for offentlige Arbejders Bkg. 29. Decbr. 1919.

De i forrige Oversigt (57. Bd., S. 474) omtalte Forhandlinger med U. S. A. førte til Handels-Overenskomsten af 18. Septbr. 1918 mellem dette Land og Danmark. Overenskomsten gav os Tilsagn om Tilførsel indenfor fastsatte Rationer af en Række Kolonialvarer og Raa- og Hjælpestoffer til Industrien samt af Kunstgødning. Men Tilførslerne af Majs og Foderkager var ikke sikrede i Overenskomsten, der iøvrigt til Gengæld for disse Tilførsler krævede, at der til Ententens Raadighed stilledes 465 000 Tons d. w. af vor Handelsflaade, hvorefter der til Landets eget Brug var 350 000 Tons tilbage. Desuden begrænsede Overenskomsten Udførselen af Landbrugsprodukter til visse fastsatte Kvanta til Centralmagterne, ligesom Industriudførselen sydpaa begrænsedes til at omfatte de samme Mængder som i 1917. For Fiskeeksporten blev der ogsaa fastsat Maximalkvantum, og det bestemtes yderligere, at de i Henhold til Overenskomsten indførte Olier kun med visse Begrænsninger og naar kompenserende Kvanta indførtes fra Centralmagterne, maatte anvendes til Fiskeribrug. Den amerikanske Overenskomst indeholdt endvidere i Modsætning til de med de øvrige Lande afsluttede Overenskomster Bestemmelser („Tillægsklausulerne“) om forskellige Varers indirekte Anvendelse, saaledes maatte Bomuldsfabrikater og Kork ikke anvendes til Fiskeribrug, og Olier m. v. som nævnt kun under

visse Betingelser hertil og i Mejerier og Slagterier, men ellers ikke i Virksomheder, der producerer Varer til Centralmagterne. I det hele maatte vestfra indførte klausulerede Varer ikke indgaa i Varer, der udførtes sydpaa; desuden maatte Export fra Danmark ikke finde Sted til neutrale Lande, naar saadan Export dér kunde frigøre Varer til Export til Centralmagterne; jfr. Justitsmin. Bkg. 12. Novbr. 1918, hvorefter det af Hensyn til denne Kontrol paalægges alle, der vil exportere, at henvende sig til Grosserer-Societetets Komité eller Industri-raadet. Disse Hovedtræk af Overenskomsten giver Indtryk af den beskedne Fordel, den yder i Sammenligning med den store Underkastelse under de Allieredes Kontrol, der til Gengæld maa taales. Men i Virkeligheden byder Overenskomsten paa afgørende Punkter Fordele fremfor tilsvarende Overenskomster mellem U. S. A. og andre Lande. Saaledes anføres det, at i den norske Overenskomst var Principet om den indirekte Anvendelse udstrakt til, at intet Produkt, fremstillet med noget Redskab eller Maskine, Kul eller Olie, eller nogen anden Vare, importeret vestfra, maatte udføres sydpaa. Imidlertid, vi var i Nødstilstand for alle Varer, efter at der fra de øvrige Allierede, til Trods for Overenskomsterne med disse, var nægtet os Import siden Sommeren 1917, og alle Forhold vejede for og imod har man altsaa ment, at denne Overenskomst var bedre end ingen.

Den 3. Oktbr. 1918 traadte Overenskomsten i Kraft, og England meddelte, at det fra s. D. ansaa den dansk-engelske Overenskomst for paany at være i Virksomhed. Til at ordne det hele License-System mod de af Grosserersocietetets Komité og Industriraadet udstedte Garantierklæringer oprettede Organisationerne et „Danish Trade Office“ i Washington. Det viste sig imidlertid snart, at den af det amerikanske War Trade Board fulgte Fremgangsmaade med Hensyn til Udstedelse af Licenser var saa langsom, paa Grund af alle de Formaliteter og Undersøgelser, der skulde iagttages, at der gennem Maaneder ikke fandt nogen License-Udstedelse af Betydning Sted, og fra de andre allierede Lande var Indførselen uden Betydning, fordi de ikke vilde eller kunde undvære noget; heller ikke vor Udførsel var af noget Omfang, fordi Mangelen paa Foderstoffer holdt den landbrugsmæssige Produktion indenfor det til Hjemmemarkedets Forsyning fornødne Omfang. Dette gælder ikke blot Smør og Flæsk, men ogsaa Heste og Hornkvæg. Overenskomsten kom saaledes ikke til at faa nogen stor Betydning, og da Vaabenstilstanden snart efter sluttedes i November 1918, for-

andredes Situationen væsentligt. De store Varelagre, Regeringerne laa med, vilde de nu gerne afsætte, og fra de Privates Side frygtedes der for Prisfald, saaledes at ogsaa de var ivrige for at blive af med, hvad der under Krigsaarenes stadige Prisstigning var samlet op. Under disse Forhold opstod store Forventninger til, at Rationeringerne, baade for Importen her til Landet og for Forbruget i Landet, saa godt som øjeblikkeligt kunde bortfalde. Ministeriet ansaa det derfor for fornødent gentagne Gange (29. Novbr. og 14. Decbr. 1918) at henlede Opmærksomheden paa, at saalænge Amerika-Overenskomsten bestod, var det uforsvarligt at regne med større Tilførsler, end Overenskomsten betingede. Tilmed fortsatte de Allierede jo under hele Tiden til Fredsslutningen Hungerblokaden mod Centralmagterne. Men fra Nytaar 1919 var der dog indtraadt en afgørende Bedring, baade i Henseende til hurtigere Expedition af License-Ansøgningerne og ogsaa deri, at der gaves License for Varer uden for Overenskomsten og for større Mængder, end fastsat i denne. For at opnaa en hurtigere Afvikling af hele Overenskomstforholdet, og navnlig for at opnaa forøgede Tilførsler til Landbruget, rejste i de første Dage af Januar 1919 paany en Delegation til England. Delegationen opnaaede dels Tilførsler af Foderkager og Gødning, dels Fritagelse for Leveringen af de 100 000 t Korn til Norge til Gengæld for det Kvantum Salpeter, som Amerika-Overenskomsten tilstod os, og endelig Løfte om Majs. Industriens særlige Repræsentant opnaaede i første Række Bortfaldet af Tillægsklausulerne for en Række Varer, dernæst Forhøjelse eller Bortfald af Rationeringen, og sidst, men ikke mindst, at det Krav om Visering af Garantierklæringerne for Varer, der udveksledes mellem de skandinaviske Lande, som de allierede Komitéer havde opstillet og gennemført, nu bortfaldt, hvilket var af afgørende Betydning for den skandinaviske Samhandel, jfr. nedenfor. Der opnaaedes saaledes ikke lidt, og Baandene slappedes Dag for Dag. Interesserne for at blive af med Varerne i de allierede Lande var aabenbart store, og Kravet om Erhvervenes Frihed for Krigstidens Restriktioner stærkt allevegne. Som et Led i denne Afsætningspolitik fra de allieredes Side maa sikkert ogsaa ses den i de første Maaneder af 1919 fra amerikansk Side iværksatte Diskussion om København som Central for Levnedsmiddelfordelingen i Central- og Østeuropa. Dette Reklameforetagende lykkedes alt for godt, forsaavidt som vor Valutamisère i de næste to Aar i stort Omfang skyldtes Indkøb paa Basis af Forventningerne om

„Kjøbenhavn som Stapelplads for Østersøen“, jfr. 59. Bd., S. 472. Under 24. Marts 1919 kunde Grosserer-Societetets Komité og Industriraadet for første Gang udsende en „Friliste“, hvori ikke blot Indførselen af en Række Varer her til Landet blev fritaget for Restriktioner, men som heller ikke paalagde nogen Klausul for Genudførselen. En Maaned senere ophævedes Indførselsrationeringen og Sortliste-Systemet. Fra 10. Juni bortfaldt de individuelle Garantierklæringer og s. D. overtog den danske Regering de to Organisationers Forpligtelser overfor de tidligere afgivne Erklæringer, jfr. Justitsmin. Bkg. 25. Juni 1919. Den 9. Juli ophævedes efter Overenskomst med de allierede Regeringer de med disse indgaaede Handelstraktater til Ophør fra det Tidspunkt, Freden med Tyskland blev ratificeret. Denne Ratifikation fandt Sted 10. Januar 1920. Men praktisk talt eksisterede Overenskomsterne ikke efter 9. Juli 1919, og i Decbr. 1919 opløste Erhvervenes Fællesudvalg sig, i hvilket Landbrugets Repræsentation var blevet foretget i Novbr. 1918.

Det er foran anført, at Overenskomsten med England traadte i Kraft paany fra 3. Oktbr. 1918 sammen med den amerikanske Overenskomsts Ikrafttræden. Men som nævnt havde England lidet at undvære ud over de rene Luxusvarer, for hvilke der blev givet License, og desuden var Afgørelsen af License-Tildelingen nu samlet for de allierede Regeringer Vedkommende hos The allied blockade Committee i London, der dels i større Spørgsmaal indhentede de forskellige Regeringers Erklæring, dels indhentede Udtalelser hos den af de paagældende Handelsattachéer i Kjøbenhavn bestaaende The interallied Committee. Under disse Forhold kom der heller ikke Tilførsler fra England, og Arbejdsløsheden naaede omkring Nytaar 1919 op til over 28 pCt. — Da England under den i Marts 1921 vedtagne German reparations act havde paalagt Indførselen af tyske Varer en 50 pCt. Afgift, krævedes der paany Oprindelsescertifikater for at undgaa, at ikke-tyske Varer faldt ind under denne Sanktion. Kravet om disse Certifikater, der som tidligere udstedtes af Grosserer-Societetets Komité eller Industriraadet, opretholdtes dog kun fra 1. April til 27. Maj 1921.

Under disse Forhold var Tilførslerne sydfra af en stadig stigende Betydning for Landets Økonomi. Den sidste af Handelsoverenskomsterne med Centralmagterne (jfr. 57. Bd., S. 474 og 59. Bd., S. 484, Note 1) fornyedes paa 4 Maaneder fra 1. August 1918. I Forhandlingerne om denne Overenskomst deltog foruden Regeringens og Erhvervenes Repræsentanter

ogsaa Delegerede fra Arbejderorganisationerne i Overensstemmelse med det Løfte, Udenrigsministeren herom havde afgivet, da Erhvervenes Fællesudvalg nægtede at give Arbejderrepræsentanter Sæde i Udvalget (jfr. 57. Bd., S. 473, Note 1). Overenskomsten omfattede de samme Varer som tidligere, og gav tillige Tilsagn om en større Tilførsel af Petroleum, navnlig til Fiskeribrug, men Tilsagnet kunde ikke opfyldes, og inden Overenskomsten var udløbet, var det tyske Rige brudt sammen. Allerede gennem Vaabenstilstands-Overenskomsten maatte Tyskland frafalde de Indskrænkninger, der fra tysk Side var paalagt neutrale Skibes Handelssamkvem med Fjenden. Herved bortfaldt ogsaa Klausulerne paa det Skibsbygningsmateriel, der var leveret fra Tyskland, hvilke Klausuler forhindrede Salg ud af Landet af Skibe, hvortil dette Materiel var anvendt. Men Tyskland tog Skridtet fuldt ud, og Grosse-er-Societetets Komité og Industriraadet kunde derfor i den Meddelelse, de den 22. Novbr. 1918 udsendte om Skibsfartsfriheden samtidig meddele, at alle Klausuler fra tysk Side var ophævede, ogsaa de tidligere paalagte. Men allerede i Decbr. indtraadte nye Vanskeligheder, idet de Allierede, der jo stadigt opretholdt Blokaden mod Tyskland — baade Indførsels- og Udførselsblokaden, den sidste for at kvæle Tysklands Konkurrence — og kaprede tyske Skibe, efter Vaabenstilstanden kunde komme ind i Østersøen og blokere dennes Kyster. Herved forhindredes navnlig Kuludførselen til Danmark, der havde fundet Sted især paa tyske Skibe. Det lykkedes dog at opnaa Tilladelse for et Antal tyske Skibe, men baade Kulproduktionen og anden Produktion i Tyskland laa i disse Maaneder efter Vaabenstilstanden langt nede, saaledes at den paa denne Maade frembragte Hindring af vor Import blev af mindre Betydning, tilmed da de Allierede nu i stadigt stigende Omfang slappede Tilførslerne. Værre var det, at de Allieredes Krav til Tyskland, om at dets Beholdninger af fremmed Valuta ikke formindskedes ud over et vist Maal, medførte, at vor Landbrugsexport sydpaa allerede fra April Maaned 1919 stærkt indskrænkedes, og ikke siden — stadig paa Grund af manglende Betalingsevne fra tysk Side — er kommet op igen, til største Skade for hele vor Økonomi. At denne ogsaa har lidt under Markkursens stadige Fald er paapeget i forrige Afsnit. Her kan det maaske tilføjes, at dette Fald for al Handel og Omsætning har medført de største Forstyrrelser, navnlig saa længe man fra tysk Side søgte at modvirke Faldet ved at nægte at levere Varer til den aftalte Pris og derefter forhøjede

Prisen. Siden er man fra tysk Side i alt væsentligt gaaet over til at fakturere i ikke-tysk Mønt.

I Dagene 7.—9. Oktbr. 1918 afholdtes en ny interskandinavisk Vareudvexlingskonference i Kristiania, dels for at planlægge Vareudvexlingen for 1919, dels for at undersøge de Virkninger, der maatte fremkomme gennem de af alle tre Lande nu afsluttede Handelsoverenskomster med U. S. A. Bl. a. til Behandling af disse Vanskeligheder afholdtes en ny Sammenkomst i Kjøbenhavn i Decbr. 1918, og man enedes her om at optræde samlet overfor de Allierede i Anledning af den Hindring, disse lagde i Vejen for den interskandinaviske Samhandel ved at kræve, at alle Garantierklæringer skulde viseres af dem, under Paaskud af, at Udførsel fra et af Landene til et andet ikke maatte finde Sted, hvis denne Udførsel i det importerende Land frigjorde Varer til Export til Centralmagterne. I mange Tilfælde nægtedes saadant Visum, under alle Omstændigheder var Forretningsgangen saa langsom, at den næsten umuliggjorde enhver Forretning. Forhandlingerne om dette Spørgsmaal med The interallied blockade Committee i London førte til, at Grosserer-Societetets Komité og Industriraadet under 25. April 1919 kunde meddele, at Kravet om Visering var blevet frafaldet ved Export af danske Fabrikater og af urationerede Varer; det var dog en Betingelse, at Udførselen ikke fandt Sted til sortlistede Firmaer i de to andre Lande. Ved Import fra disse skulde ingen Visering finde Sted. Udførsel af rationerede Varer krævede derimod Visum. Men snart efter bortfaldt Rationeringen og Sortliste-Systemet (jfr. S. 311), og med den tilbagevendende Handelsfrihed bortfaldt ogsaa den særlige skandinaviske Vareudvexling, der havde været de tre Lande til stor Nytte ved at delagtiggøre dem i saadanne Varer, der fandtes i et af de andre Lande, og som kun ved særlige Spareforanstaltninger o. l. fra disses Side havde kunnet stilles til Raadighed for de to andre Deltagere i Vareudvexlingen.

For Vareudvexlingen med Island lagde Ententen en Række Hindringer i Vejen, dels ved at forhindre, at der fra Danmark til Island udførtes forskellige Næringsmidler og Fabrikata, dels ved at beslaglægge paa Island den derværende Uldproduktion.

Endelig skal det anføres, at Spørgsmaalet om Ordningen af en Vareudvexling med Rusland har været under Behandling i hele det Tidsrum, denne Oversigt omfatter. Trods utvivlsom Interesse i ledende danske Erhvervskredse for en Ordning paa dette Omraade, er en saadan hidtil ikke naaet. Hverken den

i 1920 nedsatte snævrere danske „Committee for the Resumption of Trade Relations with Russia“, hvis Formand var Max Ballin, eller det et Aar senere (28. April 1921) nedsatte udvidede „Erhvervenes Ruslandsudvalg“ med Direktør Hjerl-Hansen som Formand formaaede at bringe Spørgsmaalet til Løsning. En Delegation fra dette Udvalg med Kammerherre Clan som Formand forhandlede i det tidlige Efteraar 1921 i Stockholm med Repræsentanter for Sovjetmyndighederne. Men Forhandlingerne blev afbrudt fra dansk Side under Paaberaabelse af, at der ikke kunde opnaaes tilstrækkeligt reelle handelspolitiske Fordele. Spørgsmaal af rent politisk Karakter, navnlig vedrørende en Anerkendelse af Sovjetregeringen, spillede med ind og bragte Sagen til at strande.

Til at undersøge og afgive Betænkning angaaende den fremtidige Traktatpolitik nedsattes ved kgl. Res. 22. Marts 1919 en Kommission med Kammerherre Clan som Formand.

Det skal dernæst nævnes, at ved Lov 21. Decbr. 1918 fornyedes Loven om Straf for Klausulbrud til 1. Maj 1919 og ved Lov 3. Maj 1919 til 1. Januar 1920, hvorefter Loven ikke mere fornyedes.

Vedrørende Skibsfarten er det i forrige Oversigt (57. Bd., S. 477) anført, at efterhaanden blev Størstedelen af vor Tonnage bundet hos de Allierede. Under Forhandlingerne om en Handelsoverenskomst med Amerika i 1917—18 mistede vi saaledes ca. 400 000 Tons (medens vi ved Overenskomsten med England i Sommeren 1917 havde afgivet 200 000 Tons til dette Land), idet U. S. A. som Betingelse for Ydelse af Bunkers forlangte Pligtrejser i et saadant Omfang, at danske Skibe, der kom til Amerika, enten maatte sejle for amerikansk Regning eller lægge op i amerikansk Havn. Skandinavien—Amerika Linien havde saaledes 3 af sine Skibe liggende i amerikansk Havn. At Forhandlingerne med U. S. A. om en Overenskomst blev taget op med fornyet Styrke ved Afsendelsen i Maj 1918 af den tidligere omtalte Delegation under Ledelse af Kammerherre Clan, havde dog en anden Aarsag. Forholdet var nemlig det, at Tyskland saa med megen Misnøje paa, at Størstedelen af vor Handelsflaade efterhaanden var i Ententens Tjeneste, og gav derfor sine Pribebestemmelser en betydelig Udvidelse, gaaende ud paa, at et neutralt Skib, forsaavidt Omstændighederne ikke talte derimod, betragtedes som sejrende for fjendtlig Regning, naar Størstedelen af det paagældende Lands Tonnage gik i Fart for Fjenden. Som

Følge af denne Udvidelse maatte der dels optages Forhandlinger med Tyskland, der resulterede i en Ordning, hvorved danske Skibe i neutral Fart var beskyttede, naar de var i Besiddelse af et Lejdebrev (Geleitschein), dels optages Forhandlinger med Ententen for at faa en større Del af Tonnagen fri, hvilket var en Forudsætning for Overenskomsten med Tyskland. I Overenskomsten med U. S. A. af 18. Septbr. 1918 forpligtedes den danske Skibsfart til at stille 465 000 Tons af de ca. 810 000 Tons, vi i alt raadede over, til Tjeneste for England og U. S. A. imod de ovenfor omhandlede Løfter om Tilførsler m. v. Fragtnævnet overtog derefter Dispositionen over hele den danske Flaade, saaledes at ingen Befragtning kunde finde Sted uden dettes Approbation, jfr. Handelsmin. Bkg. 27. Novbr. 1918. Endvidere fastsatte Nævnet i Overensstemmelse med Indm. Maximalfragter for Tilførselen af en Række vigtige Varer og udstedte herfor den 24. Novbr. 1918 en Tarif. For at den tilstedeværende Tonnage dernæst kunde udnyttes det mest mulige vedtoges efter Forhandlinger med Erhvervenes Fællesudvalg en Fordeling af Varerne i Klasser, saaledes at Varer i en højere Klasse paa Grund af deres større Betydning expederedes før Varer i en lavere Klasse. Med Hensyn til de særlige Forhold vedrørende Kul og Foderstoffer skal henvises til den tidligere Omtale under disse to Varegrupper.

Det er allerede anført, at Forholdene først efterhaanden trak sig i Lave — Overenskomsten virkede med Hensyn til Licenser tungt, og naturligvis tog det ogsaa sin Tid at faa Skibene ud af deres Kontrakter. Men da Overenskomsten praktisk talt bortfaldt i Sommeren 1919, blev der fra Rederiernes Side øvet et stærkt Pres for at slippe fri for Fragtnævnets Dispositionsret over hele Flaaden og de fastsatte Maximalfragter. Der blev derfor afsluttet en Overenskomst mellem Regeringen og Fragtnævnet under 17. Septbr. 1919, hvorefter den danske Handelsflaade skulde stilles til fri Raadighed for Rederierne uden Restriktioner, imod at der stadig i Tiden fra 1. Oktbr. 1919 til 30. Septbr. 1920 blev holdt 172 000 Tons til Disposition for Kultilførsler fra England til en Fragt af ikke over 35 Kr., og 133 000 Tons i tre Farter for Tilførsler af Foderstoffer til en Fragt af ikke over 100 Kr. fra River Plate. Endvidere maatte danske Skibe, der sejlede med Last til Danmark, ikke i denne Fart notere højere Fragter end de den 4. Juli 1919 noterede Maximalfragter. Da Loven af 12. Marts 1918 om Salg og Bortfragtning af Skibe udløb

ved Udgangen af 1919, fornyedes den dog for et Aar ved Lov af 22. Decbr. 1919, jfr. Handelsmin. to Bkg. 7. Febr. 1920, for at der af Hensyn til Formindskelsen i Handelsflaaden stadig kunde føres Kontrol med Dispositionerne over dansk Tonnage, der fortsat ikke maatte bortfragtes uden Dampskibsnævnets (Handelsministeriets) Tilladelse. Da Loven ikke fornyedes, ophævedes de to Bkg. ved Bkg. 14. Januar 1921. Ved Lov 22. Decbr. 1920 var Fragnævnet blevet ophævet.

Som omtalt i forrige Oversigt, nedsattes inden Vaabenstilstanden Forsikringspræmierne for Skibe og Varer stærkt, og var for Skibe ved Udgangen af 1918 $\frac{1}{2}$ pCt., for Varer 1 pCt. Da mange Baade gik i time-charter, var disse Reduktioner naturligvis til stor Fordel for Skibsfarten, der yderligere blev gunstigere stillet ved, at Rejserne forkortedes, idet Nordsø-Konvoyeringen i de sidste Dage af November 1918 ophørte, hvorved Tidsspildet ved Samlingen i Konvoy-Havnene m. v. blev undgaaet. Maximalfragterne for forskellige Varer, navnlig Kul, blev ganske vist nedsat i Begyndelsen af 1919, men med den frie Tonnage var der Mulighed for udmærkede Forretninger under det store Opsving i Handel og Samfærdsel, der begyndte nogle Maaneder efter Vaabenstilstanden. Hertil kom, at U. S. A. i Febr. 1919 gav Afkald paa sin Ret efter Handelsoverenskomsten til at befragte dansk Tonnage, saaledes at en stadig stigende Del af Tonnagen kom til Raadighed for de danske Redere paany, og i Maj nedsatte England Prisen paa Bunkers til 31 à 32 sh. (Halvdelen af den hidtidige Pris). Skibsfartens Kaar var derfor stadig mere straalende igennem 1919; og Efterspørgslen efter Tonnage her til Landet var i Stand til fuldstændig at beskæftige den danske Tonnage, der søgte hjem efter Frigivelsen fra de Allierede. Men bl. a. her ved opstod den Mangel paa fremmed Valuta, som begyndte at gøre sig gældende i Efteraaret 1919, og som i Vinterens Løb førte til Valutareguleringen (59. Bd., S. 468). Fra Marts 1920 begyndte Fragtraterne at falde, først langsomt, siden med stigende Fart, og medførte i 1921 ret store Oplægninger, indtil Udgifter til Løn m. v. igen nogenlunde var bragt i Overensstemmelse med det ny Fragsatsniveau.

Ved kgl. Andg. 22. Septbr. og 10. Oktbr. 1919 fastsattes det, at Krigsforsikringen for henholdsvis Skibe og Varer skulde træde i Likvidation. For Vare-Krigsforsikringens Vedkommende er Likvidationen afsluttet, idet et Forskudsbeløb af 6 Mill. Kr. er taget til Indtægt paa Statsregnskabet 1918—19 § 7 (uden at være bevilget paa nogen Finans- eller

Tillægsbevillingslov), medens Restbeløbet, 1,04 Mill. Kr., er taget til Indtægt paa Tillægsbevillingsloven for 1921—22. Varekrigsforsikringens samlede Netto-Præmie blev 17,1 Mill., dens Netto-Skadesbeløb: 8,4 Mill. Kr. For Skibsforsikringens Vedkommende er Likvidationen endnu ikke afsluttet. Paa samme Maade som for Vareforsikringens Vedkommende er et Forskudsbeløb af 16 Mill. Kr. taget til Indtægt for 1918—19; endvidere overtog Forsikringen 25 Mill. Kr. af Statslaanet af 1. April 1919 („Rederlaanet“). Paa denne Maade bragtes en Ordning til Veje paa et ret vanskeligt Forhold. Det store Overskud, der var fremkommet i Skibsforsikringen, og som skyldtes de i Forhold til de lidte Skader høje Præmier, maatte nemlig siges at være betalt af Forbrugerne igennem de af Præmierne forårsagede højere Varepriser. Der syntes saaledes ikke at være Grund til, at Rederne skulde dele dette store Overskud, og ved en mindelig Ordning mellem Regeringen og Rederne gik man derfor den angivne Vej ved Overskudets Fordeling. Netto-Præmiebeløbet androg i øvrigt 117,5 Mill. Kr., Skadesbeløbet 72,6 Mill. Kr. — I det nævnte Finansaar 1918—19 toges endvidere til Indtægt paa § 7 11½ Mill. Kr. af Statens Excedent-Krigsforsikring af Skibe. Beløbet stammede fra en Ordning, hvorefter Staten, naar de i „Krigsforsikringen for danske Skibe“ forsikrede Skibe ønskedes krigsforsikrede for en Værdi, der oversteg 750 000 Kr., overtog Risikoen for et Beløb af indtil 375 000 Kr. for hvert enkelt Skib mod herfor at oppebære samme Præmiesats som den, for hvilken Skibet var forsikret i Krigsforsikringsinstituttet (Rigsdagstidende 1918—19, B, Sp. 2323). — Endelig skal det anføres, at da Fragtnævnet ved Overenskomsten med Regeringen af Septbr. 1918 (jfr. foran S. 125 og 315), var indgaaet paa, at ogsaa de allerede da befragtede 100 000 Tons skulde nyde godt af Fragtnedsættelsen, nedsatte Centralkontoret Prisen paa den Majs, der blev anvendt ved Ombytning af Brødkorn i Overensstemmelse med de reducerede Fragter, medens den øvrige Del af de 100 000 t Majs solgtes i fri Handel, og det til dette svarende Beløb af Fragtnedsættelsen toges til Indtægt paa Statsregnskabet 1919—20, § 14 B, med 1½ Mill. Kr. (jfr. Rigsdagstidende 1919—20, B, Sp. 2941, og i det hele „Fragtnævnets Beretning for 12. Maj 1916—22. Decbr. 1920“, udgivet af Fragtnævnet 1921).

Ved Lov 4. Oktbr. 1919 ophævedes Bestemmelserne i Lov 18. Maj 1917 om Beslaglæggelse af Forsikringssummer for danske Skibe forsaavidt angik Forlis efter først-

nævnte Lovs Dato; Forsikringssummer udbetalte for saadanne Forlis stillede altsaa til Redernes Raadighed, medens Beløb for tidligere Forlis stadig var under Beslag. Rederne trængte naturligvis paa for at faa disse Penge frigivet, og Handelsministeren forelagde da, ved Begyndelsen af 1921, efter at Loven om Bortsalg og Befragtning, som ovenfor anført, var bortfaldet, ogsaa Forslag til Lov om, at de paagældende Beløb, ca. 33½ Mill. Kr., blev frigivne. Men Folketinget behandlede ikke Lovforslaget færdig, da navnlig Socialdemokraterne var imod Frigivelsen, som de frygtede blot skulde medføre forøgede Dividendeudbetalinger. Forslaget blev paany fremsat 21. Decbr. 1921 med en nærmere Paavisning af, at den danske Handelsflaade nu var større end før Krigen (Rigsdags-tidende 1921—22, A, Sp. 4681); Grunden til Beslaglæggelsen, nemlig at Pengene skulde bruges til at udligne de under Krigen indtrufne Tab i Tonnagen, var saaledes bortfalden, og Loven stadfæstedes af Kongen 12. Juni 1922. — Ved Lovene af 21. Decbr. 1918 og 3. Decbr. 1919 forlængedes midlertidig Lov af 13. Oktbr. 1916 om danske Skibes Registrering til 27. August 1920, jfr. Handelsmin. Bkg. 8. Septbr. 1920. — Ved Justitsmin. Bkg. 11. Novbr. 1918 ophævedes Forbudet af 6. Marts og 12. April 1917 mod offentlig Meddelelse om Skibstrafik; og ved Indm. Bkg. 10. Januar 1920 ophævedes Paabudet af 8. Marts 1917 vedrørende Indberetninger om Skibes Sejlads.

Endelig skal det anføres, at de midlertidige Forlængelser af visse Frister for Patenter og for Varemærker og Mønstre ved Handelsmin. Bkg. 7. Septbr. 1918, 23. April og 6. Novbr. 1919, jfr. Lov 22. Decbr. 1919, 24. Jan., 9. Febr., 12. Juni, 28. Juli, 30. Septbr. og 14. Decbr. 1920 forlængedes til 1. April 1921, jfr. ogsaa de tre Love om Patenter, Varemærker og Mønstre af 8. Febr. 1921.

VII. Andre Spørgsmaal.

Ved Justitsmin. Bkg. 1. August 1918 blev Pastvangen overfor Svenske og Normænd skærpet, jfr. Bkg. 24. Januar 1919. Bestemmelser vedrørende, hvilke Landes Undersaatter, der skal være forsynede med Pas og Passets Indhold findes

i øvrigt i Justitsmin. Bkg. 14. Febr. 1919, hvori der for de svenske Pas' Vedkommende indførtes mindre Lettelser ved Bkg. 27. August 1919. Ved Justitsmin. Bkg. 25. Septbr. 1919 førtes de Beløb, indvandrende arbejdssøgende Personer i Henhold til Bkg. 23. Oktbr. 1913 skulde være i Besiddelse af, saa at sige à jour, idet de forhøjedes med 100 pCt. til 60 og 100 Kr. for henholdsvis nærmere og fjernere Boendes Vedkommende. Ved Lovene af 22. Decbr. 1919 og 1920 forlængedes Gyldigheden af Lov af 22. Novbr. 1917 om Tilsyn med fremmede til Udgangen af Aaret 1921. — Under de urolige Forhold efter Vaabenstilstanden og ved Udbruddet af den tyske Revolution søgte og fik Regeringen ved Lov 22. Novbr. 1918 Myndighed til at forbyde Indførsel af Vaaben og Ammunition, jfr. Justitsmin. Bkg. 23. Novbr. 1918 og 28. Decbr. 1920.

BOGANMELDELSER

HARALD WESTERGAARD: *Economic development in Denmark before and during the War.* Offentliggjort af The Carnegie Endowment for international Peace, 106 S., Oxford, 1922.

Det Maal, Forf. har sat sig i denne Studie, er at beskrive de sociale Ideers Udvikling i Danmark op til Verdenskrigen, og i nogle afsluttende Bemærkninger at skitsere Krigens Betydning paa dette Omraade. Det ligger i Sagens Natur, bl. a. fordi kun 20 af de godt 100 Sider vedrører Forholdene under Krigen, at de Bemærkninger, der derom gøres, er af mere almindelig Karakter og prægede af den større Usikkerhed, det altid giver, at skulle karakterisere en Bevægelse, man staar midt i. Til Gengæld synes Bogens første og større Del mig skrevet med usædvanlig fast Haand. Det er lykkedes Forf. gennem en urokkelig Fastholden ved det Synspunkt, han har valgt sig, og naturligvis støttet af sin store Indsigt, paa denne lille Plads at give et sjældent anskueligt Billede af Landbrugets, Haandværkets og Arbejdernes Kaar her i Landet gennem det 19. Aarh. og af den sociale Udvikling, som fulgte med det økonomiske Fremskridt; tilmed er de Kapitler, der beskriver denne Udvikling prægede baade af Forf.s Deltagelse i Arbejdet med disse Spørgsmaal igennem de mange Aar, og af hans store personligt-menneskelige Interesse for dem. Enhver dansk Læser — læg og lærd — vil da gennem denne lille Bog kunne høste ny Viden og faa ordnet, hvad han allerede maatte sidde inde med af Kendskab til vort Lands økonomiske og sociale Historie. Imidlertid, Bogen er jo særlig skrevet for en ikke-dansk Læseværd. At den overfor denne har truffet det rigtige, fremgaar af en Anmeldelse i „The Economist“, hvori den karakteriseres som „a concise and masterly sketch of Danish economic history and recent social reforms“.

E. C.

C. L. SKJOLDBO: **Socialiseringens Veje og Maal.** 90 S. Socialt Bibliotek. Martin. København. 1922.

Interessen for Socialisering skyldede fra Tyskland som en Bølge over Landene efter Verdenskrigens Ophør. Men som andre Bølger sank den igen. For Tysklands Vedkommende er det betegnende, at „Jahrbücher“ i 1919 fandt sig foranlediget til i sin Kronik at optage et særligt Afsnit „Socialisering“, men at dette nu atter er forsvundet. Alligevel er Interessen for Socialisering ikke død og bør heller ikke dø. Thi det vilde jo være ensbetydende med, at man slog sig helt og holdent til Ro med den kapitalistiske Samfundsordning.

Der er næppe noget Land, hvor Socialiseringslitteraturen har været mere mager end her i Danmark. Mens Antallet af Skrifter herom i Tyskland er legio, og medens Norge og Sverige, hvor der er nedsat Socialiseringskommissioner, har udgivet omfattende Fremstillinger af Betingelserne for eller Foranstaltningerne til Socialisering i forskellige fremmede Lande, har der herhjemme hidtil ikke foreligget synderlig mere end Chr. Thorsens Skrifter om Forsikringsmonopol og Livsforsikringsmonopol, som Komiteen til Belysning af Statsmonopoler har udgivet.

Det kan derfor siges, at Bibliotekar Skjoldbos lille Bog i Martins sociale Serie kommer paa et tørt Sted. Det er kun en nødtørfigt Oversigt. Og de, der har fulgt nogenlunde med i Spørgsmaalets Behandling i Udlandets Litteratur, vil næppe træffe meget nyt. Men en Bog som denne, der er anlagt paa at blive spredt i videre Kredse, har dog sin Betydning, hvis den giver paalidelig og sund Oplysning. Og det gør den.

Anmelderen kunde dog være noget uenig med Forf. i den Maade, hvorpaa han bruger Ordet Socialisering. Naar det i Bogen uden videre siges, „at der er Enighed om, at det ikke bør være Staten, der overtager og driver de økonomiske Virksomheder, der skal (og kan) socialiseres“, saa kan denne Paastand vist kun opretholdes, naar man nægter dem, der vil indrømme Staten (og Kommunerne) et i al Fald begrænset Omraade for Erhvervsvirksomhed, Retten til at tale om Socialisering. Forf. stiller da ogsaa andet Steds i Bogen Nationalisering og Socialisering op imod eller i al Fald ved Siden af hinanden. Undertegnede vilde være mere tilbøjelig til at følge Ægteparret Webb, naar de i deres Bog om England som socialistisk Stat siger: „Det eneste væsentlige Træk i Socialisering er, at Industrier og Tjenester sammen med de Produktionsmidler, som de kræver, ikke ejes af enkelte, og at den

industrielle og sociale Administration ikke organiseres med det Formaal at opnaa privat Profit." Og deres Forslag gaar da ud paa en Socialisering, der dels omfatter Nationalisering og Kommunalisering af visse Virksomheder, dels Forbrugsforeningernes Overtagelse af en Del af Produktionen.

Maaske Forf. ved Enigheden sigter til, at der i en Resolution paa den internationale Arbejderkongres i Genf i 1920 udtaltes: Ved Socialisering forstaaer vi Overførelsen af al Industri og alt Arbejde, som er nødvendigt for Tilfredsstillelsen af Folkets Behov, fra kapitalistisk Ejendom og Kontrol til Samfundets Ejendom og Kontrol. Her tales med Villie ikke om Staten, men om Samfundet. Men det turde dog være rigtigst og mest stemmende med almindelig Sprogbrug, hvorefter vi sætter det socialistiske Samfund i Modsætning til det kapitalistiske, ved Socialisering at forstaa Overgangen fra kapitalistisk til samfundsmæssig Ejendom og Drift, hvad enten saa Samfundet repræsenteres af Stat og Kommuner, af Forbrugerorganisationer eller af andre samfundsmæssige Organer.

Bogens længste Kapitel handler om Bedriftsraadene som et Udtryk for en delvis Socialisering, der efterhaanden vil kunne føre videre. Baade den tyske Lov og De samvirkende Fagforbunds og Fabrikdirektør Lindbergs Forslag gengives ret udførligt. Det sidste med dets Sigten paa, at Bedrifterne efterhaanden kan gaa over til selvejende Institutioner, er vel nok det eneste originale danske Bidrag til Spørgsmaalets Løsning.

Man kan ikke andet end paaskønne, at Forf., som i og for sig ikke lægger Skjul paa, at han staar i den socialistiske Lejr, viser en klog Moderation i Kravet om Socialiseringens Gennemførelse og i det hele har Syn for det relative i Socialismen. I førstnævnte Henseende kan henvises til, hvordan han ligesom mange tyske Socialøkonomer og moderate Socialister fremhæver, at et ødelagt Erhvervsliv er en slet Basis for Socialiseringen, ligesom han mener, der i det hele maa kræves ganske bestemte økonomiske og historiske Forudsætninger. Med Hensyn til Forstaaelsen af Socialismens Relativitet kan man nævne en Bemærkning som denne: „At det socialistiske Samfund vel næppe bliver det sidste Trin i den sociale Udvikling, men til sin Tid bliver afløst af mere fuldkomne Samfund, hvorom vi kun kan have vage Forestillinger, er en Sag for sig“. I Stedet for med Forf. paa den anden Side af det socialistiske Samfund at drømme om etwas noch nie dagewesenes, var det maaske nok saa realistisk med Webberne i den omtalte Bog at tænke sig, at der selv under det socialistiske Sam-

fund vil være Omraader, hvor den nuværende Privatdrift vil have sin Plads, f. Eks. i Landbruget. Det kunde jo dog ogsaa være med noget allerede kendt, at den socialistiske Stats Ufuldkommenheder skulde udfyldes.

Der er saaledes i Bogen adskilligt at glædes over, en Del, der omvendt ægger til Modsigelse, alt i alt er Bogen ikke blot let læst, men ogsaa værd at læse.

Even Marstrand.

CORDT TRAP: Russiske Jøder i København efter Folketællingen 1921. 31. S. Vilhelm Trydes Forlag. København. 1922.

Dette Skrift, der er Særtryk af „Jødisk Tidsskrift“, indeholder en Fortsættelse af Forf.s tidligere Undersøgelser over det mosaiske Troessamfund i København (jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1907 og 1912), og giver ogsaa den talmæssige Dokumentation for det gamle københavnske Jødesamfunds fortsatte Døen ud. I 1916 var der saaledes endnu 3076 Personer af det gamle Samfund, i 1921 kun 2729; samtidig steg Antallet af de Personer, der hører til de før Krigen indvandrede Jøder, fra 2443 til 2615, saaledes at disse sammen med de under Krigen indvandrede russiske og andre Jøder nu ialt udgør 3146 Personer, eller ikke faa flere end det gamle Samfund. Det er disse nye fremmede, Størstedelen af Afhandlingen drejer sig: Om deres Giftermaalsforhold, Fødsler og Dødsfald, Fordeling efter Erhverv m. v. Forf. paapeger, at det synes at gaa fremad for disse Indvandrere, der alle kom hertil for at begynde paa fuldstændig bar Bund, men at Fremgangen er meget langsom, og at de praktisk talt endnu alle lever under ganske fattige Forhold. Maaske er det først forbeholdt den følgende Generation, der nyder dansk Skoleundervisning at komme ud over Proletartilværelsen. Der foreligger i hvert Fald her et interessant socialt Fænomen, og man er Forf. taknemlig, fordi han stadig følger og belyser Spørgsmaalet.

E. C.

Nationalekonomiska Studier, tillägnade Prof. Knut Wicksell. 12te Hefte af Ekonomisk Tidsskrift. 1921.

Prof. Wicksells 70aarige Fødselsdag har givet svenske Økonomer Anledning til som Hyldest at udgive en Række Afhandlinger, hvortil enkelte tyske Bidrag er knyttede.

L. v. Bortkiewicz har skrevet en ret formalistisk Op-

sats over Forholdet mellem den subjektive og objektive Pris-teori; hans Paavisning af den utvivlsomme Forbindelse mellem objektive og subjektive Elementer er ikke det sidste Ord, forsaavidt han ikke gaar bag om Produktionsomkostningerne til det tekniske Besvær ved at fremstille Tingene.

Af Carl Menger aftrykkes et posthumt Brev, hvori han siger: Naar jeg laaner 1000 Gylden, er det, jeg modtager, og hvorfor jeg er villig at give Rente „die Erwerbsgelegenheit“, som giver Laantager Mulighed for at anskaffe de Kapitalgoder, der erhverves for de 1000 fl, eller rettere for at skaffe sig den Udnyttelse af disse Kapitalgoder, der igen er identisk med Nytteindholdet af de 1000 fl.

Ogsaa fra Böhm Bawerk foreligger der et efter dennes Død udgivet Brev til Wicksell, hvori B. B. vender sig mod Marshalls Venteteori, som han (s: B. B.) energisk hævder er noget ganske andet end Agioteorien. B. B. beskylder Marshall for „at pløje med Agioteoriens Heste for at høste til Fordel for Abstinenteorien“.

De vigtigste Bidrag i Lykønskningsheftet er imidlertid givet af svenske Økonomer:

L. Brismann hævder i sin Opsats, at 8 Timers Arbejdsdagen betyder en Mindskning og Fordyrelse af Produktionen (under Forudsætning af, at Daglønnen og Produktionstempoet er uforandret). I saa Fald gælder den almindelige Lov, at naar en af Produktionens Faktorer bliver dyrere, vil dels Dyrkningsgrænsen ogsaa industrielt blive indskrænket og den fordyrede Faktor (Arbejdet) blive substitueret af andre Faktorer. En dansk Forfatter, Ingeniør Jantzen har fremstillet Følgen for Arbejderne saaledes: da større Løn giver større Arbejdsløshed, saa er der et Skæringspunkt, hvor Arbejdernes Totalløn bliver størst og en Forringelse eller Forhøjelse i Timelønnen giver hele Klassen Tab, fordi de Arbejdende maa forudsættes at skulle underholde de Arbejdsløse.

Nu vil imidlertid en Substituering af Maskiner med Arbejde betyde en højere Teknik og igen billigere Produktion, der i de Fald, hvor Varens Efterspørgsels Kurve er jævn, kan betyde Evne til at beskæftige flere Arbejdere trods den højere Teknik. Men 8-Timers Dagens Tab for Arbejdsgiveren kan iøvrigt mere end afbalanceres, hvis han gaar over til Flerhold Systemet.

Industriens og Samfundets Interesse er imidlertid en kortere Arbejdstid, ledsaget af større Ydelse fra Arbejderens Side eller af Flerhold Systemet, og angaaende Styklønnens Stigen,

som i og for sig ikke er ønskelig, saa er den endog ganske unødvendig, hvor de bedre Arbejderforhold trækker Menneskemateriel fra Smaahaandværker- og Detaillistklassen med en tilsvarende Nedgang i Antallet af disse Klassers Personel. Jo mindre Afstanden er mellem Detail- og Engros-Prisen, des lavere kan Lønnen være. Det er noget uretfærdigt, naar den borgerlige Presse i Danmark lægger Eftertrykket paa Nedsættelsen af Arbejdslønnen og glemmer, at denne bør være en Funktion af Detailprisen, saavel som at en for stor ikke producerende Mellemklasse er en Byrde paa de produktive Erhverv.

Prof. Davidson undersøger den herskende Depressions Genesis. Forf. undersøger Prisfaldet a) som Følge af de ophobede Vareforraad hos Regeringen og Private, der kastedes paa Markedet paa én Gang, og b) som Følge af at Dollaren fik forøget Købeevne. Forfatteren mener, at den Bankpolitik, som de i det amerikanske Centralreservebanksystem omfattede Instituter siden medio 1920 førte med Kreditindskrænkning, maatte have Depression til Følge.

Eli Heckscher undersøger Virkningen af for lav Rentefod og er enig med Wicksell om Forbindelsen mellem Rentefod og Pengeværdi, men medens Wicksell og Davidson mener, at en for lav Diskonto virker kumulativt, siger Heckscher med Cassel, at en for lav Rentefod ganske vist fører til en Omlægning i Produktionen, der baade binder for megen fast Kapital og fører til en for stor Produktion af Kapitalgoder; men dette fører i anden Omgang til, at der bliver for faa Konsumvarer, der saaledes stiger i Pris, hvilken Stigning kalder de produktive Kræfter tilbage til Konsumvaren.

Silverstolpe giver en baade teoretisk og praktisk Opstilling af Vexselkursens periodiske Fluktuationer og finder, at den sjældent naar Guldpunktet, men oscillerer omkring Guldpariteten med den halve Afstand til Guldpunktet.

Carl Åmark har skrevet en om stor Flid vidnende pris-historisk Studie for Tiden 1732 til 1914. En Række Tabeller er udarbejdede, deriblandt en morsom om Vexelkursen paa Hamburg (Hbg.-banco) fra 1740—1830, — fra 1740—76 for sv. Mark Kobbermønt (pari 36 Mark) og fra 1789—1830 skill. Rigsgælds (pari 48 sk).

Rothlieb undersøger de ikke udnyttede Naturtilganges Værdi; ja, naar deres Udnyttelsesmulighed ligger saa langt borte, at den, diskonteret tilbage til nutidig Værdi, ingen Værdi har, ja saa er den fra et privatøkonomisk Synspunkt værdiløs, men fra et nationalt Synspunkt har den stor Betyd-

ning, fordi den giver den nuværende Generation Sindsro overfor Følgen af en Befolkningsforøgelse. Analysen er gennemført med Rothliebs sædvanlige Skarphed.

Sommarin er ved Siden af at være en god Nationaløkonom en fin Historiker, hvad hans Afhandlinger om svensk Bjærgværk har vist. Denne Gang undersøger han, hvorledes Nationaløkonomien anvender Ordet Kapitalrente, og hvilket forskelligt Indhold Ordet faar hos de forskellige Forfattere og i Lovgivningen. Forf. gaar tilbage til den svenske Middelalder og citerer fra den svenske Ordbog over Middelalderens Sprog, hvor vi har Udtrykket Kronerente som Afgift til Kronen af fast Ejendom; han viser ogsaa, hvorledes man i Sverige har brugt Ordet „Interesse“ for hvad vi nu kalder Pengerente; han citerer Boëtius Fremstilling af, hvorledes den aktuelle Bankrente skal sættes, nemlig: „efter den vinst, man, utan møda och fara att förlora, kan draga av sina penningar i ett lands huvudnärning“ (1799). Forf. ender med at kritisere, at Nationaløkonomien ikke holder Kapital- og Pengerente ude fra hinanden.

Docent Lindahl fortsætter sine Studier over det Wicksellske Interesseprincips Anvendelse ved Beskatninger, denne Gang med Hensyn til Kommunerne. Forf. undersøger hvilke af Kommunens Udgifter er almindelige og hvilke kommer specielle Erhverv tilgode. Men selve Interesseprincippet fører jo til en ulig Anvendelse af de forskellige Skatteformer, hvad Forf. undersøger; Princippet fører jo iøvrigt til Kravet om kvalificeret Majoritet ved de fleste Bevillinger.

Om Ohlins Undersøgelse om Skovenes Omløbstid og Rentabilitetsberegninger tør jeg ikke udtale nogen Dom.

Endelig har Oscar Josephson undersøgt Spørgsmaalet om „Interlocking directorates“ Indtrængen i det svenske Aktiesystem: Medens Anno 1900 Storbankerne gennem Indsættelse af sine Bestyrelsesmedlemmer og Repræsentanter i Storselskabernes Ledelse beherskede 28 ud af 66 Selskaber, behersker de nu 90 af 112. I Sverige var der i 1900 c. 350 Bolag med over 1 Mill. Kr. Aktiekapital, nu kun 300! Men af de 350 Bolag for 20 Aar siden havde 7, nu 87 over 10 Mill. Kr.s Kapital og et Dusin har over 40 Mill. Kr. hver. Til Belysning af Kapitalens Concentration og samme Grupperes Magt indenfor Erhvervslivet er Hr. Josephsons Afhandling meget interessant og burde fremkalde en lignende Undersøgelse herhjemme.

Professor Wicksell er en ejendommelig Forfatterpersonlighed; som Analytiker staar han paa Højde med de bedste i

Europa, og, kan man end paavise Fejl i hans Analyser og undertiden kritisere en Stejlhed, der kan blive doktrinær, saa skylder svensk og derigennem nordisk Nationaløkonomi ham som teoretisk Banebryder saa meget, at vi danske Nationaløkonomer med god Grund og af et oprigtigt Sind har kunnet deltage i den Hyldest, der blev ham til Del, da han overskred Støvet's Aar.

Dr. L. V. Birck.

GERHARD MAGNUSSON: *Socialdemokratiet i Sverige. I—II*
P. A. Nordstedt og Söners Förlag. Stockholm 1922.

Ligesom i Danmark er Socialismen nu ved at blive historisk i Sverige, og der som her har man fejret „Jubilæet“ ved Udsendelsen af større Værker, der i et Tværnsnit skal vise og forklare Udviklingen. Denne Opgave er for Sveriges Vedkommende løst med Talent af Gerhard Magnusson, der i de to hidtil udkomne Bind af Socialdemokratiet i Sverige giver en billedrig, fængslende og upartisk Skildring af Socialismens drøje Kamp fra 1880 til Hjalmar Brantings første Regeringsdannelse. Der indledes med et skarpt og kritisk Blik paa Datidens sociale Forhold, og den kommende Skildring grupperer sig da om de Mænd, der satte sig til Maal at bedre Arbejdernes Kaar, — først Palm og Danielson, senere Lindhagen og Branting. At Magnusson ikke er Historiker røber han i sin Stofplacering; han lægger Hovedvægten paa den enkelte Begivenhed og drager ofte den alene frem. Naar der alligevel naas den fuldstændige Harmoni, er det fordi Magnusson forstaar den vanskelige Penneføringens Kunst bedre end de fleste. Ikke for intet var han anset for en fremragende Redaktør af „Socialdemokraten“ — men fra alle Sider anerkendte man fra hans tidligere Dage hans sjældne Evne som Stilist. Han er følsom og dog ironisk skarp, munter og vemodig uden i noget Tilfælde at forsynde sig mod den gode Smags Love.

Hist og her kan der dog være Grund til en Anke. Det er beklageligt, at just Magnusson ikke kommer nærmere ind paa det akademiske Moments Betydning for Socialismen som Helhed, for den svenske især. Han er inde paa Emnet ved Omtalen af Sidney og Beatrice Webbs Bog om Fagforeningerne — men lader det saa ligge uden at se nærmere paa de Væsensejendommeligheder, som netop er mellem svensk og engelsk Socialisme, fordi der ene Sted er delvis akademisk Ledelse, medens den ganske mangler det andet. Og særlig da

der for kun faa Aar siden i Sverige førtes en Debat herom med Branting, der som bekendt ansaa Akademikerne for Grunden til den svenske Socialismes Smidighed, medens de paa den anden Side var en Svækkelse, fordi de var en Bremse paa den Selvtillid som en Arbejderbevægelse dog bør give Arbejderne, — havde det været af Interesse at høre, hvad Magnusson mener. For som Forholdene er nu i Sverige, kan man ikke andet end studse ved det ejendommelige Faktum, at det er netop i den marxistiske Arbejderbevægelse, hvor man i Teorien dyrker Massen og dens Herredømme, at det akademiske System har sat flest Blomster. Man har i Sverige intet Exempel paa, at man fra Socialdemokratiets Side har søgt at reducere de store Individualister til Intet.

En anden Mangel, som vi finder væsentlig, skyldes Forglemmelsen af Dr. jur. Niels Søderquist. Han hører med, hvor Talen er om det svenske Socialdemokratis Historie. Han var Stifter af Studenterforeningen Laboremus og Sjælen i dennes Samarbejde med Arbeidsbefolkningen; det var en Sammenlutning af unge Haandens og Aandens Arbejdere — og deri laa denne Forenings Betydning. — — — Det svenske Socialdemokratis Historie var rig og betydende. Det kan derfor kun undre, at f. Eks. Aron Rydfors i sit store Værk om Sveriges Historie i den nyere Tid helt springer Socialismen over — især da han ellers i en forfærdende Grad gaar i Smaating.

Ser man paa Rydfors Negligeren af sit Lands største sociale Gennembrud, kan man ikke andet end med et Smil mindes Professor Hjærne, der ved Verdenskrigens Udbrud skrev, at nu var „Socialismen for evig død, fordi ingen mere talte om den i Tyskland“. Som om der var nogen, der nu talte om Professor Hjærnes Tyskland.

Vil man lære den svenske Socialisme, dens Art og dens Skabere at kende, er der kun en Vej at gaa: man maa følge Magnusson. Han er lærerig og fornøjelig, blottet for den Tørhed, som saa let sniger sig ind i historisk sociale Værker. Der er Fart og Farve over Stilen; kun synes vi, at den kendte svenske Noblesse fejrer for stor en Triumf ved at Branting i et Værk som dette benævnes Hans Excellence.

Johannes Lehmann.

EMIL SAX: **Der Kapitalzins**. Kritische Studien. Berlin. Julius Springer. 1916.

Paa sin 71aarige Fødselsdag har Professor Sax, lige kendt i den økonomiske Teori som i Trafikpolitiken, udgivet sin længe ventede, dybt gennemtænkte, men umaadelig vanskelige Kritik af Böhm-Bawerks berømte Kapitalrenteteori. Böhm er vor største Dogmehistoriker; men som Analytiker har han efter mit Skøn gjort Skade; hans saa fint opbyggede Renteteori er i Virkeligheden Generaliseringen af Enkelttilfælde, Soffisterier og fyldt med den Art Syllogismer, hvor det samme Ord i Oversætning og Undersætning dækker forskelligt Begrebsindhold. I samme Grad som B.-B.s Argumentation er overfladisk blændende og i samme Grad hans Fremstilling indeholder mange rigtige Iagttagelser, i samme Grad er hans Tankefejl skæbnesvangre.

Professor Wicksell har behandlet mig haardt i et udenlandsk Tidsskrift, fordi han, som han selv har sagt til mig, var vred over, at jeg i mit Forord til Værdilæren havde sagt, at Böhm-Bawerks Teori har været en Hindring for mig i at naa ind i Fordelingsproblemet. Efter nu i lang Tid at have syslet med Böhm-Bawerk, er jeg blevet saa meget mere bestyrket i min Opfattelse, at for mig staar Böhms Teorier som en aandfuld og dygtig Mands skæbnesvangre Vildfarelser! Naal enhver Videnskab og særlig Nationaløkonomien har et Rustkammer af „exploded fallacies“. Böhm-Bawerks Lære er i Virkeligheden kun en ny Udgave af Produktionsteorien, mildnet gennem Læren om Fremtidsdiskontoen, kombineret med en ændret Lønningsfondsteori; den er mere sindrig og subtil end de ældre Teorier, men ikke mindre urigtig; Böhm-Bawerks Fortjeneste ligger foruden i det dogmehistoriske og kritiske i dels den Del af hans Agioteori, som er indkorporeret i det økonomiske System under Begrebet Fremtidsdiskonto, som hos Marshall er resulteret i det nok saa klare Begreb Godtgørelse for „waiting“; endvidere hans Understregning af, at Maskinanvendelse samfundsmæssig set er en Produktionsomvej og endelig den indirekte Slutning, man kan drage af hans Fremstilling, at hvilken Teknik man vælger maa være en Funktion af Forholdet mellem Arbejdertal og Kapitalmængde. Böhm udtrykker det saaledes, at da alle Arbejdere og samtidig al eksisterende Kapital skal beskæftiges (og bliver det i et statisk Samfund) saa maa vi vælge den Produktionsperiode, som tillader den samlede Kapital at beskæftige det samlede Antal Arbejdere. Men selv her lider hans Teori om Subsistensfonden

som Indbegreb af al Kapital af den Fejl, at Fonden ikke qua Produktionsgoder er en fast Størrelse, men kan øges ved at Overklassen ændrer sit Luksusforbrug, ligesom heller ikke Arbejdertallet er en fiks Kvantitet, men kan ændres ved Tilgang fra de uproduktive Klasser.

Medens i Norden Wicksell og Westergaard nærmest har accepteret Böhm-Bawerk, den første dog med Indvendinger, hvis matematiske Form har faaet Østrigeren til blot at gentage sine Paastande og med en Kompliment til Svenskeren at beklage, at han ikke kan forstaa Indvendingen, da han ikke kan Matematik, saa har Jak. Kr. Lindberg i 1904 i Nationaløkonomisk Tidsskrift efterregnet Böhms Tabeller og paa en Maade, der for mig staar som den mest glimrende i dansk Nationaløkonomi, paavist det urigtige i Böhms Resultater. Senere har Nordmanden Aarum og Svenskeren Brock opstillet en tilsvarende Kritik. Hele Böhms Opstilling er iøvrigt et Postulat: han gaar ud fra, at vi ved at anvende 10 000 Kr. faar pr. Arbejder et (vilkaarligt) stigende Aarsudbytte (i Penge), eftersom vi anvender dem over 1, 2, 3 indtil 10 Aar.

Ogsaa Amerikanerne, f. Eks. Irving Fisher og Frank Fetter, har kritiseret Böhm, men ingen Kritiker har været skarpere end den gamle Sax, og jeg vil tilstaa, at saa vanskelig hans Bog er at læse — et virkeligt Hjernearbejde kræver dens Gennemgang — saa interessant er den. Og er der end mere Dialektik i den end nødvendig, logisk set er Bogen uangribelig, og ingen bør læse Böhm uden at sammenholde ham med Emil Sax. Naar Böhm har sejret saa stærkt i den offentlige Mening, maa Aarsagen være den, at hans Resultater er behagelige og plausible, konservative, som de er, socialt set, men i en ny og mindre stødende Iklædning, og at denne Iklædning er saa vanskelig at gennemtrænge, at kun faa har gidet at gennemprøve dem. Jeg skal nu gengive Sax' Kritik, idet jeg indfører nogle af mine egne Resultater. Angaaende Sax' egen Teori, da er den væsentlig denne:

Kapital som teknisk Hjælpemiddel fremskaffer en Gevinst i „Velfærd“, betinget af en Renunciation af nutidig Tilfredsstillelse. Den abstrakte Produktionsproces yder paa Grund af Kapitalanvendelsen et større Udbytte, som for saa vidt kan tilskrives Kapitalen, fordi dette Merudbytte ikke vilde komme i Stand uden Kapital, men det er ikke Kapitalens som saadan, fordi Merudbyttet nok skyldes at man anvender Kapital, men dog kun kan fremkomme som Produkt af kombinerede Produktionsfaktorer, hvoraf Kapitalen kun er en.

Nu spiller de sociale Forhold ind, i første Række Privat-ejendomsretten, og i næste at Samfundets Forsørgelse med de nødvendige Goder paa Grund af Ejendomsretten i Forbindelse med Arbejdets Deling sker gennem Bytteøkonomien, hvori alle Varer finder et indbyrdes Bytteforhold. Men i Byttet ser vi bort fra Kapitalens teknisk-produktive Karakter og holder os til, at den er Indbegrebet af de nutidige Goder, der er sat til Side til at omsættes med Gevinst for Øje og skal ombyttes med Fremtidsgoder. Produktionen gaar for sig gennem et Kom-pleks af Omsætninger, særlig af fremtidige mod nutidige Goder. Gevinsten ved det sidste Bytte, hvor Kapitalen sælger sine nutidige Goder mod fremtidige, er Renten; Renten af Produktivkapitalen er et Residuum, nemlig den Del af Merudbyttet ved kapitalistisk Produktion, som Kapitalen faar efter at have aflønnet Arbejdet. Hele Merudbyttet faar Kapitalen ikke, thi meget gaar gennem Prisdannelsesprocessen over til hele Samfundet (i lavere Varepriser) og noget faar Arbejderen. Renten falder da ikke sammen med det tekniske Merudbytte, er kun en (ringe) Del heraf. Laanerenten og Lejen (Miethzins) er afledet Rente.

Idet Sax fastholder Dualismen: Kapital som teknisk Hjælpemiddel og Kapital betragtet som de nutidige Goder, der byttes mod fremtidige og derved afkaster Rente, accepterer han dels at Kapitalrenten er en „historisk Kategori“ og dels at Kapitalens Magtposition er: relative (naturlige og kunstige) Sjældenhed bestemmer, hvor meget af det tekniske Merudbytte, der i Form af Rente, gaar til Kapitalbesidder. Han vender sig saaledes mod Abstinenteorien, mod den socialistiske Udbytnings-teori, mod Udnyttelses- og Produktivitetsteoriene og mod Schumpeters dynamiske Teori, der faktisk opfatter Renten som en Differentialrente, og endelig mod Böhm-Bawerks dobbelt-hagede Teori, som denne er en Blanding af Abstinens- og Produktivitetsteori. Og i denne Kritik af Böhm yder han noget fremragende.

Sax selv opstiller selv to Kapitalbegreber: a) Urkapital (Kapitalen set som det tekniske Hjælpemiddel, det fysiske Forraad af Varer og fast Kapital) og b) Omsætningskapital (hvor denne fysiske Kapital ses ud fra Ejerens Hensigt med den at anbringe den med Profit for Øje eller om man vil at anvende den til Køb af fremtidige Goder). Jeg bilder mig ind, at det er dette Begreb, som Axel Nielsen kalder Erhvervs-kapitalen. Man vil se, at Urkapital og Omsætningskapital er to forskellige Former for, hvad jeg har kaldt Social- (eller Real-)

Kapital. Sax' Omsætnings („Verkehrs-“) kapital svarer formentlig til Clarks Begreb „true capital“, Indbegrebet af Kapital afklædt sin konkrete Form; ingen af disse Begreber, hverken „Ur-“, „Verkehrs-“, „true-“ eller „Erhvervs“ kapital dækker den anden Kategori jeg opstiller, nemlig „Privat- eller juridisk Kapital“, der er Summen af de indtægtsgivende Medier uden Hensyn til, hvorledes den arbejdsfri Privatindtægt fremkommer og ene vurderet efter denne Indtægts Størrelse, Sikkerhed, Varighed og ledsagende Omstændigheder.

Og nu til Sax Kritik. Først gør han opmærksom paa, at Böhm bruger Begrebet nutidige og fremtidige Goder tvetydigt; vi kan have nutidig og fremtidig Værdi paa nutidige og det samme paa fremtidige Goder. Sax paastaar yderligere, at vort Valg mellem Nutid og Fremtid kan være, hvad han kalder a) „Valgvurdering“, c: om jeg vil naa mit Behovs Tilfredsstillelse gennem et givet Gode straks eller senere, b) „Nutidsvurdering“, at en objektiv, ensartet Nydelse synes os mindre værdifuld senere end straks, hvorfor vi foretrækker et nutidigt Gode, der tillader nutidig Nydelse, c) og endelig „Fremtidsvurdering“, hvor vi sammenligner Værdien af nutidige Goder med den fremtidige Værdi af fremtidige Goder. Böhm er ikke opmærksom paa disse forskellige Vurderinger, men hævder i al Almindelighed, at nutidige Goder har højere Værdi end fremtidige. Læserne af min Værdilære vil vide den Begrænsning, jeg giver Læren om at fremtidig Nytte er mindre end nutidig Nytte, at det kommer an paa vedkommende Godekvantums Plads i Rækken, saaledes at jeg tillægger den første Cigar om otte Dage større Nytte og dermed subjektiv Værdi, end den syvende Cigar idag.

Böhms Agioteori hviler paa 3 Grunde a) Forskellighed i Behovsdækning nu og i Fremtiden, idet han gaar ud fra, at der altid er flest Nutidsvarer i Forhold til Behovet; dette slaar for det første ikke altid til; men, indvender B.-B. mod denne lagttagelse: jeg tillægger alligevel nutidige Varer større Værdi, fordi de kan bruges baade nu og senere; denne Paastand er Nonsens; jeg kan kun faa en Gang Nytte af min Cigar, nu eller i Morgen, og maa tillægge den det højeste Brugs Nytte. I øvrigt udelukker Böhm her den største Gruppe af fremtidige Goder, der skal dække fremtidige Behov, nemlig dem, der er under Forberedelse eller endnu ikke er til; de kan ihvertfald kun bruges i Fremtiden. Den hele Begrundelse opløser sig i Erkendelsen af, at en Fugl i Haanden er bedre

end to paa Taget. b) Böhms anden Grund er den, at vi vurderer Fremtiden lavere paa Grund af Risikoen, og fordi vi har den saakaldte Fremtidsdiskonto. Denne Grund omfatter som danske Læsere ved i for sig kun Nyttens og den subjektive Værdi. Vi ser Fremtiden i perspektivisk Forkortelse. Dette accepterer Sax med det samme Udtryk, som jeg har brugt, men hævder, at Böhms sammenblander de subjektive Grunde til Fremtidsdiskontoen og den objektive Vurdering, idet Böhms paastaar, at uagtet den subjektive Fremtidsdiskonto er forskellig for de forskellige Individer, saa bliver den paa Grund af Bytteværdien et objektivt Fænomen: Vi gaar ud fra det færdige Endeprodukt, som vi reducerer, fordi det er Fremtidsvare (det er Böhms Paastand), og fra den saaledes reducerede Værdi af Endeproduktet tilregner vi Produktivmidlet dets Værdi, men denne Værdi behøver ikke altid og for alle at være en reduceret Værdi, nemlig ikke, hvor vi har for rigelig nutidig Behovsdækning. Denne anden Grund har kun Gyldighed for Opsparingsraten, og altsaa kun indirekte for Renten, idet Fremtidsagioen kun faar Betydning for Sparenes Reaktion overfor den faktiske Rentefod. c) Böhms tredie Grund er at Nutidsgoder i Reglen af tekniske Grunde er bedre Midler til Behovstillfredsstillelse end fremtidige Goder. Her er der først den Saltomortale, at et Produktivmiddel (en Maskine) her regnes for et Nutidsgode, medens B.-B. andre Steder regner det for et fremtidigt. Böhms sammenligner, siger Sax, nutidig Værdi af nutidig Arbejde med fremtidig Værdi af fremtidig Arbejde, og tillægger det første større Værdi end det sidste, og — slutter Böhms med et Tankespring — følgelig har alle nutidige Produktionsmidler større Værdi end fremtidige; Sax benægter Retten til at kalde Arbejde et tingligt Gode ligesom Maskinen. Böhms opstiller en Talrække, hvis Forudsætning er 1) at man opløser alle Produktivmidler i Fællesfaktoren Arbejde og at 2) man ved at udstrække den samme Mængde Arbejde over længere Tid frembringer flere Produkter, d. v. s. at 100 Arbejdere, anvendte straks, producerer mindre; end hvis vi i Aar lader 50 Arbejdere lave en Maskine og næste Aar lader dem anvende Maskinen til at producere Varer med. Lad mig for egen Regning indskyde, at teknisk set betyder Omvejsproduktion, at der indskydes flere Trin, men at Indskydelsen af flere Trin ikke eo ipso behøver at betyde en Forlængelse af Tiden (Perioden).

En Arbejdsmaaned producerer af Vareenheder:

begyndende	1909	1910	1911
strakt over Aar:	1909	100	—
	1910	200	100
	1911	280	200
	1912	350	280
	1913	400	350

OSV.

Bortseende fra at Tabellen er et Postulat, hævder Böhm, at den beviser, at en Arbejdsmaaned 1909 har flere Muligheder end en af 1911; thi hvis vi udstrækker den første til 1913 producerer den 400 Enheder, men den sidste producerer udstrakt til 1913 kun 280 Enheder, altsaa er den første mere produktiv og mere værd end den sidste. Sax opstiller nu følgende: I 1913 giver en Arbejdsmaaned 400, naar den er i Fortsættelse af 1909, men kun 350 Stk., naar den er i Fortsættelse af 1910. Dette Plus af 50 Vareenheder af Arbejdsmaaned i 1913, naar den er i Fortsættelse af 1909, skyldes ikke blot, at den er begyndt et Aar tidligere end 1910, men ogsaa det, at 1911, 12 og 13 kommer efter. Hele det indviklede Tabelmateriale siger blot, at en længere Periode giver med samme Totalanstrængelse et større Produkt end en kortere, hvad der ikke altid slaar til. Det kan jo være, at en Maskine af højere Teknik kan fremstilles i kortere Tid end en klodset ældre Type. (Jfr. ogsaa Bortkiewicz og Irving Fishers Kritik af „den tredie Grund“).

Men nu springer Böhm fra det tekniske til det økonomiske, idet han indføjer Grænsenyttten, som en Faktor, d. v. s. ved at multiplicere det tiltagende Varekvantum med aftagende Grænsenytte (aftagende, fordi Varen kommer til Modenhed paa et senere Tidspunkt og altsaa i Dag er fremtidig) faar han Prisen paa det producerede Kvantum; han gaar ud fra, at hvad der straks er til Stede har Grænsenyttten 5, næste Aar Grænsenytte 3,8, 3die Aar 3, 4de Aar 2,2 og 5te Aar 2, eller

begyndende	1909	1910	1911
strakt over			
1909	$(100 \times 5) = 500$		
10	$(200 \times 3,8) = 760$	$(100 \times 3,8) = 380$	
11	$(280 \times 3) = 840$	$(200 \times 3) = 600$	$(100 \times 3) = 300$
12	$(350 \times 2,2) = 770$	$(280 \times 2,2) = 616$	$(200 \times 2,2) = 440$
13	$(400 \times 2) = 800$	$(350 \times 2) = 700$	$(280 \times 2) = 560$

I denne Tabel er der mange Fejl: først skal Reduktionen være større, idet Grænsenyttén og dermed Prisen ikke blot bør falde, fordi det er en fremtidig Vare, der fremkommer, naar vi udstrækker Perioden, men ogsaa skal falde yderligere, fordi Vareforraadet til den Tid bliver saa meget større: ved Udvidelsen fra 1 til 2 Perioder fordobles Varemængden. Saa kan det være, at denne dobbelte Prisreduktion opvejede Øgelsen i Produktionen; hvis Böhm havde taget andre Cifre fra Grænsenyttén, f. Eks. omvendt proportional med Mængden, var der ingen Forskel fremkommen mellem Totalværdien af Produktionen, enten den var strakt over flere eller færre Aar. Sax hævder, at Böhm forveksler teknisk og økonomisk Produktivitet og paa Basis af postulerede Tal giver økonomiske Love.

Den tredje Grund, at nutidigt Arbejde er mere produktivt end fremtidigt, benægter Sax at være bevist. „Tidsvarighedens Resultat er forskudt over paa Tidsfølgen“, siger han elegant.

Af Böhm's hele sindrige Afsnit om de tre Grunde accepterer Sax faktisk kun en Del af den anden Grund: Tidsdisagioen og kun i samme Omfang som jeg. Men Böhm forlader nu ogsaa i Slutningen af sin Fremstilling Agio-Teorien og ender i en ny Form for den af ham selv forkastede Produktivitetsteori ved at bygge paa Omvejsproduktionens formentlige Givtighed.

Böhm's Lære om Omvejsproduktionen gaar rigtigt ud fra, at vi forlænger Produktionen ved at indskyde nye Trin i Processen; f. Eks. laver man Maskinen først og derefter Varen ved dennes Hjælp i Stedet for at begynde Varen ligestraks uden Maskinen som Mellemtrin; Overproduktion betyder, postulerer Böhm, en forlænget Tid. Produktionsperioden er da „Mellemrummet mellem den først anvendte Arbejdsatom og Produktfuldendelsens sidste Haandgreb“. Støvlen's Produktionsproces er da ikke blot Tiden i Skomagerværkstedet, men denne tillagt Læderets Garvningstid, tillagt den Tid, hvori de forskellige Skotøjs- og Garverimaskiner er blevet lavede, plus den Tid, det har taget, at fremdrage det Metal, der er i Maskinen, plus den Tid, det har taget at indrette Jernminen, plus den Tid, det har taget at frembringe den Okse, hvis Hud er i Støvlen, plus Beredningstiden af den Jord, hvorpaa Oksen har græsset, plus Spadens eller Plovens Fremstillingstid, hvormed Jorden er beredt o. s. v., som i det gamle Børnerim om Tallet paa Tavlen skrevet med den Griffel, som er i det Hus, som er paa den Mark, o. s. v. Dette er nu ikke meget prak-

tisk paa en Tid, hvor vi har den simultan-successive Arbejdsproces gennemført, hvor ganske vist det individuelle Læder maa være lavet før den individuelle Støvle, men hvor vi ogsaa samtidig laver Læder, Støvler, Naadlemaskiner, Okser og Føder, og hvor, hvad vi efter Eksemplet fra det amerikanske „Shipping Board“ under Krigen, som fremtryllede fra intet et fuldt færdigt nationalt Skibsbyggeri og Flaade, kender Produktionsprocessernes Hurtighed.

Nu kan man selvfølgelig ikke sammenlægge alle disse Tider fra Spaden til Støvlen for at finde Produktionsperioden; Böhm tager derfor saa mange Dage eller Timer i hvert Aar, som hvert enkelt Afsnit har taget, og finder en gennemsnitlig Produktionsperiode, et Begreb, som Sax stærkt kritiserer. Böhm paastaar, at hvis der er 1000 Arbejdstimer i en Vare, regnet tilbage til den første Begyndelse og Perioden er f. Eks. 10aarig, saa er dens faktiske Produktionsperiode 1000 Timer investeret i 5 Aar, fordi medens i Slutningen alle 1000 Timer er investeret, saa er i Processens første Aar kun 100 Timer investeret; deraf slutter han som bekendt, at vi med en Kapital af 1000 Kr. kan aflønne det dobbelte Antal Arbejdere af hvad kunde aflønnes, hvis vi skulde dele de 1000 Kr. blandt Arbejdertallet.

(Regnestykket, der angiver, hvor stor den i Forhold til Folketal nødvendige Kapitalmængde skal være, er ikke rigtigt. Formlen $(n+1):2$ kan ikke uden videre omsættes til $n:2$, hvor n er Produktionsperiodens Længde, fordi jo kortere Perioden er, des nærmere er $(n+1):2$ ved n , og jo længere Perioden er, des nærmere ved $n:2$).

løvrigt afhænger den for et Samfund med givet Folketal nødvendige Kapital af 1) Det ønskede Aarsforbrug, 2) af Produktionstrinernes Tal: jo flere Trin (n) des større maa Kapitalen være 3) af den gennemsnitlige Tid, Varen tager om at passere et Trin, eller om man vil, Kapitalmængden er omvendt proportionel med Produktionstempoet, der jo i vore Dage er enormt 4) omvendt paa Kapacitetsudnyttelsen: jo bedre Udnyttelse af den eksisterende faste Kapital jo mindre Kapital er nødvendig 5) omvendt paa Maskinteknikens Stade 5: Teknikkens Givtighed. Naar Befolkningen vokser maa a) enten Trinenes Tal indskrænkes, dette vil i Reglen blive ringere Teknik, men der eksisterer Opfindelser, der indskrænker Trinenes Tal, b) eller Produktionsprocessen accelereres saaledes, at Varen er hurtigere om at passere et vist Trin c) eller Kapaciteten bedre udnyttes, f. Eks. ved Flerholdsdrift, d) eller Maskiner og Metoder opfindes, der uden at være dyrere øger Produktionen.

Hvis dette ikke sker, kan man selvfølgelig beholde den eksisterende Teknik og til Gengæld lade en stor Del af Befolkningen arbejdsledige eller give dem uproduktivt Erhverv, idet disse sidste da underholdes af de faktiske Producenter — en Fremgangsmaade den sidste Menneskealder har brugt. Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kapitalmængden og de producerede Goders Mængde er ikke det samme som Forholdet mellem Kapitalmængden og det Arbejdertal, den kan anvende under forskellig Teknik. Hvis der findes en Teknik, hvor en relativ lille Kapital har større teknisk Ydeevne, kommer virkelig Problemet frem, at der er en relativ Overbefolkning af Arbejdere, med mindre vi underholder en Del af Befolkningen uproduktivt, som overflødige Embedsmænd, Literater og Soldater. Men om Arbejdernes Stilling overfor Kapitalens Mængde og teknisk Ydeevne faar jeg tale andetsteds.

Ligesom jeg hævder Sax, at det er en falsk Generalisation, at Produktionsomvejen betyder en længere Periode; for det første bliver, naar vi indskyder en Maskine, den efter Maskinens Indskydelse forløbende Delproces betydelig kortere og kan blive saa kort, at den mere end opvejer den Tid, Maskinen har taget at lave; for det andet er der mange Tilfælde, hvor en højere Tekniks Maskine laves hurtigere end en lavere Tekniks; for det tredje vil i Regelen en Forøgelse af Produktionsprocessens Trin være ledsaget af en Forøgelse i Tempoet og endelig for det fjerde vilde man aldrig være gaaet ind paa Omvejsproduktionen, hvis man ikke enten fik kortere Tid eller større Produktmængde og i sidste Fald vil det da vise sig, at pr. produceret Enhed er Tiden blevet forkortet, saaledes at Omvejs- i Virkeligheden er Genvejsproduktion. Det er kun i Forhold til de ved en Maskines Hjælp først producerede Enheder, at Tiden er forlænget, men i Forhold til de senere producerede Enheder er den forkortet.

Jeg skal nu tage et Eksempel fra mine egne Forelæsninger: Lad en Mand producere 10 Stk. pr. Dag i 6 Dage, og lad ham saa først producere et Redskab i 2 Dage, der i 4 Dage opslides, idet han producerer 20 Stk. pr. Dag, vi har da

Haandarbejde		Genvejsproduktion	
1. Dag....	10 Stk.	} Redskab.
2. Dag....	10 —	
3. Dag....	10 —	20 Stk.
4. Dag....	10 —	20 —
5. Dag....	10 —	20 —
6. Dag....	10 —	20 —
Total: 60 Stk.		80 Stk.	

De første 3 Dage er der Forøgelse af Processen inden Varen er lavet, den 4de Dag er der Ligevægt, den 5te og 6te Dag en Forkortelse af Processen. 80 Stk. vil med Maskine kræve 6 Dage, uden Maskinomvejen 8 Dage. Tager vi mange Bedrifter, saa kan man ofte i samme Tid lave Maskiner til 5 Storbedrifter, som til 10 mindre Bedrifter saaledes, at der for vedkommende Erhverv slet ingen Tidsspild er ved at gaa over til Stordriftens højere Teknik. Selvfølgelig har hver Industri, ja hver Bedrift inden for samme Industri sin Teknik og sin særlige Periode længde, idet Enkeltproducenten maa indrette sig saaledes, at han under Hensyn til den eksisterende Teknik fortløbende leverer Behovet de nødvendige Varer; med dette Forbehold kan Böhm nok have Lov til at tale om en gennemsnitlig Teknik og Produktionsperiode; men denne sidste bliver noget andet end en Addition af Forarbejdelsesprocessens Enkeltafsnit; den bliver et med den Tid, hvori den eksisterende investerede faste og cirkulerende Kapital er opslidt og erstattet, altsaa dens Reproduktionstid. Böhm udvider Begrebet ved at tale om kapitalistisk Omvejs-Produktion, naar en Skovejer vælger 80aarig Omløbstid for sin Skov.

Foruden Agio- og Produktivitetsteoriene har Böhm en tredje, nemlig for den Rente Produktionen giver en Arbejdsgiver. Denne kan med sin Kapital arbejde f. Eks. i en 2aarig Periode (gaaende den Omvej først at lave et Redskab og saa dermed producere Varen) eller ogsaa arbejde i enaarig Periode og beskæftige en Arbejder foruden sig selv; han vil ikke yde Arbejderen en større Løn, end at der levnes ham samme Merfortjeneste, som han vilde have ved at arbejde alene i en 2aarig Periode; Arbejderen, der lønnes med Nutidsvarer og producerer Fremtidsvarer maa finde sig i et Afdrag. Sax paa-viser Dobbelttheden, at Mesterens Fortjeneste paa Arbejderen baade skyldes Fremtidsdiskontering og Erstatning for, at han selv, naar han skal lønne en Mand, er forhindret fra at slaa ind paa en toaarig Periode.

Eksemplet er iøvrigt umuligt, fordi 2 Mand i 1 Aar paa Grund af Arbejdets Deling oftest vil frembringe mere end 1 Mand i 2 Aar.

Med Kapital forstaar Böhm det saakaldte Subsistensfond, som i Virkeligheden er baade den faste Kapital og den cirkulerende (Varefondene) inklusive de færdige Konsumvarer, idet han fører alle Former af Kapital tilhage til de Arbejdsenheder, der ligger i dem; i sine Tabeller gaar han imidlertid ud fra Subsistensfondets Pengeværdi; han lader nu den samme Mængde

Penge virke, fordelt over længere eller kortere Perioder, hvilket er en Omskrivning for at han ændrer Kapitalens Sammensætning; den korte Periode betyder, at Samfundet væsentlig kun har Konsumgoder, som straks skal nydes; den lange Periode betyder, at en stor Del af Samfundets Kapital er i Form af Maskineri; hvis vi fortolker Produktionsperioden som Kapitalens Sammensætning, og Produktionsperioden skal tilpasse sig efter Subsistensfondens Størrelse, naar vi i Virkeligheden til en af Böhms vigtigste Landvindinger, at Produktionsperioden d. v. s. Tekniken skal afpasse sig efter Subsistensfondens Størrelse; Sax har Uret i at kalde denne Sætning for en Tautologi (at den kun skulde udsige, at Mængden af forhaandenværende Kapital bestemmer den Kapital, der staar til Produktionens Raadighed).

Medens Böhms Tabeller efter mit Skøn er værdiløse for Fastsættelsen af Renten, har de den Værdi, at de fastslaaer at i et (statisk) Samfund vil Forholdet mellem Arbejdetal og Kapitalmængde bestemme Omvejsproduktionens Trindhøjde og dermed Teknik; med en lille Kapital kan vi kun give hver Arbejder en Spade, med en stor kan vi lade ham betjene en Gravemaskine; stiger Arbejdernes Antal uden at Kapitalen stiger, maa vi, hvis de alle skal beskæftiges, ned i en lavere Teknik (kortere Produktionsproces). Her ser jeg bort fra, at Arbejdetal og Kapital for saa vidt er Variabler, som unyttige Personer kan gøres til Arbejdere og unyttig Konsumption erstattes af Krav paa Produktionsgoder; ligeledes ser jeg bort fra, at Kapitalen uden at forøges kan fremstilles i en teknisk højere Form, uden at den bliver dyrere at fremstille. Den moderne Cigaretmaskine, der fortløbende fremstiller Cigaretten fra Tobakkens Sønderdeling til Æskelægningen og Etiketteklæbning er billigere end alle de enkelte Maskiner, den har afløst.

Sax sidste Kritik mod Böhm er, at denne lader Privat- og Socialkapital glide over i hinanden: snart betegner Böhm Kapital som Indbegrebet af Mellemprodukter, snart, som alle Varer, baade Konsum- og Produktionsvarer, men ogsaa snart efter gaar over i Omsætningsbegrebet, d. v. s. snart omtaler han Kapitalen i dens tekniske Egenskaber, (hvor han er inde i Produktivitetsteorien) og snart ud fra Ejerens Hensigt med sin Kapital, nemlig at sælge denne qua Nutids gode, for derved en Gang at faa et Fremtids gode, om hvilket han paastaar, at objektivt vilde dette have en mindre Værdi, hvis han ikke fik et mere i Tillæg, nemlig Renten: Naar Produktivmidlet om en Uge har produceret sin Vare, der i Dag kun har fremtidig

Værdi, hvorefter Produktivmidlets Værdi i Dag maa rette sig, saa har Varen, naar den er færdig, en nutidig og altsaa større Værdi, dette Surplus er Renten. Böhm-Bawerk begaar da den Fejl, siger Sax, paa den ene Side at begrunde Renten efter en Produktivitetsteori og paa den anden Side efter den simple Agiotsteori (og dette blandet ind i hinanden); yderligere begaar han den Fejl at sammenblande den objektive og subjektive Bedømmelse; først lader han, som vi andre, den objektive Bedømmelse fremgaa af de mange subjektive Bedømmelser og finder derved Renten; men saa lader han den objektive Rentesættelse virke tilbage paa den subjektive Bedømmelse og afleder af den objektive Bedømmelse, af Nutidsgoder kontra Fremtidsgoder Disagioen paa de sidste; dette har man ikke Lov til; efter min Mening glemmer da Böhm-Bawerk Grænsclærens første Sætning, at objektiv Vurdering ikke er en Gennemsnits- men en Grænsevurdering. Sax morsomme Kritik af Böhms meget skolastisk-spidsfindige Behandling af, hvorledes Renten af „Dauergüter“ (Huse og Møbler) skal behandles, har for mit Formaal mindre Interesse og skal jeg blot henlede Læserens Opmærksomhed herpaa.

Det er mærkeligt, at Prof. Sax ikke er gaaet videre og prøvet Böhms berømte Tabeller, hvorved han finder Relationen mellem Rente og Løn. Disse Tabeller er saa vilkaarlige, at deres Resultat er værdiløst, saa meget mere som dette Resultat staar og falder med just de valgte Tal: det Böhm vil bevise, har han i Forvejen lagt i Tallene, ud fra den Regnemaade, han anvender. Jeg skal andetsteds kritisere disse Rækker og blot henvise til Lindbergs Artikler i dette Tidsskrift for 1904, hvor han viser, at Böhm med Hensyn til en højere Arbejdsløns Indvirken paa den valgte Periodelængde kommer til et Resultat, der er det modsatte af det der fremgaar af den Formel, hvormed han opererer.

Det afgørende er, at Indskydelsen af flere Trin i Produktionen ikke er ensbetydende med en længere samlet Produktionstid; under de nuværende tekniske Forhold, holder Böhms Paastand lige saa ofte ikke Stik, som den gør det; endvidere betyder en højere Teknik ikke eo ipso en Produktionsvej. Og har jeg Ret, der her støtter mig paa Folk som Cassel, Bortkiewicz, Fisher, Fetter, Lexis og Sax, saa falder hele Böhm-Bawerks blandede Produktivitetsteori. Hans positive Kapitalteori maa da blot betragtes som en Fortsættelse af hans Dogmehistorie, indeholdende hans egne subtile Dogmer, kun af Betydning for den, der studerer de økonomiske Teoriers og Vildfarelsers Historie.

Dr. L. V. Birck.

CHR. THORSEN og H. FRITZ: **Hafnia 1872—1922.** Minde-skrift udgivet i Anledning af Selskabets Halvtredsarsjubilæum. Kbh. 1922.

Det kan ikke nægtes, at i Sammenligning med andre Jubilæumsskrifter, der har set Lyset i de sidste Aar, virker Hafnias Mindeskrift fra Indholdets Side en Smule tørt. Udstyrelsen og Billedstoffet er absolut første Klasses, intet er sparet for at give Skriftet et saa smukt og nobelt Udseende som muligt, men selve Teksten er saa stærkt spækket med Tal og Kendsgerninger, at mange vil finde den drøj — præget af Hverdagens rolige Slid, som er Livsforsikringens Muldjord.

Naar man fordyber sig lidt i Fremstillingen, varer det dog ikke længe, før man interesserer. Som et frodigt voksende Træ, efterhaanden af mægtige Dimensioner, ser man Selskabet arbejde sig op, sundt og stærkt i alle Grene og med Rødderne saa dybt i det sunde, danske Erhvervsliv, at man med Ro kan imødesee Fremtiden og alt hvad den maatte bringe.

Efter endt Læsning vil man med særlig Interesse erindre to af Bogens Afsnit. Det første er det, der handler om Hafnias Pengeanbringelser. Med et fortrinligt tilrettelagt Talmateriale gøres heri Rede for, hvorledes Selskabet i sin første Mennelalders maatte anbringe Størsteparten af de henlagte Præmiereserver som direkte Udlaan i fast Ejendom og paatage sig det deraf følgende betydelige Administrationsarbejde, som bl. a. krævede stor landbrugsteknisk Indsigt. Først en halv Snes Aar ind i det tyvende Aarhundrede svinder disse Udlaans Betydning til Fordel for andre Anbringelsesmaader, navnlig Fonds. Samtidig vokser dog de direkte Kommunelaan, saaledes at man omkring 1920 har c. 40 Millioner Kr. af den samlede Reserves 100 Millioner anbragt paa denne Maade. Det samlede i Fonds anlagte Beløb andrager omtrent en Trediedel af de nævnte 100 Millioner, og medregner man de herunder indbefattede Kommunelaan, viser det sig, at omtrent Halvdelen af Selskabets Midler er udlånt til Kommuner. —

Det andet Afsnit, som erindres, er det, der omhandler de i Anledning af Jubilæet foretagne medico-statistiske Dødelighedsundersøgelser. Vel er Tallene paa enkelte Punkter temmelig smaa, men ved den helt igennem omhyggelige og kyndige Behandling, Erfaringsmaterialet er blevet underkastet, er det dog lykkedes at uddrage mange interessante Resultater vedrørende Sammenhængen mellem Sygdomsbelastning og Dødelighed. Livsforsikringens Risikobedømmelse begynder efterhaanden at faa fast Grund under Fødderne ogsaa paa de mere specielle Omraader, selv om den interessanteste Del af Materi-

alet, den, der vedrører de „mindregode“ Liv, der er antaget til forhøjet Præmie, endnu i høj Grad lider under lagttagelsernes Faatallighed.

G. E. Riemann.

NILS KARLEBY: *Socialiseringsfrågans förutsättningar och läge i Danmark*. Tidens förlag. Stockholm 1921. (211 Sider).

Det svenske „Socialiseringsnämnet“ af 1920 har bl. a. sat sig til Opgave at fremskaffe Oplysninger om Socialiseringens Stilling og Forudsætninger i de forskellige Lande. For Danmarks Vedkommende foreligger en saadan Redegørelse udarbejdet af Medlem af Nævnet Redaktør Nils Karleby.

Det er ikke meget, Forf. har kunnet faa ud af sin Opgave. Bogens første Halvdel bestaar af en statistisk Skildring af den økonomisk-sociale Baggrund for Socialiseringsbestræbelserne. Derefter refereres, til dels med Gengivelse in extenso, men med faa Kommentarer, de forskellige Forslag om Trustkontrol, Handelsavance og Bedriftsraad fremsatte af den radikale Regering, Socialdemokratiet eller de samvirkende Fagforbund, Bryggeriarbejdernes Forslag om Overtagelse af Bryggeriindustrien og endelig Jordlovene og Rigsdagsdebatten herom.

Bogen, der, hvor dansk Tekst forekommer, skæmmes rigeligt af Trykfejl, faar vel nærmest Interesse ved at sammenstilles med tilsvarende Redegørelser for andre Lande, af hvilke hidtil den vedrørende England, udarbejdet af Steffen, ses at være udkommen.

C. Fl. Steenstrup.

NOTITSER.

Diskontoen i 1921.

Den danske Nationalbanks Diskonto var ved Aarets Begyndelse 7 pCt., nedsattes den 5. Maj til $6\frac{1}{2}$ pCt., den 6. Juli til 6 pCt. og den 5. November til $5\frac{1}{2}$ pCt. og forblev derefter uforandret Aaret ud.

Med Hensyn til Diskontoens Højde i 1921 i vore Nabolande og paa de vigtigste udenlandske Pladser skal følgende anføres:

Stockholm: Sveriges Riksbank noterede ved Aarets Begyndelse $7\frac{1}{2}$ pCt., fra 27. April 7 pCt., fra 6. Maj $6\frac{1}{2}$ pCt., fra 6. Juli 6 pCt. og fra 19. Oktober og Aaret ud $5\frac{1}{2}$ pCt.

Kristiania: Norges Bank begyndte Aaret med en Diskontosats paa 7 og nedsatte denne fra 6. Juli til $6\frac{1}{2}$ pCt., hvorefter der ikke fandt yderligere Nedsættelse Sted Resten af Aaret.

I Finland udgjorde Diskontoen gennem hele Aaret 1921: 9 pCt. og i Holland $4\frac{1}{2}$ pCt.

Bank of Englands Diskontosatser viser følgende Ændringer: Aaret begyndte med 7 pCt., fra 28. April nedsattes Diskontoen til $6\frac{1}{2}$, 23. Juni til 6, 21. Juli til $5\frac{1}{2}$ og 3. November til 5 pCt. Den tyske Rigsbanks Diskonto var uforandret Aaret igennem 5 pCt., og Banque de France begyndte Aaret med 6 pCt. og gik 28. Juli ned til $5\frac{1}{2}$. Endelig noterede New York følgende Satser: ved Aarets Begyndelse 7 pCt., fra 5. Maj $6\frac{1}{2}$, fra 16. Juni 6, fra 20. Juli $5\frac{1}{2}$, fra 22. September 5 og fra 2. November $4\frac{1}{2}$ pCt.

Engros-Pristallet for 1921.

Ifølge The Statist's Pristal (Fortsættelse af Saurbecks Pristal) var Prisniveauet for 1921: 155 mod 251 i 1920 og 85 i 1913, jfr. iøvrigt nedenstaaende Oversigt, hvis Tal angiver Niveauet i Forhold til Gennemsnittet af Aarene 1866—77:

The Statist's (Sauerbecks) Pristal:

1912	85	1917	175
1913	85	1918	192
1914	86	1919	206
1915	108	1920	251
1916	136	1921	155
Januar 1921	197	Juli 1921	158
Februar —	183	August —	154
Marts —	177	September —	149
April —	170	Oktober —	138
Maj —	162	November —	137
Juni —	156	December —	134

Gennemsnittet af Aaret 1921 ligger herefter 91 pCt. over 1913, medens det tilsvarende Tal for December 1921 er 60 pCt.

Privatbanken i Kjøbenhavn,

Aktieselskab.

-- Stiftet 1857 --

Aktiekapital — fuldt indbetalt — Kr. 60.000.000.

Reservefond: Kr. 21.500.000.

Balance Ultimo Oktober 1922.

DEBET		Kr.	Øre.
Kassebeholdning		67,724,177,	32
Indenlandske Banker og Sparekasser		36,813,277,	89
Udenlandske Korrespondenter, fremmed Mønt og Veksler paa Udlandet		15,004,843,	37
Obligationer og Aktier		74,596,296,	76
Panteobligationer		10,670,160,	79
Indenlandske Veksler		55,321,137,	71
Udlaan mod Pant eller Kaution		4,899,843,	96
Kasse Kredit		129,495,095,	34
Konto Kurant		135,222,951,	49
Forskellige Debitorer		2,083,945,	47
Faste Ejendomme		9,260,000,	00
Omkostninger		3,197,046,	26
		544,288,776,	36

KREDIT		Kr.	Øre.
Aktiekapital		60,000,000,	00
Reserver		21,500,000,	00
Folio Konto		10,695,329,	26
Konto Kurant		238,220,261,	46
Indlaan paa Bankbog eller paa Bankbogsvilkaar ..		92,275,971,	75
Indlaan paa bestemt Tid eller Opsigelse		42,100,642,	52
Indenlandske Banker og Sparekasser		41,847,141,	17
Udenlandske Korrespondenter		1,257,951,	51
Akcept Konto		163,702,	15
Forskellige Kreditorer		16,829,994,	72
Prioritetsgæld i fast Ejendom		3,372,930,	96
Rente og Provision		9,071,278,	67
Dividende 1921			
Overført fra forrige Aar		6,953,572,	19
		544,288,776,	36

Kjøbenhavns Handelsbank

Aktiekapital fuldt indbetalt Kr. 50.000.000.

Reservefond Kr. 29.000.000.

Hovedkontor: Holmens Kanal 2

Afdelinger:

Amagertorv 29, Gammel Torv 4, Gammel
Kongevej 98, Store Kongensgade 58
og Sølvgade 84.

Filialer i Provinsen:

Aabenraa .. Handelsbanken i Aabenraa.
Aarhus Jydsk Handels- og Landbrugsbank.
Esbjerg Handelsbanken i Esbjerg.
Graasten ... Handelsbanken i Graasten.
Haderslev .. Handelsbanken i Haderslev.
Horsens ... Banken for Horsens og Omegn.
Kalundborg. Handelsbanken i Kalundborg.
Odense Handelsbanken i Odense.
Randers ... Handelsbanken i Randers.
Rønne Kjøbenhavns Handelsbanks Filial i Rønne.
Sønderborg. Handelsbanken i Sønderborg.
Toftlund ... Handelsbanken i Toftlund.
Tønder Handelsbanken i Tønder.
Viborg Handelsbanken i Viborg.

Sin **LIVSFORSIKRING**

tegner man i

Nordisk

Livsforsikrings-A/S. af 1897

St. Kongensgade 128. — Grønningen 17.

Selskabet er statsanerkendt og statskontrolleret.

I **Nordisk**

Ulykkesforsikrings-A/S. af 1898

Grønningen 17.

tegner
man

SYGE-

OG

ULYKKES-

FORSIKRING

Selskabet tegner Lovforsikring og Kollektiv-Forsikring.

NORDISK BRANDFORSIKRING

Hovedkontor: KØBENHAVN - Grønningen 25

— Telefon: 5100 —

Aktiekapital 4 Mill. Kroner.

Præmieindtægt i 1921 f. egen Regning Netto Kr. 2.778.575

Skader, betalt i 1921..... — - 1.967.457

Kapitalreserver..... - 2.155.909

NYE DANSKE BRANDFORSIKRINGS-SELSKAB AF 1864

Aktiekapital:

6 Mill. Kr.

Hovedkontor:

Stormgade 2.

Telefon: 642

Carl Seifert

Smedemester

— Grundlagt 1883 —

Badstuestræde 18. København

Telefon Central 1242

Fabrikerer bore-, dirke- og smeltesikre

Panserdere til Bokshvælvinger,

Pengeskabe og Boksanlæg

Leverandør til Landets største Banker og Sparekasser

Claus L. Smidt

Bankier & Vexellerer.

Medlem af Fondsbørsen.

Køb og Salg af Obligationer, Aktier og
udenlandsk Valuta.

Bredgade 25.

Telefoner: 1213 • 10513 • 13725.

Statstelefon: 230

Telegr.-Adr.: „Security“.

Tlf. Central
1028 & 3810
Stat.: 437

BRØDR. TRIER

Telgr.-Adr.:
BROTRIER

ETABL. 1877

(DELTAGERE I KURSNOTERINGEN)

BANKIERS OG VEKSELLERERE

HØJBROPLADS 6. KØBENHAVN K.

Det gjensidige Forsikringsselskab
„DANMARK“

Brand- og
 Tyveriforsikring.

□
 Livsforsikring.

□
 Alle Arter af
Livrenter
 til billig Pris.

Hovedkontor: Selskabets Ejendom ved Vester Boulevard.

* Agenter overalt i Landet. *

Fyens Disconto Kasse
 Odense

— stiftet 1846 —

Aktiekapital: 9 Millioner Kroner.

Reservefond: 6 Millioner Kroner.

FORSIKRINGS AKTIESELSKABET
ABSALON

ABSALØNS GAARD

RAADHUSPLADSEN 45

KØBENHAVN B. TELEFON 9930

LANDMANDSBANKEN

**Alle Kontorer
udfører
enhver Art af
Bankforretning.**

Holmens Kanal 12
(Hovedkontoret)

Amagerbrogade 185

Amagertorv 2

Bernstorffsgade 23

Borups Allé 201

Kongens Nytorv 24

Christian IX's Gade 1

Falkoner Allé 47

Frederiksborggade 11

Frederiksborgvej 71

Frihavnen

Gl. Kongevej 116

H. C. Ørstedsgade 73

Istedgade 132

Jægersborg Allé 17

N. Frihavnsgade 30

Nytorv 7

Nørrebrogade 58

Nørrebrogade 171

Raadhuspladsen 45

Strandvejen 80

Torvegade 49

Valby Langgade 49 A

Vesterbrogade 46

Østerbrogade 42

NATIONALBANKENS BALANCE

den 31. Oktober 1922

AKTIVER

	Kr.	Øre
Laan i faste Ejendomme	1.604.837.	50
Laan paa Panteobligationer:		
a) ved Banken	Kr. 850.000.	00
b) ved Filialerne	- 258.500.	00
	1.108.500.	00
Laan paa Børspapirer:		
a) ved Banken	Kr. 55.031.150.	00
b) ved Filialerne	- 13.745.000.	00
	68.776.150.	00
Jernbanelaan til Kommuner ifølge Lov af		
10. April 1895	2.710.955.	44
Afviklingskassen af 1910	1.486.328.	13
Veksler paa Indlandet:		
a) ved Banken	Kr. 234.422.101.	96
b) ved Filialerne	- 40.239.957.	89
	274.662.059.	85
Veksler paa Udlandet	2.577.666.	55
Danske Statsforskrivninger	5.296.438.	37
Andre danske Obligationer	6.951.641.	95
Udenlandske Statsobligationer	3.818.080.	00
Korrespondenter i Udlandet	9.112.704.	19
Beholdning af svenske og norske Sedler		
Paa Anfordring i Sveriges Riksbank, Norges Bank		
og Reichsbank Berlin	1.676.915.	94
Guld i Mønt og Metal	228.301.289.	90
Sølv mønt og anden Skillemønt	4.512.931.	95
Forskellige Debitorer	147.766.805.	15
Bank-Bygningerne	4.000.000.	00
	Kr. 764.363.304.	92

PASSIVER

Seddelcirkulation	Kr. 478.133.782.	00
Konto-Kuranter:		
a) ved Banken	Kr. 179.483.716.	88
b) ved Filialerne	- 1.248.742.	75
	180.732.459.	63
Bank Sola-Veksler	578.624.	29
Indlaan	170.000.	00
Statens og Bankens Delkrederekonto	5.000.000.	00
Forskellige Kreditorer	27.515.452.	98
Finansministeriets Indlaan ifølge Lov af 10. April 1895	2.710.955.	44
Konto for forventet Tab	500.000.	00
Reservefonden	11.340.000.	00
Aktionærernes Udbytte-Udligningsfond	30.682.030.	58
Aktionærernes Kapital	27.000.000.	00
	Kr. 764.363.304.	92

NATIONALØKONOMISK FORENINGS 50-AARS JUBILÆUM.

Mandag den 13. November 1922 fejrede Foreningen 50-Aars Dagen for sin Oprettelse, den 12. November 1872. Dagen højtideligholdtes dels ved en Eftermiddags-sammenkomst for Foreningens Medlemmer, dels ved en Aftenfest i Restaurant Nimb. Eftermiddagssammenkomsten fandt Sted paa Universitetet, hvis Administration havde stillet Festsalen til Foreningens Raadighed efter Bestyrelsens derom fremsatte Anmodning, og som ogsaa havde hejst sit Flag i Dagens Anledning.

Foreningen havde indbudt de nationaløkonomiske Foreninger i Sverige, Norge og Finland til at lade sig repræsentere, og disse havde alle vist Foreningen den Velvilje at efterkomme Indbydelsen, saaledes at Nationaløkonomiska Föreningen i Sverige var repræsenteret af Professor, Dr. Eli F. Heckscher og Direktør S. Palme, Statsøkonomisk Forening i Norge ved Professor O. Jæger og Direktør Throne-Holst og Ekonomiska Samfundet i Finland ved Professor I. V. Tallqvist og Magister T. von Wright.

Festligheden i Universitetets Festsal.

Mødet aabnedes Kl. 3, og en talrig Forsamling af Foreningens Medlemmer var kommen til Stede sammen

med Repræsentanterne for de 3 nordiske Søsterforeninger og Universitetets Rektor og Administrator som Gæster. Foreningens Formand, Generaldirektør Michael Koefoed, aabnede Mødet med at give følgende Oversigt over Foreningens Virksomhed i de 50 Aar:

Milliardbevægelsen efter den fransk-tyske Krig i 1870—71 bragte et stærkt Opsving i de økonomiske Forhold i vort Naboland mod Syd, som bredte sig videre, og ogsaa her i Landet gav Stødet til Oprettelsen af større økonomiske Foretagender. Det var derfor heller ikke saa mærkeligt, at der under disse Forhold opstod Trang til at skabe et Samlingssted, hvor man kunde drøfte Tidens økonomiske Foreteelser, og det laa i Sagens Natur, at Sjælen i disse Planer var Professor N. C. Frederiksen, som paa den Tid spillede en overordentlig stor Rolle, baade paa Universitetet, i Rigsdagen og i Landets hele økonomiske Liv. Det i Juli 1872 i København afholdte nordiske nationaløkonomiske Møde gav yderligere denne Bevægelse Vind i Sejlene. Oprindelig var det Professor Frederiksens Plan, at der skulde dannes en stor udadtil virkende agitatorisk Forening, som skulde arbejde for Gennemførelsen af de forskellige økonomiske Reforme, som den Gang stod paa Dagsordenen. Han drøftede Sagen nærmere med Professor William Scharling, og de enedes da om foreløbig at danne en mindre Forening, med nærmest videnskabelig Karakter, og i Forbindelse dermed søge skabt et Tidsskrift. Herom førtes saa Forhandlinger med daværende Fuldmægtig i Statistisk Bureau Falbe Hansen og cand. polit. Arntzen, og efter at de dertil nødvendige forberedende Skridt var gjort, samledes disse med en snævrere Kreds for at drøfte Planerne nærmere. Efter gentagne Forhandlinger indbød saa disse 4 Mænd et større Antal mest yngre Nationaløkonome til et Møde i Vincents Lokaler paa Kongens Nytorv den 12. November 1872, hvor Planerne nærmere drøftedes, og hvor det besluttedes at danne en mere begrænset,

nærmest videnskabelig Forening, for hvis Sammenkomster man valgte de af Société d'économie politique i Paris afholdte Møder til Forbillede. Man skulde samles i Vintermaanederne, almindeligvis een Gang om Maaneden, spise til Aften og derefter diskutere et eller andet økonomisk eller socialt Emne.

De i det første Møde vedtagne Love begrænsedes i øvrigt det mest mulige og gav kun liden Anledning til Diskussion; de er i det store og hele gældende den Dag i Dag, idet de kun er forandrede een Gang, nemlig ved Revisionen af 9. November 1915, hvor Foreningens Formaal, som oprindelig angaves at være „at samles for at forhandle nationaløkonomiske Spørgsmaal“, præciseredes at være „dels Foreningsmøder til Afholdelse af Foredrag og Diskussioner om nationaløkonomiske Spørgsmaal, dels Udgivelse af et Tidsskrift og selvstændige Skrifter til Belysning af sociale og økonomiske Emner“. Desuden ændredes Reglerne for Bestyrelsesvalget. Oprindelig bestod Bestyrelsen af 5 Medlemmer, som af sin Midte valgte Formanden; den valgtes for et Aar og kunde genvælges. Efter Revisionen vælges Formanden særskilt for 3 Aar, og af Bestyrelsens øvrige for 3 Aar ad Gangen valgte 6 Medlemmer afgaar 2 hvert Aar, saaledes at den ene af dem først i et følgende Aar kan genvælges.

Nationaløkonomisk Forenings Formænd:

Professor N. C. Frederiksen 1873—77.
 Etatsraad Moritz Levy 1877—1892.
 Overpostmester H. G. Petersen 1892—98.
 Professor W. Scharling 1898—1900.
 Nationalbankdirektør M. Rubin 1900—1916.
 Generaldirektør M. Koefoed 1916—

Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelsesmedlemmer:

Professor N. C. Frederiksen 1873—77.
 Vilh. Arntzen 1873—75.
 Bureauchef M. Gad 1873—79.

(fortsættes)

I det Festskrift, som Foreningen udsendte, da den fejrede sit 25 Aars Jubilæum, har Professor Scharling skildret Foreningens Liv og Virksomhed i de første 25 Aar, og med Hensyn til Enkeltheder i disse Foreningens

Professor, Dr. V. Falbe Hansen 1873—1900.
 Professor, Dr. W. Scharling 1873—1900.
 Etatsraad Moritz Levy 1875—92.
 Direktør Martin Levy 1877—85.
 Konsul J. T. Heftye (Kristiania) 1879—82.
 Grosserer O. B. Muus 1882—1916.
 Overpostmester H. G. Petersen 1885—98.
 Nationalbankdirektør M. Rubin 1892—1916.
 Kontorchef H. Hertel 1900—1905.
 Statsminister N. Neergaard 1900—
 Professor, Dr. H. Westergaard 1900—1904, 1917—20.
 Nationalbankdirektør Emil Meyer 1904—13.
 Generaldirektør M. Koefoed 1904—
 Sygekasseinspektør V. L. Faber 1913—18.
 Professor Axel Nielsen 1914—1917.
 Kontorchef, cand. polit. O. Himmelstrup 1914—1916.
 Direktør M. Ballin 1916—21.
 Etatsraad, Bankdirektør F. Nørgaard 1916—
 Cand. mag. Frk. Clara Black 1918—21.
 Professor J. Warming 1919—
 Kammerherre, Lensbaron H. Rosenkrantz 1920—
 Departementschef Adolph Jensen 1921—
 Bogtrykker H. Langkjær 1921—

Nationaløkonomisk Forenings Æresmedlemmer:

Professor, Grev Hamilton 1882.
 Konsul Heftye 1882.
 Professor, Dr. V. Falbe Hansen 1911.
 Nationalbankdirektør M. Rubin 1916.
 Professor, Dr. H. Westergaard 1922.

Sekretærer i Nationaløkonomisk Forening og Redaktører af Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Vilh. Arntzen 1873.
 Alex. Petersen-Studnitz 1873—1901.
 Adolph Jensen 1901—14.
 Einar Cohn 1914—

første Aar skal jeg henvise hertil. Vil man fra Medlemstallet slutte noget om Foreningens Betydning, skal jeg oplyse, at Foreningen ved sin Start talte 70 Medlemmer, nu, 50 Aar senere, ca. 600, eller mellem 8 og 9 Gange saa mange som den Gang, jfr. nedenstaaende Oversigt, der er optalt efter de i Nationaløkonomisk Tidsskrift optrykte Medlemslister, se ogsaa Aargang 1907, S. 630.

Aar	Antal Medlemmer	Aar	Antal Medlemmer
1873.....	70	1907.....	322
1874.....	110	1910.....	380
1876.....	158	1912.....	402
1879.....	192	1914.....	440
1881.....	197	1915.....	445
1882.....	202	1916.....	506
1883.....	195	1917.....	547
1890.....	263	1918.....	545
1898.....	255	1919.....	577
1902.....	276	1920.....	591
1905.....	271	1921.....	593

Gaar man mere i Detaljer, finder man, at i den første Formand, Professor N. C. Frederiksens Funktionstid fra Stiftelsen til 1877 steg Medlemstallet fra 70 til 156; da han forlod Landet, afløstes han af Nationalbankdirektør, Etatsraad Moritz Levy, der var Formand fra 1877 til 1892; i hans Tid svingede Medlemstallet omkring 200, for efter det nordiske nationaløkonomiske Møde her i Byen i 1888 at vokse til 263 i 1890. Omkring dette Tal holdt Medlemstallet sig derefter i de to følgende Formænds Tid: Overpostmester Petersen fra 1892 til 98 og Professor Scharling fra 1898 til han blev Finansminister i 1900. Derefter blev Nationalbankdirektør Rubin Formand i Aarene 1900 til 1916, og i hans Tid medførte det stærke Opsving i Foreningens Liv og Virksomhed, som ganske overvejende er at føre tilbage til hans livfulde Deltagelse i Mødeaftræffernes Dis-

kussioner, at Medlemstallet var stadig og stærkt stigende: fra 276 i 1902 til 322 i 1907, til 402 i 1912 og 506 i 1916. Siden da er Tallet steget jævnt fra Aar til Aar, indtil det nu udgør ca. 600. Det stærkt stigende Medlemstal har naturligvis ført til, at vi stadig har maattet sørge for større Lokaler til Mødeaftnerne; i den første Snes Aar var man væsentlig Gæst rundt om hos forskellige Foreninger, indtil man henimod 25 Aars Jubilæet fik fast Stade i Hotel Dagmar, hvis Sal vel nok kunde rumme godt 50 Personer; derefter holdt man i Rubins Tid Møderne i Wiwels betydelig større Sal, og da ogsaa den blev for lille, har vi i de sidste Aar haft til Huse hos Nimb.

Som allerede omtalt, var det oprindelig Stifternes Hensigt at give Foreningen et vist videnskabeligt Præg, og det fastholdtes, at kun Folk, der paa en eller anden Maade havde beskæftiget sig med Nationaløkonomi, skulde kunne optages som Medlemmer. Dette fik dog heldigvis ikke Udtryk i Lovene, og ved Revisionen i 1915 blev det i Lovene udtrykkelig sagt, at enhver uberygtet Mand eller Kvinde over 18 Aar kunde blive Medlem. Man havde i de mellemliggende Aar faaet tydeligt Bevis for, at Foreningen havde faaet sin væsentlige Betydning ved at være Samlingssted for Teori og Praxis, og at netop den gensidige Paavirkning og Oplysning under Diskussionerne gav Foreningen den Betydning, den efterhaanden har faaet: at virke til gensidig Belæring.

I de første Leveaar havde Foreningen, som man kan tænke sig af dette, et ganske overvejende akademisk Præg. I Medlemslisten for 1873 finder man saaledes 28 Embedsmænd, 8 Redaktører og Journalister, 3 Sagførere og 10 Kandidater o. l., i alt 49, som tilhørte den akademiske Side af Medlemskredsen; ved Siden heraf var det praktiske Næringsliv kun repræsenteret ved 21 Medlemmer, hvoraf 9 var knyttet til Pengeinstitutter o. l. Men allerede i Medlemslisten for 1890 var af de 263

Medlemmer 168 fra det praktiske Næringsliv og kun 95 tilhørende de liberale Erhverv. I 1898 — 25 Aar efter Stiftelsen — var Antallet af Embedsmænd og dermedigestillede dog paany i Stigning, idet de nu udgjorde 110 af 255, og nu, 25 Aar senere, er Medlemmer af de liberale Erhverv yderligere forøget, saaledes at de udgør godt Halvdelen af samtlige Medlemmer. Dette skyldes dels den lette Adgang, der er givet de studerende til at blive Medlemmer af Foreningen, dels den stærke Udvikling af de til den sociale Lovgivning knyttede Institutioner, der naturnødvendigt har medført et stort Antal Medlemmer blandt disse Institutioners Tjenestemænd. De 593 Medlemmer i 1921 fordelte sig med 197 Embedsmænd o. l. under Stat og Kommune, 25 Sagførere, 22 Redaktører, Journalister og Politikere, 60 Kandidater uden fast Stilling samt Studerende, 93 Grosserere og andre Handlende, 76 Industridrivende og Ingeniører, 102 Veksellerere, Embedsmænd i Banker, Kreditforeninger og Forsikringsselskaber og 18 Landbrugere, jfr. i det hele følgende Sammenstilling:

	1873	1898	1921
Embedsmænd o. l. under Stat og Kommune	28	56	197
Sagførere	3	13	25
Redaktører og Journalister, Politikere, forsk.			
Videnskabsmænd	8	21	22
Kandidater uden fast Stilling samt Studerende	10	20	60
Grosserere o. a. Handlende	5	73	93
Industridrivende, Ingeniører o. l.	4	26	76
Veksellerere, Embedsmænd i Banker, Kreditforen., Forsikringsselskaber	9	33	102
Landbrugere	3	13	18
Ialt...	70	255	593

Som nævnt har Foreningen to Hovedopgaver, for det første at foranstalte Foredrag om økonomiske og dertil sig knyttende Emner som Grundlag for derpaa følgende Diskussioner, hvorved Medlemmerne faar Lejlighed til at komme sammen, og for det andet at udgive

et Tidsskrift. — Foreningen staar i stor Gæld til talrige Foredragsholdere, som med megen Beredvillighed har paataget sig det betydelige Arbejde, som det er at udarbejde disse Foredrag, hvis Emner Bestyrelsen fastlægger, naar den i September planlægger Vinterens Virksomhed. I de 50 Aar, Foreningen har bestaaet, er der i alt afholdt 221 Foredrag. Disse har i de sidste 25 Aar fordelt sig nogenlunde regelmæssigt med 4 à 5 om Aaret, nemlig 20 i 1897—1902, 22 i 1902—07, 24 i 1907—12, 22 i 1912—17 og 23 i 1917—22. Men i Foreningens første 25 Aar faldt Foredragene mere uregelmæssigt, saaledes var der 36 i de første 5 Leveaar, derefter 22 i 1877—82, men saa kun 18 og 12 i de to følgende Femaar. Dette var en Følge af de spændte politiske Forhold før og efter 1890, idet man naturligvis ikke kunde paaregne Interesse for Reformforslag i en Periode, hvor alle Forslag mer eller mindre blev henlagte af Lovgivningsmagten, og hvor de politiske Modsætninger ogsaa var saa skarpe, at man stod i Fare for, at det venskabelige og imødekommende Forhold, som altid har udmærket Foreningens Diskussioner, skulde brydes. Men allerede i 1892—97 er man oppe paa 22 Foredrag, da er man atter inde i en mere frugtbar politisk Periode, selv om den naturligvis ingenlunde kan staa Maal med de sidste 10—15 Aars uhyre Lovgivningsarbejde.

Mange fremragende Mænd baade indenfor og udenfor Foreningsmedlemmernes Kreds har været Foredragsholdere i Foreningen, og vi har ogsaa, navnlig i den nyeste Tid, haft den Glæde at høre indledende Foredrag fra fremstaende Mænd i vore Nabolande. Det vilde imidlertid føre for vidt at komme ind paa Enkeltheder i saa Henseende, men jeg skal oplyse, at af de 221 Foredrag var Emnet for 36' Vedkommende økonomiske og statistiske Spørgsmaal i Almindelighed, 7 omhandlede Økonomiens Teori — deraf 6 i Foreningens første Femaar —, 29 behandlede offentlige Finanser, 35 Bank- og

Pengeforhold, 25 Landbrug — deraf 16 i de sidste 25 Aar —, 30 faldt paa Haandværk, Industri og Handel — deraf 18 i de sidste 25 Aar —, 18 omhandlede Transport- og Telegrafforhold — deraf 14 i de første 25 Aar; 25 havde sociale Spørgsmaal til Emne, nogenlunde ligelig fordelt paa de første og sidste 25 Aar, men heraf ganske vist de 10 i det sidste Tiaar. Endelig var Emnet for 11 Foredrags Vedkommende Forsikring og for 5 Andelssagen; jfr. nedenstaaende Oversigt:

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening
1872—1922.

	Øk. og stati- stiske Spørgsm. i Almindeligh.	Økonomiens Teori	Off. Finanser	Bank- og Pengeforhold	Landbrug	Haandværk, Industri og Ar- bejdsmarkedet	Handel og Omsetn.	Transport, Telegraf etc.	Sociale Spørgsmaal	Forsikring	Andelssagen	I alt
1872—77	4	6	6	8	1	1	3	3	3	1	36	
1877—82	4	„	2	4	2	„	4	1	2	2	22	
1882—87	4	„	1	2	4	1	„	2	3	„	18	
1887—92	„	„	2	1	„	„	2	3	3	1	12	
1892—97	4	„	2	5	2	1	„	5	1	1	22	
1897—1902 . . .	1	1	1	4	5	2	„	1	1	3	20	
1902—07	6	„	6	2	4	1	„	„	2	1	22	
1907—12	2	„	5	4	3	6	1	1	„	2	24	
1912—17	6	„	1	2	2	3	2	1	5	„	22	
1917—22	5	„	3	3	2	2	1	1	5	„	23	
I alt. . .	36	7	29	35	25	17	13	18	25	11	221	

Foreningens Tidsskrift kan se tilbage paa en statelig Bindrække, idet der i Løbet af de 50 Aar i alt er udsendt 60 Bind, hvoraf de 20 i Foreningens første 10 Leveaar, og derefter et Bind om Aaret. Men naturligvis er Bindantallet i og for sig ikke noget fuldgyldigt Bevis for Tidsskriftets Betydning, det er selvfølgelig Indholdet, der er det afgørende. Dog ogsaa i saa Henseende kan vi kun med Tilfredshed se tilbage paa Bindrækken. Under

de skiftende Redaktioner — første Bind under cand. polit. Arntzens Redaktion, Perioden 1873—1901 under Professor Alexis Petersen-Studnitz, Perioden 1901—14 under Departementschef Adolph Jensen, og i Tiden siden da under Kontorchef Einar Cohns Ledelse, hvilke tre sidste tillige har varetaget Foreningens Sekretærhverv — har Tidsskriftet indeholdt mange betydningsfulde Artikler, som har belyst aktuelle Spørgsmaal i det økonomiske og sociale Liv, hvortil kommer Boganmeldelser, og i de sidste Aar instruktive Oplysninger om Krigens Økonomi her-tillands. Mange Forfattere har ydet deres Bidrag, og ikke mindst fra Universitetets Professorer foreligger talrige belærende Bidrag til Belysning af Tidens økonomiske, sociale og statistiske Forhold.

I 1915 nedsattes et Udvalg for at undersøge Betime-ligheden af, at Foreningen søgte at tilvejebringe Under-søgelser af saadanne Spørgsmaal indenfor Landets Er-hvervs- og Samfundsliv, hvis Behandling kun vanskeligt lod sig foretage officielt og ej heller let af Privatpersoner, med mindre disse kunde støttes under Arbejdet. Bestyrelsen accepterede et herom af Udvalget stillet Forslag, og ved Lovfornyelsen i 1915 foretoges saadanne Ændringer i Lovene, at denne nye Virksomhed kunde optages af Foreningen. For at tilvejebringe den økonomiske Basis for Foretagendet besluttedes det at henvende sig til Staten og til forskellige større økonomiske Foretagender om Bidrag, og man havde ogsaa den Glæde baade fra disse og forskellige Privatpersoner at modtage de ønskede Beløb. — Fondets Størrelse androg i April i Aar 44,000 Kr. i Stats- og Kommuneobligationer foruden et mindre kontant Beløb, og ved Resolution af 26. Maj 1922 er der derefter meddelt Stadfæstelse paa en Fundats for National-økonomisk Forenings Fond. Det fastsættes heri, at kun Halvdelen af Rentebeløbet aarlig maa anvendes, for-inden det samlede Beløb er blevet 50,000 Kr. I Fundatsen fastslaas Hovedreglerne for Renternes Anvendelse, nemlig

til Udarbejdelse og Udgivelse af Skrifter af økonomisk og socialpolitisk Indhold og iøvrigt til Udbredelse af Kendskab til økonomiske og sociale Forhold. — Saavel under Krigen som i dennes Afviklingsperiode er der lagt saa stærkt Beslag paa de yngre Økonomers Kræfter, at de ikke har kunnet give sig i Lag med disse Arbejder, men naar vi kommer ind i mere rolige Forhold, staar vi rede til at tage Arbejdet op — Opgaver er der nok af, og Nytten ved at faa dem løst er selvindlysende. Her har Foreningen altsaa tilvejebragt Midlerne, og de kommende Aar vil sikkert drage sig dem til Nytte.

Jeg har hermed i al Korthed søgt at give et Billede af Nationaløkonomisk Forenings Virksomhed og Betydning gennem de 50 Aar, som er forløbene siden dens Stiftelse. Det staar mig nu tilbage at bringe Universitetet en Tak, fordi vi har faaet Lov til at afholde vor beskedne Fest i dets Festsal. Som jeg allerede har omtalt, tæller Foreningen et stort Antal akademisk uddannede Medlemmer; for alle os, som med den største Ærbødighed omfatter Universitetet og dets Virksomhed, og som med Glæde ser tilbage paa den Tid, da man i denne Bygning gav os Ly og Kundskaber i Ungdomstiden, og som vi aldrig har glemt siden, hvor saa vor Virksomhed er blevet i det offentliges Tjeneste, har den Omstændighed, at Universitetet ogsaa har ment vor Forenings Virksomhed betydningsfuld nok til at aabne denne skønne Sal for os, yderligere givet vor Fest Glans.

Jeg hilser vore to Æresmedlemmer, hvem Helbredshensyn desværre hindrer i at være sammen med os her: Konferensraad Falbe Hansen, den eneste overlevende af Foreningens 4 Stiftere, og som navnlig i Foreningens første 25 Aar var en af dem, der bar Arbejdets Hovedbyrde og bragte Foreningen ind paa dens senere fulgte Bane, og Nationalbankdirektør Marcus Rubin, som allerede i de første 25 Aar var en flittig Foredragsholder og

Medarbejder i Tidsskriftet, men som navnlig i de næste 25 Aar har været den, som stærkest har sat sit Præg paa Foreningen og skabt dens fremtrædende Betydning i vort Samfundsliv.

Og sidst, men ikke mindst, takker jeg de tilstedeværende Repræsentanter for vore Søsterforeninger i Sverige, Norge og Finland. Jeg takker dem, fordi de har vist os den Ære at komme tilstede og deltage i vor Fest, og fordi de ikke har skyet en anstrængende Rejses Besværligheder for at kunne deltage i vor Glæde over Foreningens lykkelige Tilendebbringelse af de første 50 Aar, som vi alle ønsker skal efterfølges af mange gode Aar med nyttigt Arbejde for vort Lands økonomiske og sociale Forhold.

Efter Formandens Tale overrakte Professor Heckscher Nationaløkonomisk Forening en Adresse fra Nationalekonomiska Föreningen i Stockholm af følgende Indhold:

Til

Nationaløkonomisk Forening.

Med glädje har vår förening mottagit inbjudningen att genom representanter deltaga i firandet av den danska systerföreningens femtioårsfest.

När framsynte män en novemberdag 1872 bildade Eder förening, var det i en tid av nydaning och högkonjunktur, och genom världen gick då en strömning av ekonomisk dådkraft. Sedan dess hava onda och goda tider ofta växlat, ock just nu vilar mörkret tungt över världen. Men Eder förening, som, ledd av framstående män, gått lugnt framåt på sin bana, skall för visso i framtiden liksom i det förflutna förstå att genom omsorgsfull prövning av det ekonomiska livets företeelser och uppgifter göra sin insats i arbetet på en lyckligare tingens ordning.

Den samhörighet, som förenar de nordiska folken både på näringslivets område och i dess vetenskapliga utforskning, gör det till en kär plikt för oss att till Nationaløkonomisk

*Forening frambära vor hyllning för tider, som gått, och
vår lyckönskan till tider, som komma.*

Stockholm i November 1922.

För Nationalekonomiska Föreningen

dess Styrelse:

K. LANGENSKIÖLD.

ELI F. HECKSCHER. CONRAD CARLSON.

DAVID DAVIDSON. CHARLES DICKSON. SVEN PALME.

O. RYDBECK. CARL TÖRNEBLADH.

KARL E ÅMARCK.

Derefter overrakte Professor Jæger paa Norsk Stats-
økonomisk Forenings Vegne følgende Adresse:

*Statsøkonomisk Forening ønsker sin ældre danske søster-
forening til lykke til femtiaars jubilæet.*

*Utviklingen har vist, hvilken betydningsfuld begivenhet
det var, som fandt sted den 12. November 1872, da Natio-
naløkonomisk Forening blev stiftet som den første i Norden
med det formaal at samles for at behandle økonomiske
spørsmaal og at utgi et tidsskrift som organ for dansk øko-
nomisk forskning.*

*I de femti aar, som siden da er forløpet, har behandlin-
gen av økonomiske spørsmaal i Danmark — de teoretiske
saavel som de praktiske — i Nationaløkonomisk Forening
hat et brændpunkt, hvorfra økonomisk oplysning har spredt
sig i vide kredse.*

*Og samtidig har foreningens tidsskrift gjennem sit rike
og vekslende indhold fra saa mange talentfulde medarbeidere
mægtig bidraget til at fremme den økonomiske tænkning og
til at vække interessen for de økonomiske problemer. Et
overblik over det, som saaledes er ydet, gir et levende ind-
tryk av det fremragende aandsarbeide, danske nationaløko-
nomer har utført.*

Nøie knyttet som foreningens arbeide har været til

Danmarks økonomiske udvikling i de forløpne femti aar, har det dog ogsaa hat den største betydning for de øvrige nordiske lande, og vi udtaler en særlig tak for de frugtbare impulser, som norsk socialøkonomisk forskning har mottat gennem foreningens virksomhet.

I taknemlig anerkjendelse af alt, hvad det har lykkedes Nationaløkonomisk Forening at utrette paa den økonomiske videnskaps og det økonomiske livs omraade, frembærer vi vore varmeste ønsker for en fortsat fremgangsrik virksomhet i overensstemmelse med foreningens ærefulde traditioner.

Kristiania, November 1922.

OSKAR JÆGER.

THV. AARUM.

E. HAGERUP BULL.

J. THRONE-HOLST.

N. RYGG.

Endelig overrakte Professor Tallqvist fra Ekonomiska Samfundet i Finland en saalydende Adresse:

Till

Nationaløkonomisk Forening.

På denna Nationaløkonomisk Forenings högtidsdag önskar det Ekonomiska Samfundet i Finland frambära sin vördnadsfulla lyckönskan.

Under en tid av femtio år har Nationaløkonomisk Forening arbetat för den ekonomiska forskningen i Danmark, och de resultat, som härunder frembragts, hava varit av betydelse ej blott för det egna landets materiella förkovran utan även för den nationalekonomiska vetenskapen. Ut i Finland har detta Nationaløkonomisk Forenings arbete städse aktats högt. Den teoretiska forskningen i vårt land har från Danmark fått emottaga värdefulla tankar och rika impulser; danska nationalekonomers läror ha hos oss legat som grund för studier i den vetenskap, våra samfund söka befrämja, och i det praktiska livet, där teorierna söka sitt förverkligande, ha skapelser av dansk erfarenhet och dansk företagsamhet på jordbrukets, penningväsendets, industriens, handelns och sjöfartens områden mer än en gång tjänat som

förebilder. För det Ekonomiska Samfundet i Finland er det kärt, att här — som en företrädare för nationalekonomien i den yngste av de självständiga nordiska staterna — få be-tyga den finlandska forskningens och det finlandska närings-livets djupt kända tacksamhetsskuld till den danska national-ekonomien, som under ett halvt sekel på ett så framstående sätt representerats av Nationaløkonomisk Forening. I fast förvissning om, at Föreningens strävanden allt framgemt skola bära rik frukt, teoretisk vetenskap och praktisk verk-samhet i Norden till bättnad, uttalar det Ekonomiska Sam-fundet sitt varma tack för de år, som gått, och sin upp-riktiga önskan om lycka för de år, som komma.

Å Ekonomiska Samfundets i Finland vägnar:

LEO EHNRROOTH.

J. V. TALLQVIST.

Formanden takkede for de smukke Adresser med deres venlige og hjertelige Ordlyd og udtalte sin Glæde over det siden Krigens Tid voksende Samarbejde mellem de nordiske Lande og Haabet om, at ogsaa de national-økonomiske Foreninger fortsat maatte deltage i dette og fremme Forstaaelsen af Landenes økonomiske og sociale Forhold. Han gav derefter Ordet til Professor, Dr. Ha-rald Westergaard, hvis Foredrag var saalydende:

Nationaløkonomiens Opgaver i vore Dage.

Det er 50 Aar siden, at Nationaløkonomisk Forening saa Lyset. Der er løbet meget Vand i Stranden siden den Tid. De allerfleste af Foreningens oprindelige Med-lemmer er gaaet bort. Og selv om den menneskelige Karakter ikke har forandret sig, saa har dog Samfundet i vore Dage et helt andet Præg end dengang. Samfunds-udviklingen har aldrig staaet stille, men man vil næppe kunne finde noget Tidsrum af samme Længde i Danmarks Historie, der viser saa uhyre Forandringer.

Der var Opgaver nok for 50 Aar siden for en Forening, der vilde drøfte nationaløkonomiske Spørgsmaal. Der var dybtgaaende teoretiske Grundspørgsmaal, som i høj Grad trængte til at klares: selve Nationaløkonomiens Metode var under Debat, „Katedersocialismen“ og den historiske Skole krævede Ørenlyd. Den socialistiske Bevægelse var lige kommet til Danmark. Og der var vigtige praktiske Spørgsmaal fremme, som f. Eks. om Guld-møntfoden. Andre Spørgsmaal meldte sig. Ikke længe efter Foreningens Stiftelse brød den store Verdenskrise frem, direkte eller indirekte i nær Forbindelse med den store Krig mellem Frankrig og Tyskland, ligesom den nuværende økonomiske Elendighed er en Følge af Verdenskrigen; og da dette Uvejr var forbi, kom den lange Nedgangsperiode, der kastede saa dybe Skygger over store Dele af Europa. Alt dette stillede Nationaløkonomien store Opgaver.

Nu er der altsaa gaaet 50 Aar, og det ligger nær at spørge, om Nationaløkonomisk Forening vedblivende har Eksistensberettigelse.

Dette Spørgsmaal er i Virkeligheden identisk med dette, hvorledes overhovedet Nationaløkonomiens Stilling er i vore Dage, om den har Livskraft eller bør lægges til Side. Thi hvad enten denne Forening stiller sig paa en bredere Basis og særlig tager Sigte paa et Oplysningsarbejde ved Diskussion om praktiske økonomiske Spørgsmaal, der er fremme i Tiden, eller den stræber efter at løse strengt videnskabelige Opgaver, bunder dens Virksomhed jo altid i Nationaløkonomien. Nu er vi jo paa en Maade naaet dertil, at alle Mennesker er blevet Nationaløkonomer. Der er snart ikke en Skoledreng, der ikke véd Besked om den svenske og danske Krones Værdiforhold eller om den tyske Marks Kursfald. Paa Gader og Stræder hører man Lønsørgsmaal og Arbejdskonflikter drøftede Mand og Mand imellem. Men paa den anden Side hører man det ofte gjort gældende, at

Nationaløkonomien efter Verdenskrigen har spillet fuldstændig fallit, at den er ganske afmægtig overfor de store Spørgsmaal, som stiger frem af det nuværende frygtelige Ragnarok.

Og jeg skal være villig nok til at indrømme, at det er vanskeligt for Nationaløkonomer at blive orienterede i alt dette Virvar. Men saa meget kan vi være enige om, at hvor der er Spørgsmaal at løse, er der Brug for videnskabelig Tænkning, og hvis Nationaløkonomien skulde være afgaaet ved Døden, maatte der komme en ny Videnskab, der tog Spørgsmaalene op, hvad Navn man saa vilde give den.

Til Undskyldning for Nationaløkonomien maa det i hvert Fald kunne siges, at intet Menneske kunde have forudset, at Verdenssamfundet skulde blive kastet ud i en saadan Malstrøm som den, hvori vi hvirvles om efter den store Krig. Ingen kan forlange, at de Læresætninger, der passede under en rolig og jævn fremadskridende Bevægelse skal bevare deres Gyldighed i den rivende Malstrøm, vi nu befinder os i. Nationaløkonomiens Hovedopgave i vore Dage maa netop være en grundig Revision, for ikke at sige en fuldstændig Omskabelse, af af hele Samfundets Dynamik, men det behøver ikke at betyde, at Nationaløkonomien er død og borte: hvert nyt Problem kan ganske naturligt give den ny Livskraft. Saaledes er Kaarene for al Videnskab.

En nødvendig Betingelse for at faa en saadan Revision er en grundig Udredning og Bedømmelse af alt, hvad der er foregaaet under Verdenskrigen og i Aarene derefter, under Indflydelse af den økonomiske Nødtilstand, som Krigen skabte; vi skal have en Vurdering af alle de Forskydninger indenfor Samfundet, som fulgte med Krigen. Der ligger her store Opgaver, som kan lægge Beslag paa mangfoldige Kræfter. Til dette Formaal vil den store Række Monografier om Verdenskrigens Virkninger, som Carnegie Endowment for International

Peace har planlagt, kunne yde et Bidrag. Det gælder den sociale Lovgivning i alle dens Forgreninger, Staternes Skattepolitik, baade efter dens Indhold og dens Virkninger, Prisreguleringen i alle dens Faser, Handelspolitiken, Spørgsmaalet om de private og offentlige Monopoler, Indkomst- og Formuefordelingen og ikke mindst hele Pengevæsenet. Og uden om alt dette ligger hele det store Spørgsmaal, som hver Slægt maa tage op paa ny til Klaring, om Forholdet mellem Stat og Individ, dette Spørgsmaal, som ned igennem Tiden i saa høj Grad har skiftet Karakter, fra den Gang, da Merkantilismen herskede og de kameralistiske Forfattere idelig og altid appellerede til „Politiet“, naar det gjaldt et økonomisk Spørgsmaal, til den liberale Periodes Individualisme og saa igen tilbage til Nutidens Svingning henimod det gamle Synspunkt. Og det er ikke blot dette Spørgsmaal i dets Almindelighed, som kræver Belysning. Disse Undersøgelser maa ogsaa tage Sigte paa Staterne i Staten, de mange Nydannelser i Samfundet, Arbejder- og Arbejdsgiverforeningerne og hvad de nu hedder, paa disse Institutioners Indskud i hele det sociale og økonomiske Liv, under indbyrdes Kamp eller Samarbejde.

De, der finder Nationaløkonomien afmægtig overfor alle disse Opgaver, kunde søge Støtte i deres Betragtning ved at se paa dette Fags Standpunkt for 50 Aar siden. Det maa indrømmes, at det dengang havde sine Mangler. Man kan fristes til at sige, at der endnu var Rester tilbage af det gammeldags skolastiske Svøb, som Videnskaben har maattet vikle sig ud af. En Videnskab, der anvendte en uforholdsmæssig Kraft paa Opstilling af Definitioner og Begrebsbestemmelse; vistnok var Formen elegantere end i gamle Dage, men den kunde ofte synes at dække over en vis stivnet Aandsfattigdom, der hurtig lod sig stille tilfreds med de Løsninger, der opstilledes overfor de forskellige Spørgsmaal, og derved kom til at hindre dyberegaaende Undersøgelse.

Det er jo netop Vidnesbyrdet om en ægte Sandheds-søgen, at den ikke stiller sig tilfreds, men bestandig ægges til at grave dybere. Faren for, at en uforholdsmæssig Del af Kraften gaar med til Opstilling af Begrebsbestemmelserne, medens man tager det lettere med at give disse Begreber et reelt Indhold, er endnn tilstede; den vil altid lure paa et Fag af den Beskaffenhed som Nationaløkonomien, men det tør hævdes, at den betyder mindre end dengang, og at Nationaløkonomien er bleven mere virkelighedsfyldt og mere skikket til alsidig Vurdering af alle de Fænomener, som Nutidens brogede Samfund viser os. Det vilde kræve en vidtløftig Dokumentation ud fra hele Nationaløkonomiens Udvikling i de sidste 50 Aar at paavise dette, men hvis man tvivler paa, at Resultatet af denne Udvikling er det antydende, saa kan man maaske gaa en Genvej ved at kaste et Blik paa de Videnskaber, som er rykket Nationaløkonomien til Hjælp, og se paa de Undersøgelser, som dette Samarbejde giver Anledning til.

Der er tre Fag, som maa komme frem i første Række i saa Henseende, Historien, Filosofien og Statistiken.

Der er for det første Historien. Den Tid er forlængst forbi, da Nationaløkonomerne stredes om, hvorvidt en historisk Betragtning af Samfundsfænomenerne var en Nødvendighed. Man har saa meget desto lettere kunnet enes derom, som enhver, der vil holde sine Øjne aabne, uundgaaelig maa se, i hvilken mærkelig Grad Verdenshistorien gentager sig. Der er noget slaaende i Prædikerens Ord, at der er intet nyt under Solen, at „er der noget, hvorom man vilde sige, se dette er nyt — for længe siden er det sket i de Tider, som har været før os“. Hvad man har oplevet i disse sidste Aar af Bolignød og Prisforskydninger og Børsspekulationer, det vil vi finde, om end i mindre Format, under Napoleonskrigene. Vi har alle god Grund til at sætte os ind i den

store Kontinentalspærring, som Napoleon satte i Scene. Og naar vi i vore Dage overvældes af Valutaspørgsmaalets Vanskeligheder, saa kan vi lære noget af, hvad Datidens Nationaløkonomer med Ricardo i Spidsen skrev om dette Emne.

Selvfølgelig kan en historisk Undersøgelse drives paa aandløs Maade, idet man søger Paralleler, hvor de ikke findes, men saadanne Misbrug maa ikke skræmme den ærlige Forsker. Det kan være, at den tyske historiske Skole havde havt lettere ved at vinde Forstaaelse, hvis den paa alle Punkter havde holdt sig indenfor de rette Grænser. Men ingen Forsker, der lever sig ind i økonomiske og sociale Tilstande i svundne Tider, vil kunne undgaa at hente Hjælp derfra til Forstaaelse af vor Tid.

Af ligesaa stor Betydning for Nationaløkonomien vil Filosofien være. Det er ikke for intet, at saa mange fremragende Nationaløkonomer har været Filosofer. I vor realistiske Tid er der i denne Sammenhæng særlig Grund til at nævne Filosofiens unge Datter Psykofysiken. Det staar i Forbindelse med den Forskydning, som er foregaaet i de sidste halvhundrede Aar i Værdilæren, idet man er gaaet ud paa at vise, hvilken Betydning det enkelte Individ tillægger det Forraad, han raader over. Ved rent foreløbige Betragtninger af denne Art føres man til Opstilling af en Række vigtige Sætninger til Belysning af hele Omsætningens Mekanik, saavel som af Beskatningen og Fordelingen. Men idet man søger at give disse Sætninger et positivt Indhold, føres man ganske naturlig over i Psykofysiken.

Det kunde ganske vist ved første Øjekast se ud, som om disse Forhold unddrager sig lagttagelsen, men man vil dog paa forskellig Maade kunne belyse dem. Den forskellige Efterspørgsel efter en Vare under vekslende Prisforhold er nemlig en Resultant af de enkelte Indviders Forhold, og en given Samfundsklasses Udgiftsbudget under Indflydelse af forskellige Prisniveauer giver

Bidrag til Forstaaelse af Grænsenyttens relative Størrelse ved forskellige Varer. Undersøgelser over disse Forhold staar i Sammenhæng med en Opgave af vidtrækkende Betydning, som Nationaløkonomerne ikke altid har skænket tilstrækkelig Opmærksomhed. Det er Spørgsmaalet om Forbruget. Man tænker i Regelen mere paa Produktionen og Omsætningen end paa Forbruget. Jeg skal straks nævne et Punkt indenfor dette Afsnit af Nationaløkonomien, hvor der kan gøres frugtbringende Undersøgelser, og hvor saadanne Undersøgelser er i høj Grad ønskelige.

Hvis man vil mene, at Psykofysikens Indskud i Værdilæren til syvende og sidst ikke kan blive af væsentlig Betydning, saa kan der nævnes et andet Omraade, hvor denne Videnskabs Bidrag kan være af iøjnefaldende Værdi. Det drejer sig om Spørgsmaalet om Arbejdets Stilling i Samfundshusholdningen. Vi kan se dette ved blot at tænke paa et tilsyneladende saa elementært Spørgsmaal som dette, hvilke Pavser man skal benytte ved Arbejdsdagens Inddeling for at faa størst Udbytte af Arbejdet, idet man uden at have Vejledning i dette Spørgsmaal let vil fristes til at holde altfor ensidig fast ved traditionelle Ordninger, som maaske daarlig kan bringes i Harmoni med den nuværende Arbejdsdags Længde.

Men der er Emner af langt mere afgørende Betydning, saaledes Spørgsmaalet om Sammenhængen mellem Arbejdstiden, Arbejdsanstrengelsen og Produktiviteten. Her er en vid Mark for lagttagelser, og endnu raader man ikke paa langt nær over tilstrækkeligt Materiale. Den amerikanske Bevægelse for at fremme „Efficiency“ i Arbejdet („Taylorsystemet“) har bidraget noget til at skaffe Oplysninger i denne Retning, og en Række af Institutioner til Undersøgelse af saadanne Forhold er i de sidste Aaringer kommet i Arbejde rundt om i Verden, saaledes „Industrial Fatigue Research Board“ og „National Institute of Industrial Psychology“ i

England, og „Institut Lannelongue d'Hygiène Sociale“ i Frankrig.

Ikke mindst vil det have Interesse at komme paa det rene med, hvilken Indflydelse den forskellige Ernærings-tilstand har paa Arbejdskraften. Det er altsaa, om man vil, nu Fysiologien, der skal kaldes til Hjælp. I denne Forbindelse kan endelig nævnes det saa meget omdebatterede Spørgsmaal om forskellige Alkoholdosers Indflydelse paa Arbejdsevnen. Det er et Omraade, der i høj Grad trænger til Undersøgelse, for at uddybe eller revidere de lagttagelser, man raader over. Før saadanne Spørgsmaal er tilfredsstillende belyst, mangler Nationaløkonomien et Kapitel i Læren om Forbruget.

Jeg nævnede Fysiologien i Forbindelse med Psykofysiken. Man kan ogsaa i samme Aandedræt nævne Statistiken. Adskillige af de Spørgsmaal, som Psykofysiken har at arbejde med, har netop en statistisk Karakter. Men Statistiken har jo i det hele taget fra første Færd staaet i nøje Samarbejde med Nationaløkonomien. Der kan være dem, der mener, at har man blot faaet Tallene, saa behøves der ikke mere. Man har en interessant Udtalelse af denne Art af den berømte franske Kemiker Lavoisier, et af Ofrene for den store franske Revolution. Han udviklede i en Afhandling om Landbrugsproduktion, hvor ønskeligt det vilde være at faa en god Landbrugsstatistik, bygget paa lagttagelser, i Stedet for de mange skønsmæssige Tal, han nødsagedes til at opstille. Havde man en saadan Statistik, hævdede Lavoisier, vilde man kunne fremsætte hele den politiske Økonomi paa nogle faa Sider, eller rettere: denne Videnskab vilde helt høre op at være til, thi alle Spørgsmaal vilde da være saa lette at løse, at der ikke vilde være nogen Mulighed for Meningsforskel. Ja hvis dette var rigtigt, var der jo god Mening i at lade Nationaløkonomisk Forening afgaa ved Døden med det samme. Men Nationaløkonomien behøver saa vist ikke at være bange for, at

Statistiken skal gøre den arbejdsløs. I vort uhyre broget sammensatte Samfund, der hvert Øjeblik skyder nye Skud og idelig er Genstand for store Forandringer, der vil blot hver ny lagttagelsesrække fremkalde Kravet om endnu mange flere Oplysninger, og hvert Øjeblik vil der opstaa nye Problemer, eller de gamle vil skifte Karakter.

Statistiken har selv i de sidste 50 Aar været i en stærk og stadig Udvikling, hvorved den mere og mere er bleven i Stand til at yde Nationaløkonomien den Støtte, den trænger til. Tiden omkring 1870 kan netop siges at være et Vendepunkt i Statistikens Historie; vi kan nævne Navne som Lexis, Knapp og Zeuner, Woolhouse og Edgeworth. Man kan sige, at der har udviklet sig en bestemt statistisk Tænkning, en fast Metodik, som værner Statistikerne mod Fejlslutninger og Hastværksresultater, og samtidig er Tekniken gaaet frem i en hidtil uanet Grad, saa at man kan fremskaffe og behandle de statistiske Data med langt større Sikkerhed end før, og man har været i Stand til at inddrage det ene nye Emne efter det andet under lagttagelsen.

Selvfølgelig foregaar en saadan Udvikling ikke uden Voksværk. I sin Iver for at skaffe sig klare og eksakte Metoder kan man have ladet sig friste til saa at sige at skyde Spurve med Kanoner, idet man har villet udvikle et matematisk Formelapparat til Løsning af elementære Opgaver, som i og for sig kan klares ved en ganske usammensat Tankegang. Man kan indvende mod denne Retning indenfor Statistiken, at den frister Statistikerne bort fra Realiteterne og gør Statistiken virkelighedsfjern. Men selv om dette Erobringstog fra Matematikernes Side kan have gjort nogen Skade i denne Henseende, saa har det i alle Tilfælde tilført Statistiken et Fond af rationel Tænkning, som enhver Videnskab maa være taknemlig for, og ud fra hvad der saaledes er vundet, kan den moderne Statistiker med større Tillidsfuldhed give sig i Lag med de positive Opgaver, der foreligger, og føle sig mere

tryk ved den elementære Behandling af de indsamlede Oplysninger. Jeg haaber ved en senere Lejlighed at kunne belyse dette Spørgsmaal nærmere.

Naar det nu gælder Forbindelsen mellem Nationaløkonomien og Statistiken, saa er det i vore Dage særlig den økonomiske Statistik, der kommer i Forgrunden. Hidtil har det været Menneskestatistiken, der har fremkaldt Hovedinteressen, idet Statistiken saa at sige følger Mennesket fra Vuggen til Graven. Og der er jo mange Opgaver, f. Eks. i den sociale Lovgivning, som i afgørende Grad kræver Oplysninger af denne Art. Arbejdet falder lettere her end i den økonomiske Statistik, fordi mange af de Spørgsmaal, der stilles under Indsamlingen af Oplysningerne, kan faa et ganske utvetydigt Svar, hvor gammel en Mand er, om han er gift eller ugift osv. osv. I den økonomiske Statistik er Grænserne langt mere flydende, de Oplysninger, man har Brug for, er af en langt mere broget og ubestemt Karakter, og de er langt vanskeligere at tilvejebringe. Som oftest er det kun Brudstykker, man kan naa at samle, Symptomer, der giver Fingerpeg til Løsning af det Problem, man beskæftiger sig med, men heller ikke mere.

Hvad det kommer an paa for Nationaløkonomien, er i denne Sammenhæng ikke mindst at kunne udvikle en økonomisk Meteorologi, at vinde Klarhed over Perioderne i det menneskelige Samfundsliv, at forstaa Varslerne om en kommende Krise og vurdere de Midler, Samfundet har til at behandle dem. Her har man i den senere Tid, navnlig i Nordamerika, udfoldet kraftige Bestræbelser, idet man systematisk indsamler Oplysninger om alle disse Fænomener i den økonomiske Verden. Høst, Jernproduktion, Priser, Bankomsætninger, Kurser, Rentefod osv. osv., og følger dem fra Maaned til Maaned, fra Aar til Aar, for muligvis at finde Forbindelsen imellem dem. Man er paa det rene med, at denne Forbindelse maaske ofte virker med en vis Tidsafstand, saa at

Maksimum paa et af disse Omraader naaes tidligere end paa et andet, og det gælder da ogsaa om at maale denne Afstand. Lettest kan man ved disse Undersøgelser udskille de Bevægelser, der findes indenfor et Kalenderaar; disse Bevægelser er sædvanligvis smaa, men ofte meget tydelige, og ingenlunde uden Interesse. Derefter kommer Spørgsmaalet, om der er længere Perioder i det økonomiske Liv, idet man f. Eks. mener at kunne paavise en otteaarig Bølge i Regnmængden, der atter skal paavirke Høsten og derfra virke videre ud. Og endelig kommer hertil de særlige Kræfter, der mere uregelmæssig gør sig gældende og overfor hvilke det har stor Interesse i Tide at kunne hejse Stormsignalerne. Der vil uden Tvivl kunne ydes Nationaløkonomien en vigtig Haandsrækning, naar det gælder om at trænge til Bunds i Spørgsmaal af denne Art og faa udviklet en grundig og alsidig Kriseteori. Endnu er den økonomiske Statistik paa dette Omraade i det forberedende Stadium, og der forestaar her et stort, men forhaabentlig frugtbringende Arbejde for Nationaløkonomer og Statistikere.

I nær Forbindelse med alt dette staar hele det store Valutaspørgsmaal, som for Tiden mere end noget andet har vakt Nationaløkonomernes Opmærksomhed og har sat saa mange Penne i Bevægelse. Den uhyre Litteratur, som dette Spørgsmaal har fremkaldt, vil formodentlig for en stor Del blive til Makulatur, hvad enten det f. Eks. drejer sig om mere eller mindre abstrakte Betragtninger over, hvad der giver en Pengeseddel Værdi, eller man søger Veje til en praktisk Forbedring af Valutaen; men det tør man gaa ud fra, at der ud af dette Kaos vil vokse virkelig indsigtsfulde Bidrag frem, som vil blive staaende ned igennem Tiderne; og ved en saadan Afklaringsproces vil det ikke mindst være Statistiken, der kan yde Bistand. Det samme vil gælde, naar man ser Spørgsmaalet fra en anden Side og undersøger Pris-

niveauets Bevægelser, eller rettere giver sig i Lag med de to Prinsniveauer, som kan gøre sig gældende under den nuværende Gnidningsmodstand i Vareomsætningen, Prinsnivaueet i Hjemlandet og overfor Udlandet.

Hvad her er sagt, kan maaske være Fingerpeg angaaende det, som man i vore Dage med den uhyre videnskabelige Arbejdsdeling saa ofte sukker efter, Samarbejdet i Forskningens Verden, Videnskabens Enhed. Men i øvrigt er det med Hensyn til Nationaløkonomiens Fremtid kun enkelte Antydninger, jeg har kunnet give. Og Livets Vækst er saa mangfoldig, at man vel skal vogte sig for at profetere, hvor meget Historien end gentager sig. I hvert Fald haaber jeg at have vist, at der er Gæring og Udvikling, saa maa Tiden vise, hvorledes Problemerne nærmere vil forme sig. Maatte nu under denne Udvikling de nordiske Nationaløkonomer være med i Arbejdet, og maatte denne Forening som hidtil være Fristed for en saglig og upartisk Drøftelse af de store Spørgsmaal.

Da Professor Westergaard havde afsluttet sit Foredrag, bragte Formanden ham Foreningens Tak i følgende Ord:

Jeg bringer Professor Westergaard Foreningens Tak for hans betydningsfulde Foredrag her i Dag, som har været et værdigt Bidrag til Foreningens 50 Aars Fest.

Jeg skal dernæst paa Bestyrelsens Vegne bede Dem modtage Udnævnelsen som Foreningens Æresmedlem. Hvad De i Deres Lærergerning paa Universitetet har betydet for alle Deres Elever baade som Videnskabsmand, Lærer og Menneske, skal jeg ikke uddybe; men ogsaa i Foreningen ser vi op til Dem med Højagtelse som mangeaarigt Bestyrelsesmedlem, som Foredragsholder og som hyppig og interesseret Medarbejder ved Tidsskriftet, og det vil være os alle en Glæde og Ære, om De paa denne vor Festdag vil modtage Udnævnelsen som vor Forenings Æresmedlem.

Medlemmerne rejste sig under denne Udtalelse og gav ved stærke Bifaldsytringer deres Tilslutning til Professor Westergaards Udnævnelse til Foreningens Æresmedlem.

Med en Tak fra Formanden til Medlemmerne for talrigt Fremmøde afsluttedes Universitetsfestligheden.

Festmiddagen hos Nimb.

Kl. 7 samledes i Restaurant Nimb Foreningens Medlemmer og Gæster i et Antal af ca. 155.

Formanden, der førte Foreningens ældste Æresmedlem, Konferensraad Falbe Hansen til Bords, bød Velkommen og udbragte derefter et Leve for Hans Majestæt Kongen, til hvem han foreslog Afsendelsen af følgende Telegram:

„Nationaløkonomisk Forening, samlet til Fest i Anledning af Foreningens 50aarige Bestaaen, sender Deres Majestæt sin Hilsen og Hyldest.“

Herpaa indløb følgende Svar:

„Takkende sender jeg Nationaløkonomisk Forening min Lykønskning og Hilsen.

CHRISTIAN R.“

Senere udbragte Formanden Foreningens Skaal. I Tilknytning til sine Udtalelser paa Universitetet fremhævede han, at Foreningen til alle Tider med Rette havde kunnet sætte Ordet Frisind paa sin Fane. Han fremhævede den som Samlingssted for unge og gamle, for Mænd og Kvinder, for Teori og Praksis og for Folk af alle politiske Anskuelser, til gensidig Oplysning og Belæring. Han ønskede den fortsat Fremgang med det Maal for Øje at skabe den størst mulige Lykke for det størst mulige Antal Mennesker.

Ordet blev dernæst givet til Departementschef Adolph Jensen, der talte for Foreningens tre Æresmedlemmer, Konferensraad Falbe Hansen, Nationalbankdirektør Mar-

cus Rubin og Professor Harald Westergaard. Da Nationalbankdirektør Rubin ved Sygdom var forhindret i at være til Stede, afsendtes der følgende telegrafiske Hilsen til ham:

„Nationaløkonomisk Forening, samlet til Fest paa sin 50aars Dag, sender sit Æresmedlem og mangeaarige Formand en hjertelig Tak for fremragende Virksomhed.“

hvorpaa der i Aftenens Løb indløb følgende telegrafiske Svar fra Direktør Rubin: *„Tusind Tak“*.

Formanden meddelte derefter, at Nationaløkonomisk Forening fra Direktør Rubin havde modtaget en Dirigentklokke af Sølv med Inskription, ledsaget af nedenstaaende venlige Skrivelse til ham:

„Jeg haaber ikke, det er ubeskedent at bede Bestyrelsen for Nationaløkonomisk Forening modtage medfølgende lille Gave til Tak for de mangfoldige Aftener, jeg har haft den Glæde at være til Stede ved Foreningens hyggelige og lærerige Møder, fra jeg for snart halvtreds Aar siden første Gang stod paa dens Talerstol.

Tak for Fortiden, til Lykke til Dagen og de varmeste Ønsker for Fremtiden.

Jeg beder Dig bringe alle Kollegaer og Venner fra Ind- og Udland en hjertelig Hilsen.

Din hengivne

MARCUS RUBIN.“

Den næste Taler var Statsminister Neergaard, der motiverede et Leve for de tre skandinaviske Søsterforeninger, for hvilken Skaal Professorerne Eli Heckscher, Jæger og Tallqvist takkede. Derefter talte Professor Harald Westergaard for Formanden, hvorefter Ordet blev givet frit. Blandt de følgende Talere var Kontorchef Wegener, der bragte Socialøkonomisk Samfunds Lykønskning, Universitetets Rektor, Professor Biilmann, Ekspeditionssekretær Svend Rode, Frk. Clara Black og Toldinspektør Helge Smith, hvorefter Formanden

ønskede Velbekomme med en fornyet Hyldest til Foreningens Medstifter og Æresmedlem, Konferensraad Falbe Hansen.

Efter Bordet fortsattes det selskabelige Samvær i de tilstødende Selskabslokaler.

Foruden de Hilsener, som tilsendtes Foreningen fra de tre nordiske Søsterforeninger, indløb ogsaa følgende Telegram fra Reykjavik:

„I Erkendelse af Nationaløkonomisk Forenings Betydning for økonomisk Videnskab og Politik i Norden sender vi i Anledning af Jubilæet vore bedste Ønsker om Foreningens Fremtid.

ISLANDSKE STATSVIDENSKABELIGE KANDIDATER.“

som Formanden bad den tilstedeværende Kommitterede Jon Krabbe frembære Foreningens erkendtlige Tak for. Desuden indløb telegrafiske og skriftlige Hilsener fra en Række Medlemmer af Foreningen, der havde været forhindret i at deltage i Jubilæumsfestlighederne.

BOGANMELDELSER

P. DRACHMANN og L. ESTRUP: A/S. De danske Sukkerfabrikker 1872—1922. 190 S. Kjøbenhavn 1922.

Det er paafaldende ved Læsningen af en Bog som denne, hvor meget et Jubilæumsskrift om en stor Industrivirksomhed giver mere end tilsvarende Skrifter om Pengeinstituter. Fremstillingen af den tekniske Side af Virksomheden — og naturligvis navnlig her, hvor Landbrug og Industri er lige betydningsfulde Deltagere i Foretagendet — giver Bogen en Fylde og Soliditet, som Redegørelserne for Pengeinstitutters mindre jordbundne Virksomhed maa savne. Man læser med største Interesse om Sukkerfabrikernes Kamp for at skaffe de fornødne Roer frem — de Linier, hvori der fortælles om, hvorledes Fabrikerne fra Odense Torv kørte Lugekonerne ud paa Markerne og ind igen om Aftenen, giver virkelig et højest anskueligt Billede — og man læser med ikke mindre Interesse om de stadige tekniske Fremskridt og Gangen i selve Sukkerfremstillingen paa Fabrik og Raffinaderi.

Men foruden om disse Forhold beretter Skriftet naturligvis ogsaa om mange andre Ting, om Brüsseler-Konventionen og Verdenssukkermarkedet, om Finansieringsforhold og Rationeringsforhold, om Forbrugere og Statsmagt. Det er vanskeligt at afgøre, hvad man synes bedst om: Tekst eller Billeder, og nogen større Ros kan man hverken give Billeder eller Tekst.

Paa et enkelt Punkt er der dog maaske Grund til en Indvending, nemlig overfor Fremstillingen af Statsmagternes Forhold til Fabrikerne i Told- og Afgiftsspørgsmaalet. Der tales om Statens „produktionsfjendtlige Skattepolitik“, hvis Virkninger ganske vist senere blev „i nogen Grad afbødet“, hvorved Sukkerindustriens Stilling blev „dog noget forbedret“. Betragtningen er i det hele næppe rigtig, jfr. ogsaa L. Estrup:

Vort Folks økonomiske Fremtid, S. 19, hvor det hedder: Havde dansk Roesukkerindustri ikke haft en Raffinaderibenyttelse at dække sig bag . . ., saa havde vi ikke i Dag været Selvforsynere og Eksportører af Sukker. Men rent bortset fra denne indre Splid, der — Guderne tilgive mig Lignelsen — i nogen Grad minder om det morsomme Cirkusnummer, hvor to Mænd i en Elefanthud kommer i Klammeri med hinanden, forekommer det mig ogsaa, der er en Brist i Logiken; thi hvis virkelig Statsmagts Politik har været fjendtlig mod Sukkerfabrikerne, saa er det et stærkt Indicium for, at intet har været ligegyldigere end Statsmagts Politik, siden Sukkerfabrikerne, som Forf. med Rette paaviser, har formaaet igennem de 50 Aar at naa en Styrke og en Blomstring, som ingen anden stor Virksomhed i dette Land. Og det var vel ikke det, Hr. Drachmann vilde bevise.

Nej, Sagen er aabenbart den, at Fabrikerne har haft en Ledelse, der har formaaet at udnytte den Hjælp, Staten mente at kunne yde, alle rimelige Forhold tagne i Betragtning, og den, der skriver disse Linier, har fra nærmeste Hold haft Lejlighed til at føle ikke blot ingen Bitterhed, men den fuldkomneste Lojalitet og Vilje til at yde Statsmagten al tænkelig Bistand, da Forholdene under Verdenskrigen krævede det. Herved blev ogsaa Traditionen: Ledelsens Vidsyn og Evne til at faa det bedst mulige ud af de foreliggende Muligheder fortsat fra Tietgen og Hagemann til C. Gammeltoft sen., og man maa for den store Virksomheds Trivsel ønske, at denne gode Tradition maa blive opretholdt og ført videre af de Mænd, der skal lede A/S. De danske Sukkerfabrikker i de kommende Aar.

E. C.

K. SINDBALLE: **Forsikringskontraktens Forudsætninger.** Forsikringsretlige Studier. 3. Hefte. Kbh. 1922.

Ligesom de foregaaende Hefter af Forfatterens forsikringsretlige Studier indeholder ogsaa dette Hefte adskilligt, som kan paaregne Interesse saavel hos det forsikringssøgende Publikum som hos Forsikringsverdenens Fagfolk, hvis Øjne netop for Tiden i usædvanlig Grad er vendt mod Forsikringsvæsenets juridiske Side i Anledning af de fremskridende Forhandlinger om den nordiske Lov om Forsikringsaftaler. Endvidere er jo Forfatterens Betragtninger vedrørende de forsikredes Stilling i Tilfælde af Forsikringsselskabets Konkurs af nærliggende Grunde netop for Tiden af særlig aktuel Interesse. Desværre

udtømmes dette Emne ikke ganske. Det er indlysende rigtigt, at de forsikrede maa kunne hæve Forsikringerne, naar Forsikreren er insolvent og fornøden Sikkerhedsstillelse nægtes. Forfatteren begrundet udførligt dette ved Henvisning til Sølovens § 265 og dens Analogi, men de forskellige Synspunkter, som kan komme til Anvendelse overfor Spørgsmaalet, om hvorvidt de forsikrede i den antydede Situation kan have Ret til at hæve Forsikringerne, selv om der stilles Sikkerhed, kommer Forfatteren ikke ind paa. Han synes uden videre at gaa ud fra, at der kan slutes modsætningsvis fra den nævnte Lovparagraf, saaledes at Sikkerhedsstillelse maa medføre, at Forsikringerne ikke kan hæves.

Særdeles skarpsindigt er Forfatterens Forsøg paa juridisk at begrunde en Regel for Bestemmelsen af Livsforsikringspolicers Tilbagekøbsværdi, men iøvrigt er en Del af de i Heftet indeholdte Betragtninger Gentagelser og Uddybninger af Synspunkter, som allerede i de to første Hefter har været under Behandling. Forfatterens Syn paa Titelemnet i sin Helhed er klart fremsat straks i Indledningen, hvor det fremhæves, at Løfter vel er bindende, men ikke alle Løfter binder lige stærkt, og kun abstrakte Løfter kan tænkes uafhængige af enhver Forudsætnings Bristen. Antallet af relevante Forudsætninger varierer fra Kontraktsart til Kontraktsart. Forudsætningsstætheden er ulige stor. Hvad Forsikringskontrakten angaar, er Forudsætningsstætheden stor paa den forsikredes Side, men ikke paa Forsikrerens. „Præmieløftets Retskraft er relativt ringe. Vi befinder os paa Gaveretshandlernes Fløj, maaske endda længere ude“. Dette Synspunkt er vel nok i sin Kerne rigtigt, men formentligt vil adskillige praktiske Forsikringsfolk finde, at Forfatteren dog hist og her er lidt „længere ude“ end Forsikringsverdenen foreløbig ønsker at følge ham. Dette gælder saaledes uden Tvivl, naar han i Slutningsbemærkningerne hævder, at Forsikreren overfor Mora med Præmiebetalingen maa være afskaaret fra at hæve Forsikringen, men fastholde Kontrakten og altsaa eventuelt kræve Erstatning for Tab forarsaget ved Forsikringens Bortfald. Tager man eksempelvis det Tilfælde, at en Forsikringstager, som i et Selskab A. har tegnet Forsikring for en bestemt Risiko af private Grunde senere tegner Forsikring for samme Risiko i et andet Selskab B. og derfor undlader Præmiebetalingen til Selskabet A. Efter Forfatterens Anskuelse maa Selskabet A. da vælge mellem at hæve Forsikringen uden videre eller fastholde Forsikringen og dække eventuelle Krav. Det synes ikke indlysende, at Sel-

skabet A. skal være afskaaret fra at indtage det Standpunkt at hæve Forsikringen, men kræve Erstatning for spildt Ulejlighed og mistet Fortjeneste.

Taget under eet er Forfatterens Strejftog paa Forsikringsrettens Oraader en meget værdifuld Forøgelse af den sparsomme danske Literatur om dette Emne, og man tør maaske haabe paa, at Forfatteren, naar en skandinavisk Lov om Forsikringskontrakten engang i en nær Fremtid er blevet Virkelighed vil paatage sig det overmaade vigtige Arbejde at give en samlet Fremstilling af Forsikringsretten. En saadan Fremstilling vil til sin Tid være af endnu større Værdi for Forsikringsverdenen end de foreliggende Studier.

G. E. Riemann.

Dr. polit. JENS PEDERSEN: **Om et Livsforsikringsselskabs Økonomi. II. Driftsindtægter og Driftsudgifter.** 152 S. G. E. C. Gad. Kjøbenhavn 1922.

Denne Afhandling, der er en Fortsættelse af Forfatterens i 1915 udkomne Disputats: Om et Livsforsikringsselskabs Økonomi I, danner Slutningen paa en omfattende og interessant Undersøgelse af de Faktorer, der har Betydning for et Livsforsikringsselskabs Trivsel, og betegner en værdifuld Forøgelse af den økonomiske Literatur i Almindelighed og Forsikringsliteraturen i Sædeleshed. Skønt Livsforsikringstekniken som bekendt har naaet en høj Udvikling, har man dog hidtil savnet almindelige Undersøgelser af, hvilken økonomisk Betydning det vilde faa for et Livsforsikringsselskab, naar der paa forskellige Omraader indtraf Afvigelser fra de opstillede Forudsætninger. Dr. Pedersens første Afhandling har tildels afhjulpet dette Savn og er derfor ogsaa af Forsikringsverdenen blevet modtaget med almindelig Tilfredshed. Hertil bidrager tillige, at Forfatteren ved Hjælp af en stærkt udviklet pædagogisk Evne har haft Held til at gøre Fremstillingen af de til Tider vanskelige tekniske Spørgsmaal saa klar og letfattelig, at enhver, der blot er i Besiddelse af almindelig økonomisk Indsigt, uden Vanskelighed kan følge ham. Disse fortrinlige Egenskaber kendetegner ogsaa den nu foreliggende anden Del af Værket, der behandler Regnskabet over Driftsindtægter og Driftsudgifter.

Et udtømmende Referat af den Mangfoldighed af økonomiske og tekniske Problemer, som Forfatteren tager op til Behandling, ligger uden for denne Anmeldelses Rammer. Her skal kun anføres nogle Hovedpunkter.

Ligesom i første Del følger Forf. her den Metode, at han forudsætter, at Driftsudgifterne dækkes af Tillæggene til Netto-præmierne, saafremt den virkelige Dødelighed svarer til Beregningsgrundlagets Dødelighed, og saafremt der ingen frivillig Afgang finder Sted. Den Opgave, Forf. stiller sig, bliver da at illustrere, hvilken Indflydelse en anden Dødelighed end den forudsatte og frivillig Afgang af Selskabets Forsikringer har paa Regnskabet over Driftsindtægter og Driftsudgifter. Fremgangsmaaden består i, at to Værdisæt for Tillægget kombineres med to Dødelighedstavler, to Rentefodder og to Rækker Udtrædelseshyppigheder. Som Hovedresultat finder Forfatteren, at Afgivelserne paa Rentefod og Dødelighed ikke nær har den Indflydelse paa Driftsregnskabet som den frivillige Afgang, der altid vil forårsage Underskud, hvis der ikke paa en eller anden Maade skaffes Kompensation derfor. I Almindelighed faas denne Kompensation ved hel eller delvis Konfiskation af Præmiereserven for de udtrædende Forsikringer. Efter at have paavist, hvilke Urimeligheder den almindelig anvendte Metode medfører, opstillede Forf. et nyt Princip for Tilbagekøb af Forsikringer, hvorved de Tab, Selskabet eventuelt kommer til at lide, bliver fordelte paa en mere rationel Maade.

Som Slutningsresultat af sine samlede Undersøgelser fremsætter Dr. Pedersen en Række praktiske Livsforsikringstheses. Forf. holder paa, at det valgte Driftstillæg, Dødelighedstavlen og Rentefoden skal slutte sig saa nær som muligt til de faktiske Forhold. Eventuelle Afgivelser skal saa dækkes af et særligt Sikkerhedstillæg, som skal være saa stort, at Selskabet til enhver Tid kan opfylde sine Forpligtelser. Dette Tillæg skal opsamles som Sikkerhedsfond, og denne fordeles saaledes, at enhver forsikret faar sin Part deraf. Den ved en Forsikrings Ophør paa Forsikringen henstaaende Part af Sikkerhedsfonden skal udbetales den Forsikrede som Bonus; derimod bør der ikke finde periodiske Bonusudbetalinger Sted. Saalænge et Selskab er ung og den frivillige Afgang af nytegnede Forsikringer kan øve en afgørende Indflydelse paa dets Økonomi, bør det dele sit Aarsregnskab i flere Dele paa en saadan Maade, at Selskabet til enhver Tid har nøje Rede paa, i hvilken Udstrækning dets ordinære og ekstraordinære Driftsindtægter er i Stand til at dække Driftsudgifterne. Forf. gør nærmere Rede for, hvorledes en saadan Deling bør foretages, og hvilke Indtægts- og Udgiftsposter der bør findes paa de enkelte Partialregnskaber. Endvidere bør det af Forf. opstillede Princip for Tilbagekøb af Selskabets Forsikringer bringes til Anvendelse.

Sluttelig skal anføres, at de Synspunkter og Betragtninger, Forf. anstiller, med nogen Modifikation let kan overføres ogsaa til andre Forsikringsgrene. Afhandlingens Hovedproblem, den frivillige Afgangs økonomiske Betydning, er ikke alene et Livsforsikringsproblem, men et almindeligt Forsikringsproblem; ja, naar man tager i Betragtning den Rolle, Forsikringsvæsenet spiller i det moderne Samfund, et almindeligt nationaløkonomisk Problem. Man kan derfor paa det bedste anbefale de to Afhandlinger til den hele Forsikringsverden, ligesom naturligvis ogsaa enhver, der ønsker at sætte sig ind i et moderne Livsforsikringsselskabs Struktur, vil kunne have Fornøjelse af at gøre sig bekendt dermed.

Begge Afhandlinger er, som ovenfor anført, særdeles let læselige.

Chr. Hansen.

J. B. HJORT: **Norsk Boligpolitik**. Kristiania 1922. 132 Sider.

Forfatteren, der er Sekretær i Norges Byforbund, har i norsk Kommunalt Tidsskrift skrevet en Række Artikler om Boligspørgsmaal og har nu samlet disse i en Bog.

Bogens Undertitel: „en teoretisk Udredning“, kan maaske synes lidt pretentios, men det skal indrømmes, at Forfatteren gør sig ærlig Anstrengelse for at belyse Boligspørgsmaalets forskellige Sider ud fra Synspunkter, der gaar dybere end sædvanlig i mange af Nutidens Boligspørgsmaals-Afhandlinger. Saaledes slaar Forfatteren straks fast, at en Løsning af Boligsagen ikke opnaas alene ved at raade Bod paa den øjeblikkelige Kvantitetsmangel, men at det i endnu højere Grad gælder at raade Bod paa den Kvalitetsmangel, som præger vor Tids Boligforhold. Forfatteren kritiserer, at de norske Boligkomiteer i for høj Grad har begrænset deres Arbejde til Forslag angaaende den akutte Boligmangel.

Spørgsmaalet om, hvorledes Fremtidens Boligbyggeri skal organiseres, besvarer Forfatteren derhen, at man sandsynligvis ikke i Fremtiden kan regne med det private Spekulationsinitiativ som Grundlag for en Befolknings Forsyning med Boliger, men han mener, at det alligevel er det private Initiativ, som maa være det bærende, nemlig „Egne-Hjems-Initiativet“. Forfatteren har Ret i, at der herved kan skabes langt bedre og sundere Boligforhold for Befolkningen, og han fremhæver Betydningen af, at der hos Arbejderklassen kan fremelskes en

nyttig Opsparings-Tendens gennem Udsigten til at kunne anvende Opsparingen til Erhvervelse af eget Hjem.

Forfatterens Hjerte er saaledes helt og holdent hos „Egne-Hjems-Bevægelsen“, men han er klar over, at det Offentliges Hjælp er nødvendig med Hensyn til at forberede og fremhjelpe denne Byggevirksomhed. Hans Forslag med Hensyn til Finansiering af Byggevirksomheden tager specielt Sigte paa norske Forhold og skal derfor ikke omtales nærmere. Han hævder, at det er Kommunernes Pligt at sørge for, at der til enhver Tid findes tilstrækkelig Byggegrund, vel forberedt til Bebyggelse med Hensyn til Kommunikationsmidler, Vej- og Vandanlæg o. s. v. Kommunerne bør opkøbe de Grundarealer, der bliver Tale om, og for Byernes Vedkommende mener Forfatteren, at der ikke bør være Tale om Afhændelse af Byggegrunde, men kun om langvarige Fæsteoverdragelser. Paa Landet derimod skal Byggegrundene sælges til Husenes Ejere, dog med lempelige Kreditforhold. For at gøre Byggevirksomheden saa økonomisk som mulig, bør det offentlige endvidere interessere sig for Bestræbelser i Retning af teknisk Standardisering og Typisering af Husbyggeriet. Derimod bør man fremtidig søge at komme bort fra den direkte økonomiske Støtte til Byggevirksomhed gennem Rentelettelser og Nedskrivningsbidrag.

I Norge har Boligsagen haft sin „Agitationsperiode“ — siger Forfatteren. Nu gælder det, at den faar sin „Organisationsperiode“. Bogen giver Vidnesbyrd om, at der i Norge er god Vilje til at tage fat paa denne Opgave. I denne Henseende har Danmark sikkert meget at lære hos vort Broderland Norge.

C. V. Bramsnæs.

AUG. ÖSTERGREN: *Vägen till ekonomisk hälsa*. C. E. Fritzes bokförlags aktiebolag. Stockholm 1922. (248 Sider).

At naa frem til økonomisk Sundhed er kun muligt, mener Forf., naar Hovedinteressen rettes mod de enkelte Omraader, i hvilke Verden økonomisk set „sönderfaller“, d. v. s. hvert Land maa indenfor sine egne Grænser se at bringe sunde Forhold tilveje og ved Hjælp af et rationelt Importafgift- og Eksportpræmiesystem holde sig de økonomisk syge Territorier fra Livet. Især bør det abnorme finansielle Forhold mellem navnlig Frankrig og Tyskland ikke sprede sine uheldsvangre

Virkninger ogsaa til de Stater, som under Krigen energisk hævdede Neutraliteten. Forf. ser med Mistæksomhed paa de internationale Kreditoperationer, som sigtende alene til at paalægge ogsaa de neutrale Stater en Andel i Krigsskadeerstatningen. Kravet om Verdenshandelens Genoprettelse er han endog tilbøjelig til at betragte som dikteret nærmest af særlige engelske Handelsinteresser.

Indenfor det enkelte Land maa Hovedmidlet til økonomisk Helbredelse søges i Stabilisering af Pengeværdien. Et relativt fast Udgangspunkt for denne sidstes Bestemmelse faar man kun, menes det, ved at konstatere Pengenes Købekraft overfor selve den menneskelige Arbejdskraft. Her er den Grundfaktor, som i alt overvejende Grad er bestemmende for Prisniveauets Højde, og følgelig er det først og fremmest Arbejdslønningerne, det gælder om at holde regulerede.

I saa Henseende kommer først den Lønpolitik, det Offentlige fører overfor sine Funktionærer, i Betragtning. Hensynet til den økonomiske Situation bør her være afgørende. Men ogsaa med Fastsættelsen af de private Arbejdslønninger maa Staten have Indseende. Forf. tænker sig oprettet et autoritativt Lønraad, som i de enkelte Tilfælde skal udfinde, hvor det samfundsøkonomisk heldigste Stade for Arbejdslønnen ligger. Da han ikke er blind for Umuligheden af i alt Fald i den nærmeste Fremtid at give nævnte Raad Vetoret, maa han dog i det væsentligste henvise det til at virke gennem den offentlige Mening. Forf., som har meget ringe Tiltro til Diskontopolitikkens Virkninger, fremhæver i det hele stærkt de politiske Faktorens Ansvar for Pengeværdiens Forringelse eller Forbedring.

Stabiliseringsniveauet kan, mener han, af Hensyn til Udlandet vælges hvor som helst. Hovedsynspunktet maa være at skabe Retfærdighed mellem Laangivere og Laantagere. Han søger derfor at beregne, under hvilke Prisniveau de nu indestaaende Sparekasseindskud er indsat, Obligationer købt osv., og kommer paa denne Maade for Sverigs Vedkommende til Stabiliseringsniveauet 220 som bydende en gennemsnitlig Retfærdighed.

Alt i alt giver Bogen et interessant Bidrag til Diskussionen om Rekonstruktionsproblemet.

C. Fl. Steenstrup.

CARL JENTSCH: **Volkswirtschaftslehre.** VII. Udgave, udgivet og ført à jour af Dr. Rose. Wilh. Grunow, Leipzig. 1922.

Midt under Krigen døde den ejendommelige, tyske økonomiske Tænkere, Publicist og Moralist, Carl Jentsch op mod 80 Aar gammel. Oprindelig katolsk Præst, var han for meget kristen til at være en god Kirkemand; han tilhørte den katolske Rebellfraktion, der benægtede Pavens Ufejlbarlighed og maatte da opgive sin Løbebane. Gennem publicistisk Virksomhed som „freelance“ kom han ind paa Studiet af Økonomi og Sociologi; hans Hovedværk er hans Volkswirtschaftslehre, der for hvert nyt Oplag vandt i Modenhed og Klarhed og ikke blot viser os en meget belæst Økonom, en Mand af selvstændig Tænkeevne, men ogsaa hin sjældne Skabning, en ædel Karakter.

Særlig optraadte han mod Agrarbeskyttelsestolden. Han ønskede istedenfor en Erobringskrig mod Rusland for at skaffe dyrkelig Jord et Forlig med Vestmagterne.

For den, der ønsker sindrige og dybtgaaende Analyser af Værdiens Begreb, af Prissættelsen og dennes Indflydelse paa Fordelingslæren, giver Bogen ikke meget. Men den giver en let overskuelig og med praktiske Exempler fyldt Fremstilling, en Oversigt over det økonomiske Liv, ingen Forf. med et Verdensnavn behøver at skamme sig ved. Forf. er ikke doctrinær; han er Kritiker af Marx Værdilære og af hans Udviklingsteori, om han end tager meget fra Marx. Der er som hos mange kirkelige Personer en Blanding af socialistisk Kritik, agrarmæssig Conservatisme, afdæmpet ved deres Forkærlighed for Bønder, Smaaaborgerpolitik og en etisk Uvilje mod det kapitalistiske System, en Blanding, der gør det svært at rubricere Forf.

Der er mange fortræffelige Bemærkninger: „Kommunisme og Despoti løber ud i det samme; en økonomisk Diktator vil bemægtige sig den politiske Magt“. „De økonomiske Love antager Former af funktionelle Forhold.“ „Netop fordi Egoisme er saa nødvendig i vor Økonomi, er det en Ulykke, vi har faaet en saa gennemført Bytteøkonomi.“ Den største Ulykke, der hænder et Land, er at Kapitalister og Storgrundejere køber Bønderne ud, selv om det i Øjeblikket er nok saa fordelagtig for de sidste; thi Pengene vil da efterhaanden miste i Købeevne.“ Han forstaar Forskellen mellem faktisk Formueforøgelse — udtrykt i større Produktivkraft — og Pengeformue, ligesom han opererer med Begrebet „Quasikapital“. Han har intet mod Børs- og Bankkrakker: „Ved Krakket brister ingen Realværdi,

men kun Sæbebobler“. Vejen til Produktionens Genrejsning er hverken Socialisering, hvortil Arbejderne ikke er modne og Embedsmændene ikke skikkede, eller en højtgearet-agressiv Kapitalisme, „men de tre A'er, Accord, Arbejdsmethode (Taylor) og Andelsøkonomi (3: Arbejdernes Deltagelse i Udbyttet)“. Han indser Manglerne ved Guldfoeden, men holder trods alt fast ved den for at undgaa Papirfodens frie Valuta, og vender sig i et vellykket Angreb mod Knapps og Bendixens „staatliche Theorie des Geldes“.

Interessant er hans Tilslutning til Marx', herhjemme af Dr. Pio repræsenterede Lære, om for stor Opsparen som kriseskabende: der bliver for megen Kapital, der forarbejder Produkter, der ikke kan sælges, fordi Arbejderen ikke har Købekraft. Han citerer Rodbertus Ytring om, at Arbejdere og Embedsmænd maa ikke spare, saa modarbejder de sig selv.

Han støtter sig iøvrigt meget paa Marx, men særlig paa v. Thünen, Carey, Liszt og Sombart og Rodbertus. (Var det ikke muligt, at en brav Mand kunde faa Emil Meyers Arvinger til at lade ham udgive Meyers Arbejder om den herhjemme for lidt kendte Rodbertus?).

Det er svært at skrive en populær Lærebog i Økonomien; man skal være helt Herre over Stoffet, være meget belæst i Faget og selv være i Stand til at tænke. Jentsch's Bog er en Paradigma for, hvorledes en saadan Bog skal skrives. Den gengiver Theorierne, men kun i det fornødne Omfang; dens Hovedfordel er dens velordnede Stof, dens Forsøg paa at trænge ind i det økonomiske Samfunds Struktur, en Belæsthed, der kun viser sig i sit Resultat, — og et ædelt og klogt Menneskes Livserfaring.

Dr. L. V. Birck.

MODTAGNE BØGER.

HELGE SMITH: **Sociale Spørgsmaal.** 2den Udg. 165 S. G. E. C. Gads Boghandel. Kjøbenhavn 1922.

Første Udgave af dette Skrift, der angiver sig som en Ledetraad til Brug ved Undervisning og Selvstudium, er omtalt her i Tidsskriftet 1916, S. 585. Den nu foreliggende ny Udgave er med Hensyn til statistiske Oplysninger og anden Redegørelse for de økonomiske og sociale Bevægelser i størst muligt Omfang ført op til Dato. Iøvrigt er Fremstillingen i det væsentlige den samme som i første Udgave.

V. L. FABER: **Haandbog i Invalidforsikringsloven af 1921.** 93 S. Kjøbenhavn 1922.

L. ESTRUP: **Vort Folks økonomiske Fremtid.** Skitse af Befolkningsproblemet i Danmark. Særtryk af „Det nye Nord“. 26 S. G. E. C. Gads Forlag. Kjøbenhavn 1922.

DET LANDØKONOMISKE DRIFTSBUREAU: **Undersøgelse over Landbrugets Driftsforhold 1920—21.** Ved O. H. LARSEN og IVAR DOKKEN. 1922.

H. BOAS og S. A. GAMMELTOFT: **Om Behandling af Syfilis i Svangerskabet med særlig Henblik paa Børnenes senere Skæbne.** 48 S. (Særtryk af Bibliotek for Læger 1922). M. P. Madsens Boghandel. Kjøbenhavn 1922.

Til Belysning af dette saare vigtige Spørgsmaal indeholder Undersøgelsen et forholdsvis meget stort Materiale, der er udnyttet med den største Grundighed og hvoraf Resultaterne er fremstillet i let tilgængelig Form.

O. RAM: **Den store Samfundsforbrydelse i Dagens Lys.** 32 S. Skandinavisk Boghandel. Kjøbhvn.

O. RAM: **Fra Brostenene til Naturens Arbejdsilder.** Forslag og Indbydelse til en Ny-Kolonisation paa helt nyt Grundlag. Skandinavisk Boghandel. Kjøbenhavn 1922.

CARL BENEDICKS: **Rum och Tid.** En experimentalfysikers oppfattning om dessa begrepp och deras omändring. 61 S. Hugo Gebers Förlag. Stockholm 1922.

HJ. WERNER: **Valutafrågans lösning.** 26 S. A/B Seelig & Co. Stockholm 1921.

W. A. LAVORIUS: **Finska markens värde.** 33 S. Helsingfors 1922.

H. EKEDAHN: **Svenska Statens obligationslån.** P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1922.

Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden.

X. Förslag til skydd mot så kallad valutadumping. 135 S. Stockholm. 1922.

Berättelse över verksamheten vid Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning år 1921. 19 S. Centraltryckeriet, Stockholm 1922.

L. T. HOBHOUSE: **Liberalismen.** Overs. af A. Boje og P. Munck. 155 S. Martins Forlag. Kjøbenhavn 1922.

Archiv für Beiträge zum deutschen, schweizerischen und skandinavischen Privatrechte. I: W. Jeglin: **Die Beteiligung des Gemeinwesens und der Arbeiter an handelsrechtlichen Korporationen.** J. Bensheimer Verlag. Mannheim 1922.

Der neue Kurs in Russland. Wirtschaftsgesetze der Sowjetregierung. Udg. af Inst. für Weltwirtschaft und Seeverkehr, Kiel. 107 S. Gustav Fischer. Jena 1922.

Samlingen indeholder 69 Aktstykker i Oversættelse fra russisk vedrørende gældende Love m. v. paa det økonomiske Livs Omraade og maa utvivlsomt være af stor Interesse for enhver, der vil studere russiske Forhold eller har forretningsmæssig Tilknytning til Rusland.

NATIONALØKONOMISK FORENING GENERALFORSAMLING

Torsdag den 26. Oktober 1922 afholdt Foreningen sin aarlige Generalforsamling.

Formanden, Generaldirektør Koefoed, aflagde Regnskabet for Aaret 1921, der udviste en

Kassebeholdning ved Aarets Begyndelse paa.....	2759 Kr. 13 Øre
Indtægten i Aarets Løb var.....	5440 - 82 -
Ialt...	8199 Kr. 95 Øre
Udgiften i Aarets Løb var	7085 Kr. 44 Øre
hvoraf bl. a.	
Underskud ved Tidsskriftet.....	3585 - 89 -
Udgift ved Møderne	767 - 40 -
saaledes at Aaret sluttede med en Kassebeholdning paa	1114 - 51 -

Foreningens Status var saaledes i Aarets Løb forringet med 1644 Kr. 62 Øre, som det vil ses paa Grund af det store Underskud paa Tidsskriftet. Da Bestyrelsen paa den ene Side ikke havde ment at ville foreslaa nogen Forhøjelse af Kontingentet hverken til Foreningen eller til Tidsskriftet, og da paa den anden Side den Formue paa ca. 8000 Kr., som Foreningen havde ved Krigens Udbrud, nu næsten var opbrugt, var det ganske nødvendigt bl. a. ved Indskrænkning af Tidsskriftet at tilvejebringe Balance. Regnskabet godkendtes.

Det næste Punkt paa Dagsordenen var Forslag fra Bestyrelsen om, at den i Lovenes § 4, 2det Stykke, 2den—3die Linie indeholdte Sætning: „saaledes, at den ene af dem først i et følgende Aar kan genvælges“ udgaar. Bestemmelsen, der var indsat for at fremtvinge en stadig Fornyelse af Bestyrelsen, var tit følt meget generende, naar et Medlem af Bestyrelsen,

som det kun kunde være en Fordel for Foreningen at beholde, paa denne Maade blev tvunget ud. Generalforsamlingen stod jo desuden altid frit overfor, om den vilde forlænge et af de paa Valg værende Medlems Mandater eller ej. Forslaget forkastedes med 39 Stemmer mod 21 efter Udtalelser af Prof. L. V. Birck og Sagfører N. Svendsen, Ringsted.

De to Medlemmer, der var paa Valg, var Statsminister Neergaard og Bogtrykker H. Langkjær; da Bestyrelsen ikke havde truffet Foranstaltning til at bringe ny Kandidater i Forslag, udsattes Valget af to ny Medlemmer til Bestyrelsen samt det Formandsvalg, der skulde finde Sted, til næste almindelige Medlemsmøde. Dette fandt Sted den 12. December 1922. Generalforsamlingen nyvalgte derefter i Henhold til Bestyrelsens Forslag Fuldmægtig i Indenrigsministeriet F. Zeuthen og genvalgte Statsminister Neergaard. Ved det derefter stedfindende Formandsvalg genvalgtes Foreningens Formand, Generaldirektør M. Koefoed for en ny 3aarig Periode.

Ved Generalforsamlingen den 26. Oktober gav Formanden endvidere forskellige Meddelelser vedrørende den forestaaende Festlighed i Anledning af Foreningens 50aarige Bestaaen og meddelte derefter, at der under 26. Maj 1922 i Henhold til Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelses Anmodning af 17. Marts 1922 gennem Indenrigsministeriet ad mandatum var meddelt allerhøjeste Stadfæstelse paa følgende

Fundats

for

Nationaløkonomisk Forenings Fond.

§ 1.

Fonden, hvis Kapital er tilvejebragt dels ved Beløb, der af forskellige Personer er stillet til Raadighed for Nationaløkonomisk Forenings nuværende Formand, Generaldirektør Michael Koefoed, dels ved Beløb, der er indsamlede fra forskellige Erhvervsforetagender og Selskaber, benævnes „Nationaløkonomisk Forenings Fond“.

§ 2.

Fonden administreres vederlagsfrit af Bestyrelsen for Nationaløkonomisk Forening, og Fondens Regnskab vil hvert Aar være at aflægge samtidig med Nationaløkonomisk Forenings Regnskab, og revideres sammen med dette.

§ 3.

Fondens Aktiver frugtbargøres efter Reglerne for Anbringelse af Umyndiges eller andre under offentlig Tilsyn staaende Midler. Fondens Værdipapirer skal lyde paa Fondens Navn og deponeres hos og forvaltes af Københavns Sparekasses Forvaltningsafdeling under Bestyrelsens Ledelse.

§ 4.

Indtil Fondens Kapital har naaet en Sum af 50 000 Kr., kan der aarlig disponeres over indtil Halvdelen af Renteudbyttet. Naar Kapitalen har naaet det nævnte Beløb af 50 000 Kr., kan der disponeres over hele det aarlige Rentebeløb. Den Del af det i et Aar til Raadighed værende Rentebeløb, som ikke maatte blive anvendt i Løbet af det paagældende Aar, kan der disponeres over i et følgende Aar.

§ 5.

De Rentebeløb, hvorover der kan disponeres i Henhold til Reglerne i § 4, anvendes til Udarbejdelse og Udgivelse af saadanne Skrifter af økonomisk og social-politisk Indhold, som Fondens Administration maatte finde det formaalstjenligt at søge udarbejdet eller yde Bidrag til. Hvis Lejlighed til Tilvejebringelse af saadanne Skrifter ikke skulde foreligge, kan Rentebeløbet anvendes til andre Formaal, der tilsigter Udbredelse af Kendskab til økonomiske og sociale Forhold.

§ 6.

Saafermt Nationaløkonomisk Forening skulde ophøre at bestaa, overgaar Fondens Administration til de statsvidenskabelige Professorer og Censorer ved Københavns Universitet med den i Tjenestealder ældste Professor som Formand.

Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse,

Kjøbenhavn, den 1. Marts 1922.

*Adolph Jensen Michael Koefoed H. Langkjær
N. Neergaard F. Nørgaard Hans Rosenkrantz
Jens Warming*

Einar Cohn.

Sluttelig meddelte Formanden, at Fondens Kapitalformue pr. 29. April 1922 beløb sig til 206 Kr. 09 Øre kontant og 44000 Kr. i Stats- og Kreditforeningsobligationer.

Hermed sluttede Generalforsamlingen.

NATIONALØKONOMISK FORENING

MEDLEMSLISTE

December 1922.

MF = Medlem af Folketinget. — ML = Medlem af Landstinget. — MB = Medlem af Københavns Borgerrepræsentation. — MFK = Medlem af Frederiksberg Kommunalbestyrelse. — MVS = Medlem af Videnskabernes Selskab. — En Stjerne (*) foran Navnet betyder, at Vedkommende er Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.

Æresmedlemmer:

Falbe Hansen, V., Dr. jur., Konferensraad, Direktør i Forsikringselskabet „Danmark“.

Rubin, Marcus, Nationalbankdirektør. MVS.

Westergaard, Harald, Dr. polit., Professor ved Universitetet.

Medlemmer:

Åhman, Else Giøe, Toldassistent.
Abrahamsen, Axel, Grosserer.
Aggesø, H. Lund, stud. polit.
Ahlefeldt-Laurvig, B., cand. polit.
Ahlefeldt-Laurvig, C. W., Greve.
Amdrup, V. M., Sparekassedirektør.
Amsinck, Johs., Kontorchef i Københavns Sparekasse.
Andersen, Alfred, Bankbestyrer.
Andersen, Axel, Fuldmægtig under Kbh.s Magistrat.

Andersen, C. F., Skibsmægler.
Andersen, C. L., stud. polit.
Andersen, Ferd., Grosserer.
Andersen, G., Bankier.
Andersen, Gustav, Bankbestyrer.
Andersen, P. O. A., Departementschef, Statsgældsdirektør.
Andersen, R. G., Direktør.
Andersen, V., Fuldmægtig.
Anderskov, C., Toldinspektør.
Angelo, A., Direktør.

- Arendrup, G.*, Kontorchef i Handelsministeriet.
- Asmussen, J.*, Grosserer.
- Axt, P.*, Grosserer.
- Bache, C.*, Kammerherre, Stiftamtmand. Aalborg.
- Bang, Axel*, Overretssagfører.
- Bang, F. D.*, Toldinspektør. Aarhus.
- Bang, Imm.*, Næstformand i Landsoverskatteraadet.
- Bang, N.*, Direktør.
- Bang, Nina*, f. Ellinger, mag.art. ML.
- Bay, J. L.*, Grosserer.
- Bech, Gustav*, stud. polit.
- Bech, J.*, Fuldm. i Finansminist.
- Bendix, Georg S.*, Grosserer.
- Bentzon, Viggo*, Dr. jur., Professor.
- Benzon, Alfred*, Apoteker.
- Berg, V.*, Direktør i „Bikuben“.
- Berg, Vilh. C.*, Direktør.
- Berner, J. A.*, Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.
- Bertelsen, E.*, Kontorchef.
- Berthelsen, S.*, Godsinspektør.
- Bierbum, R. P. C.*, Bankdirektør. Holbæk.
- Bing, Kaj*, Ingeniør.
- Bjng, Otto*, Overretssagfører.
- Birck, L. V.*, Dr. polit., Professor.
- Birkmose, A.*, Kontorchef i Arbejderforsikringsraadet.
- Birkmose, Harriet*, Afdelingschef i Arbejderforsikringsraadet.
- Bjarne, H.*, Kontorchef i Finansministeriet.
- Bjertling, E. G.*, Fuldmægtig i Arbejderforsikringsraadet.
- Black, Clara*, cand. mag.
- Bloch, Kaj*, Grosserer.
- Blom, Gotfred*, Grosserer.
- Bohn, Axel*, Fuldmægtig i Skatte-departementet.
- Boldsen, F. C.*, Direktør.
- Bonde, C. N.*, Sekretær i Stat. Dept.
- Bondesen, S. V.*, cand. polit.
- Bonnevie, A. E.*, cand. polit., kgl. Pakhusforvalter.
- Borberg, W.*, Kontorchef i Udenrigsministeriet.
- Boserup, H. W.*, Direktør.
- Brahe-Christensen, L.*, Kontorchef.
- Bramsen, Eigil*, Direktør.
- Bramsnæs, C. V.*, Sekretær i Statistisk Departement. ML. MFK.
- Breuner, Ove*, Revisor.
- Brock, Henrik*, Grosserer.
- Brock, Jørgen*, cand. jur. & polit., Kontorchef i Diskontobanken.
- Brosted, C.*, Direktør.
- Bruun-Rasmussen, P.*, cand. polit., Fm. i Invalideforsikringsretten.
- Buch-Andersen, E.*, Ingeniør.
- Buhl, Vilh.*, Viceskattedirektør.
- Busch-Sørensen, Aage*, Revisor i Revisions- og Forvaltningsinstituttet.
- Busck-Nielsen, G.*, Departementschef.
- Bülöw, Edvard*, Direktør.
- Bülöw, F. v.*, cand. polit.
- Bülöw, Frits*, Højesteretssagfører. ML.
- Byrdal, V.*, Overretssagfører.
- Bützow, O.*, Sekretær.
- Bøgebjerg, E.*, stud. polit.
- Børresen, Johs. E.*, Belysningsdirektør.
- Carlsen, Ad.*, Direktør i Københavns Sparekasse.
- Christensen, Emma*, Sekr. i Arbejderforsikringsraadet.
- Christensen, H. Krøyer*, Grosserer.
- Christensen, Ulf*, Underdirektør.
- Christoffersen, M.*, cand. polit., Sekretær i Ø. K.
- Clan, J.*, Kammerherre.
- Clausen, C. C.*, Bankdirektør.
- Clausen, V.*, Ingeniør.

Cock-Clausen, Harald, cand. polit.
Skr. i Industriraadet.

Cohn, Einar, Kontorchef i Statistisk
Departement.

Cohn, Harald, Fabrikant.

Cohn, Jeannette, f. *Steenberg*, Frue.

Collstrop, A., Grosserer.

Dahlgaard, B., Kontorchef. MF.

Dalgaard, K., cand. polit.

Dalgas-Rasmussen, Fr., cand. polit.
Fm. i Udenrigsmin.

Dalhoff, J., Kontorchef i Statistisk
Departement.

Dam, G., cand. polit., Fm. i Ar-
bejderforsikringsraadet.

Damkier, Oskar, Departementschef.

Damm, E., Bankdirektør.

Daniel, H., Kontorchef i Sygekasse-
inspektoratet.

Daugaard-Jensen, J., Direktør for
Styrelsen af Kolonierne i Grøn-
land.

Dessau, Benny, Direktør.

Dessau, E., Direktør.

Dige, Einar, stud. polit.

Dohn, Knud, cand. polit., Ass. i
Hospitalsforvaltningen.

Drachmann, Poul, cand. polit. Re-
daktør. MF.

Dreyer, B., Direktør.

Dreyer, Erik, Sekr. i Indenrigsmini-
steriet.

Drucker, Robert, Grosserer.

Dyrberg, L., Malermester.

Ehlers, A., Direktør.

Eigtved, V., Grosserer.

Elberling, V., Fuldmægtig i Statistisk
Departement.

Ellbrecht, A. G., Kontorchef i Ge-
neraldirektor. for Postvæsenet.

Elsass, Ludvig, Direktør.

Enevold-Sørensen, K., cand. polit.

Engel, W., Dr., Ingeniør.

Erslev, R., Driftsinspektør.

Essen, H. v., Bankdirektør.

Estrup, L., cand. polit., Redaktør.

Faber, Vilh. L., Sygekasseinspektør.

Falbe Hansen, V., Overretssagfører.

Faurholt, Bankassistent.

Fisker, J., Fabrikant.

Foss, Alex., Ingeniør.

Frandsen, M. F., Ingeniør.

Frils, Finn, Sekretær i Udenrigsmin.

Frils-Skotte, J., Trafikassistent. MF.
MFK.

Frørup, Holger, Hovedbogholder.

Gamborg, V. E., Forsikringsdirek-
tør. MF.

Gammelgaard, HJ., cand. polit.,
Kontorchef.

Gammeltoft, C., Direktør.

Garde, Axel, Direktør.

Gjessing, H., Grosserer.

Gjessing, Kirsten, cand. polit., Fa-
brikinspektør.

Gloerfelt-Tarp, B., cand. polit.

Gloerfelt-Tarp, Sigrid, Frue.

Godske-Nielsen, O., Ekspeditionsse-
kretær i Marineministeriet.

Goldschmidt, A., Grosserer.

Goldschmidt, Valdemar, Bankier.

Gosch, G. J., Grosserer.

Gredsted, M., Kontorchef i Telegraf-
direktoratet.

Greisen, A. C. P., Toldkasserer.

Gries, H. K., Sparekasseassistent.

Groes-Petersen, N. C., Grosserer.

Groth, K. V., Toldassistent.

Groth, Poul, Grosserer.

Græssted, Herbert, stud. polit.

Gronvold, P. R., cand. polit., Fuld-
mægtig i Tolddepartementet.

Gyring, J. N., Sparekassedirektør.

Göthgen, L. C. W., Kontorchef.

- Haarlov, R.*, Kontorchef ved Statsbanerne.
- Hage, C.*, fhv. Minister.
- Hage, H.*, Direktør.
- Hage, Joh.*, Godsejer. Nivaagaard.
- Hagemann, E. S.*, Ingeniør.
- Hagen, Gunnar Kühnel*, Sekr., cand. polit.
- Hammerich, H.*, cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.
- Hansen, A. B. C.*, Direktør.
- Hansen, Adolph*, Kontorchef i Privatbanken.
- Hansen, Enrico E.*, stud. polit.
- Hansen, Frederik*, Grosserer.
- Hansen, H. J.*, cand. polit.
- Hansen, Hannibal*, Overretssagfører.
- Hansen, Henning*, cand. polit., Assistent.
- Hansen, J. A.*, Formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforb.
- Hansen, J. S.*, Grosserer.
- Hansen, Jens Henr.*, Kontorchef Landmandsbanken.
- Hansen, Johan*, Generalkonsul.
- Hansen, M.*, Bogholder.
- Hansen, Meta*, cand. polit., Fuldmægtig i Statistisk Departement.
- Hansen, N. J.*, cand. polit.
- Hansen, S. V.*, Fuldmægtig i Marineministeriet.
- Hansen, Stig*, stud. polit.
- Hansen, Vilh.*, Etatsraad, Direktør i „Hafnia“.
- Hansen, Vilh.*, Kontorchef, Redaktør.
- Harboe, E.*, Højesteretssagfører.
- Harhoff, P. C. C.*, Bankdirektør.
- Harhoff, Poul*, Underdirektør i Landmandsbanken.
- Harreschou, Vald.*, Fuldmægtig i Finansministeriet.
- Hartmann, Fritz*, Sekretær i Nord-Livsforsikring.
- Hartogsohn, Siegfried*, stud. polit.
- Hartvig, S.*, Direktør.
- Hartz, G. E.*, Kontorchef i Industriraadet.
- Haslund, Jørgen*, Grosserer.
- Hassing, V.*, Direktør.
- Hassing Jørgensen, J.*, Direktør.
- Hatt, Helga*, cand. polit., Sekr. i Sygekasseinspektoret.
- Heckscher, Esther*, Sekretær i Statistisk Departement.
- Hedebol, Peder*. ML. MB.
- Heilbuth, H.*, Direktør.
- Heise, Peter*, Overretssagfører.
- Helsted, V.*, Direktør i Landbrugsministeriet.
- Helweg-Larsen, Børge*, Overretssagfører.
- Hemmingsen, P.*, Fuldm. i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
- Henriksen, Victor*, Inspektør.
- Henriques, C. O.*, Vexellerer.
- Henriques, Otto*, Vexellerer.
- Henriques, Walter*, Bankier.
- Hentzen, C.*, Overingeniør.
- Herforth, Knud*, Overretssagfører.
- Hermann, Ebbe*, stud. polit.
- Hertel, H.*, Kontorchef i det kgl. Landhusholdningsselskab.
- Hertz, Alfred*, Direktør.
- Hertz, Emil*, Grosserer.
- Hertz, Karsten*, stud. polyt.
- Hessel, Holger*, Kasserer.
- Hessel, Karen*, Frue, Protokolfører i Rigsdagen. MB.
- Hey, F.*, Konsul.
- Heyman, N.*, Redaktør.
- Hillerup, Axel*, Godsejer, Gl. Kirstineberg.
- Himmelstrup, Otto*, Kontorchef.
- Hiort-Lorensen, R.*, Baneingeniør.
- Hirschsprung, Holger*, Direktør.
- Hjert-Hansen, H. P.*, Direktør, Medl. af Gross.-Societet. Komité.
- Hjort, Emil*, Grosserer.

Hjort, Victor, Direktør.
Hjorth Hansen, Georg, Sekretær ved Jernindustriens Sammenslutning.
Hoffmann, U. O., Fuldmægtig i Telegrafdirektoratet.
Holck, Povl, cand. jur., Fuldm. i Indenrigsministeriet.
Holm, Aug., Direktør.
Holm, Axel, cand. polit.
Holm, C. P., Bankdirektør.
Holm, Hans, Direktør.
Holmblad, V., Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
Holmdal, C., Kontorchef i Finansministeriet.
Holst-Andersen, R., Ingeniør.
Holstein-Holsteinborg, Lensgreve. Holsteinborg.
Horn, Max. Wm., Banquier.
Hornbech, H. T., Sekretær i Finansministeriet.
Horwitz, Alfred, Vexellerer.
Hude, Eiler, Kontorchef i Skatte-departementet.
Hulegaard, Axel, Overretssagfører.
Hvass, Vald., Forretningsfører.
Høffding, Aage, Grosserer.
Høst, Harald, cand. polit., Fm. i Statistisk Departement.
Høyer, A. E., Kontorchef i Arbejdsgiverforeningen.
Høytrup, C. A., cand. polit., Underdirektør.

Ipsen, Kai, stud. polit.
Iversen, C. A., Direktør for Københavns Brandforsikring.
Iversen, L., Dr. phil., Direktør i Statsanstalten for Livsforsikring.
Iversen, Mads, Dr. rer. pol., Sekr. i Statistisk Departement.

Jacob, E. F., Fabrikant.
Jacobsen, J. C., cand. polit.

Nationaløkonomisk Tidsskrift. LX.

Jacobsen, John, Grosserer.
Jacobsen, Søren P., Revisor.
Jansen, M. J., Direktør.
Jantzen, Ivar, Ingeniør.
Jarl, C. F., Ingeniør.
**Jensen, Adolph*, Chef for Statistisk Departement.
Jensen, Carl, cand. polit.
Jensen, Eggert, Hypotekforeningsdirektør.
Jensen, Ernst, Murermeister.
Jensen, J., Borgmester.
Jensen, J. C., Direktør i „Absalon“.
Jeppesen, Z. F., Bankassistent.
Jepsen, Ove, cand. jur.
Jespersen, C., statsaut. Revisor.
Jespersen, H., Sekretær.
Jespersen, V., Kontorchef i Københavns Magistrat.
Johannsen, Fr., Telefondirektør.
Johansen, A., Hovedkasserer for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.
Johansen, J. M., Formand for Hovedstadens Brugsforening.
Johansen, Jens, Forretningsfører.
Johansen, Ellen, cand. phil., Frue.
Johansen, Kjeld, cand. polit.
Johansen, Oskar, Overretssagfører.
Johansen, T. V., Postinspektør.
Johnsen, A. C., cand. jur. Kontorchef i Generaltolddirektoratet.
Johnsen, C., cand. polit.
Jonquières, F. de, Overpræsident, Kammerherre.
Juhl, J. T., cand. polit., Fabrikant.
Jürgensen, Dethlef, Grosserer.
Jørgensen, Alb., Direktør.
Jørgensen, J. C., cand. polit., Sekretær.
Jørgensen, Jul., Prokurist.
Jørsboe, P., cand. polit.

Kaarsen, A. C., cand. polit., Redaktør.

- Kalckar, M.*, cand. polit., Sekretær under Frederiksberg kommunale Forvaltning.
- Kauffmann, Ernst*, cand. polit.
- Kiellerup, K.*, Sparekassekasserer.
- Kier, Fr.*, Bankdirektør.
- Kjørboe, H.*, cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.
- Kjørboe, Henning*, Kontorchef i Landmandsbanken.
- Kjørboe, V. O.*, fhv. Generaldirektør for Postvæsenet.
- Kjær, Edith*, cand. polit. Sekr. i Sygekasseinspektoratet.
- Klein, Johs.*, Grosserer.
- Klingsey, Ebba*, Kommunelærerinde.
- Klinke, C. O.*, Overretssagfører.
- Klitgaard, J.*, Departementschef i Finansministeriet.
- Koch, C. H.*, Handelsgartner.
- Koch-Jensen, Peder F.*, cand. polit.
- Koed, Holger*, cand. polit.
- *Koefoed, Michael*, Generaldirektør for Skattevæsenet.
- Koefoed, Lelf*, stud. jur.
- Koefoed, Ove*, Amtmand, Rønne.
- Kofod, A.*, Formand for Forsikringsraadet.
- Kofoed, O. B.*, Fuldm. i Statistisk Departement.
- Korsgaard, K.*, cand. polit.
- Korst, Knud*, cand. polit., Sekr. i Statistisk Departement.
- Krabbe, Jon*, Kommitteret.
- Krabbe, Oluf H.*, Byretsdommer.
- Krarup, A.*, Direktør.
- Krebs, Carl*, Fuldmægtig.
- Krieger, A.*, Kammerherre, Kabinetssekretær.
- Kringelmoser, Karl*, stud. polit.
- Kristensen, K. J.*, cand. polit. Sekretær i Statistisk Departement.
- Kruse, Fr. Vinding*, Dr. jur., Prof. ved Universitetet.
- Krøger, V. A.*, Bankdirektør.
- Køedt, A. Peschcke*, Grosserer.
- Lacoppidan-Jensen, Kai*, Sekretær.
- la Cour Andersen, C. R.*, cand. polit., Inspektør.
- Lambek, K.*, Sekretær i Landbrugsraadet.
- Langkjær, H.*, Bogtrykker.
- Langkjær, H.*, Direktør.
- Larsen, Albert*, cand. polit., Sekr. i Handelsministeriet.
- Larsen, Anders*, Købmand. Holbæk.
- Larsen, Andreas*, Sekretær.
- Larsen, Ernst*, stud. polyt.
- Larsen, H.*, Grosserer.
- Larsen, L. P.*, Kontorchef i Landbrugsministeriet.
- Larsen, O. H.*, Professor ved Landbohøjskolen.
- Larsen, W.*, Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
- Lehmann, Carl*, fhv. Borgmester.
- Lehmann, Johs.*, cand. polit.
- Lendorf, S.*, Vexellerer.
- Lenk, H.*, Fuldmægtig.
- Lerche, C.*, Sekretær i Finansministeriet.
- Lerche, Otto*, Baron, Ingeniør.
- Levin, A. M.*, Kontorchef under Københavns Magistrat.
- Levin, Leon*, Direktør.
- Levysohn, Albert*, Grosserer.
- Levysohn, William*, Grosserer, Medlem af Gross. Soc. Komité.
- Levysohn, Willie W.*, Grosserer.
- Liebe, A.*, Frøken.
- Lillieschiold, C.*, Grosserer.
- Lindberg, J. Kr.*, Direktør for Fabriktilsynet.
- Lissner, Ove*, stud. polit.
- Lohse, Th.*, cand. polyt., Fabrikingeniør.
- Ludvigsen, H. P.*, Direktør.

Lund, A., Toldinspektør.
Lund, Carl, cand. polit.
Lund, Finn, dansk Konsul i S. Franksisco.
Lundbye, J. T., Professor.
Lundbye, Ove, cand. polit., Sekretær.
Lütken, Ove, Bankassistent.
Lytting, C. F., Kontorchef.
Lützen, L. P., Justitsraad. Spjellerupgaard.
Löppenthien, Fritz, Direktør.

Madsen, Hjalmar, Fabrikant.
Madsen, Otto, Grosserer.
Madsen-Mygdal, Th., Landbrugsminister.
Maegaard, E., cand. jur., Direktør.
Marstrand, E., cand. polit., Præst. Venge.
Marstrand, Jacob, fhv. Borgmester.
Marstrand, Vilh., Ingeniør.
Martensen-Larsen, Fr., Departementschef i Indenrigsministeriet.
Melchior, C., Grosserer.
Melchior, J. H., Grosserer.
Melchior, Moritz, Grosserer.
Meyer, Ernst, Bankdirektør, Formand for Grosserer-Societetets Komité.
Meyer, Ernst, Mægler.
Meyer, Holger, Grosserer.
Meyer, Karsten, Højesteretssagfører.
Meyer, Knud, stud. polyt.
Meyer, Louis, Grosserer.
Meyer, O. J., Ingeniør.
Meyer, Phil. Mik., Vicedirektør.
Meyer, Richard, Underdirektør.
Meyer, Torben, Vexellerer.
Michelsen, A., Inspektør i Østifternes Land-Hypotekforening.
Michelsen, Har., Grosserer.
Moegaard-Kjeldsen, C., Godsejer. Lidsø.
Mogensen, J. C., Sekretær.
Molde, F., Skattedirektør.

Monies, Kaj, cand. polit.
Mossin, Viggo, stud. polit.
Munch, Ove, Direktør.
Møller, Erik, Vekselmægler.
Møller, Harry, stud. polit.
Møller, Jens, cand. polit., Landstingssekretær.
Møller, Poul, statsautoriseret Revisor.
Møller-Holst, C., Overassistent i Generaldirektoratet for Statsbanerne.

**Neergaard, N. T.*, Statsminister. MF.
Nielsen, A. C., Fuldm. i Telegrafdirektoratet.
Nielsen, Anton E., cand. polit., Direktør.
Nielsen, Axel, Dr. polit., Professor ved Universitetet.
Nielsen, H. C., Møntmester, cand. polyt.
Nielsen, J. Chr., Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
Nielsen, Johan, Kontorchef ved Foreningen „Dansk Arbejde“.
Nielsen, K. M., Hospitalsdirektør.
Nielsen, N. P., Møntingeniør, cand. polyt.
Nielsen, Oluf, Kontorchef.
Nielsen, Svend, cand. polit., Sekretær i Statistisk Departement.
Nielsen, Vilh., Bankdirektør.
Nordentoft, Sv., stud. polit.
Nyholm, Carl, Fuldmægtig i Skattedepartementet.
Nøhr, N. R., cand. polit., Bogholder i Fabrikdirektoratet.
**Nørgaard, F.*, Etatsraad, Bankdirektør.
Nørland, N. E., Dr. phil., Professor ved Universitetet. MVS.

Ohlsen, Knud, Kaptajn.
Olesen, A., Sagfører. Nørresundby.
Olesen, Chr. H., Direktør.

- Olsen, Axel*, cand. polit., Sekr. i Sygekasseinspektoratet.
- Olsen, C. V.*, Departementsdirektør i Marineministeriet.
- Olsen, Chr.*, cand. polit., Fuldm. i Statistisk Departement.
- Olsen, O. L.*, Grosserer.
- Olsen, P. Chr.*, Direktør.
- Oppermann, A.*, Professor ved Landbohøjskolen.
- Ottesen, Carl J.*, Fabrikinspektør.
- Oxholm, V. T.*, Kammerherre, Stiftamtmand. Nykøbing p. F.
- Panduro, Holger*, cand. polit., Rigsdagsstenograf.
- Parkov, Inger*, Frk., cand. polit.
- Paulsen, F.*, Bankdirektør.
- Pedersen, Henrik*, Kontorchef i Statistisk Departement.
- Pedersen, Jens*, Dr. polit., Direktør.
- Pedersen, Jørgen*, stud. polit.
- Pedersen Birkkjær, Niels*, Grosserer.
- Permin, P. A.*, cand. polit., Fuldm. i Sygekasseinspektoratet.
- Peschardt, Carl*, cand. polit., Sekr. i Udenrigsministeriet.
- Petersen, Aa.*, stud. polit.
- Petersen, E.*, Bogholder i Kbhvns. Sparekasse.
- Petersen, H. C.*, Ingeniør.
- Petersen, Joh. F.*, Direktør.
- Petersen, Jørgen*, Skotøjsfabrikant.
- Petersen, N.*, Postkontrollør, Nyborg.
- Petersen, Niels*, Overretssagfører.
- Petersen, Otto*, Grosserer, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.
- Phillipsen, Bernhard*, Grosserer.
- Phillipsen, Gustav*, Raadm., Form. for Arbejderforsikringsraadet.
- Phillipson, Paul*, Vekselmægler.
- Pio, Frantz*, Dr. polit., Overretssagfører.
- Piper, Ellen*, Frk., cand. polit.
- Poulsen, Carl*, Prokurist.
- Poulsen, Herman*, Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
- Poulsen, Svann*, Redaktør.
- Priemé, Ernst*, stud. polit.
- Prior, H. P.*, Direktør.
- Prytz, C. V.*, Professor ved Landbohøjskolen.
- Prætorius, S.*, cand. polit., Sekr. i Arbejderforsikringsraadet.
- Rambusch, Erik*, cand. polit., Sekr. i Udenrigsministeriet.
- Raskov, Hans*, stud. polit.
- Rasmussen, Einar Sehested*, cand. polit., Sekr. i Arbejderforsikringsraadet.
- Rasmussen, S. A.*, stud. polit.
- Rée, Dorrit*, stud. polit.
- Rée, J. M.*, Veksellerer.
- Reedtz-Thott, O.*, Baron, Fedgaarden. MF.
- Reedtz-Thott, T.*, Geheimekonferensraad, Lensbaron. Gaunø.
- Reimann, V.*, Veksellerer.
- Repsdorph, H.*, Overretssagfører.
- Riemann, G. E.*, cand. polit., Kontorchef.
- Riis-Hansen, K.*, Bankdirektør.
- Riis-Magnussen, H.*, Statsaut. Revisor.
- Risgaard, M.*, Tømremester.
- Rode, Ove*. MF.
- Rode, Sv.*, Fuldmægtig i Statistisk Departement.
- *Rosenkrantz, H. C. O.*, Kammerherre, Lensbaron. Rosenholm.
- Rosentoft, Aa. M.*, Grosserer.
- Rothe, Fr.*, cand. polit., Bankdirektør.
- Rothe, Tyge*, Direktør.
- Rothenberg, H.*, Direktør.
- Rottbøll, Chr.*, Godsejer. Børglumkloster.
- Rubin, Carl*, Bankfuldmægtig.

- Rubin, D.*, Fabrikant.
Rubin, Edgar, Dr. phil., Professor v. Universitetet.
Rubow, Axel, Dr. polit.
Rubow, Carl, Direktør.
Rubow, Sven, stud. polit.
Rydy, Peter, Sekretær i Indenrigsministeriet.
Røgend, S., cand. polit., Lektor.
Rønne, S., Fuldmægtig.
Rønnow, Vald., Bankassistent.
- Sachs, Aa.*, cand. jur., Sekr. i Finansministeriet.
Sak, Søren, cand. pharm. Direktør.
Salomon, Jacob, cand. polit.
Salomonsen, C. E., cand. jur.
Sand, Jens, Grosserer.
Sandø-Petersen, S., stud. polit.
Schaarup, Johannes, Direktør i Københavns Magistrat.
Schaldemose, Ib, Sekr. i Indenrigsministeriet.
Scheitel, Viggo, Underdirektør.
Scheller, Nanna, stud. polit. Birkerød.
Schlichtkrull, C. E., Skovkasserer. Esrom.
Schmidt, Axel, Grosserer. Medlem af Grosserer-Societetets Komité.
Schmidt, Th., Møbelfabrikant.
Schneider, Peter, Overretssagfører.
Schock, Aa., stud. polit.
Schou, Ragna, f. Wieth-Knudsen, cand. polit., Fabrikinspektør.
Schou-Nielsen, V., cand. jur., Kontorchef i Generaltolddirektoratet.
Schröder, F. Departementschef i Justitsministeriet.
Schröder, Harald, Vexellerer.
Sehested, Jørgen, cand. jur., Sekret. i Justitsministeriet.
Sehested-Hansen, P., Prokurist.
- Seidelin, A. P.*, fhv. Direktør for Righospitalet.
Simonsen, Georg, Grosserer.
Skade, H., cand. polit., Sekretær i Statistisk Departement.
Skiern, J. N., Bogtrykker.
Skou, Martin, Prokurist.
Skovgaard-Petersen, O., Grosserer.
Skovgaard-Petersen, V., Grosserer.
Skriver Svendsen, Niels, cand. polit. Ass. i Arbejdsanvisningen.
Smith, Helge, cand. polit., Inspektør ved Tobaksbeskatningen.
Smith, Oscar, Direktør.
Smith, Winkel, Direktør i Sparekassen for København og Omegn.
Smitt, A. Wagner, Ingeniør.
Soele, H., cand. polit., Fuldmægtig i Finansministeriet.
Sonne, Chr., Forpagter.
Spur, O., cand. polit., Sekr. i Sygekasseinspektoratet.
Späth, J. v., Fuldm. i Kbhvns Sparekasse.
Stampe Frølich, Einar, cand. polit., Sekr. i Arbejderforsikringsraadet.
Stauning, Th. MF.
Steenstrup, Carl, cand. polit., Sekretær i Statistisk Departement.
Sthyr, Hans H., Grosserer.
Stibolt, J. P., Fuldmægtig under Frederiksberg Kommune.
Strobel, J. P., statsaut. Revisor.
Sundberg, J. C., Bankdirektør.
Svejstrup, P. P., Sekretær, cand. polit.
Svendsen, E. S., Prokurist.
Svendsen, Ludv., Overretssagfører. Ringsted.
Svendsen, Niels, Sagfører. Ringsted.
Søchting, G., stud. polit.
Søndergaard, Ax. R., Gaardejer, Søgaard, Galtén.
Sørensen, Frode, cand. polit., Handelsgartner. Emdrup.

- Thalbitzer, C.*, cand. polit., Redaktør.
- Thalbitzer, V.*, cand. jur., Fuldm. i Finansministeriet.
- Thamsen, Sigurd*, Overretssagfører.
- Theilmann, F. B.*, Rentier.
- Thiele, V.*, Direktør.
- Thomsen, D.*, Konsul.
- Thomsen, T. C.*, Direktør.
- Thorborg, Johs.*, cand. polit.
- Thorkildsen, Aa.*, Fuldmægtig i Finansministeriet.
- Thorsen, Chr.*, cand. polit., Redaktør.
- Thygesen*, Forvalter.
- Tiemroth, Chr.*, Overretssagfører.
- Tillisch, C. J.*, Vexellerer.
- Tobiesen, Poul*, Kontorchef i Københavns Magistrat.
- Toftegaard, Jens*, cand. polit., Fuldmægtig i Generaltolddirektoratet.
- Topsee, V.*, Fuldm. i Indenrigsministeriet.
- Tork, J. A.*, cand. polit.
- Tornøe, E.*, Kontorchef.
- Torup, Emil*, Sekretær i Arbejdsgiverforeningen.
- Trap, Cordt*, fhv. Chef for Københavns Statistiske Kontor.
- Trier, Adolph*, Grosserer.
- Trier, L.*, Bankier.
- Trier, Sven*, Kontorchef i Fabrikdirektoratet. MF.
- Tønnesen, Einar Huus*, stud. polit.
- Tønnesen, M. P.*, Proprietær. Øbakkegaard.
- Ussing, C. Th.*, Dr. jur., Nationalbankdirektør.
- Waage, H.*, Departementschef i Landbrugsministeriet.
- Waldorff, L.*, Underdirektør.
- Wandel, Ejnar*, Grosserer.
- Wandel, O.*, Grosserer.
- Vang-Lauridsen, O.*, Ingeniør. Vejen.
- Warburg, Alexander*, Grosserer.
- Warburg, Axel*, Assistent.
- Warburg, C.*, Kontorchef. i Forsikringsselskabet „Danmark“.
- **Warming, Jens*, Professor ved Universitetet.
- Vedel, Henrik*, Departementschef i Indenrigsministeriet.
- Vedel-Petersen, K. O.*, Chef for Københavns Arbejdsanvisningskontor.
- Wedell-Neergaard, J.*, Hofjægermester, Baron. Svenstrup.
- Wegener, Einar*, cand. polit., Kontorchef i Arbejdsdirektoratet.
- Weitemeyer, Erik*, cand. polit.
- Wentzel, Margrethe*, cand. polit., Fuldmægtig i Finansministeriet.
- Werner, Jean*, Direktør.
- Werner, Sigvart*, Grosserer.
- Werner, Viggo*, Grosserer.
- Wesche, Oskar*, Grosserer.
- Wessel, A.*, Bankassistent.
- Vestberg, Jens*, Sekr. i Grosserer-Societetets Komite.
- Vestbirk, A.*, Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
- Westergaard, N.*, Kommunaldirektør.
- Wiingaard, Robert*, Kontorchef.
- Wilkens, Cl.*, Dr. phil., fhv. Professor ved Universitetet.
- Wilkens, Fritze*, cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.
- Vind, O.*, Hofjægermester. Bækkeskov.
- Vinding, Povl*, Brandinspektør.
- Winther, Jens*, Nationalbankdirektør.
- Visby, Erik*, Afdelingschef.

Woldbye, Ernst, cand. polit., Redaktør.

Vollmond, Carl, Kontorist.

Wraae, Peter, Boghandler.

Wreschner, J., Redaktør.

Wulff, Jul., Konsulent.

Wulff, Nic. Hertel, Kontorchef ved Statsbanernes Hovedrevisorat.

Wærum, E., Kontorchef i Udenrigsministeriet.

Zahle, C. Th. MF.

**Zeuthen, F.*, cand. polit., Fuldm. i Indenrigsministeriet.

Øllgaard, G. R., Ingeniør.

Østergaard, O., Direktør.

Ialt: 590 Medlemmer.

EMNELISTE

Aldersrenteloven 276.

Alkohollovgivning 230.

Arbejdsmarkedet 297.

Ballin, A. 238.

Banker 68.

Bogholderi 77.

Boligforhold

Danmark 54.

Norge 379.

Bolshevisme 245.

Diskontoen 343.

Engros-Prisniveauet 344.

Finansvidenskab 83.

Folkenes Forbund 69.

Forbrugs- og Prisregulering

Beboelseslejligheder 173.

Benzin 101.

Bindegarn 173.

Brunkul 98.

Brænde 92.

Brød 110.

Bygningsmaterialer 178.

Carbid 100.

Cement 178.

Detailpriser 181.

Fedt 146.

Fisk 149.

Flask, se Svin og Flask.

Foderkager 122.

Frugt- og Grønsager 129.

Frø 291.

Furage 127.

Gryn 117, 159.

Gær 120.

Gødning 289.

Honning 156.

Huder 165.

Husleje 173.

Kaffe 157.

Kartofler 127.

Klude 171.

Korn- og Foderstoffer 102, 122.

Kreaturer og Kød 130.

Kul og Koks 85.

Kunstgødning 289.

Kædehandel 185.

Lukketid 88.

Lyng 127.

Læder 165.

Majs 122.

Margarine 143.

Mel 110.

Mursten 178.

Mælk 139.

Oliekager 122.

Ost 146.

Papir 180.

Peber 159.

Petroleum 98.

Ris 159.

Saasæd 108.
 Sago 159.
 Salt 160.
 Skotøj 160.
 Smør 142.
 Soda 148.
 Spiritus 120.
 Sukker 152.
 Svin og Flæsk 130.
 Sygarn 172.
 Sæbe 148.
 Sække 173.
 Talg 147.
 Te 157.
 Tjære 95.
 Tobak 158.
 Tran 100.
 Tørv 95.
 Uld 168.
 Vaske- og Skurepulvere 148, 158.
 Vitriol 291.
 Æg 151.
 Øl 118.
Forsikringsvæsen 341, 375, 377.
Georgeisme 79.
Handel og Samfærdsel 70, 307.
Handelsoverenskomsterne 308.
Helsingør 68.
Industri og Haandværk 297.
Jordlovene 293.

Kapitelstakster 293.
Klausulbrud 314.
Krigsforsikringen for Skibe og Varer 316.
Landbruget 289.
Landhusholdningsselskabet 66.
Møntunion 8.
Nationaløkonomisk Forening
 50 Aars Jubilæum 345.
 Generalforsamling 386.
 Fundats for Fonden 387.
 Medlemsliste 389.
Offentlige Virksomheder 28.
Pengeforhold 1,8.
Polakker 293.
Rigsdagen 82.
Samvirkende Fagforbund 257.
Skibsfarten 314.
Socialdemokratiets Historie
 Danmark 234.
 Sverige 327.
Socialisering 306, 321, 342.
Sønderjylland 188.
Tobakskommissionen 236.
Udførselsforbud 307.
Verdenskrigens Indflydelse 83, 85, 289.
Versaillestraktaten 251.
Økonomiens Teori 74, 83, 231, 323,
 329, 380, 382.
Økonomiske Oversigter 85, 113, 289.

